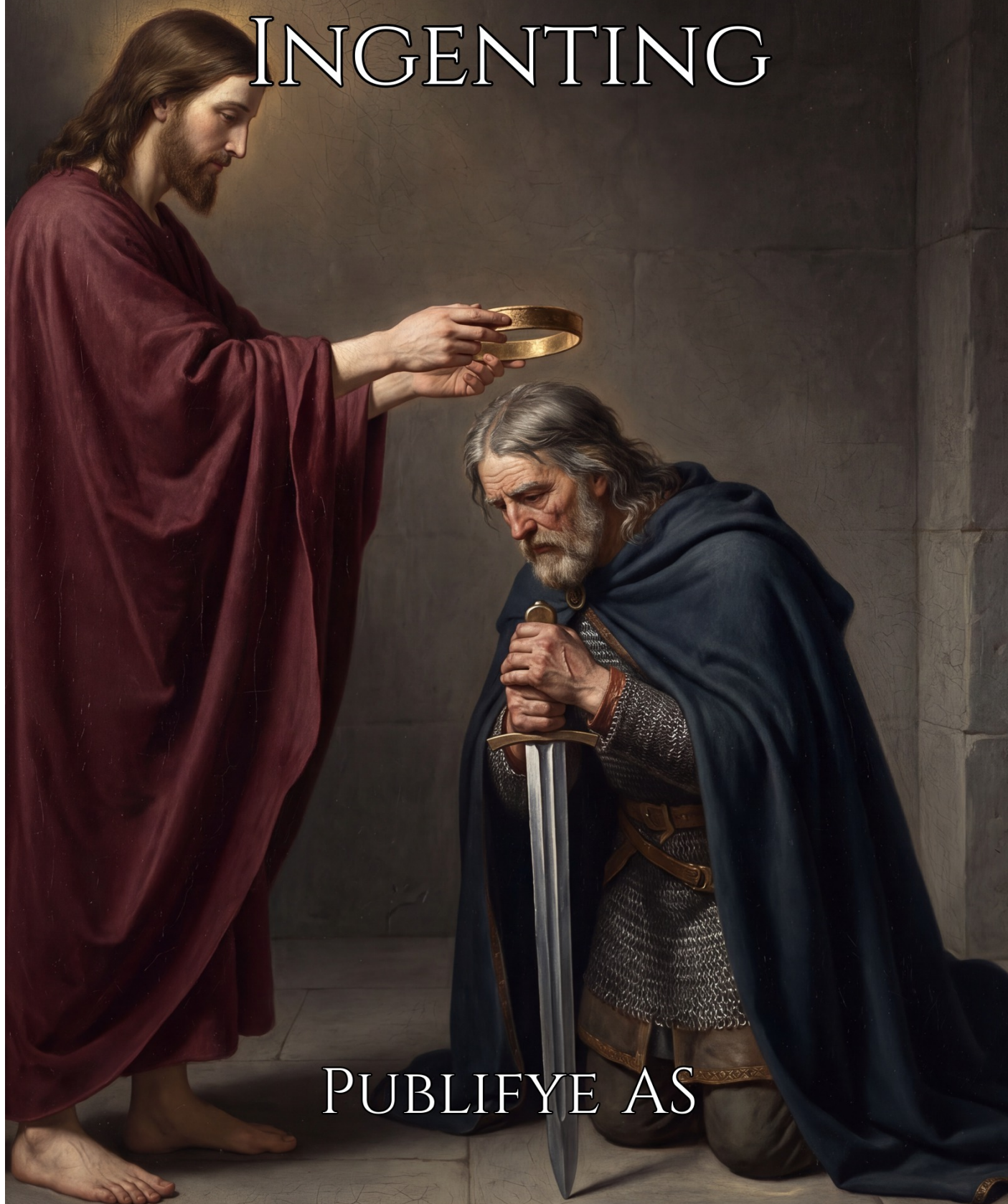

GUD, ALLAH, ALTET OG INGENTING

PUBLIFYE AS

Gud, Allah, Altet og Ingenting

*Kong Harald V og Kong Haakon VII om tro, kirke og samvittighet
— sitater prøvd mot Skriften*

PUBLIFYE AS

Innhold

Innhold	3
1 Fire konger	6
1.1 Rekken fra 1905 til 2026	6
1.2 Fra innleggelsen 17. august til 28. august	6
2 Harald V	8
2.1 Hagefesten 2016: Gud, Allah, Altet og Ingenting	8
2.2 Naturens mysterier fremfor troens	9
2.3 Paragraf 4: den ene gangen kongen grep inn	9
2.4 Kirkemøtet 1998: menneskelivets ukrenkelighet	10
2.5 Signingen 1991: signet, ikke kronet	11
2.6 Aftenbønn og farfarens ti bud	11
2.7 Bønnen han sjelden nevnte	12
2.8 Trygghet i eget ståsted som forutsetning	12
3 Haakon VII og Olav V	13
3.1 Alt for Norge og kroningen i 1906	13
3.2 Krigstalene: Gud signe vårt dyre fedreland	13
3.3 Elverum og erklæringen 27. juni 1940	14
3.4 Kirkekampen 1942: da biskopene gikk av	15
3.5 Olav V: signingen i 1958 og trikken i 1973	15
3.6 Tre sitater som ikke holder	16
4 Atten skriftsteder	17
4.1 Inngang og utgang: samme vers i 1906 og 1991	17
4.2 Lesningene 1991: forbønn for konger, og tjeneren	17
4.3 Fred på jorden, trampet under føtter	18
4.4 Hold fast, så ingen tar din krone	19
4.5 Salvingen 1906 og oljehornet i Det gamle testamente	19
4.6 Nestekjærlighet: budet og begrunnelsen	20
4.7 Det første budet mot hagefesten	20
4.8 Tro, håp og kjærlighet i nyttårstalen 2023	20
5 Neste generasjon	22
5.1 Haakon VIII: Jesus som forbilde	22
5.2 Märtha Louise: engler, klarsyn og sjamanisme	23

5.3	Durek Verrett og kirkedøren i Stavanger	25
5.4	Født på ny: læren prøvd mot Skriften	26
5.5	Formen som består	27
6	Falt bort, ble stående	29
6.1	Statskirke mot flerreligiøst land	29
6.2	Der Harald sier noe farfaren ikke kunne sagt	29
6.3	Spenningen går tvers gjennom Harald selv	29
6.4	Institusjonelt frafall, personlig kontinuitet	30
6.5	Mannen på jorden	31
6.6	Frukten: sju tusen arbeidsplasser	32
6.7	Vinden som blåste igjen og igjen	33
6.8	Speiler barna faren?	34
6.9	Valgspråket, Nidarosdomen og paragraf 4	35
6.10	Hva Skriften selv krever av en konge	35
7	Siktlinjen på Torvet	37
7.1	Kongen som kristnet Norge	37
7.2	Søylen og siktlinjen	37
7.3	Det som skjedde ved foten av søylen	38
7.4	Johannes 3: samme samtale, samme innvending	38
7.5	Hva de to endene av aksene sier	40
7.6	Den nye fødselen	40
8	Se, her er vann	43
8.1	Hva du ikke trenger å vente på	43
8.2	Da loven bestemte det	43
8.3	Modersohn og innvendingen fra kirkefedrene	44
8.4	Hva ordet faktisk betyr	45
8.5	«Løftet er for barna deres»	47
8.6	De to sinnene	49
8.7	Hva Gud gjør om du tar imot	49
8.8	Hva som skjer om du lar være	49
8.9	Valget	51
8.10	Hvorfor det må skje åpent	51
8.11	Nølingen	52
8.12	Se, her er vann	52
9	Om bibelteksten	54
9.1	Hvor du får tak i den	54
10	Verktøyene bak boken	55

10.1	Darash — oppslaget	55
10.2	Lexifye — ordene	55
10.3	Junifye — boken selv	55
10.4	Tringine — bibelutgaven	55
10.5	Hvordan de henger sammen	56
10.6	De er til salgs	56

A Ordliste 57

A.1	Hva det holder	71
A.2	Hva det brukes til	71
A.3	Hva det brukes til	93
A.4	Loven om kongen	93
A.5	Salvet, ikke kronet	94
A.6	Tjenerkongen	94
A.7	Kronen som kan tas	94
A.8	Hva det brukes til	94
A.9	Hva det brukes til	128

Kapittel 1

Fire konger

Denne boken samler dokumenterte sitater fra tre norske konger om tro, kirke og samvit-tighet, og prøver hver skriftreferanse mot bibelteksten selv. Først står rammen: rekken av konger, og dagene da den siste av dem døde.

Alle skriftsteder i denne boken er sitert fra Bibelen Anno 2026, en norsk bibeltekst i moderne bokmål.

1.1 Rekken fra 1905 til 2026

Det moderne norske kongehuset er ungt. Det begynner i 1905, da unionen med Sverige ble oppløst og Stortinget tilbød tronen til prins Carl av Danmark. Han tok imot bare på betingelse av at folket sa ja i folkeavstemning, og folkeavstemningen i november ga et overveldende ja. Han tok det norrøne navnet Haakon, etter kongene i middelalderen, og ble Haakon VII. Hans lille sønn Alexander ble Olav.

Haakon VII regjerte fra 1905 til 1957, gjennom unionsoppløsning, mellomkrigstid, okkupasjon og gjenreisning. Olav V fulgte fra 1957 til 1991. Harald V fra 1991 til 2026. Haakon VIII fra august 2026.

Haakon VII var altså Harald V sin farfar, og Olav V hans far. Det er verdt å ha for seg når sitatene stilles opp mot hverandre, for det er tre generasjoner og hundre og tjue år mellom den første og den siste. Olav er det leddet som binder dem, og han er derfor tatt med her. Uten ham blir avstanden mellom Haakon og Harald større enn den faktisk var.

Navnet Haakon bæres nå av to konger i denne fremstillingen — den første og den nåværende. Der det kan misforstås, står regjeringsnummeret.

1.2 Fra innleggelsen 17. august til 28. august

Kong Harald hadde vært syk lenge. Han ble innlagt på Rikshospitalet 17. august 2026, etter at kortisonbehandling for hemolytisk anemi hadde ført til væskeansamling som krevde sykehusbehandling. Den 23. august ble tilstanden forverret, og han ble behandlet med antibiotika mot en bakteriell blodinfeksjon. Han svarte først på behandlingen.

Den 27. august meldte Slottet at tilstanden var blitt ytterligere forverret og svært alvorlig. Dagen etter, fredag 28. august klokken 06.35, døde han, 89 år gammel. Meldingen kom fra Slottet klokken 08.35: Kong Harald sovnet stille inn på Rikshospitalet.

Samme morgen ble kronprins Haakon konge som Haakon VIII, prinsesse Ingrid Alexandra ble tronarving, flagget på Slottet gikk på halv stang, og det ble holdt ekstraordinært statsråd klokken 11.30. Statsminister Jonas Gahr Støre sa at en hel nasjon sørget, og at Harald V gjennom mer enn tre tiår som konge hadde vist en urokkelig tro på det norske folk.

Han rakk å bli den nest lengst regjerende av de fire, etter farfaren.

Kapittel 2

Harald V

Harald V snakket sjelden om sin egen tro, og når han gjorde det, var han påfallende forsiktig. Det gjør de gangene han faktisk sa noe, desto mer verdt å lese nøye. Han var den første norske kongen født i Norge på over fem hundre år — født på Skaugum i 1937, i eksil i USA fra 1940, hjemme igjen i 1945. Han overtok tronen i januar 1991 og regjerte i 35 år. Kildene til hva han mente om tro er i hovedsak tre: nyttårstalene, de få talene ved store nasjonale anledninger, og samtaleboken *Kongen forteller* fra 2020, der Harald Stanghelle fikk ham til å si mer om dette enn han hadde sagt offentlig på tretti år.

2.1 Hagefesten 2016: Gud, Allah, Altet og Ingenting

Det mest siterte han sa om tro, sa han ikke i en kirke. Han sa det i Slottsparken, i velkomsttalen til hagefesten som markerte kongeparets 25 år på tronen. Det var invitert 1500 gjester, femti fra hvert fylke og fra Svalbard — et bevisst tverrsnitt av landet snarenn et selskap av embetsmenn. Tidspunktet forklarer noe av tonen. Talen kom høsten etter flyktningåret 2015, da over 31 000 mennesker søkte asyl i Norge, omtrent like mange som de tre foregående årene til sammen, og etter en offentlig debatt om hvem som egentlig hørte hjemme her. Talen nevner ikke politikk med ett ord. Den svarer likevel på spørsmålet debatten stilte.

Nordmenn er jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre. Nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting. Nordmenn liker Grieg og Kygo, Hellbillies og Kari Bremnes. Med andre ord: Norge er dere. Norge er oss.

— *Kong Harald V, Velkomsttale, hagefest i Slottsparken, 1. september 2016*

Setningen er ikke en trosbekjennelse. Den er en beskrivelse av et folk, og den likestiller fire posisjoner — den kristne Gud, islams Gud, en panteistisk helhet og ingen tro i det hele tatt — som like norske. Talen er verifisert mot Slottets egen transkripsjon, så den er ekte; spørsmålet er ikke om han sa det, men hva han mente med det.

Første Kongebok 18:21 · Da trådte Elia fram for hele folket og sa: «Hvor lenge vil dere halte til begge sider? Hvis Herren er Gud, så følg ham, men hvis det er Baal, så følg ham!» Men folket svarte ham ikke et ord.

Kontrasten er verdt å se uten å overdrives. Elia og Harald taler i to helt ulike egenskaper: profeten kaller folket til å velge, kongen beskriver hva folket har valgt. Den ene foreskriver, den andre registrerer. Men det er nettopp den beskrivende posisjonen som er ny. En norsk konge kunne i 1906 ikke stått på en slottsbalkong og ramset opp fire trosretninger som like norske, ikke fordi han var modigere, men fordi folket rundt ham ennå ikke haltet til begge sider.

Tidligere i samme tale kom setningen som binder det sammen: Norge er fremfor alt mennesker.

2.2 Naturens mysterier fremfor troens

Jeg kan nok mer om naturens enn om troens mysterier.

— *Kong Harald V, Kongen forteller, 2020*

Dette er en kapitteloverskrift i Harald Stanghelles samtalebok fra 2020, og den er nok den ærligste enkeltsetningen kongen ga om seg selv. Han sier ikke at han ikke tror. Han sier at troen er et område han behersker dårligere enn det han kan noe om.

Markus 9:24 · Og straks ropte barnets far med tårer og sa: «Jeg tror, Herre! Hjelp min vantro!»

Skriften er altså ikke fremmed for tvilen. Faren i Markus 9 er ikke en vantro mann, men en troende som vet at troen hans er for liten, og som roper det ut. Haralds forsiktighet ligger nærmere dette enn den ligger noe frafall. Forskjellen er bare at faren roper til noen.

I samme retning går det han sa om tvilen: at han trodde det kunne være sunt å ha den tvilen, i den posisjonen han hadde. Sitatet er gjengitt av Stanghelle, som kjente ham gjennom år med samtaler.

2.3 Paragraf 4: den ene gangen kongen grep inn

Her ligger den mest interessante enkelthandlingen i hele materialet. Kirkeforliket fra 2008 førte fram til grunnlovsendringene som Stortinget vedtok 21. mai 2012, med 161 mot 3 stemmer. Paragraf 2 gikk fra å slå fast at den evangelisk-lutherske religion forblir statens offentlige religion, til å si at verdigrunnlaget forblir vår kristne og humanistiske arv. Paragrafene 4, 12, 16, 21, 22 og 27 ble endret i samme pakke, og kongens plikt til å opprettholde og beskytte statskirken falt bort. Det fullstendige skillet mellom stat og kirke trådte i kraft 1. januar 2017. Men én setning ble stående i paragraf 4: at kongen alltid skal

bekjenne seg til den evangelisk-lutherske religion. Den ble stående fordi kongen selv ba om det, i samtaler med daværende kirkeminister Trond Giske.

Jeg var så frimodig å be regjeringen om å beholde setningen i Grunnloven som sier at Kongen skal bekjenne seg til den evangelisk-lutherske tro [...]
Jeg tror det var og er veldig viktig for svært mange at det er sånn.

— *Kong Harald V, Kongen forteller, 2020*

Vårt Land beskrev dette som den eneste gangen Harald grep direkte inn i et lovarbeid. Det er verdt å feste seg ved: den kongen som offentlig sa at nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting, arbeidet privat for å beholde sin egen lutherske bekjennelsesplikt i Grunnloven. De to tingene er ikke uforenlige, men de trekker i hver sin retning, og spenningen er hans egen — ikke en spenning mellom ham og farfaren.

Matteus 10:32 · Derfor, hver den som kjennes ved meg for menneskene, ham skal også jeg kjennes ved for min Far i himmelen.

Her utfyller Skriften handlingen hans framfor å motsi den. Å bekjenne er noe man gjør offentlig, for mennesker, og det var akkurat det Harald sørget for at Grunnloven fortsatt skulle kreve av en norsk konge. At han samtidig sjelden talte om sin egen tro, er den spenningen han levde med.

2.4 Kirkemøtet 1998: menneskelivets ukrenkelighet

Det er lett å tro at kongen bare uttalte seg om tro når han ble spurt. Det stemmer ikke. Alt i 1998 tok han ordet i en verdisak fra kirkens egen talerstol, på Kirkemøtet.

Menneskelivets ukrenkelighet er dypt grunnfestet i vår kultur. Når spørsmålet om aktiv dødshjelp i dag reises i vårt samfunn, er det et tegn på at det grunnleggende synet på mennesket er kommet under betydelig press.

— *Kong Harald V, Tale til Kirkemøtet, 1998*

Dette er den mest direkte verdipolitiske uttalelsen kongen kom med i hele regjeringstiden, og den er tjueto år eldre enn samtaleboken. Han holdt fast ved standpunktet. I 2020 sa han om aktiv dødshjelp at det er et skremmende perspektiv, at man kommer til en gråsone der det er håpløst å bane seg vei, og at det er greit å avslutte en behandling når det ikke lenger er noe håp, men aktiv dødshjelp, nei. Uttalelsen skapte politisk debatt: Unge Venstre-lederen Sondre Hansmark inviterte kongen offentlig til debatt om saken.

Det sier noe om hvor uvanlig det var at en norsk konge tok stilling så tydelig. Grunnlaget han oppgir, er menneskesynet, ikke lovverket. Menneskelivets ukrenkelighet er en teologisk kategori før den er en juridisk, og den hviler på skapelsesberetningens ord om mennesket skapt i Guds bilde.

Første Mosebok 1:27 · Og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det; mann og kvinne skapte han dem.

2.5 Signingen 1991: signet, ikke kronet

Det var viktig for meg å bli signet. Handlingen var kirkelig, men den var også en dypt personlig handling.

— *Kong Harald V, Kongen forteller, 2020*

Han har utdypet hva selve handlingen ga ham. Å motta Guds velsignelse over arbeidet, og å knele der både faren og farfaren tidligere hadde mottatt den samme velsignelsen, var en kilde til stor styrke, har han sagt om seremonien. Å bli bedt for opplevdes som en styrke for dem begge. Det er tre ting i den setningen. Velsignelsen er over arbeidet, ikke over personen. Den knytter ham til de to foran ham i rekken. Og han sier uttrykkelig at det å bli bedt for gjorde noe med ham. Signingen var, med hans egne ord om paragraf 4, en personlig opplevelse som kom til å bety mer enn han var klar over — og det var nettopp den erfaringen han oppga som grunnen til at han tjueen år senere ba om at bekjennelsesplikten skulle bli stående.

Signingen fant sted 23. juni 1991, forrettet av biskop Finn Wagle, med biskop Andreas Aarflot som predikant. Han og dronning Sonja kneelte der farfaren var blitt kronet i 1906 og faren signet i 1958 — samme kirke, tredje generasjon, tre ulike former for handling. Om selve øyeblikket fortalte han at det var helt magisk da en fullsatt menighet sang «Dette er dagen som Herren har gjort», og at han fikk gåsehud. Salmeverset er Salme 118:24, og det er prøvd mot teksten i kapittelet om skriftgrunnlaget.

2.6 Aftenbønn og farfarens ti bud

Jeg husker hvordan min bestefar, kong Haakon, var opptatt av at kristne holdninger og verdier måtte prege de unge. I samtaler kom han mange ganger tilbake til de ti bud som selve fundamentet og bunnstokken i samfunnsbygget.

— *Kong Harald V, Kongen forteller, 2020*

Han fortsetter der med noe som sjelden siteres. Det var moren, kronprinsesse Märtha, som tok seg av aftenbønnen; det første han husker er fra Amerika under krigen, og det var hun som var der. Men også faren, kong Olav, kom absolutt til å bety noe i den sammenhengen. Han sier videre at han har prøvd så godt han kunne å videreføre dette til sine egne barn, og at dette med sang nok sitter i: han liker å synge, og har alltid hatt glede av å være med på fellessang i kirken. Troen knytter seg hos ham gjennomgående til det sungne. Salmen i Nidarosdomen ga ham gåsehud. Fellessangen i kirken er det han holder fram som sin egen glede. Der farfaren hadde de ti bud som fundament, hadde sønnesønnen salmeboken. Legg merke til hvem som sier hva her. Det er Harald som tilskriver Haakon VII vekten på de ti bud. Farfarens kristne alvor når oss altså delvis gjennom sønnesønnens minne, og det er sønnesønnen som bevarer det med respekt. Den som leter etter et oppgjør mellom de to, finner det ikke her.

2.7 Bønnen han sjelden nevnte

Under koronapandemien sa han i talen 15. mars 2020 at hans tanker og bønner var hos alle. Senere forklarte han at det er sjelden han sier noe om sine bønner, men at han i den situasjonen fant det riktig.

Om kirkens plass i sorgen sa han at folk da samler seg i kirken, at man behøver noe som er større enn seg selv for å begripe det som skjer, og han viste til blomsterhavet utenfor Oslo domkirke etter 22. juli.

2.8 Trygghet i eget ståsted som forutsetning

Jo tryggere man er i sitt eget ståsted, jo tryggere er man i møtet med det som er annerledes.

— Kong Harald V, *Kongen forteller*, 2020

Dette er nøkkelen til å lese hagefesttalen riktig. Harald argumenterer ikke for at troen skal tones ned fordi landet er blitt flerreligiøst. Han argumenterer for det motsatte: at en trygg forankring i egen tro er forutsetningen for åpen dialog. Han sa også at det er misforstått når noen mener vi ikke må være så kristne fordi det finnes mange religioner i landet.

Kapittel 3

Haakon VII og Olav V

Haakon VII taler et annet språk enn sønnesønnen. Ikke et motsatt språk, men et språk fra en annen verden: krigens, forsynets og den selvfølgelige kristenheten.

3.1 Alt for Norge og kroningen i 1906

Prins Carl kom til et land som nettopp hadde brutt ut av en union, og som var dypt uenig med seg selv om monarkiet i det hele tatt burde bestå. Republikkstemningen var reell. Betingelsen han satte — folkeavstemning først — var derfor ikke beskjedenhet, men politisk klokskap: han ville ikke sitte på en trone han ikke visste at folket ville ha.

Valgspråket han valgte, Alt for Norge, ble ført videre av Olav V i 1957 og av Harald V i 1991. Det er det ene leddet som binder alle tre sammen uten brudd.

Kroningen i Nidarosdomen 22. juni 1906 ble den siste norske kroningen. Haakon og dronning Maud ble kronet og salvet av biskop Wexelsen, med biskop Bang som medtjenende, og Johan Halvorsens kroningskantate rammet inn handlingen. Ved kirkedøren ble kongeparet hilst med ordene om at Gud måtte velsigne deres inngang og utgang fra nå av og til evig tid. Elias Blix' salme «Gud signe vårt dyre fedreland» fikk sitt gjennombrudd som nasjonalsalme her — den samme linjen kongen skulle avslutte krigstalene sine med 34 år senere.

Kroningsparagrafen ble strøket av Grunnloven i 1908. Etterfølgerne ble derfor signet, ikke kronet: velsignet i sin gjerning uten krone på hodet.

3.2 Krigstalene: Gud signe vårt dyre fedreland

Her er tonen umiskjennelig. Alle de store krigstalene ender med den samme velsignelsen.

La oss alle sette vår lit til fremtiden; la oss si som skyssgutten i 1814: Husk at Gud står attåt. Gud signe vårt dyre fedreland.

— *Kong Haakon VII, Tale til norske kvinner og menn, London, juni 1940*

Skyssgutten han viser til, er fra 1814 — grunnlovsåret. Kongen henter altså trøst fra det forrige året da Norge sto uten sikkerhet for sin egen fremtid, og legger et gudsord

i munnen på en navnløs gutt fra folket. Det er et bevisst valg: håpet kommer nedenfra, ikke fra tronen.

Julehilsenen samme år er den mest direkte bibelske av dem alle:

Julen, som med sitt fredsbudskap i første rekke skulle være en fredens fest, kommer i år til oss i en verden full av ufred, blodsutgytelse, hat og ondskap. [...] Det meste av det som julebudskapet skulle bringe oss, kjærlighet mellom menneskene og fred på jorden, trampes under føtter, sammen med de fleste av de livsverdier som vi hittil har satt høyest.

— *Kong Haakon VII, Julehilsen fra London, julen 1940*

Uttrykket «fred på jorden» er hentet rett fra engelens ord i Lukas 2:14, og kongen bruker det ikke som pynt. Han bruker det som en anklage: verden har trampet ned nettopp det budskapet den feirer.

Talen 17. mai 1940 ble spilt inn under andre kår enn de fleste vet — på Trangenhytta i Balsfjord, mens kongen ennå var på flukt nordover i eget land, og sendt fra Tromsø. Også den ender med velsignelsen. I august samme år, fra BBC, sa han at det var hans håp og sikre tro at den aller største delen av folket holdt sammen i troen på at de skulle greie seg selv.

3.3 Elverum og erklæringen 27. juni 1940

Det berømte nei-et på Elverum 10. april 1940 finnes ikke i pålitelig ordrett form. Filmen og bøkene har gitt det en dramatisk ordlyd som er rekonstruksjon. Det dokumenterte er handlingen, og den er dramatisk nok i seg selv: kongen nektet å utnevne en regjering under Quisling, og la sin egen abdikasjon på bordet som alternativ. Han bandt seg dermed konstitusjonelt korrekt — avgjørelsen lå hos regjeringen — samtidig som han gjorde det umulig for den å si ja uten å miste ham.

Den ordrette kilden er den skriftlige erklæringen fra 8. juli 1940 — svaret hans på henvendelsen 27. juni, da tyskerne gjennom Stortingets presidentskap forsøkte å få ham til å abdisere.

Jeg har i full forståelse av mitt personlige ansvar og av situasjonens alvor samvittighetsfullt overveiet den for vårt land så skjebnetunge beslutning. Jeg kom til Norge i 1905 etter kallelse fra det norske folk, og jeg har i de forløpne år etter beste evne søkt å oppfylle de plikter som derved ble pålagt meg.

— *Kong Haakon VII, Erklæring, 8. juli 1940*

Legg merke til ordene: ansvar, samvittighet, kallelse, plikt. Dette er et moralsk vokabular, ikke et politisk. Kallelsen kommer riktignok fra folket og ikke uttrykkelig fra Gud, men ordet bærer hele sin religiøse tyngde med seg. Og han vender tilbake til 1905: betingelsen han stilte den gangen, er den samme han står på nå. Folket kalte ham, og bare folket kan kalle ham tilbake.

Apostelgjerningene 5:29 · Men Peter og apostlene svarte og sa: «Man må lyde Gud mer enn mennesker.»

Dette er den bibelske grunnsetningen for et nei som Haakons. Kongen påberopte den ikke selv — han talte om ansvar, samvittighet og kallelse, ikke om lydighet mot Gud framfor mennesker. Men det er den samme figuren: en myndighet krever noe, og et menneske svarer at det finnes en høyere. To år senere skulle biskopene og prestene gjøre nøyaktig det samme, og de siterte verset uttrykkelig.

Kongemonogrammet H7 ble motstandens merke, malt på vegger og båret som knappensmerke. Få valgspørk har blitt prøvd hardere.

3.4 Kirkekampen 1942: da biskopene gikk av

Mens kongen talte fra London, skjedde det noe hjemme som forklarer hvorfor hans kristne språk hadde gjenklang. Statskirken, den institusjonen kongen konstitusjonelt var overhode for, brøt med staten. Konflikten kom til overflaten i Nidarosdomen 1. februar 1942, samme dag som Quisling ble innsatt som ministerpresident. Domprost Arne Fjellbu skulle holde ordinær gudstjeneste etter den statsakten som ble holdt i domkirken, og myndighetene stengte kirken for ham. Folk samlet seg utenfor og sang. Fjellbu ble avsatt fra embetet. I løpet av februar la samtlige biskoper ned sine statlige embeter. I påsken samme år ble bekjennelsesdokumentet Kirkens Grunn lest fra prekestolene, og de aller fleste av landets prester la ned sine embeter i statskirken — men fortsatte å forrette. De beholdt gjerningen og ga fra seg lønnen og stillingen. Dette er den avgjørende detaljen for denne bokens tema. Kirken skilte lag med staten allerede i 1942, av samvittighetsgrunner, sytti år før Stortinget gjorde det samme av prinsipielle grunner i 2012. Og den gjorde det i lojalitet mot den samme kongen som talte fra London. Kristendommen og kongedømmet sto på samme side, mot staten slik den da var.

3.5 Olav V: signingen i 1958 og trikken i 1973

Haralds far er ofte den som blir glemt i denne sammenligningen, og det er synd, for han er broen.

Olav ønsket selv å bli signet i Nidarosdomen for å motta Guds velsignelse over sin kongegjerning, og han ble signet av biskop Arne Fjellbu 22. juni 1958. Fjellbu var ikke et tilfeldig valg: det var han som i 1942 hadde stått mot nazimyndighetene i Nidarosdomen og mistet embetet for det. Da han signet kongen seksten år senere, var det kirkelig motstand som velsignet kongelig motstand.

Ved innsettelsen i 1957 holdt Olav fast på en tydelig kirkelig velsignelse, mot regjeringens ønske om en enklere seremoni. Biograf Tore Rem har pekt på at hans kristne tro ble sterkere etter at han mistet moren og kona. I et forord til en bønnebok fra 1989 omtalte han evangeliet som den bærende kraften i vår nasjon.

Historien om kongen på trikken under oljekrisen i desember 1973 er sann som handling. Under det bilfrie helgeforbudet tok han Holmenkollbanen fra Nationaltheatret mot skiterrenget, og Jan Greves bilde fra 16. desember ble stående som symbolet på folkekongen. Men de fromme replikkene som senere er lagt i munnen på ham om at han følte seg trygg fordi folket ba for ham, er ikke dokumentert. De bør ikke siteres som hans ord.

3.6 Tre sitater som ikke holder

Tre ting i dette materialet sirkulerer bredt og bør merkes. Elverum-neiets ordrette dramatiske form er en rekonstruksjon. Olav-replikkene på trikken er apokryfe. Og maksimen om fasthet i det sentrale, frihet i det perifere, kjærlighet i alt, som Harald tilskrev Augustin i nyttårstalen 2010, stammer ikke fra Augustin, men fra 1600-tallet — den regnes gjerne til Rupertus Meldenius.

Kapittel 4

Atten skriftsteder

Atten skriftsteder er hentet ut av talene, salmene og liturgiene i denne boken. Hvert eneste er slått opp og kontrollert. Nedenfor står de med teksten selv, og med en kort merknad om hvor godt sitatet faktisk treffer.

4.1 Inngang og utgang: samme vers i 1906 og 1991

Ved signingen i Nidarosdomen i 1991 hilste biskop Finn Wagle kongen med ordene om inngang og utgang. Den samme hilsenen ble brukt til Haakon VII i 1906 av biskop Wexelsen. To kroninger, 85 år fra hverandre, samme vers.

Salme 121:8 · Herren skal bevare din utgang og din inngang, fra nå av og til evig tid.

Merk rekkefølgen. Bibelteksten sier utgang før inngang; begge biskopene snudde til inngang før utgang. Det er en liturgisk vending, ikke en feilsitering, men den er verdt å registrere for den som skal gjengi hilsenen presist.

Salmen som ble sunget da Harald forlot domkirken, og som han selv husket som magisk:

Salme 118:24 · Dette er dagen som Herren har gjort; la oss fryde oss og glede oss i den!

Kongens gjengivelse er ordrett på den første halvdelen. Treffer.

4.2 Lesningene 1991: forbønn for konger, og tjeneren

Rett før selve signingshandlingen ble det lest fra Paulus' første brev til Timoteus. Valget er ikke tilfeldig; det er stedet i Det nye testamente som uttrykkelig påbyr forbønn for konger.

1 Timoteus 2:1-2 · Jeg formaner da først av alt til at det gjøres påkallelser, bønner, forbønner, takksigelser for alle mennesker. For konger og alle som

er i høy stilling, for at vi kan føre et rolig og stille liv i all guds frykt og verdighet.

Dagens evangelium, olsokteksten, er den skarpeste teksten som kan leses over en konge:

Matteus 20:26-28 · Men slik skal det ikke være blant dere. Den som vil bli stor blant dere, skal være deres tjener. Og den som vil være den første blant dere, skal være deres slave. Slik som Menneskesønnen ikke kom for å la seg tjene, men for å tjene og gi sitt liv som løsepenge for mange.

Det er verdt å stanse ved dette. I det øyeblikket en mann signes til konge, leses teksten som sier at den som vil være størst skal være slave. Liturgien setter altså kongedømmet under dom i samme handling som den velsigner det.

Inngangsmusikken var Egil Hovlands «Herre, du omgir meg», som følger Salme 139:

Salme 139:5 · Bakfra og forfra omslutter du meg, og du legger din hånd på meg.

Signingsbønnen inneholdt vendingen om at Herren har vært oss en bolig fra slekt til slekt, og at hvert kne skal bøye seg. Begge er ekte skriftekko:

Salme 90:1 · En bønn av Moses, Guds mann. Herre, du har vært vår bolig fra slekt til slekt.

Jesaja 45:23 · Ved meg selv har jeg svoret, fra min munn har rettferdighet gått ut, et ord som ikke skal vende tilbake: For meg skal hvert kne bøye seg, hver tunge skal sverge.

Nytestamentlig gjentas det samme i Filipperne 2:10, der hvert kne bøyes i Jesu navn.

4.3 Fred på jorden, trampet under føtter

Lukas 2:14 · Ære være Gud i det høyeste, og fred på jorden, velbehag blant mennesker!

Kongens formulering fra London i 1940 om kjærlighet mellom menneskene og fred på jorden gjengir verset nesten ordrett. Treffer.

Velsignelsen som avslutter alle krigstalene, «Gud signe vårt dyre fedreland», er Elias Blix' salme og ikke et bibelsitat. Men velsignelsesformen står i slekt med den aronittiske velsignelsen:

Fjerde Mosebok 6:24-26 · Herren velsigne deg og bevare deg! Herren la sitt åsyn lyse over deg og være deg nådig! Herren løfte sitt åsyn mot deg og gi deg fred!

4.4 Hold fast, så ingen tar din krone

I nyttårstalen 2011, etter 22. juli, siterte Harald salmelinjen om å holde fast på det man har. Slått opp viser verset seg å fortsette på en måte som gir linjen en helt annen klang i en konges munn:

Åpenbaringen 3:11 · Jeg kommer snart. Hold fast på det du har, så ingen tar din krone.

Om kongen visste dette, sier kildene ingenting om. Men verset han lånte fra, handler ordrett om en krone som kan tas fra en.

4.5 Salvingen 1906 og oljehornet i Det gamle testamente

Haakon VII ble salvet i 1906, ikke bare velsignet. Handlingen henter sin mening fra kongesalvingene i Det gamle testamente:

Første Samuelsbok 16:13 · Da tok Samuel oljehornet og salvet ham midt blant brødrene hans. Og Herrens Ånd kom over David fra den dagen og videre. Så brøt Samuel opp og gikk til Rama.

Første Kongebok 1:39 · Og presten Sadok tok oljehornet fra teltet og salvet Salomo. De blåste i hornet, og hele folket ropte: «Leve kong Salomo!»

Samuel salvet også Saul til fyrste over Herrens arv, i Første Samuelsbok 10:1. Den ordrette salvingsformelen fra 1906 og preteksten er derimot ikke dokumentert i tilgjengelige kilder. Det er den ene virkelige luken i dette materialet.

4.6 Nestekjærlighet: budet og begrunnelsen

Harald sa i nyttårstalen 2010 at alle nasjoner, kulturer og religioner har uttrykk for nestekjærlighet. Budet han viser til, står to steder:

Tredje Mosebok 19:18 · Du skal ikke hevne deg og ikke bære nag mot ditt folks barn, men du skal elske din neste som deg selv. Jeg er Herren.

Matteus 22:39 · Men det andre er likt dette: Du skal elske din neste som deg selv.

Påstanden hans er empirisk, ikke teologisk: at budet finnes overalt. Skriften sier ikke det motsatte, men den gir budet en bestemt begrunnelse — Jeg er Herren — som en rent kulturell iakttakelse ikke fanger.

4.7 Det første budet mot hagefesten

Harald fortalte at farfaren kalte de ti bud bunnstokken i samfunnsbygget. Det første budet lyder slik:

Andre Mosebok 20:3 · Du skal ikke ha andre guder foruten meg.

Her, og bare her, oppstår det som virkelig kan kalles en motsetning i denne boken. Sitatet fra hagefesten sier at nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting, og likestiller dem som norske. Det første budet likestiller dem ikke. Ordlyden gjentas identisk i Femte Mosebok 5:7.

Det må sies presist hva slags motsetning dette er. Harald beskrev et folk; budet foreskriver en tilbedelse. En beskrivelse av hva folk faktisk tror, motsier ikke logisk et bud om hva de bør tro. Men de to setningene kan ikke leses fra samme talerstol uten at noen merker friksjonen — og det er nettopp derfor kongen som sa den første, ba om å få beholde bekjennelsesplikten som binder ham til den andre.

4.8 Tro, håp og kjærlighet i nyttårstalen 2023

To siste ekko. I nyttårstalen 2023 talte Harald om usynlige hender — kjærlighet, vennskap, en gudstro, vilje, håp — og ba folk tenne lys for håpet.

1 Korinter 13:13 · Men nå blir de stående, disse tre: tro, håp, kjærlighet. Men størst av disse er kjærligheten.

Kongens liste inneholder alle tre: tro, håp og kjærlighet. Om det var bevisst, vet vi ikke.

Johannes 1:5 · Og lyset skinner i mørket, og mørket overvant det ikke.

Menneskeverdet han stadig vendte tilbake til, har sitt grunnlag i skapelsesberetningen, der mennesket skapes i Guds bilde, som mann og kvinne, i Første Mosebok 1:27.

Kapittel 5

Neste generasjon

Haralds to barn gikk hver sin vei i troens spørsmål, og forskjellen mellom dem er større enn forskjellen mellom noen av kongene i denne boken. Det er i denne generasjonen den kristne arven i familien faktisk kommer under press — ikke gjennom frafall hos en konge, men gjennom at en datter offentlig søkte et annet åndelig univers.

5.1 Haakon VIII: Jesus som forbilde

Tronarvingen har snakket mer åpent om tro enn faren gjorde. I Kjetil Østlis biografi Haakon. Historier om en tronarving fra 2023 sier han det med egne ord, i jeg-form:

Det var slik jeg lærte om Jesus, og det var nok på grunn av Berit at jeg fikk Jesus som forbilde. Jesus kunne prate med høy og lav, fattig og rik. Han spiste med tollere og syndere, som de blir kalt i Bibelen. Det likte jeg.

— *Kong Haakon VIII, Haakon. Historier om en tronarving, 2023*

Berit er Berit Tversland, guvernante for ham og Märtha Louise i tolv år fra 1977, som leste bibelfortellinger for dem. Han forteller også om sin egen konfirmasjon, der han hadde øvd inn første kapittel av Johannesevangeliet og fremførte det for gjestene — og at bestefaren, kong Olav, ga et lite anerkjennende nikk til Berit, den eneste gangen hun så ham rørt.

Vårt Land kalte åpenheten betydningsfull på lederplass, og biograf Tore Rem pekte på at han med dette står i en kongelig tradisjon: Olav var enda tydeligere på dette området enn Harald. Rem la til at det ikke er tvil om at troen betyr noe for kongefamilien, at de finner støtte for gjerningen i den.

Det er verdt å merke seg hvilket trekk ved Jesus han fremhever. Han velger ikke maktes Kristus eller dommeren, men den som setter seg til bords med de uverdige. Det er samme bevegelse som i olsokteksten fra signingen i 1991: den som vil være størst, skal tjene. Bordfellesskapet med tollere og syndere er tjenerkongens bilde, ikke herskerens. Men her må det leses nøyaktig, for det er blitt sagt mer om denne setningen enn den selv sier. Et forbilde er ikke en frelser. Å ha Jesus som forbilde er å ta ham som mønster for hvordan man møter mennesker — og det er godt sagt og verdt å respektere. Det er likevel noe annet enn å bekjenne ham som Herre. Kronprinsen sier at han fikk Jesus som forbilde

gjennom en guvernante som leste for ham, at Jesus omgikk høy og lav, og at han likte det. Han sier ikke i dette sitatet at Jesus er Guds Sønn, at han døde for hans synder, eller at han er stått opp. Vårt Land så dette selv, og sa det rett ut på lederplass: mer enn hva det sier om kronprinsens personlige tro, sier det noe om hans verdier og måte å se verden på. Og avisen la til at en monark som sier dette, er en monark folket kan ha tillit til uavhengig av tro og livssyn. Det er en presis observasjon, og den peker på noe annet enn det overskriftene gjorde. For overskriftene ble stående alene. «Norges nye konge har Jesus som forbilde» gikk landet rundt da han ble konge, og i kommentarfeltene ble spørsmålet stilt av lesere selv: har han sagt dette, eller er det skribentens ønsketenkning? Svaret er at han har sagt det — men han har sagt det om et forbilde fra barndommen, ikke om en frelser. Han beskriver seg for øvrig i samme bok som en tviler og en tenker som liker fakta og forskning. Det er en ærlig selvbeskrivelse, og den ligner farens. Denne boken kan derfor ikke si mer enn kildene sier. Haakon VIII taler tydeligere om Jesus enn faren gjorde, og det er sant og verdt å glede seg over. Hva som bor i ham utover det, vet vi ikke — og det er ikke vår sak å avgjøre.

Da han og Mette-Marit ble viet i Oslo domkirke 25. august 2001, forrettet biskop Gunnar Stålsett, og teksten var Paulus' ord om at disse tre blir stående — tro, håp og kjærlighet — og at størst blant dem er kjærligheten. Stålsett sa til brudeparet at bare kjærligheten kan forvandle skjebne til kall. Det er samme vers Harald skulle sirkle rundt i nyttårstalen 2023, og samme kallstanke som farfaren brukte i 1940.

Med Haakon VIII fortsetter altså linjen ubrutt, og med et tydeligere språk enn faren brukte. Det er også han som må stå i de spørsmålene som kommer: om båndene mellom monarkiet og kirken skal bestå, og hva bekjennelsesplikten i paragraf 4 skal bety for en konge i et land der stadig færre deler bekjennelsen.

5.2 Märtha Louise: engler, klarsyn og sjamanisme

Hans søster gikk motsatt vei, og gjorde det offentlig, konsekvent og over lang tid. Det er viktig å se lengden på dette. Det dreier seg ikke om en enkelt kontroversiell forlovelse, men om nærmere to tiår med en sammenhengende åndelig retning: engler, klarsynthet, kommunikasjon med dyr, kontakt med åndelige vesener, og til slutt sjamanisme. Hun har selv beskrevet seg som klarsynt og som en som kan snakke med engler, og hun har formidlet dette gjennom bøker, kurs og foredrag mot betaling. Da hun og Verrett forlovet seg, sa hun at hun er svært åndelig, og at det er godt å være sammen med en person som omfavner det. Retningen er altså ikke ny med Durek Verrett. Han er det foreløpig siste og tydeligste leddet i den.

Prinsessen er døpt og konfirmert i Den norske kirke og ble viet til Ari Behn i Nidarosdomen i 2002. I 2007 startet hun sammen med Elisabeth Nordeng selvutviklingsskolen Astarte, senere Soulspring, folkelig kjent som engleskolen, bygget på at hun kan kommu-

nisere med engler. Virksomheten ble lagt ned i 2019. Kritikken gjaldt dels sammenblendingen av prinsessetittel og forretningsdrift, dels innholdet: en datter av kirkens formelle overhode underviste i en åndelighet kirken ikke kjente seg igjen i.

Bøkene viser hva læren går ut på. Møt din skytsengel kom i 2009 sammen med Elisabeth Samnøy, og Englenes hemmeligheter i 2012 sammen med Elisabeth Nordeng, begge på Cappelen Damm. Der skriver forfatterne at det ikke er noen hemmelighet at de kommuniserer med engler, og bøkene veileder leseren i å få sin egen kontakt med dem gjennom øvelser, meditasjoner og åndelige verktøy. Undervisningsseminarer over hele landet fulgte. Kritikken den gang kom fra flere hold og gjaldt ulike ting. Medieprofessor Trond Berg Eriksen kalte det åndelig kvakksalveri. Human-Etisk Forbund mente prinsessen utnyttet sårbare mennesker økonomisk. Religionshistoriker Anne Kalvig forsvarte henne i NRK Ytring og mente kritikken var usaklig fordi den rammet nyåndelighet hardere enn tradisjonell religion. En VG-undersøkelse anslo den gang at fire av ti nordmenn trodde omtrent som prinsessen. Forskjellen fra kristen englelære er konkret og lar seg beskrive uten polemikk. Kristendommen benekter ikke at engler finnes; de opptrer gjennomgående i Bibelen. Men i bibelteksten er engelen alltid en budbærer sendt fra Gud til et menneske. Det finnes ingen bibelsk anvisning på hvordan et menneske selv kan oppsøke, kalle på eller trene opp kontakt med engler. Initiativet går fra Gud til mennesket, ikke motsatt. Religionshistoriker Dag Øistein Endsjø har pekt på at prinsessens englelære på ett punkt ligner Luthers anliggende, ved at den fjerner mellomledd mellom mennesket og det guddommelige. Andre har pekt på det motsatte: at måten skytsenglene beskrives på — en som er der, som man kan snakke med, og som bryr seg om hvordan man har det — ligger nær hvordan en kristen ville beskrive sitt forhold til Jesus. Det er dette siste som gjør at kirken ser læren som en erstatning av Kristi rolle, ikke bare som et fremmed element.

I 2019 skulle hun og Durek Verrett holde foredrag i St. Petri kirke i Stavanger på en turné om selvrealisering. Biskopen i Stavanger grep inn og påla menighetsrådene å oppheve utleievedtaket. Verrett sa til TV 2 at han var skuffet, at han hadde gått på kristne skoler og studert kristendom, at han elsket religion og gjerne ville snakket med biskopen i kirken om kjærligheten i religionen, og at det vitnet om uvitenhet at han ble nektet på grunnlag av sladder.

I november 2022 la Märtha Louise ned sine offisielle oppgaver for kongehuset, etter det hun selv beskrev som en periode med mange spørsmål knyttet til henne og forlovedens rolle. Avgjørelsen ble tatt i samråd med foreldrene, for å skape ro rundt kongehuset. Kongen bestemte at hun skulle beholde prinsessetittelen, og Slottet takket henne for innsatsen gjennom årtier.

5.3 Durek Verrett og kirkedøren i Stavanger

Durek Verrett kaller seg sjaman i sjette generasjon og har solgt medaljonger han har tilskrevet helbredende virkning. Flere av hans utsagn har fått skarp kritikk i Norge, blant annet fra medisinsk hold og fra psykologer. Den norske kirke tok i 2023 offentlig avstand fra hans råd om håndtering av utagerende barn, og kalte dem skadelige. Hans manager understreket den gangen at Verretts meninger er hans egne, og at han ikke representerer kongehuset som institusjon.

Verrett har ikke selv erklært seg som motstander av kristendommen — han sier tvert imot at han har studert den og elsker religion. Men det er ikke det samme som å stå i den. Han bekjenner ikke Kristus som Herre, han forkynner ikke omvendelse og gjennfødelse, og han er ikke medlem av noe kristent trossamfunn. At han har gått på kristne skoler, gjør ham ikke til en kristen lærer, like lite som studier i et emne gjør noen til dets tilhenger. Kirken har gjentatte ganger sagt hva den mener om innholdet, og biskopen i Stavanger stengte kirkedøren for det. Paret er heller ikke unikt i norsk sammenheng, men de er de mest synlige: nyåndeligheten har vokst i takt med at statskirken har krympet, og de har vært dens fremste ansikter — med kongelig tittel som bærebjelke i markedsføringen inn til prinsessen sa fra seg kommersiell bruk av den i 2019.

Boken *Spirit Hacking* fra 2019 er det tydeligste eksempelet. Cappelen Damm stanset den norske utgivelsen en uke før planlagt dato, enda boken allerede var oversatt, etter kraftige faglige reaksjoner. Kreftlege Andreas Stensvold kalte utsagnene om kreft direkte farlige påstander, og Barnekreftforeningens leder Trine Nicolaysen svarte at ingen barn påfører seg selv kreft. Boken hevder blant annet at barn kan få kreft fordi de på et sjelelig plan har valgt det selv, og at dødelige sykdommer kan oppstå fordi mennesket ikke lenger ønsker å leve. Verrett svarte kritikerne med å spørre om de var sjamaner, og om de hadde trent på metodene hans. Da kronprins Haakon ble spurt om boken, tok han avstand uten å angripe noen: utgangspunktet hans var et annet, sa han til NRK, han ville tatt utgangspunkt i helseforskning og det norske helsevesenet.

Johannes 9:2-3 · Og disiplene hans spurte ham og sa: «Rabbi, hvem har syndet, han eller hans foreldre, så han ble født blind?» Jesus svarte: «Verken han eller foreldrene hans har syndet, men det er for at Guds gjerninger skal åpenbares på ham.»

Påstanden om at den syke selv har valgt sykdommen på et sjelelig plan hører hjemme i en forestillingskrets med sjelevandring og karma, der lidelse forklares som følge av valg eller skyld fra et sted utenfor det livet mennesket lever nå. Denne forestillingen finnes ikke i kristen lære, og Det nye testamente avviser slutningen uttrykkelig i to tekster. I Johannes 9 spør disiplene hvem som har syndet siden mannen ble født blind. I Lukas

13:4 spør Jesus om de atten som tårnet i Siloam falt over, var mer skyldige enn andre i Jerusalem, og svarer nei. Verrett omtaler ikke sjamanismen som en religion. Hans norske bokklubbomtale beskrev den som ingen religion, men en levemåte. Selv titulterer han seg blant annet som Guds tjener. Verken det ene eller det andre gjør læren til kristen lære, og den skilnaden er det kirken har markert: i sjamanistisk praksis er mennesket den som håndterer åndene og henter kraft, mens kristen lære holder at mennesket ikke rår over ånde verdenen, og at frelse og helbredelse kommer fra Gud og ikke fra teknikk.

Lukas 13:4 · Eller de atten som tårnet i Siloam falt over og drepte, mener dere at de var mer skyldige enn alle mennesker som bor i Jerusalem?

Da Märtha Louise og Durek Verrett giftet seg, fant vigselen sted etter kirkens liturgi, men ikke i en kirke — under et telt ved et hotell, med solgte enerettigheter til bilder. Det er nesten et bilde på hele spørsmålet denne boken kretser om: formen fra den kristne arven blir stående, mens rammen rundt den er blitt en helt annen.

5.4 Født på ny: læren prøvd mot Skriften

Denne boken har prøvd kongenes ord mot Skriften. Da må også dette prøves, med samme målestokk, ellers er målestokken ikke ærlig. Det avgjørende spørsmålet er ikke om noen har gått på kristne skoler, er døpt, konfirmert eller viet etter kirkens liturgi. Jesus setter et annet kriterium:

Johannes 3:3 · Jesus svarte og sa til ham: «Sannelig, sannelig sier jeg deg: Uten at noen blir født på ny, kan han ikke se Guds rike.»

Ordet Jesus bruker her, gennethe anothen, betyr både «født på ny» og «født ovenfra». Begge deler er sanne på én gang, og det er poenget: den nye fødselen kommer ovenfra, ikke fra arv, oppdragelse eller seremoni. Nikodemus var religiøs, lærd og from — og fikk likevel dette sagt til seg.

Fødsel på ny er ikke arv, kultur eller seremoni. Dåpsattest, konfirmasjon og en vielse etter kirkens liturgi svarer ikke på det spørsmålet. Og åndemaning er i Skriften ikke en nøytral teknikk, men uttrykkelig forbudt:

Femte Mosebok 18:10-12 · Hos deg skal det ikke finnes noen som lar sin sønn eller datter gå gjennom ilden, ingen spåmann, ingen tegntyder, ingen varseltyder eller trollmann, eller en som binder med besvergelses, en som spør en gjenferdsånd eller en sannsiger, eller en som søker råd hos de døde. For enhver som gjør slikt, er en vederstyggelighet for Herren, og på grunn av disse vederstyggelighetene driver Herren din Gud dem bort foran deg.

Jesaja 8:19 spør kort: skal man søke til de døde for de levende? Og om englene, som var prinsessens utgangspunkt, sier Paulus:

Galaterne 1:8 · Men selv om vi eller en engel fra himmelen skulle forkynne dere et evangelium i strid med det vi forkynnte dere, han være forbannet!

Paulus skjerper det i Andre Korinterbrev 11:14: Satan tar på seg skikkelse av en lysets engel. Advarselen gjelder ikke mørket, men lyset — nettopp det språket nyåndeligheten taler. Denne boken prøver lære, ikke hjerter. At innholdet paret har formidlet ikke er kristen lære, kan slås fast, og kirken har slått det fast. Om noe menneske er født på ny, avgjøres ikke i et dokument som dette.

5.5 Formen som består

Men det er verdt å se hvor tynt det er blitt, også der det ser helt intakt ut. Da prinsesse Ingrid Alexandra ble konfirmert i Slottskapellet 31. august 2019, var det med to biskoper til stede. Likevel: hun kunne ikke valgt annerledes. Som tronarving må hun bekjenne seg til den evangelisk-lutherske religion, og kan derfor verken la være å konfirmere seg eller velge humanistisk konfirmasjon. Bekjennelsen er her en konstitusjonell plikt før den er et valg. Biskop Veitebergs preken handlet om miljøet. Dronning Sonjas tale handlet om naturvern. Kong Haralds tale til konfirmanten nevnte ikke Gud med ett ord — den handlet om plikt, humor og om å bygge bro mellom folk. Kronprinsessen sa at konfirmasjonen er en mulighet til å begynne å sette ord på den lengselen alle mennesker bærer i seg, og å lure på det store mysteriet om hvorfor og hvem vi er i verden. Det er vakkert sagt. Men det er ikke en bekjennelse. Det er lengsel uten adressat — nøyaktig den formen for åndelighet som «Altet og Ingenting» rommer, og som søsteren fylte med engler. Her ligger det som virkelig har forskjøvet seg i denne familien. Ikke at noen har erklært seg som vantro, men at det kristne innholdet gradvis er tømt ut av formene mens formene står igjen: kirkelig vielse under et telt, konfirmasjon som plikt, en preken om klima, en kongetale uten Gud. Haakon VIIIs Gud handlet i historien. Barnebarnas mysterium lurte man på. Det er en annen slags avkristning enn frafall. Den er høfligere, og vanskeligere å få øye på.

Apostelgjerningene 17:23 · For da jeg gikk omkring og betraktet deres hel-
ligdommer, fant jeg også et alter hvor det sto skrevet: «For en ukjent Gud».
Den som dere altså dyrker uten å kjenne, ham forkynner jeg dere.

Paulus i Aten møtte nøyaktig denne religiøsiteten: et folk som var dypt åndelig, som hadde altere for alt, og som blant dem hadde reist ett for en gud de ikke kjente. Han hånet dem ikke for lengselen. Han sa at den de dyrker uten å kjenne, ham forkynner han

dem. Lengselen var ekte; adressaten manglet. Det er den samme åpningen som står i en konfirmasjonstale om det store mysteriet, og i en hagefesttale om Altet og Ingenting.

Den nye fødselen og dåpen er behandlet i egne bøker fra samme forlag, for den som vil følge dette videre enn en fotnote i en kongebok.

- Tro og bli døpt — det korte og skarpe: kjernen i den bibelske begrunnelsen for troendes dåp, med Markus 16:16 og ekteskapsbildet fra Galaterne. Om lag 3 500 ord.[Les Tro og bli døpt](#)
- Døpt gjennom vann — den utførlige: én vanntråd fra Ånden over dypet, syndfloden, renselsesbadene, Rødehavet og Jordan, til Sønnen i elven og den troende begravet og oppreist. Trettito kapitler, veid på hebraisk og gresk.[Les Døpt gjennom vann](#)
- Født På Ny — vitnesbyrdet: hva den nye fødselen faktisk var for et menneske, fortalt innenfra.[Les Født På Ny](#)

Koblingen til denne boken er ikke tilfeldig. Alt kongehuset har av kristen form — dåpen i Slottskapellet, konfirmasjonen som plikt, signingen i Nidarosdomen, vielsen etter kirkens liturgi — er handlinger utført på et menneske. Den nye fødselen er ikke det. Den er noe som skjer med et menneske, ovenfra, og den arves ikke. Fire konger bar bekjennelsesplikten. Spørsmålet Skriften stiller, er et annet enn det Grunnloven stiller.

Kapittel 6

Falt bort, ble stående

Spørsmålet som satte denne boken i gang, var om farfaren motsier sønnesønnen. Svaret er mer interessant enn et ja eller nei.

6.1 Statskirke mot flerreligiøst land

Haakon VII var konstitusjonelt overhode for en bekjennende luthersk statskirke i et land som var nesten religiøst ensartet. Ved århundreskiftet tilhørte over 97 prosent av befolkningen statskirken. Når han sa Gud, mente alle det samme, og han behøvde aldri presisere hvilken Gud han mente. Harald V ledet et land der den forutsetningen var borte: statskirkeordningen ble avvirket under hans regjeringstid, og han ble den siste kongen som hadde vært dens overhode.

Det meste av forskjellen mellom de to skyldes dette og ikke uenighet. Haakon talte forsynsspråk i en krig; Harald talte inkluderingspråk i et flerreligiøst samfunn. Å kalle det en motsetning er å forveksle to århundrer med to standpunkter.

6.2 Der Harald sier noe farfaren ikke kunne sagt

Men noe er mer enn tidsavstand. Da Harald likestilte Gud, Allah, Altet og Ingenting som norske, sa han noe farfaren aldri kunne sagt — ikke bare fordi han ikke hadde behovd det, men fordi det ligger en påstand i likestillingen. Haakons Gud er den som handler i historien og velsigner et fedreland. Haralds setning er en beskrivelse av et folk der ingen tro rangeres over en annen.

Det er her det første budet skjærer inn, og det er derfor kapittelet foran stanser ved det. Skriften likestiller ikke gudene. Kongen som beskrev at nordmenn tror på fire ting, hadde selv sverget en ed på den ene.

6.3 Spenningen går tvers gjennom Harald selv

Den skarpeste motsetningen i dette materialet går ikke mellom Haakon og Harald. Den går tvers gjennom Harald selv.

Samme mann sa offentlig at nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting, og ba privat regjeringen om å beholde setningen som binder kongen til den evangelisk-lutherske

bekjennelse. Det var, etter Vårt Lands beskrivelse, hans eneste direkte inngripen i et lov-arbeid gjennom hele regjeringstiden. Av alt han kunne brukt den ene inngripenen på, brukte han den på dette.

Man kan lese det som inkonsekvens. Man kan også lese det som svaret hans: at han mente akkurat det han sa om at jo tryggere man er i sitt eget ståsted, jo tryggere er man i møtet med det som er annerledes. Åpenheten utad forutsatte at forankringen innad ble stående. Da er det ikke to standpunkter, men ett.

6.4 Institusjonelt frafall, personlig kontinuitet

Det er fristende å lese denne rekken som en historie om en kristen arv som forvitrer gjennom fire generasjoner. Kildene bærer ikke den lesningen, og det bør sies rett ut. Det som falt bort, er institusjonelt. Kroningen forsvant i 1908. Kirken skilte lag med staten i praksis i 1942 og i lov i 2012 og 2017. Andelen av befolkningen som tilhører Den norske kirke, har falt fra over nitti prosent til under seksti i løpet av Haralds regjeringstid. Kongen er ikke lenger kirkens overhode. Dette er en reell avkristning av statsordningen, og den skjedde hovedsakelig mens Harald satt på tronen. Det er også først i femte generasjon at noe brister innad. Ingen av kongene forlot troen. Men Haralds datter søkte et annet åndelig univers, og gjorde det så synlig at kirken flere ganger måtte ta offentlig avstand — mens sønnen taler tydeligere om Jesus enn faren noen gang gjorde. Bruddet går altså ikke nedover gjennom rekken, men på tvers, mellom to søsken. Det som ikke falt bort, er det personlige. Haakon ba og velsignet. Olav insisterte på kirkelig velsignelse mot regjeringens vilje og kalte evangeliet den bærende kraften i nasjonen. Harald ble signet fordi han selv ville det, ba om at bekjennelsesplikten skulle bli stående, og fortalte at han var oppdratt med aftenbønn. Ingen av dem la troen fra seg, og ingen av dem gjorde mye ut av den offentlig heller. Det som endret seg innad i familien, er ikke troen, men rommet troen kunne uttrykkes i. Haakon kunne si Gud og bli forstått av alle. Harald kunne det ikke lenger, og valgte da å nevne fire ting folk tror på, i stedet for å late som om alle trodde det samme. Det er ikke frafall. Det er en mann som holder på sin egen bekjennelse i et land som har sluttet å dele den — og som derfor må si den for seg selv i stedet for på alles vegne.

2 Timoteus 3:5 · De har skinn av gudsfrykt, men fornekter dens kraft. Vend deg bort fra disse.

Verset er det skarpeste i hele dette materialet, og det må håndteres med omhu. Paulus taler om mennesker som holder på formen mens kraften er fornektet, og han sier at man skal vende seg bort fra dem. Å slynge det mot en navngitt familie ville være å bruke Skriften som våpen, og det gjør ikke denne boken. Men som beskrivelse av en institusjonell

utvikling treffer det. Kroningen ble til signing, signingen til en seremoni, statskirken til en verdiparagraf, konfirmasjonen til en plikt, og prekenen til en tale om klima. Formene står, og de står vakkert. Spørsmålet verset stiller, er hva som fortsatt bor i dem.

6.5 Mannen på jordet

Det ville være urett mot dette landet å la fortellingen ende med tomme former. For midt i statskirkens Norge, under en lov som forbød det, skjedde det som ingen paragraf kunne bestemme. Den 5. april 1796 gikk en bondesønn på tjuefem år og pløyde på Rolvsøy i Tune. Han var den femte av ti barn i et fattig hjem, oppvokst med Luthers katekisme, Pontoppidans forklaring og Johann Arndts skrifter i stua. Mens han gikk der bak ploegen og sang, ble han fylt av Guds Ånd. Kildene kaller det hans åndsdåp. Guds kjærlighet besøkte ham, sa han selv. Ingen katedral, ingen biskop, ingen konge, ingen grunnlovsparagraf — og likevel alt. Det som hendte på det jordet, var ikke at en mann fikk en god tanke. Det var at Den Hellige Ånd falt over en bondesønn i arbeidsklær, uten forvarsel og uten tillatelse fra noen myndighet. Dette må sies rett ut, ellers blir alt som følger lest som fortellingen om en usedvanlig driftig nordmann. Hans Nielsen Hauge var ikke motoren. Han var redskapet. Innen to måneder hadde en ulærd bondegutt startet en vekkelser i sitt eget nærmiljø, skrevet en bok og lagt ut på veien. På atten år skrev han trettitre bøker, lest av anslagsvis hundre tusen i et land med ni hundre tusen lesekyndige. Han gikk Norge på kryss og tvers, det meste til fots, fra Kristiansand til det høye nord. Ingenting av dette lå i mannen den 4. april 1796. Kraften kom da Ånden kom. Det er den eneste forklaringen som dekker det som faktisk skjedde.

Og her møter beretningen loven. Konventikkelplakaten av 1741 forbød lekfolk å holde oppbyggelige møter uten sogneprestens godkjenning. Loven ble ikke laget for å brukes mot Hauge, men det er nesten bare mot Hauge den ble forsøkt brukt. Han ble arrestert gang på gang. I 1804 ble han pågrepet på Eiker og ført til Christiania for en kongelig undersøkelseskommisjon. Kommisjonen arbeidet i ni år. De to første årene satt han under så dårlige forhold at helsen ble brutt ned — den samme helsen som hadde båret ham til fots gjennom hele landet. I 1809 ble han midlertidig løslatt for å anlegge saltkokerier på offentlig bekostning, fordi blokaden tvang landet til å utvinne sitt eget salt og Hauge kunne håndverket. Staten som fengslet ham, måtte hente ham ut når den trengte ham. Han ble løslatt i 1811. Dommen falt først i 1813 og lød på to års straffearbeid. Den ble anket, og utfallet er verdt å gjengi presist: bot på tusen riksdaler for brudd på konventikkelplakaten og for fornærmelige uttalelser om lærestanden — men frifinnelse for anklagene om sektstiftelse og om å ha utnyttet sine tilhengere økonomisk. Legg merke til hva som ble stående da alt annet falt bort. Han hadde holdt møter uten prestens tillatelse, og han hadde sagt noe presteskapet ikke likte. Han døde i 1824, femtito år gammel, med helsen ødelagt av årene i arrest.

6.6 Frukten: sju tusen arbeidsplasser

Han så fattigdommen på veiene han gikk. Ut fra det, sin sosiale samvittighet og Bibelens ord om nestekjærlighet og samfunnsansvar, formet han en tro der arbeid og arbeidsgiveransvar hørte med. Han var skeptisk til varige almisser. Folk skulle settes i stand til å greie seg selv gjennom arbeid som ga utkomme, og overskudd skulle reinvesteres til nytte for trengende. Hauge selv knyttes til rundt tretti bedriftsetableringer innen industri, skipsfart og gårdsbruk, og var i årene 1799 til 1823 involvert i om lag hundre større finanstansaksjoner. Haugianerne samlet kan ha etablert så mange som hundre og femti virksomheter fram til 1828. Etter beregninger av professorene Fritz Hodne og Ola Honningdal Grytten ved Norges Handelshøyskole skapte denne virksomheten mellom sju og åtte tusen arbeidsplasser fram til 1828 — i et land med rundt ni hundre tusen innbyggere. Hodne anslår at nær tjue prosent av arbeidsstyrken i disse næringene omkring 1830 arbeidet i haugiansk virksomhet. Sju tusen arbeidsplasser i et fattig bondeland. Bak hver av dem et hjem som fikk brød. Tre haugianere satt på Eidsvoll i 1814. Grytten og Kjell Bjørn Minde har talt femtiseks haugianere på Stortinget i perioden 1814 til 1880, de fleste før 1850. Der var de del av bondeopposisjonen, i en mannsalder ledet av haugianeren Ole Gabriel Ueland, og de kjempet for friere næringspolitikk, allmueskolereform, styrket arbeidervelferd og avskaffelse av monopoler og privilegier. Det siste åpnet muligheter for dem som ikke tilhørte eliten. Mannen som ble bøtelagt for å ha holdt møter uten presens tillatelse, satte i gang det som to av landets fremste økonomiske historikere regner blant drivkreftene bak norsk industrialisering.

Her er det verdt å stanse, for dette er svaret på det spørsmålet ingen paragraf kunne besvare. I tusen år hadde ordningen kommet ovenfra: kongen kristnet, loven påla dåp innen åtte dager, staten drev kirken. Det ga former, bygninger og en bekjennelse i lov-boken. Det ga ikke sju tusen arbeidsplasser. Det gjorde derimot én mann som ble fylt av Ånden bak en plog, og de vennene som møtte ham etterpå. Ikke fordi de ble pålagt det, men fordi noe var blitt nytt i dem — og et nytt hjerte ser en fattig nabo annerledes.

Matteus 7:16-17 · Av fruktene deres skal dere kjenne dem. Sanker man vel druer av tornebusker eller fiken av tistler? Slik bærer hvert godt tre gode frukter, men det dårlige treet bærer onde frukter.

Sju tusen arbeidsplasser er frukt. Men grenen bar dem ikke i egen kraft, og det sa Jesus selv med ord som ikke levner rom for misforståelse:

Johannes 15:4-5 · Bli i meg, så blir jeg i dere. Slik som grenen ikke kan bære frukt av seg selv med mindre den blir i vintreet, slik kan heller ikke dere med mindre dere blir i meg. Jeg er vintreet, dere er grenene. Den som blir i meg og jeg i ham, han bærer mye frukt. For uten meg kan dere ingenting gjøre.

For uten meg kan dere ingenting gjøre. Det er dommen over enhver ordning som vil frembringe frukt uten vintreet — og det er forklaringen på en bondesønn som frembrakte den uten noe annet enn vintreet. Han ville for øvrig ikke stifte noe eget kirkesamfunn. Tvert imot formante han sine venner om å holde seg til statens religion, gå til kirken og ta imot sakramentet. Han angrep ikke institusjonen. Han nektet bare å tro at den kunne gjøre for ham det bare Gud kan gjøre. Sitt eget kallsbrev formulerte han slik: å elske Gud og sin neste. Og dette må sies, så ingen misforstår denne boken. Ordningen bar Ordet. Bibelen kom til Norge gjennom kirken, salmene ble skrevet av kirkens folk, og det var Pontoppidan og Arndt som lå i stua på Rolvsøy den vinteren før Hauge gikk ut på jordet. Uten statskirken hadde han aldri hatt bøkene. Men ordningen kunne ikke gi ham det som skjedde bak plogen — og da det først var skjedd, satte den ham i fengsel for det. Det går en linje fra Hauge til opphevelsen av konventikkelplakaten, og derfra til dissenterloven av 1845, som endelig gjorde det mulig å være norsk uten å tilhøre statskirken. Loven som fengslet ham, døde før hundreåret var omme. Han er svaret til den som spør om det ikke fantes mennesker som vandret med Gud i dette landet. Jo. Tusenvis. Og da Gud selv ville nå dette folket i dybden, gikk han utenom ordningen, utenom embetet og utenom loven — og fylte en mann bak en plog med sin Ånd.

6.7 Vinden som blåste igjen og igjen

Og Hauge står ikke alene. Ser man på de siste to hundre årene, har vinden blåst over dette landet omtrent én gang i hver generasjon. Hauge bak plogen i 1796. Den læstadianske vekkelsen fra 1848, som gikk over viddene i Lappland og Finnmark. Den johnsonske og den lammerske vekkelsen på 1850- og 1860-tallet — Gustav Adolph Lammers, sogneprest i Skien, sa fra seg embetet og stiftet i 1856 landets første dissentermenighet — den første som formelt brøt ut av Den norske kirke. Lars Oftedal på 1870-tallet og vekkelsen i Stavanger på 1890-tallet. Albert Lunde, som vinteren 1905 fylte Calmeyergatens Misjons- hus i Kristiania — Nordens største forsamlingslokale, med plass til fem tusen — og som ble kalt videre til Stockholm, København og Helsingfors. Vekkelsen i hovedstaden varte i over et år. Thomas Ball Barratt, som ble fylt av Ånden i New York 15. november 1906, kom hjem til lillejulaften, og der møtene deretter gikk nesten dag og natt. Den første pinsemenigheten i Skien 24. april 1908. Frank Mangs, som virket i Oslo fra 1932 og samlet fire til fem tusen i Calmeyergaten, og som fra sommeren 1933 hadde et møtetelt på Majorstua i sju sesonger på rad; i tiåret fra 1932 ble medlemstallet i Det Norske Misjonsforbund tredoblet, fra omkring 2 500 til 8 500. Og ungdomsvekkelsen på 1960- og 70-tallet. Tre trekk går igjen i alle sammen, og de bekrefter alt denne boken har hevdet. Ingen av dem begynte ovenfra. Ikke én ble utløst av en biskop, en konge eller en lov. En bonde bak en plog. En prest på vidda. En metodistpastor som reiste til Amerika for å samle penger til bymisjonen og kom hjem med noe annet. Alle kom med Ånden. Kildene bruker det samme ordet om Hauge i 1796 og om Barratt i 1906: åndsåp. Hundre og ti år mellom dem,

samme ord. Og alle ble motarbeidet. Hauge ble fengslet. Lunde fikk i første omgang ikke leie lokaler av Indremisjonen i det hele tatt — fordi han var gjendøpt — og måtte nøye seg med Tivoli teater. Først da den kritiske redaktøren Friele i Morgenbladet var til stede på åpningsmøtet, skrev en rosende artikkel og refset Indremisjonen for å ha stengt døren, ble møtene flyttet til Calmeyergaten. Huset var fullt fra første kveld. Legg merke til hva han ble utestengt for: ikke for vranglære, men for å ha latt seg døpe på sin egen tro. Barratt ble angrepet i avis etter avis og latterliggjort som religiøs fanatisme. I Skien ble metodistene, Frelsesarmeen og baptistene mektig berørt — mens deres egne pastorer ble bitre motstandere. Legg merke til hva det siste betyr: ilden falt på menighetene, og institusjonen kjempet imot, også de frikirkelige institusjonene, som selv var født av en tidligere ild. Det er den nøkterne delen av svaret. En vekkelse reparerer ikke et land for godt. Hver eneste av disse bevegelsene ble selv til en ordning, og neste vekkelse måtte bryte ut utenom den. Det er Norges virkelige åndelige historie: ikke en jevn nedgang og ikke en jevn oppgang, men gjentatte inngrep på en grunn som stadig stivner igjen. Den siste bevegelsen av dette slaget lå på 1960- og 70-tallet. Det er over et halvt århundre siden, og så langt er det det lengste oppholdet siden Hauge gikk ut på jordet.

6.8 Speiler barna faren?

Det ligger nær å slutte at barna viser hva som virkelig bodde i faren, og at man derfor kan lese landets retning ut av dem. Slutningen er rimelig å teste, men kildene bærer den ikke. Harald ble faktisk spurt, direkte og i sin egenskap av kirkens overhode, hva han mente om at datteren sa hun snakket med de døde. Svaret er det nærmeste vi kommer en avklaring fra ham selv.

Det er vel ikke alltid som foreldre vi er enige med våre barn. Det viktige for oss er at de vet vi er glad i dem.

— Kong Harald V, *Aftenposten*, 2011

Det er en far som markerer uenighet og samtidig nekter å forkaste. Om tittelen sa han samtidig at den egentlig bare betyr at hun er deres datter. Da hun i 2022 la ned de offisielle oppgavene, sa han at han var lei for det, og at de var enige om å være uenige. Konklusjonen dette gir, er tydelig: datteren speiler ikke farens tro. Han sa uttrykkelig at han ikke delte den. Det man kan lese ut av forholdet, er noe annet, og kanskje mer interessant — hvordan en kristen far i en åpen tid håndterte at hans eget barn gikk andre veier. Han verken fordømte henne offentlig eller sluttet seg til henne. Han holdt fast på begge deler: uenigheten og kjærligheten. Vil man lese noe om Haralds indre liv ut av barna, må sønnen veie like tungt som datteren, og han veier i motsatt retning. Haakon VIII taler tydeligere om Jesus enn faren gjorde. Datteren gikk ut av den kristne rammen; sønnen ble stående i den og bærer nå bekjennelsesplikten videre. To barn, to retninger, én

far. Det som derimot lar seg lese av landet, er selve spennvidden. At kongens datter kunne drive nyåndelig virksomhet i tjue år uten at monarkiet vaklet, og at 68 prosent i en måling like før bryllupet fortsatt ville beholde kongedømmet, sier noe om hvor mye et norsk kongehus tåler i dag. I 1906 ville det vært utenkelig. Det er ikke først og fremst et mål på kongefamiliens tro, men på hvor løs koblingen mellom trone og bekjennelse er blitt i folks bevissthet.

6.9 Valgspråket, Nidarosdomen og paragraf 4

6.10 Hva Skriften selv krever av en konge

Så langt har denne boken prøvd det kongene sa mot bibelteksten. Men Skriften har også noe å si om selve embetet, og det stedet er ikke hentet fra noen tale. Det står i loven, samlet på ett sted, og det er det eneste stedet i Bibelen der en konges plikter er skrevet ut punkt for punkt. Folket får be om en konge — «lik som alle folkeslagene som er rundt omkring meg» — og får lov. Men vilkårene settes ikke av folket.

Femte Mosebok 17:18-20 · Når han sitter på sitt rikes trone, skal han skrive for seg selv en avskrift av denne loven i en bok, fra de levittiske prestene. Den skal han ha hos seg, og han skal lese i den alle sine levedager, for at han kan lære å frykte Herren sin Gud, så han holder alle ordene i denne loven og disse forskriftene og gjør etter dem. For at hans hjerte ikke skal opphøye seg over sine brødre, og for at han ikke skal vike av fra budet, verken til høyre eller venstre, så han kan forlenge sine dager over sitt rike, han og hans sønner, midt i Israel.

Legg merke til hva som ikke står der. Kongen får ingen befaling om å seire, bygge eller herske. Leddene foran dette er begrensninger — ikke mange hester, ikke mange koner, ikke sølv og gull i overmål — og det som her står igjen som hans egentlige gjerning, er en leseplikt. Han skal skrive av loven med sin egen hånd og lese i den alle sine levedager. Begrunnelsen står i siste vers, og den er den samme bevegelsen som olsokteksten fra signingen: for at hans hjerte ikke skal opphøye seg over sine brødre. Embetet defineres nedover, ikke oppover. Og her får sammenligningen med paragraf 4 sin skarpeste form. Grunnloven krever av en norsk konge at han skal bekjenne seg til den evangelisk-lutherske religion. Femte Mosebok krever av en konge at han skal skrive av Guds ord selv og lese det hver dag han lever, for at han skal lære å frykte Herren. Det ene er en bekjennelse en kan bære som embete. Det andre er en vane som former et menneske. Harald ba om å få beholde det første. Ingen paragraf har noensinne krevd det andre av ham — og det er ikke hans skyld, men ordningens.

Tre ting går ubrutt gjennom alle tre kongene. Valgspråket Alt for Norge, valgt i 1905 og båret videre i 1957 og 1991. Nidarosdomen: kronet i 1906, signet i 1958, signet i 1991 — samme kirke gjennom hundre og tjue år, mens formen for handlingen ble mildere for hver gang. Olav insisterte på velsignelsen mot regjeringens vilje, Harald kalte den en dypt personlig handling. Og en personlig luthersk tro som ingen av dem gjorde stort nummer av, men som ingen av dem la fra seg heller. Det er verdt å merke seg hva som ble borte og hva som ble stående. Kroningen falt bort i 1908. Statskirken falt bort i 2012 og 2017. Kongens egen bekjennelsesplikt står fremdeles i paragraf 4.

Konklusjonen materialet bærer, er derfor ikke et brudd, men et hus som blir stående mens landet rundt det forandrer seg. Den som leter etter et oppgjør mellom farfar og sønnesønn, finner i stedet en sønnesønn som siterer farfaren om de ti bud med respekt, og som brukte sin ene politiske innflytelse på å beholde bekjennelsen farfaren tok for gitt. Og den som leter etter frafallet, finner det ikke i kongerekken, men i generasjonen etter — og heller ikke der som et samlet frafall, men som en splittelse. Haakon VIII bærer bekjennelsesplikten videre, og gjør det med et tydeligere kristent språk enn faren brukte. Spørsmålet han arver, er ikke om han selv tror, men hvor lenge en konge kan være forpliktet på en bekjennelse som stadig færre av dem han er konge for, deler.

Kapittel 7

Siktlinjen på Torvet

Denne boken begynte med fire konger og en bekjennelsesplikt. Den ender et annet sted: på et torg i Trondheim, der hele spørsmålet står risset opp i stein og sikt.

7.1 Kongen som kristnet Norge

Olav Tryggvason var oldebarn av Harald Hårfagre, regjerte fra 995 til 1000, innførte kristendommen i Norge og grunnla Nidaros i 997, ved utløpet av Nidelva. Han falt i slaget ved Svolder i år 1000. Byen han grunnla var Norges hovedstad fram til 1380.

Han er altså den første i den rekken denne boken har fulgt. Alt Haakon VII, Olav V og Harald V mottok i Nidarosdomen, går tilbake til ham: det var han som førte vannet til Norge. Nidarosdomen selv står over gravstedet til hans etterfølger Olav Haraldsson.

Det bør sies rett ut at kristningen hans ikke var mild. Kildene om ham er også omstridte; historikeren Øystein Morten har i nyere tid utfordret hele den overleverte fortellingen. Men det historiske faktum står: dåpen kom til Norge med en konge, ovenfra, ved makt.

Det er verdt å feste seg ved det, for det er selve mønsteret som siden ble stående. I Norge har vannet kommet gjennom institusjonen. Kongen bestemte, folket fulgte, og barna ble båret til fonten i tusen år etterpå. Bekjennelsesplikten i paragraf 4 er den siste juridiske resten av nettopp den ordningen.

7.2 Søylen og siktlinjen

Midt på Torvet i Trondheim står Olav Tryggvason på en 18 meter høy søyle, reist i 1921 og hugget av Wilhelm Rasmussen. Søylen står i krysset mellom Munkegata og Kongens gate. Rundt foten ligger en brosteinsmosaikk fra 1930 som utgjør et gigantisk solur.

Torvet er firkantet, og Munkegata går derfra rett mot Nidarosdomen. Den som står ved foten av søylen, ser altså langs en akse: fra kongen som brakte dåpen til landet, til kirken der kongene siden ble kronet og signet. Grunnleggeren i den ene enden, etterfølgerne i den andre.

Det er en av de mest presise siktlinjene i norsk historie, og den er ikke tilfeldig. Byen ble anlagt slik.

7.3 Det som skjedde ved foten av søylen

Nøyaktig der, ved foten av Olav Tryggvasons søyle, med Nidarosdomen i siktlinjen, står et vitnesbyrd fra vår egen tid. Det skal leses som det er. Ikke som et historisk argument, ikke som en teologisk slutning, men som et vitnesbyrd: én manns beretning om hva som hendte ham. Skriften kjenner den sjangeren og krever den. Den blindfødte i Johannes 9 svarte ikke sine kritikere med lærdom. Han sa: én ting vet jeg, at jeg som var blind, nå ser. Det er all den autoritet et vitnesbyrd har, og all den det trenger.

Johannes 9:25 · Da svarte han og sa: «Om han er en synder, vet jeg ikke. Én ting vet jeg: at jeg som var blind, nå ser.»

Kolosserne 2:11-12 · I ham ble dere også omskåret med en omskjærelse som ikke er gjort med hender, ved avkledningen av kjødets syndelegeme, ved Kristi omskjærelse, idet dere ble begravet med ham i dåpen, og i den ble dere også reist opp med ham ved troen på Guds virkekraft, han som reiste ham opp fra de døde.

Da Jørn André Halseth tok imot Kristus, fikk han et syn av å stå inne i et stort hvitt egg — ikke gjort med menneskehender, opplyst utenfra, rent innvendig. Dager senere førte en bror ham ned i vannet. Han visste ikke da at «ikke gjort med hender» er Skriftens eget uttrykk om nettopp dette.

Så fulgte sju års tvil om synet — like mange som Na'amans sju neddykkinger i Jordan. I 2015 talte Den Hellige Ånd hørbart, to ganger, gjennom en ung pastor i Trondheim, med et bud like underlig som profetens til Na'aman: ta med deg tre egg og gå ned til sentrum. Han adlød uten å forstå, slik Na'aman adlød før han kunne bekjenne, og bar svaret til en fremmed han aldri hadde møtt: eggene betyr nytt liv. Svaret kom i treere — tre egg, tre Guds menn, tre påfallende like unge kvinner. Et trefoldig vitnesbyrd, slik loven krever at en sak stadfestes ved to eller tre vitner, stemplet med Navnet vi døpes til. Og stedet bar signaturen: Torvet, ved foten av søylen, i siktlinjen mot Nidarosdomen.

Hele beretningen står i vitnesbyrdet *Født På Ny*, og forbildet — Na'amans fire trinn, lydig tro før vannet og bekjennelse etter — er utlagt i *Naaman.Født På Ny Naaman*

7.4 Johannes 3: samme samtale, samme innvending

Og her er det denne beretningen slutter å være en enkeltmanns merkelige historie. Den følger Johannes 3, punkt for punkt, uten å ha satt seg fore å gjøre det. Samtalen med Nikodemus begynner med et bilde av fødsel, og Nikodemus tar det bokstavelig og strander på det:

Johannes 3:4 · Nikodemus sier til ham: «Hvordan kan et menneske bli født når han er gammel? Kan han vel for andre gang komme inn i sin mors liv og bli født?»

Jesus svarer ikke med en forklaring. Han svarer med vann og Ånd, og så med vinden som blåser dit den vil. Han gir altså et bilde, ikke en definisjon — for den nye fødselen kan ses før den kan forstås. Det er nøyaktig det som skjedde. Mannen fikk et bilde: et egg, ikke gjort med menneskehender, opplyst utenfra. Ikke en lære, ikke en setning å tro på — et bilde av å være innelukket i noe som må bryte, dager før vannet. Han forsto det ikke da. Nikodemus forsto heller ikke sitt. Og innvendingen som fulgte, er den samme. Nikodemus spurte: hvordan kan dette skje? Mannen tvilte på synet i sju år. Det er den samme motstanden, bare strukket ut i tid.

Johannes 3:9-10 · Nikodemus svarte og sa til ham: «Hvordan kan dette skje?»
Jesus svarte og sa til ham: «Du er Israels lærer, og dette vet du ikke?»

Merk hvem som får det spørsmålet. Nikodemus var ikke en hedning. Han var fariseer, rådsherre, Israels lærer — den mest religiøst forankrede mannen i rommet. Han hadde arven, embetet, skriftene og stillingen. Og nettopp han måtte høre at han måtte fødes på ny. Det er denne bokens hele emne, sagt av Jesus selv, tjue århundrer før paragraf 4. Det er ikke de utenforstående som trenger å høre det mest. Det er de innenfor: de døpte, de konfirmerte, de signede, de som bekjenner seg til den evangelisk-lutherske religion fordi Grunnloven krever det. Nikodemus kom om natten, og han kom med alt i orden utvendig. Og så, midt i samtalen om den nye fødselen, definerer Jesus hva et vitnesbyrd er:

Johannes 3:11 · Sannelig, sannelig sier jeg deg: Vi taler det vi vet, og vi vitner om det vi har sett, og dere tar ikke imot vårt vitnesbyrd.

Vi taler det vi vet, og vi vitner om det vi har sett. Det står i det samme kapittelet som «uten at noen blir født på ny». Vitnesbyrdet og den nye fødselen hører altså sammen i Jesu egen munn: den som har sett, taler om det han har sett, og blir ikke trodd. Det er ikke et unntak. Det er regelen han selv oppgir. Derfor står vitnesbyrdet på Torvet ikke ved siden av Johannes 3 som en illustrasjon. Det står inne i det. Et bilde gitt før forståelsen, en innvending fra den religiøse forstanden, en tvil som varte, et vann, og til slutt en mann som kan si det den blindfødte sa: én ting vet jeg. Og legg merke til hvor Johannes 3 ender opp for oss. Nikodemus fikk ikke et system. Han fikk et bilde av vind han ikke kunne spore, og en Menneskesønn som skulle løftes opp slik slangen ble løftet i ørkenen, for at hver den som tror på ham skal ha evig liv. Det er den samme bevegelsen som i synet: noe løftes opp, noe brister, og et menneske ser.

7.5 Hva de to endene av aksen sier

Her møtes bokens to spor, og de sier motsatte ting om hvordan vannet kommer til et menneske.

I den ene enden står institusjonen: en konge som kristnet et land ved dekret, en katedral der tre konger i vår tid knelte for å motta velsignelse over sin gjerning, en grunnlov som forplikter monarken på en bekjennelse, en dåpsfont der barn bæres fram før de kan svare, en konfirmasjon som for en tronarving er en plikt før den er et valg. Alt dette er ovenfra og utenfra. Det gjøres med et menneske.

I den andre enden står et menneske som hører, tror, omvender seg og selv bestemmer seg — og som deretter går ned i vannet på egen tro. Rekkefølgen er den motsatte av institusjonens. Na'aman raste og vendte seg bort, ble talt til rette av sine egne tjenere, og det han selv gjorde var å adlyde, før han ennå kunne bekjenne. Et spedbarn kan bæres til vannet, men det kan ikke adlyde et ord.

Det er dette som gjør torget i Trondheim til et bilde på hele denne boken. Aksene går fra en konge som ga et folk dåpen ovenfra, til en katedral der formen fortsatt står — og midt i den siktlinjen står en enkelt mann med tre egg i hendene, som fikk vannet nedenfra og innenfra, ved å adlyde.

Tusen år skiller de to endene. Spørsmålet mellom dem er det samme som kapittel fem stilte: Skriftens spørsmål er ikke det Grunnloven stiller. Grunnloven spør hva en konge skal bekjenne seg til. Jesus spør om et menneske er født på ny.

Kong Harald ba om å få beholde bekjennelsesplikten fordi signingen i Nidarosdomen kom til å bety mer enn han var klar over. Det er ærlig sagt, og det skal stå. Men det er verdt å merke seg hvor han sto da han sa det: i den enden av aksene der handlingen gjøres med kongen. Den andre enden av Munkegata har alltid ligget der, 18 meter oppe og tusen år tilbake, og peker mot et vann som ingen konge kan gi noen — og som ingen kan ta imot på et annet menneskes vegne.

7.6 Den nye fødselen

Men aksene forklarer bare halvparten. Den viser hvordan vannet kom til et land og hvordan det kom til et menneske. Den sier ikke hva som faktisk skjer i et menneske, og det er der hele denne boken har pekt fra første side. For det synet han fikk, var ikke et bilde av en seremoni. Det var et bilde av en fødsel. Et egg, hvitt, opplyst utenfra, rent innvendig, ikke gjort med menneskehender — et menneske innelukket i noe som skal briste. Det er den nye fødselen, sett før den ble forstått.

Johannes 3:3 · Jesus svarte og sa til ham: «Sannelig, sannelig sier jeg deg: Uten at noen blir født på ny, kan han ikke se Guds rike.»

Legg merke til hva Jesus ikke sier. Han sier ikke: uten at noen blir døpt som barn. Han sier ikke: uten at noen bekjenner seg til den evangelisk-lutherske religion. Han sier ikke: uten at noen kneler i Nidarosdomen. Han sier at et menneske må fødes på ny, og at ingen ser Guds rike uten det. Og en fødsel er den ene tingen i verden ingen kan gjøre for seg selv, og ingen kan gjøre på et annet menneskes vegne. Du valgte ikke din første fødsel, og du utførte den ikke. Slik er også den andre: du kan gå ut i vannet, men du kan ikke gi deg selv livet.

1. Peter 1:23 · Dere er gjenfødt, ikke av forgjengelig sæd, men av uforgjengelig, ved Guds ord, som lever og blir til evig tid.

Det er her arven i denne boken får sin dom, og den er mild mot personene og hard mot ordningen. En bekjennelse kan arves. En trone arves. En dåpsattest arves. En kulturarv arves, og Grunnloven kaller den siden 2012 uttrykkelig for vår kristne og humanistiske arv. Men Peter sier at gjenfødselen ikke er av forgjengelig sæd. Den går ikke i slekt. Fire konger bar bekjennelsesplikten videre fra far til sønn i hundre og tjue år. Ingen av dem kunne bære den nye fødselen videre til noen. Haakon kunne gi Olav en trone, et valgspråk og en oppdragelse; han kunne ikke gi ham et nytt hjerte. Harald kunne be for sine barn — og av de to gikk det ene ut av rammen og det andre ble stående. Det er ikke arvets svakhet. Det er den nye fødselens natur.

Johannes 3:8 · Vinden blåser dit den vil, og du hører dens sus, men du vet ikke hvor den kommer fra, og hvor den farer hen. Slik er det med hver den som er født av Ånden.

Det er den siste kontrasten, og den er nesten for presis. Aksen på Torvet er stein: en søyle på atten meter, en gate hugget rett, en katedral i den andre enden, et solur som måler skyggen time for time. Alt sammen står stille, og alt sammen kan pekes ut på et kart. Vinden kan det ikke. Den blåser dit den vil, over det samme torget, forbi den samme søylen, uten å spørre hvilken konge som reiste den. Institusjonen er aksen. Den nye fødselen er vinden. Og derfor ender denne boken ikke med en dom over et kongehus, men med det spørsmålet et kongehus aldri kunne svare på for noen. Norge ble kristnet ovenfra i år 997, og formene fra den dagen står ennå. Men ingen har noensinne blitt født på ny fordi en konge bestemte det, fordi Grunnloven krevde det, eller fordi noen bar dem til vannet før de kunne svare.

2 Korinter 5:17 · Derfor, om noen er i Kristus, er han en ny skapning; det gamle er forbi, se, alt er blitt nytt!

Kong Harald sa at han kunne mer om naturens enn om troens mysterier, og at tvilen kunne være sunn i hans posisjon. Det er ærligere enn mye av det som er sagt fra sikrere hold, og det skal stå uantastet i denne boken. Men mysteriet han sa han kunne lite om, er ikke skjult. Det ble sagt til en religiøs mann om natten, av Jesus selv, og det er det samme i dag som i år 997: du må fødes på ny. Ikke landet ditt. Ikke slekten din. Du.

Kapittel 8

Se, her er vann

Denne boken har prøvd konger mot Skriften i sju kapitler. Det siste ordet skal ikke gå til en konge, og ikke til en forfatter. Det skal gå til deg som leser.

For hvis noe av dette er sant, er det ikke en opplysning. Det er en innbydelse, og den er åpen.

8.1 Hva du ikke trenger å vente på

En etiopisk hoffmann satt i vognen sin og leste Jesaja uten å forstå ham. Filip forklarte ham skriftstedet, og så — uten opphold, uten kurs, uten årstid, uten kirkelig godkjenning — sa han dette:

Apostelgjerningene 8:36-38 · Og mens de dro langs veien, kom de til noe vann, og hoffmannen sa: «Se, her er vann! Hva hindrer meg i å bli døpt?» Da sa Filip: «Hvis du tror av hele ditt hjerte, kan det skje.» Og han svarte og sa: «Jeg tror at Jesus Kristus er Guds Sønn.» Og han befalte vognen å stanse, og de steg begge ned i vannet, både Filip og hoffmannen, og han døpte ham.

Merk hvor kort veien er. Han hørte, han trodde, han spurte hva som hindret ham, han bekjente, og de steg begge ned i vannet. Det er hele avstanden mellom å høre og å bli døpt i Det nye testamente. Ingen ventetid. Ingen forberedelse utover troen selv.

Og merk spørsmålet han stiller, for det er det eneste spørsmålet som gjenstår for enhver som er kommet så langt i denne boken: hva hindrer meg?

Hindret er sjelden mangel på vann. I Norge er det som regel en attest: du ble båret til fonten som spedbarn, og noen har fortalt deg at saken dermed er ordnet. Hele det spørsmålet er behandlet et annet sted, innvending for innvending — men her er det nok å si at hoffmannen ikke spurte om hva som var gjort med ham før han trodde. Han spurte hva som hindret ham nå. **Døpt på din tro**

8.2 Da loven bestemte det

Og her må noe sies som sjelden sies høyt: barsedåpen i Norge var ikke bare en skikk. Den var lov, og den var straffesanksjonert. Plikten til å døpe barn ble innført i middelalderen,

og foreldre kunne straffes med bøter og med interdikt om de lot være. Udøpte voksne hadde strengt tatt ikke lov til å oppholde seg i landet, og den som døde udøpt kunne ikke gravlegges i vigslet jord. I 1646 kom en frist på fire dager i byene og åtte på landet, gjentatt i kirkeritualet av 1685 og i Christian Vs Norske Lov av 1687: foreldrene måtte sørge for å få barnet døpt innen åtte dager etter fødselen, ellers falt en bot på tjue lodd sølv. Fristen ble opphevet i 1771, men ennå på 1800-tallet ble barna gjerne døpt én til tre dager etter fødselen. Merk hva slags dokument dette står i. Sjette bok i Norske Lov, om misgjerninger, var direkte modellert på Bibelen og strukturert etter de ti bud. Det er den samme loven som straffet trolldom og «omgjengelse mot naturen» med døden. Dåpen sto altså ikke i lovboken som en nådegave, men som en borgerplikt med bot for forsømmelse. Først i 1845 kom dissenterloven, som for første gang gjorde det mulig å være norsk uten å tilhøre den evangelisk-lutherske religion. Den første norske baptistmenigheten ble stiftet i Porsgrunn i 1860, og den første dåpshandlingen fant sted i Porsgrunnselva. Så sent som i 1886 måtte Baptistsamfunnet be Stortinget om lettelser: de mente det var et urimelig krav at den som ville melde seg ut av statskirken, måtte møte personlig fram hos sognepresten der han bodde. Og lenger tilbake var prisen høyere. De som forkastet barnedåpen ble kalt gjendøpere, og de ble forfulgt av både katolske og lutherske myndigheter.

Matteus 28:19-20 · Gå ut og gjør alle folkeslag til disipler, og døb dem til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn, og lær dem å holde alt det jeg har befalt dere. Og se, jeg er med dere alle dager inntil tidsalderens ende. Amen.»

8.3 Modersohn og innvendingen fra kirkefedrene

Her kommer den sterkeste innvendingen mot alt dette, og den skal stå ubeskåret. Barne-dåp er belagt tidlig og bredt. Hippolytus skriver omkring 215: døb først de små; kan de tale for seg selv, la dem gjøre det, ellers skal foreldrene tale for dem. Origenes hevder omkring 248 at kirken har mottatt overleveringen fra apostlene. Og da Kyprian skriver omkring 253, står striden ikke om man skulle døpe spedbarn, men om hvilken dag. Joachim Jeremias' oversikt lister over tjue oldkirkelige forfattere som nevner praksisen — og null som taler imot den. Ernst Modersohn (1870–1948), den tyske vekkelsespredikanten, bygde nettopp på dette i traktaten *Skal jeg la meg døpe en gang til?* — et skrift som fortsatt deles ut til troende som vurderer dåp på egen tro, og som derfor er verdt å lese selv: *Skal jeg la meg døpe en gang til?*. Det er verdt å merke seg hvordan: i hele hans forsvar er kapitlet om kirkefedrene det ene stedet han ikke argumenterer ut fra Skriften, men ut fra kirkehistorien. Hans sterkeste bevis for apostolisk opprinnelse hviler altså på tradisjon, ikke på Ordet. Svaret er tre setninger. Tertullians motstand omkring år 200 viser at skikken fantes — og at den var omstridt. En strid er ikke en avgjørelse; at en av kirkens fremste røster bekjempet den, taler imot at den var et ubestridt apostolisk bud. Orige-

nes hevder apostolisk opprinnelse uten å anføre ett eneste skriftbevis, to århundrer etter apostlene. Det er et argument fra autoritet, ikke fra kilde. Og synoden i Kartago stred om den åttende dagen, altså om omskjærelsens mønster — som er selve den omstridte læren, ikke et nedarvet bud. Grunnsetningen er enkel: presedens er ikke forskrift. At noe ble gjort på 200-tallet, gjør det ikke apostolisk. La oss være ærlige i begge retninger. Kirkehistorien avgjør ikke saken noen vei; det finnes heller ingen førstehånds tekst fra 100-tallet som forbyr barnedåp. Men nettopp derfor må saken avgjøres der Modersohn selv ikke førte den: i Skriften. Og der står det ikke ett eksempel på at et spedbarn blir døpt.

Og reiser det seg noe i deg mot dette — «men jeg ble jo døpt som barn», «er ikke dåpen en gjerning?», «det er jo bare én dåp», «hvorfor splitte over dette?» — så er hvert av de spørsmålene besvart, ett for ett, i tilsvaret til Modersohn. Døpt på din tro tar traktaten kapittel for kapittel: Kornelius' hus, Lydias hus, fangevokteren i Filippi, Abraham og omskjærelsen, Noah, Krispus, misjonsbefalingen, kirkefedrene, paktsstillingen og dåpens form. Modersohn siteres ordrett, hans advarsel mot lovtrelldom får stå, og ingen stenges ute. Les det først om noe i deg reiser seg — og kom så tilbake hit. [Døpt på din tro — et bibelsk svar på barnedåp](#)

8.4 Hva ordet faktisk betyr

Skal saken avgjøres i Skriften, må den avgjøres på tre punkter: hva ordet betyr, hvilken rekkefølge som gjelder, og hvem som faktisk ble døpt. Alle tre lar seg undersøke, og de peker samme vei. Det greske ordet er baptizō. Leksikonene er ikke i tvil om hva det betyr: å dyppe, senke ned, neddykke. Det brukes i gresk litteratur om skip som synker og om mennesker som drukner. Det klareste eksempelet kommer fra legen Nicander omkring 200 f.Kr., i en oppskrift på sylteagurker: grønnsaken skal først dyppes i kokende vann, og deretter baptizō i eddikløsningen. Det første er kortvarig. Det andre gir en varig forandring. Ordet betyr altså ikke å stenke. Det betyr å gå helt under — og det bildet er ikke tilfeldig valgt, for Paulus bruker nettopp begravelsen:

Og her er argumentet skarpere enn de fleste vet, for gresk hadde ordene. Ville Skriften si stenke, fantes rhantizō — og det brukes fire ganger i Det nye testamente, hver eneste gang om blod og renselse, aldri om dåp. Ville den si utøse, fantes ekcheō — og det brukes om Ånden, aldri om dåp. Om dåpen bruker Den Hellige Ånd bare ett ord: baptizō. Hadde dåpen vært en stenking, fantes det et ord for det. Ånden brukte det ikke én eneste gang.

Romerne 6:3-4 · Eller vet dere ikke at alle vi som ble døpt til Kristus Jesus, ble døpt til hans død? Vi ble altså begravet med ham ved dåpen til døden, for at slik som Kristus ble oppreist fra de døde ved Faderens herlighet, så skal også vi vandre i et nytt liv.

Begravet og oppreist. Man stenker ikke en grav over noen; man legger dem ned i den. Formen bærer meningen, og en form som ikke lenger viser begravelse og oppstandelse, har mistet det bildet Paulus bygde på. Så rekkefølgen. Jesus sier den i én setning, og rekkefølgen er ikke omvendt:

Markus 16:16 · Den som tror og blir døpt, skal bli frelst, men den som ikke tror, skal bli fordømt.

Tror, så døpt. Og merk hva den andre halvdelen ikke sier: den sier ikke «den som ikke blir døpt, skal bli fordømt». Den sier «den som ikke tror». Troen er det avgjørende — og nettopp derfor kan den ikke komme etterpå. Selve grammatikken viser hvorfor. I den greske teksten er *pisteúsas*, «den som har trodd», et **aktivt** partisipp: du handler, du tror. *Baptistheís*, «den som er blitt døpt», er **passivt**: du underordner deg, det blir gjort med deg. To halvdelar av én og samme respons — bundet sammen med «og», ikke med «eller». Den ene halvdelen er noe du gjør; den andre er noe du lar skje. Men rekkefølgen ligger i formen: bare den som selv har handlet, kan deretter la seg gi bort. Peter sier det samme på pinsedag, og også der taler grammatikken. «Vend om» står i aktiv form og i flertall — et bud til hele folkemengden. Så skifter setningen: «la hver og en av dere bli døpt» går over i passiv og **entall**. Én for én. Ingen forsvinner inn i mengden ved vannkanten. Hver sjel står alene for Gud, også når tre tusen døpes samme dag. Og her ligger grunnen til at rekkefølgen ikke lar seg snu. Det er ikke en regel Gud har satt for å prøve oss. Det er at dåpen forutsetter noe bare troen kan skaffe til veie: en omvendelse å vende fra, en god samvittighets løfte å avgi, og en død å begrave. Man begraver ingen som ikke er død. Et spedbarn mangler ikke en prosedyre — det mangler det som skal skje. Vannet er det samme; mennesket i det er ikke det. Så det tredje spørsmålet: hvem ble faktisk døpt? Her er Lukas påfallende presis når han beskriver Samaria:

Apostelgjerningene 8:12 · Men da de trodde Filip, som forkynte evangeliet om Guds rike og Jesu Kristi navn, ble de døpt, både menn og kvinner.

Da de trodde, ble de døpt — både menn og kvinner. Lukas nevner uttrykkelig hvilke grupper som gikk i vannet, og barn er ikke blant dem. Det er et argument fra taushet, og skal veies som det. Men tausheten er gjennomgående: i hele Det nye testamente finnes ikke ett eneste eksempel på at et spedbarn blir døpt. Da står husstandene igjen som det sterkeste motargumentet, og de fortjener et ærlig svar framfor et raskt. Men tekstene svarer selv. Om Krispus heter det at han kom til tro på Herren med hele sitt hus, og at de korinterne som hørte, kom til tro og ble døpt. Om fangevokteren i Filippi, som ble døpt samme natt sammen med alle sine, sier Lukas hva som hadde skjedd i huset:

Apostelgjerningene 16:34 · Så førte han dem opp i huset sitt og dekket bord for dem, og han frydet seg med hele sitt hus over å ha kommet til tro på Gud.

Hele huset kom til tro. Det er teksten selv som sier det, ikke en utlegning. Husstanden ble ikke døpt i stedet for å tro; den ble døpt fordi den trodde. Det samme gjelder Krispus. Der Skriften nevner et hus, nevner den i samme åndedrag troen i det huset. Da står saken slik, og den kan sies i én setning: Skriften døver troende, ved neddykking, etter omvendelse — og den gjør det aldri annerledes. Det er verdt å si hva dette ikke betyr. Det betyr ikke at den som ble båret til fonten som spedbarn, er utenfor Guds rike; tusener av dem har møtt Kristus siden og hører ham til. Det betyr at handlingen som ble utført på dem, ikke var den handlingen Skriften beskriver — og at den derfor står igjen å gjøre, ikke som en gjentakelse, men som den første. Det var noe slikt Lammers så da han sa fra seg preste-embetet i Skien og stiftet landets første dissentermenighet. Det var dette haugianerne aldri tok skrittet til. Og det er dette hoffmannen i vognen forsto i løpet av én samtale på en øde vei: se, her er vann.

8.5 «Løftet er for barna deres»

Da gjenstår det verset som oftest anføres til forsvar for barnedåpen, og det skal ikke forbigås. Det står i Peters pinsepreken, ett vers etter «vend om, og la hver og en av dere bli døpt»:

Apostelgjerningene 2:39 · For løftet er for dere og barna deres, og for alle dem som er langt borte, så mange som Herren vår Gud kaller til seg.

Løftet er for barna. Det står der, og det skal stå. Men les hva løftet er, og hvem det når. Det er ikke et automatisk medlemskap; det er «Den Hellige Ånds gave» fra verset foran — nettopp det Peter har lovet dem som vender om og lar seg døpe. Ordet han bruker for barn er tekna, altså etterkommere, avkom — ikke brefos, som er ordet for et spedbarn. Og legg merke til hvem som står ved siden av barna i samme setning: «alle dem som er langt borte». Skulle ordet «barn» sikre dåp uten tro, måtte «alle dem som er langt borte» gjøre nøyaktig det samme — og da var hele verden døpt i ett trekk. Setningen låses av sin egen nøkkel: så mange som Herren vår Gud kaller til seg. Løftet er vidt i rekkevidde. Det favner barna og de fjerne slektene. Men det mottas personlig, ved et kall som høres og besvares. Og Lukas lukker døren samme dag, to vers senere:

Apostelgjerningene 2:41 · De som da tok imot hans ord med glede, ble døpt, og den dagen ble det lagt til omkring tre tusen sjeler.

De som tok imot ordet, ble døpt. Ikke alle som ble født inn i et hus — de som tok imot. Løftet tilhører altså barna. Det venter på dem ved den samme døren du selv gikk gjennom: høre, tro, bli døpt. Og Peter selv sier hva dåpen er, med ord som avgjør spørsmålet:

1. Peter 3:21 · Dette, som i sitt motbilde nå også frelser oss, dåpen – ikke en avleggelse av kjødets urenheter, men en god samvittighets løfte til Gud, ved Jesu Kristi oppstandelse,

En god samvittighets løfte til Gud. Det er en bevisst respons — et løfte avgitt av en som vet hva han lover. Et spedbarn kan ikke avgi det, og kan heller ikke i ettertid hevde å ha gjort det av egen fri vilje. Det er hele saken, sagt av Peter selv, samme mann som talte på pinsedag.

Lukas 6:46 · Men hvorfor kaller dere meg Herre, Herre, og gjør ikke det jeg sier?

Der lukkes sirkelen, og den lukkes skarpere enn man liker. For hvis troen fører til dåpen, da sier også det motsatte noe. Den som tror at Kristus er Herre, og som deretter — frisk, fri og fullt i stand — takker nei til hans klare befaling, har ikke bare hoppet over en seremoni. Han har sagt «Herre» uten å mene det. Det er ikke min dom; det er spørsmålet Jesus selv stiller, og han stiller det til folk som kalte ham Herre. Nettopp derfor er hoffmannens spørsmål det naturlige. Han spurte ikke om han måtte. Han spurte hva som hindret ham. Slik spør et menneske som nettopp har trodd. Og derfor må det siste sies like tydelig: dette binder den som ikke vil, ikke den som ikke kan. Røveren på korset var naglet fast og kom seg aldri til vannet, og nåden nådde ham likevel. Døren står åpen for den døende, den sengeliggende, den innesperrede. Men å gjemme seg bak røveren mens man selv er frisk nok til å gå ut i vannet, er å være Na'aman før han adlød — han som sto ved Jordan og fastholdt at han allerede var ren, mens renselsen lå i å stige ned i elven.

Sett dette ved siden av hoffmannen i vognen, så ser du hele avstanden. Hoffmannen spurte: hva hindrer meg? Norsk lov svarte i tusen år på det motsatte spørsmålet — hva tvinger deg — og svaret var: bot, interdikt, uvigslet grav, og for de mest overbeviste, forfølgelse. Der Filip krevde tro av hele hjertet før vannet, krevde loven vann innen åtte dager før barnet kunne tale. Det er verdt å si rett ut hva dette betyr, for det er bokens hardeste setning: en dåp fremtvunget av lovboken er ikke Kristi dåp. Ikke fordi vannet var feil, men fordi den som ble døpt ikke hadde hørt, ikke trodde, ikke hadde omvendt seg og ikke kunne svare — og fordi den som holdt barnet, ofte gjorde det for å slippe boten. Kristus befalte at man skulle gjøre disipler og døpe dem. Han befalte ingen konge å bøtlegge en far. Da Peter forkynte på pinsedag, sa han: vend om, og la hver og en av dere bli døpt. Han satte ingen frist på åtte dager, og han hadde ingen fogd. Dette er den samme linjen som går gjennom hele boken. I 997 kom vannet til Norge ved en konge. I 1687 sto det i lovboken med bot. I 1814 sto bekjennelsen i Grunnloven. I 2012 falt statskirken, men bekjennelsesplikten for kongen ble stående. Hele veien har det vært ordnet ovenfra, og hele veien har det vært gjort med mennesker før de kunne svare. Det har aldri vært den nye pakts orden. Der kommer troen først, og vannet etter, og ingen fogd i nærheten.

8.6 De to sinnene

Så langt har denne boken sagt hva som skjer med former og ordninger. Men Skriften taler om noe som skjer med sinnet, og det gjelder ikke stater. Det gjelder deg. Det er to veier, og de begynner begge med et valg om å ta imot eller ikke.

8.7 Hva Gud gjør om du tar imot

Løftet er ikke bedring. Det er utskiftning.

Esekiel 36:26 · Jeg vil gi dere et nytt hjerte, og en ny ånd vil jeg gi i deres indre. Jeg vil ta bort steinhjertet fra deres kjød og gi dere et kjødhjerte.

Legg merke til hvem som handler. Jeg vil gi. Jeg vil ta bort. Ikke: du skal skjerpe deg. Steinhjertet blir ikke pusset opp, det blir fjernet, og et hjerte av kjøtt settes i stedet — noe levende, noe som kan kjenne. Og med det nye hjertet følger et nytt sinn:

Romerne 12:2 · Og la dere ikke forme etter denne verden, men bli forvandlet ved fornyelsen av deres sinn, så dere kan prøve hva som er Guds vilje: det gode, velbehagelige og fullkomne.

Merk hva fornyelsen gjør: den setter deg i stand til å prøve hva som er Guds vilje. Ikke til å bestemme den. Til å kjenne den igjen. Det fornyede sinnet dømmer ikke over Gud; det får evnen til å se hva som er godt, fordi det ikke lenger er formet etter verden. Det er dette et vitnesbyrd er et vitne om. Ikke at et menneske ble klokere eller flinkere, men at noe ble gitt det utenfra som det ikke kunne gi seg selv. Mannen på Torvet fikk et bilde han ikke forsto, adlød et bud han ikke forsto, og fikk svaret gjennom fremmede han aldri hadde møtt. Ingenting av det var hans egen innsikt. Det var noe gjort mot ham, ovenfra — men bare fordi han hadde sagt ja.

8.8 Hva som skjer om du lar være

Skriften er like tydelig på den andre veien, og den beskriver den som en forfallsprosess i tankene, ikke som en straff utenfra.

Romerne 1:21-22 · For enda de kjente Gud, æret eller takket de ham ikke som Gud, men ble tomme i sine tanker, og deres uforstandige hjerte ble formørket. Mens de påsto å være vise, ble de dårer.

Les rekkefølgen nøye, for den er en diagnose. De kjente Gud. De æret ham ikke og takket ham ikke. Da ble tankene tomme. Da ble hjertet formørket. Og til slutt: mens de påsto å være vise, ble de dårer. Det begynner altså ikke med fornektelse. Det begynner med å vite og likevel ikke takke. Forfallet er ikke et fall i moral først; det er et fall i tenkeevne. Sinnet blir tomt, og selvbildet blir samtidig større. Det er nettopp det som gjør tilstanden vanskelig å oppdage innenfra: den som mister dømmekraften, mister også evnen til å se at han har mistet den. Han føler seg klokere enn noensinne. Og Paulus sier hvor det ender:

Romerne 1:28 · Og ettersom de ikke fant det verdig å ha Gud i sin erkjennelse, overga Gud dem til et forkastelig sinn, til å gjøre det som ikke sømmer seg.

Straffen er ikke lyn fra himmelen. Straffen er sinnet selv. Gud overgir mennesket til det sinnet det valgte — og det er alt som skal til. Og da inntreffer det som er denne bokens siste alvor: mennesket setter seg over Gud og gjør seg selv til dommer over hva som er rett og galt. Ikke i opprør med knyttneve, men i ro, som noe selvsagt. Vi stiller oss over Ham og avgjør hva godt og ondt skal bety. Det er ikke et nytt påfunn. Det er det aller første tilbudet som ble gitt et menneske:

Første Mosebok 3:5 · For Gud vet at den dagen dere spiser av det, skal øynene deres åpnes, og dere skal bli som Gud og kjenne godt og ondt.

Bli som Gud og kjenne godt og ondt. Det var tilbudet i hagen, og det er det samme tilbudet i dag: retten til selv å avgjøre hva som er rett. Slangen løy ikke om at øynene ville åpnes. Han løy om hva de ville se. Og profeten setter navn på hva et helt folk ser når det har tatt imot det tilbudet:

Jesaja 5:20 · Ve dem som kaller det onde godt og det gode ondt, som gjør mørke til lys og lys til mørke, som gjør bittert til søtt og søtt til bittert!

Romerne 2:1 · Derfor er du uten unnskyldning, å menneske, enhver som dømmer. For i det du dømmer den andre, fordømmer du deg selv; for du som dømmer, gjør det samme.

Og her må denne boken stanse og vende våpenet mot seg selv, for ellers har den lest Romerbrevet stikk motsatt av hensikten. Det var ikke kapittelskilte i Paulus' brev. Beskrivelsen av det formørkede sinnet renner rett over i denne setningen, og den er en felle med vidåpne kjefter. Paulus beskriver forfallet nettopp for at leseren skal nikke gjenkjenkende og si ja, slik er de blitt — og i samme åndedrag rammes den som nikket. Den som

bruker Romerne 1 om andre og ikke om seg selv, har misforstått hele stedet. Det gjelder altså ikke først Norge, ikke statskirken, ikke kongehuset, ikke prinsessen og sjamanen. Det gjelder den som skriver dette og den som leser det. Om noen skulle lese kapitlene foran og kjenne seg klokere enn de menneskene som er omtalt der, da er akkurat den følelsen symptomet Paulus beskriver. Det svekker ikke det som er sagt. Det snur adressen. En diagnose stilt over andre er hovmod; den samme diagnosen stilt over seg selv er begynnelsen til omvendelse — og omvendelse er nettopp det som fører til vannet.

Merk at Jesaja ikke sier at de gjorde ondt. Han sier at de byttet om navnene. Det er ikke moralsk svikt først, det er språklig og mental omvending: mørke kalles lys, bittert kalles søtt. Når sinnet først er overgitt, følger vurderingene etter, og alt kjennes riktig underveis. Dette er det samme forfallet som denne boken har fulgt i institusjonene, men nå i et menneske. Formen står, innholdet er borte. En kirke uten evangelium er en form uten kraft. Et sinn uten Gud er det samme: alle ordene på plass, all dømmekraften borte.

8.9 Valget

Så står de to sinnene mot hverandre, og de er de eneste to som finnes. Det ene er overgitt til seg selv: tomt i tankene, formørket i hjertet, sikkert på sin egen visdom, og til slutt uten evne til å skille godt fra ondt — mens det er overbevist om at det ser klarere enn noen. Det andre er fornyet: gitt et nytt hjerte utenfra, ikke formet etter verden, i stand til å prøve hva som er Guds vilje — og som vet at det ikke er sin egen dommer. Forskjellen mellom dem er ikke intelligens, oppdragelse, kultur eller nasjonalitet. Norge har hatt kristendommen i over tusen år, en katedral, en grunnlovsparagraf og en dåpsfont i hver bygd. Ingen av delene fornyer et sinn. Gud har utvilsomt født mennesker på ny i dette landet i alle disse århundrene — mange av dem døpt som spedbarn, og det skal ingen ta fra dem. Men ikke én av dem ble født på ny av ordningen. Det skjedde fordi de tok imot Ham. Det er det vitnesbyrdene i denne boken vitner om. Ikke om et bedre Norge. Om hva Gud gjør med et menneske som sier ja — og hva som langsomt skjer med et menneske som blir stående og si nei, og som til slutt ikke lenger merker at han sier det.

8.10 Hvorfor det må skje åpent

Dåpen er ingen privatsak, og den var aldri ment å være det. De steg begge ned i vannet, står det — det skjedde ute, på veien, foran en annen. Bekjennelsen hører til med munnen, ikke bare i hjertet:

Romerne 10:9-10 · For dersom du med din munn bekjenner Jesus som Herre, og i ditt hjerte tror at Gud oppreiste ham fra de døde, da skal du bli frelst.

For med hjertet tror man til rettferdighet, og med munnen bekjenner man til frelse.

Det er verdt å stanse ved dette i akkurat denne boken. Vi har fulgt fire konger som alle bar en bekjennelse — men bar den som embete, som grunnlovsplikt, som arv. Paragraf 4 krevde av kongen at han skulle bekjenne seg til den evangelisk-lutherske religion. Ingen paragraf har noensinne krevd av ham at han skulle tro det.

Romerbrevet snur det. Bekjennelsen skal være med munnen fordi troen er i hjertet — ikke i stedet for den. Og en bekjennelse ingen hører, er ikke den bekjennelsen Paulus taler om. Derfor er det å gå åpent til dåpen ikke en overdrivelse eller et show. Det er selve formen Skriften gir saken.

Kong Harald sa at det å bli signet var en dypt personlig handling, men at handlingen var kirkelig. Det er riktig sett. Det personlige og det offentlige hører sammen. Forskjellen er bare hvem som handler: der ble noe gjort med kongen; her gjør du noe selv.

8.11 Nølingen

Ananias sa til Paulus, som nettopp hadde møtt Kristus og ennå var blind:

Apostelgjerningene 22:16 · Og nå, hvorfor nøler du? Reis deg, la deg døpe og få dine synder vasket bort, idet du påkaller Herrens navn.

Hvorfor nøler du. Det er det eneste ordet denne boken har til den som har lest hele veien hit og kjenner at noe er sant.

Nølingen har gode grunner. Familien. Hva folk vil si. At du ble døpt som barn og ikke vil såre noen. At det virker for stort, eller for enkelt, eller for sent. Mannen i vitnesbyrdet på Torvet nølte i sju år etter at han hadde sett synet — så tvilen er ikke fremmed her, og den fordømmes ikke. Men den varte i sju år, og det var sju år for lenge.

Og legg merke til at ingen av de to som ble døpt i tekstene ovenfor, ble bedt om å vente til de forsto. Hoffmannen forsto ikke Jesaja da han satte seg i vognen den morgenen. Paulus var blind da han hørte ordene. Lydigheten kom først, slik den kom først for Na'aman, som raste og snudde og likevel steg ned i elven.

8.12 Se, her er vann

Så står det slik igjen, når kongene er telt og skriftstedene er prøvd og aksene over Torvet er gått til ende.

Norge ble kristnet ovenfra i år 997, ved en konge, ved makt. Formene fra den dagen står ennå: en katedral, en grunnlovsparagraf, en font, en konfirmasjon. Men ingen har noensinne blitt født på ny ved dekret. Det skjer én mann og én kvinne om gangen, nedenfra, ved å høre, tro, omvende seg og adlyde.

Du trenger ingen konge. Du trenger ingen paragraf. Du trenger ikke en gang en katedral, selv om du gjerne må gå dit.

Og vil du se hva Skriften faktisk sier om vannet før du går — hele tråden fra Ånden over dypet til den troende begravet og oppreist — står den utlagt i Døpt gjennom vann, og destillert kort i Tro og bli døpt. [Døpt gjennom vann Tro og bli døpt](#)

Du trenger å tro av hele ditt hjerte, si det høyt, og gå ned i vannet.

Se, her er vann. Hva hindrer deg?

Kapittel 9

Om bibelteksten

Alle skriftsteder i denne boken er sitert fra Bibelen Anno 2026, en norsk bibeltekst i moderne bokmål. Ingen vers er skrevet inn fra hukommelsen eller fra en talers gjengivelse. Hvert eneste er slått opp i teksten selv og gjengitt slik det står, og det er nettopp derfor enkelte av funnene i kapittel 4 lot seg gjøre.

To eksempler viser hvorfor det er verdt bryet. Biskopenes hilsen om inngang og utgang viste seg å ha snudd rekkefølgen i forhold til Salme 121:8, som setter utgang først. Og salmelinjen kong Harald siterte etter 22. juli, «hold fast på det du har», viste seg å stå i et vers som fortsetter «så ingen tar din krone» — noe man ikke oppdager uten å slå opp.

Der en konge eller en liturgi er gjengitt med sin egen ordlyd, er det sagt uttrykkelig, slik at leseren kan se forskjellen mellom hva som ble sagt og hva som står skrevet.

9.1 Hvor du får tak i den

Bibelen Anno 2026 er tilgjengelig gjennom Tringine, tjenesten som bygger bibelutgaver på bestilling. Der velger man tekst og utforming og får bygget sin egen utgave, i digital form eller klar for trykk.

Tringine har over femti bibeltekster i katalogen, fra Leningrad-kodeksen og Vulgata til Luther 1545, King James 1611 og norske utgaver som Bibelen 1930 og Studentmållagsbibelen 1921 — foruten Bibelen Anno 2026, som er den nyeste norske i rekken. [Bestill din utgave hos Tringine](#)

Bibelen Anno 2026 © 2026 Publifys AS. Med enerett.

Kapittel 10

Verktøyene bak boken

Denne boken er laget med fire verktøy som hører sammen. De nevnes her av to grunner: en leser som vil etterprøve noe, bør vite hvor kontrollen faktisk ble gjort — og de samme verktøyene står åpne for hvem som helst.

10.1 Darash — oppslaget

Hvert skriftsted i denne boken er slått opp i Darash, en bibelforskningsmotor som kobles inn i en KI-assistent og svarer på spørsmål om Skriften stilt på vanlig språk. Den holder 59 bibeltekster, Strongs-numre med 8 674 hebraiske og 5 523 greske oppslagsord, de klassiske leksikaene i fulltekst, morfologisk analyse av 31 167 vers og 446 544 kryssreferanser. Det var her rekkefølgen i Salme 121:8 ble kontrollert, og her fortsettelsen av Åpenbaringen 3:11 kom til syne. darash.publifye.pro

10.2 Lexifye — ordene

Ordforklaringene bakerst i boken er ikke skrevet inn for hånd. De kommer fra en ordbok bygget i Lexifye, og hentes inn når boken settes, slik at det samme ordet får den samme forklaringen i hver bok som bruker ordboken. lexifye.publifye.pro

10.3 Junifye — boken selv

Denne boken er en Junifye-bok. Teksten finnes ett sted, i én kilde, og settes derfra til PDF, EPUB, ren tekst og nettleser på én gang. Det er derfor sitatene ser like ut i alle utgavene, og derfor en rettelse slår gjennom overalt samtidig. junifye.publifye.pro

10.4 Tringine — bibelutgaven

Tringine er en bibelbygger. Den kompilerer ferdige bibelutgaver fra en katalog på over femti tekster, og kan sette inntil tre bibler ved siden av hverandre, vers for vers — grunntekst og oversettelse på samme oppslag. Grunnspråkdataene henter den fra Darash. Bibelen Anno 2026 er én av tekstene i katalogen: Tringine lager ikke oversettelsen, den bygger utgaven. tringine.publifye.pro

10.5 Hvordan de henger sammen

Rekkefølgen er enkel. Darash er grunnlaget — det er der grunnteksten er søkbar og kontrollerbar, ned til det enkelte ordet. Tringine bygger leselige bibelutgaver av tekstene, og henter det samme grunnlaget. Lexifye holder forklaringene på ordene. Junifye skriver, setter og utgir boken som blir resultatet. Fjern ett av leddene, og noe i denne boken måtte vært gjort for hånd — og minst én av feilene den påpeker, ville neppe blitt funnet.

10.6 De er til salgs

Verktøyene er ikke interne. Darash, Junifye og Lexifye selges hver for seg som tilgang, med både måneds- og årspris, og Junifye og Lexifye også samlet. Tringine selges som byggekreditter, med én gratis kreditt for den som vil prøve først. Priser og vilkår står i butikken og er ikke gjengitt her, fordi de endrer seg og en bok ikke gjør det. [Se butikken](#)

Tillegg A

Ordliste

Abana H71 **Abana** — hebraisk אַבְנָה, trolig *steinete*, av אֶבֶן, en stein; randlesningen *Amana* אֲמָנָה betyr *stadig, evigrennende*. En elv i Damaskus, nevnt én eneste gang i Skriften — og bare i en innvending.

Naaman, som får beskjed om å vaske seg i Jordan, svarer: *Er ikke Abana og Parpar, elvene i Damaskus, bedre enn alt vannet i Israel? Kan jeg ikke vaske meg i dem og bli ren? Så snudde han og dro bort i sinne 2 KINGS 5:12.*

Han tok ikke feil om vannet. Abana — dagens Barada — springer ut i Antilibanon og renner kald og klar gjennom Damaskus, og den er hele grunnen til at det i det hele tatt ligger en by i den ørkenen; den gjør Ghouta-oasen grønn milevis før den mister seg selv i en sump. Ved siden av den er Jordan en grumsete, nedsunket, lite imponerende bekk. På hvert eneste mål en mann kunne sette opp, hadde Naaman rett.

Og nettopp det er poenget. Spørsmålet var aldri hvilken elv som var renest. Det var hvilken elv Gud hadde talt om. Abana står i Skriften som det bedre alternativet — den fornuftige erstatningen, nærmere hjemme, mer verdig, virkelig overlegen på sine egne premisser — tilbudt i stedet for det som var befalt. Tjenerne hans måtte snakke ham til rette: *hvis profeten hadde bedt deg gjøre noe stort, ville du ikke da ha gjort det?*

Han ble helbredet i den dårligste elven.

Mannen er **Naaman**, og elven han foraktet, **Jordan**; den andre elven i Damaskus heter **Parpar** פַּרְפָּר, *rask*, nevnt i samme åndedrag og ingen andre steder.

Abel H1893 **Abel** — hebraisk אֶבֶל, *pust, damp, et vindpust*. Det er nettopp det ordet Forkynneren gjentar trettiåtte ganger, og som bibeloversetterne gjengir med *tomhet*: **tomhetenes tomhet** er אֶבֶל אֶבֶלִים, *pust av pust*. Gresk Ἀβελ. Adam og Evas andre sønn, en gjeter.

Et navn som betyr *et pust*, gitt til mannen som fikk det korteste livet Skriften forteller om — det første mennesket som døde, og han døde før foreldrene sine.

Offeret hans blir tatt imot, og brorens blir det ikke. *Abel bar fram de førstefødte i flokken sin, av fettstykkene. Og Herren så med velvilje på Abel og offeret hans Genesis 4:4.* Hebreerbrevet gir grunnen som teksten selv holder tilbake: *I tro bar Abel fram for Gud et bedre offer enn Kain, og ved det fikk han vitnesbyrd om at han var rettferdig*

Hebrews 11:4. Ikke en bedre vare — en bedre tro. Johannes legger til den enkle lesningen av Kain: fordi hans egne gjerninger var onde, og brorens rettferdige 1 John 3:12.

Så taler jorden. *Din brors blod roper til meg fra jorden Genesis 4:10 — og hebraisk har blod i flertall, som rabbinerne leser som blodet av ham og av alle hans ufødte etterkommere. Blod som roper er det første i Skriften som sies å ha en stemme fra jorden.*

Og Hebreerbrevet stiller ham opp mot Kristus på nettopp det punktet: vi er kommet til renselsesblodet som taler sterkere enn Abels blod *Hebrews 12:24*. Abels blod ropte om rettferd. Kristi blod roper om nåde. Begge blir hørt; de ber om motsatte ting.

Kristus kaller ham *den rettferdige Abel* og daterer verdens skyld fra ham: *fra den rettferdige Abels blod til Sakarjas blod Matthew 23:35*. Han er det første navnet i troens rulleblad, den første martyren, og — som Hebreerbrevet sier det — *han taler ennå, enda han er død*.

En mann som het Pust, og som ikke har sluttet å tale på seks tusen år.

Abraham H85 **Abraham** — hebraisk אַבְרָהָם, *far til en mengde*; het אַבְרָם, *opphøyd far*, helt til *Genesis 17:5*, der Gud forlenger navnet med én eneste bokstav og gjør det til et løfte: *til far for mange folkeslag har jeg satt deg*. Gresk Ἀβραάμ. Sønn av Tarah, fra Ur i Kaldea; Saras mann; far til Ismael og Isak.

Han blir kalt ut uten kart. *Dra bort fra landet ditt og fra slekten din og fra din fars hus til det landet som jeg vil vise deg Genesis 12:1*. Hebreerbrevet merker seg poenget: *han dro ut uten å vite hvor han skulle Hebrews 11:8*.

Verset hele Det nye testamentet dreier om. *Og han trodde Herren, og han regnet ham det til rettferdighet Genesis 15:6*. Paulus siterer det i *Romans 4:3* og *Galatians 3:6*; Jakob siterer det også *James 2:23*. Det er kimen til læren om rettferdiggjørelse ved tro.

Og rekkefølgen betyr uendelig mye. Paulus bygger et helt argument på rekkefølgen i Abrahams liv: han ble regnet som rettferdig i *Genesis 15:6*, og han ble omskåret i *Genesis 17* — år senere. *Hvordan ble den da tilregnet ham? Var han omskåret, eller var han uomskåret? Ikke som omskåret, men som uomskåret Romans 4:10*. Så kommer Paulus' definisjon av selve tegnet: *han fikk omskjærelsens tegn som et segl på den rettferdigheten av tro som han hadde mens han ennå var uomskåret Romans 4:11*.

Et **segl på en rettferdighet han alt eide ved tro**. Tegnet skapte ikke stillingen; det stadfestet den. Tro først, tegn etterpå — og Paulus sier at nettopp derfor kan Abraham være *far til alle som tror uten å være omskåret*. Hva det tegnet som svarer til omskjærelsen besegler, sier han i *Colossians 2:11-12*.

Han blir prøvd på fjellet. *Ta din sønn, din eneste, ham som du er så glad i, Isak Genesis 22:2 — og han står tidlig opp. Hebreerbrevet sier at han regnet med at Gud var*

mektig til å oppreise Isak fra de døde, og *han fikk ham også tilbake derfra, som et forbilde Hebrews 11:19*. Han kaller stedet **יְהוָה יִרְאֶה**, Herren ser seg ut, og en vær henger fast i kjerret etter hornene.

Han kalles Guds venn *James 2:23, Isaiah 41:8* — en tittel ingen annen får. Han kjemper med Gud om Sodoma og blir ikke irettesatt for det *Genesis 18:23-32*. Han gir tiende til Melkisedek. Han dør i *høy alder, gammel og mett av dager Genesis 25:8*. Folket som kom fra sønnesønnen hans, er **Israel**.

Og Kristus setter ham utenfor hans eget århundre: *Abraham, deres far, jublet over å skulle se min dag. Han så den og gledet seg* — og så: *Før Abraham var, er jeg John 8:56-58*.

Paulus' konklusjon er grunnen til at Det nye testamentet stadig vender tilbake til ham: *de som har tro, de er Abrahams barn Galatians 3:7*. Avstamning er ikke kvalifikasjonen. Det å tro er det.

Abram H87 **Abram** — hebraisk **אַבְרָם**, *opphøyd far*, eller *høydens far*. Patriarkens navn de første nittini årene av hans liv, fra *Genesis 11:26* til *Genesis 17:5*.

Navneskiftet er en av de minste og største hendelsene i Skriften. *Du skal ikke lenger hete Abram; navnet ditt skal være Abraham, for jeg har gjort deg til far for mange folkeslag Genesis 17:5*. En eneste hebraisk bokstav — **ה**, *he* — settes inn i navnet. Det er bokstaven i selve gudsnavnet, to ganger i **יְהוָה**, og jødisk kommentartradisjon har lenge merket seg at Gud gir bort en bokstav av sitt eget navn til en mann og til hans kone i samme kapittel: Sarai blir Sara ved den samme *he Genesis 17:15*.

Og tempus skifter med bokstaven. Abram var *opphøyd far* — en beskrivelse, og ved nittini år en nokså bitter en for en mann med én sønn ved en slavekvinne. Abraham er *far for en mengde* — og Gud sier *jeg har gjort deg*, i fortid, over en barnløs mann. Han får nytt navn etter det han ennå ikke har.

Skiftet kommer sammen med omskjærelsen, pakten i kjødet; og hele Paulus' argument i *Romans 4* hviler på at Abram allerede var rettferdiggjort ved tro *Genesis 15:6* år før Abraham ble omskåret. Troen tilhørte Abram. Tegnet ble gitt til Abraham. Se **Abraham** for hva Paulus gjør ut av den rekkefølgen.

Det nye testamentet kaller ham aldri Abram. Når Gud først har gitt en mann nytt navn, går Skriften ikke tilbake.

Adam H120 **Adam** — hebraisk **אָדָם**, *menneske, menneskeslekt*; bundet ved klang og rot til **אֲדָמָה**, *jorden*, og til **אָדָם**, *å være rød*. Ordspillet er selve poenget: jordboeren av jorden, *støv fra jorden Genesis 2:7*. Gresk Ἀδάμ.

Ordet er både et egennavn og det vanlige hebraiske ordet for *menneskeheten* — over 500 forekomster — så Skriften kan ikke si *menneske* uten å si *Adam*. Han er ikke bare det første mennesket; han er Mennesket.

Gud blåser inn i ham נִשְׁמָה, livspusten, og mennesket ble en levende sjel. Han settes i en hage for å dyrke den og passe den, får hvert tre unntatt ett, og får arbeid og en advarsel før han får en hustru.

Han gir dyrene navn og finner ingen hjelper som passer for ham blant dem — så bygger Gud en kvinne av hans side, og han bryter ut i den første nedtegnede menneskelige tale, og den er poesi: *Dette er endelig ben av mine ben og kjøtt av mitt kjøtt.*

Så brytes budet. Slangen setter spørsmålstegn ved Guds ord, kvinnen blir bedratt, og Adam — Paulus er nøye her — *ble ikke bedratt 1 Timothy 2:14*. Han spiste med åpne øyne. De gjemmer seg; Gud spør *Hvor er du?*, det første spørsmålet i Bibelen; mannen skylder på kvinnen og, i samme åndedrag, på Gud. Dommen faller over slangen, over kvinnen, over jorden — og midt i den står det første løftet om en befrier, kvinnens ætt som skal knuse slangens hode *Genesis 3:15*.

Og Gud kler dem. De hadde sydd fikenblader; Han lager *kjortler av skinn Genesis 3:21* — den første døden i Skriften, og det første dekket Gud gir i stedet for det dekket mennesket laget til seg selv. Sammenlign ἐνδύω og bryllupskledningen i *Matthew 22:11*.

Han lever 930 år og dør, slik det var sagt.

Paulus gjør ham til en av de to menneskene historien henger på. *Slik alle dør i Adam, slik skal også alle bli gjort levende i Kristus 1 Corinthians 15:22. Det første mennesket, Adam, ble til en levende sjel; den siste Adam ble til en ånd som gir liv ... Det første mennesket var av jorden, jordisk; det andre mennesket er Herren fra himmelen 1 Corinthians 15:45-47. Og Romans 5:14 kaller ham et forbilde på ham som skulle komme — et bilde på Kristus nettopp i dette, at det én mann gjorde, gjelder for alle som er forent med ham.*

To slektshoder, to menneskeheter. Alt etter 1. Mosebok 3 er spørsmålet om hvilket av dem du er i.

Kvinnen er **Eva**, hagen **Eden**, og sønnen som døde først, **Abel**.

Agag H90 **Agag** — hebraisk 'ägag אֶגָּג^{H90}, forklart som *jeg vil rage over*. Mindre et personnavn enn en tittel, slik farao var det: den faste tiltalen for **Amaleks** konger.

Bileam bruker det slik i sitt utsagn — Israels konge skal rage høyere enn Agag *Numbers 24:7* — og setter den ene tronen opp mot den andre.

Den Agag som betyr noe, er Sauls. Saul får befaling om å slå Amalek med bann, men sparer kongen og det beste av buskapen, og forklarer sauene som offer. Samuels svar er setningen kapitlet er skrevet for: *Se, å lyde er bedre enn slaktoffer, å lytte er bedre enn fett av værer 1 Samuel 15:22*. Agag kommer lettet og sier at dødens bitterhet er over — og Samuel hogger ham i stykker for Herrens ansikt *1 Samuel 15:32-33*. Saul beholder kongedømmets former og mister kongedømmet.

Regnskapet har en lang hale. Haman, som forsøkte å utrydde jødene under Ahas-verus, kalles *agagitten Esther 3:1*. Det Saul lot leve i ett slektsledd, kom tilbake etter hele folket i et annet.

Ainon G137 **Ainon** — gresk Αἰνών, av en semittisk rot som betyr **kilder** eller *sted med oppkommer*; beslektet med hebraisk יַעַן, et øye, og dermed en kilde — samme ord som gjør begge jobber, for en kilde er jordens øye. Skrives også *Enon*.

Det står nøyaktig én gang i Skriften, og verset forklarer seg selv: *Også Johannes døypte, i Ainon nær Salim, for det var mye vann der; og folk kom dit og ble døpt John 3:23*.

Den setningen gjør et virkelig arbeid. Johannes oppgir en grunn for valget av stedet, og grunnen er hydraulisk. Var dåpen en overøsing eller en bestenkning, ville en mugge ha gjort nytten hvor som helst i Judea, og evangelisten ville ikke hatt noen grunn til å forklare stedsvalget i det hele tatt. Vann måtte oppsøkes i mengde — ὕδατα πολλά, mye vann — på grunn av det handlingen krevde. Sammenlign hoffmannens vei, der hele reisen stanser i det øyeblikket de kommer *til et sted med vann Acts 8:36*, og begge menn går ned i det.

Stedet er omstridt og lar seg trolig aldri gjenfinne. Den tradisjonelle identifiseringen legger det i Jordandalen sør for Bet-Sjean, der en klynge kilder ennå renner; et annet forslag plasserer det i Samaria nær Sikem. Ingen av dem er sikre, og navnet er vanlig nok — *kilder* — til at flere steder kunne bære det. Nabostedet i verset er **Salim**, og elven Johannes ellers arbeidet i, er **Jordan**.

Det avsnittet egentlig handler om er Johannes' siste nedtegnede undervisning, og det er den mest storsinnede avskjeden i Skriften. Disiplene hans kommer og klager over at alle går til Jesus i stedet, og han svarer: *Et menneske kan ikke få noe uten at det blir gitt ham fra himmelen ... Den som har bruden, er brudgommen; men brudgommens venn, som står og hører på ham, gleder seg inderlig over brudgommens stemme. Denne min glede er nå blitt fullkommen. Han skal vokse, jeg skal avta John 3:27-30*.

Så det ene verset i Bibelen som nevner Ainon, ligger inne i et bryllupsbilde — døperen som kaller seg brudgommens venn ved døren — og stedet er valgt for sitt dype vann.

Aleksandria Aleksandria — byen i Egypt som Aleksander den store grunnla i 331 f.Kr., og etter Roma rikets nest største by. Aldri skueplass for noen bibelsk fortelling, og likevel står den bak en god del av Det nye testamente.

Tre grunner til at den hører hjemme her. Den var hjemstedet for **Septuaginta** — Det gamle testamente på gresk, laget der fra 200-tallet f.Kr. og den utgaven de fleste nytestamentlige forfattere siterer. Den rommet det største jødiske samfunnet utenfor Judea, med eget bydel og egne synagoger. Og den var en universitetsby:

Filon, den jødiske filosofen som leste Moses gjennom greske kategorier, skrev der i apostlenes eget århundre.

Skriften nevner byen i forbifarten, og forbifartene er talende. Menn fra *Aleksandria* strides med Stefanus i de friggittes synagoge Acts 6:9. **Apollos** er derfra: *en jøde ved navn Apollos, en aleksandriner av fødsel, en veltalende mann... han var mektig i skriftene Acts 18:24.* Og Paulus seiler to ganger til Roma med aleksandrinske kornskip Acts 27:6, Acts 28:11, hvorav det ene forliser.

Navnet Alexandros Ἀλέξανδρος^{G223}, *mannens forsvarer*, bæres av fire forskjellige menn i Det nye testamente — ingen av dem fra byen.

Amalek H6002 **Amalek** — hebraisk עֲמָלֵק^{H6002}, forklart som *den som bor i en dal*. Esaus sønnesønn ved Elifas Genesis 36:12, og ørkenfolket som stammer fra ham — så Israels første fiende er også Israels slektning.

De angriper ved Refidim, få dager etter utferden fra Egypt, mens Moses holder hendene oppe og Josva kjemper; når hendene synker, får Amalek overtaket, og Aron og Hur holder dem oppe til solnedgang Exodus 17:11-12. Femte Mosebok legger til det som gjør dette til en moralsk sak og ikke en grensestrid: *han møtte deg på veien og hogg ned alle etternølerne bak deg, da du var trett og utmattet; og han fryktet ikke Gud Deuteronomy 25:18.* De tok dem som lå etter.

Derfor er dommen varig. Herren fører krig mot Amalek fra slekt til slekt Exodus 17:16. Saul blir sendt for å fullbyrde den og sparer **Agag**, og mister kongedømmet for det 1 Samuel 15. Århundrer senere forsøker **Haman** agagitten fremdeles å fullføre det hans folk begynte.

Et folk som defineres av én handling, mot de svakeste i følget.

Amen H543 **Amen** — hebraisk אָמֵן, *sannelig, visselig, la det skje*, av אָמַן, **å være fast, å bære, å være pålitelig** — roten som også gir אֱמוּנָה, *trofasthet*, og אֱמֶת, *sannhet*. Gresk ἀμήν, overtatt uoversatt.

Rotbildet er en hånd som holder noe oppe, en amme som bærer et barn, en nagle slått inn på et sikkert sted. Amen betyr ikke *jeg håper det*. Det betyr **dette kommer til å holde**.

I Det gamle testamente er det folkets ord. Israel svarer på forbannelsene fra Ebal med *og hele folket skal si: Amen* — tolv ganger i Deuteronomy 27. Det besegler en ed Numbers 5:22, en kroning 1 Kings 1:36, og lovprisningen som avslutter hver av Salmenes fem bøker: *Velsignet er Herren, Israels Gud, fra evighet til evighet. Amen, amen Psalms 41:13.* Forsamlingen dikter ikke; den samtykker, og samtykket er bindende.

Kristus gjør noe med ordet som ingen hadde gjort. Alle andre som taler i Skriften, sier Amen *etterpå* — ved slutten av en bønn eller et løfte, for å stadfeste det

som er sagt. Jesus setter det **først**: *Sannelig, sannelig sier jeg dere* — ἁμὴν ἁμὴν λέγω ὑμῖν, tjuefem ganger bare hos Johannes. Han stadfester ikke en annens ord. Han garanterer sitt eget før han taler det, og slik taler bare den som ikke har noen over seg å påberope seg.

Paulus gjør det til løftenes form. *For så mange som Guds løfter er, i ham har de fått sitt ja, og derfor får de også ved ham sitt amen, Gud til ære ved oss 2 Corinthians 1:20.* Gud sier ja; menigheten sier amen; amenet blir sagt gjennom Kristus. Og Paulus går ut fra at det blir sagt høyt og forstått, når han argumenterer med at en utenforstående ikke kan si *Amen til din takkebønn, siden han ikke skjønner hva du sier 1 Corinthians 14:16.*

Troen som svarer med dette ordet, er πίστις, og løftet et helt menneske sier det med, er ἐπερώτημα.

Så blir det et navn. *Dette sier Amen, det trofaste og sannferdige vitnet, opphavet til Guds skaperverk Revelation 3:14.* Ordet for dette kommer til å holde er en tittel på Kristus — og Jesaja hadde alt kalt Gud *sannhetens Gud*, bokstavelig **Amens Gud** Isaiah 65:16.

Skriftens siste ord, i nesten hver eneste håndskrifttradisjon, er dette: *Amen*.

Ananias G367 **Ananias** — gresk Ἀνανίας, fra hebraisk אֲנָנִיָּא, **Jah har vært nådig.** Tre menn i Apostlenes gjerninger bærer det, og Det nye testamentets bruk av dem er nesten grusomt symmetrisk.

1. Løgneren i Jerusalem Acts 5:1-11. Sammen med Saffira, sin kone, selger han en eiendom, holder tilbake en del av summen og legger resten for apostlenes føtter som om det var det hele. Peters irettesettelse hviler på at ingen hadde bedt ham om noe: *Var den ikke din så lenge du hadde den? Og da den var solgt, rådde du ikke selv over pengene?* Synden var ikke å holde tilbake. Det var forestillingen — *du har ikke løyet for mennesker, men for Gud.* Han faller om og dør; Saffira tre timer senere, uten å vite noe. *Og stor frykt kom over hele menigheten.* Den første dommen som er nedtegnet inne i menigheten, rammer påtatt gavmildhet.

2. Disippelen i Damaskus Acts 9:10-19, Acts 22:12-16, og langt den viktigste. Gud sier han skal gå til Den rette gate og legge hendene på Saulus fra Tarsus, og han svarer igjen: *Herre, jeg har hørt av mange om denne mannen, hvor mye ondt han har gjort mot dine hellige i Jerusalem.* Han er redd, og sier det, og går likevel.

Så gjør han noe ingen apostel gir fullmakt til og intet kirkemøte samles om. Han går inn i huset, og hans første ord til mannen som kom for å arrestere ham, er **Bror Saul**. Han legger hendene på ham; skjellene faller av; og han sier: *Og nå, hvorfor nøler du? Stå opp, la deg døpe og få dine synder vasket bort, idet du påkaller Herrens navn Acts 22:16.*

Verbet står i medium — *få deg selv døpt* — og spørsmålet er en irettesettelse av nøling. Paulus, som skal bruke livet sitt på å skrive om nåden, får ved begynnelsen av det beskjed om ikke å bli stående. Ananias kalles *en gudfryktig mann etter loven, med godt vitnesbyrd fra alle jødene som bodde der*; han doper historiens største misjonær og forsvinner så helt ut av Skriften. Han har ingen annen nedtegnet gjerning.

3. Ypperstepresten Acts 23:2-5, Acts 24:1. Han befaler at Paulus skal slås på munnen, og Paulus svarer: *Gud skal slå deg, du kalkede vegg! Sitter du der for å dømme meg etter loven, og befaler i strid med loven at jeg skal slås?* — og ber så om unnskyldning da han får vite hvem det var, med sitat fra Exodus 22:28. Josefus forteller at denne Ananias, sønn av Nedeaios, var voldelig og grisk, og ble myrdet av snikmordere ved opprørets begynnelse.

Mannen han døypte, het **Saul** og siden **Paulus**, og det han bad ham om ikke å nøle med, er verbet βαπτίζω.

Tre menn med navnet *Gud har vært nådig*: én som løy for Ånden, én som adlød mens han var redd, og én som slo en fanges munn. Navnet er en gave, ikke en dom.

Anna G451 **Anna** — gresk Anna Ἄννα^{G451}, av hebraisk ḥannāh חַנָּה^{H2584}, **nåde, velvilje** — samme navn som Hanna, som ba om Samuel. Profetinne av Asjers stamme, og en av de få kvinnene Skriften gir den tittelen.

Hun opptrer én gang, i åtte vers, og **Lukas** er den eneste som har tatt vare på henne Luke 2:36-38. Gift i sju år, deretter enke: *hun var enke, omkring åttifire år gammel. Hun vek ikke fra tempelet, men tjente Gud med faste og bønn natt og dag* Luke 2:37.

Hun kommer inn i nøyaktig rett øyeblikk. Simeon har nettopp tatt Kristusbarnet i armene og sagt at han nå kan fare herfra i fred, og i samme stund trer hun fram, takker Herren og taler om barnet til alle som ventet på forløsning i Jerusalem.

Det artikkelen tar vare på, er et lite og ujålete poeng. Hun hadde ventet i tiår i et hus der ingenting hendte, og hun var i rett rom den ene morgenen det hendte noe. Den siste profeten før henne var Malaki, fire hundre år tidligere; den neste røsten skulle bli Johannes'. Hun er sømmen mellom de to testamentene, og hun er en gammel kvinne ingen holdt øye med.

Apollos G625 **Apollos** — gresk Apollōs Ἀπολλῶς^{G625}, en kortform av Apollonios; navnet ærer guden Apollon, og Det nye testamente lar det stå uten en kommentar. En jøde fra Aleksandria, og en av de mest tiltalende bifigurene i Apostlenes gjerninger.

Lukas' beskrivelse er uvanlig varm. *En jøde ved navn Apollos, en aleksandriner av fødsel, en veltalende mann, kom til Efesos; han var mektig i skriftene* Acts 18:24. **Aleksandria** var jødedommens lærde hovedstad utenfor Judea og Septuagintas hjemsted; en mann skolert der og mektig i skriftene var en tungveker.

Og så forbeholdet: han kjente bare Johannes' dåp. Han hadde Skriftene, veltal-enheten, gløden og nøyaktigheten, og han forkynte rett så langt han rakk. Det han manglet, var den delen som kom etter Johannes. Han var ikke alene om det: Paulus kommer til Efesos kort etter og finner tolv menn i nøyaktig samme stilling, som ble døpt i Herren Jesu navn da de fikk høre det *Acts 19:1-5*. Se **Dåp**.

Hvordan han blir rettet, er hele poenget i avsnittet. Akvilas og Priskilla — telt-makere, et ektepar, uten noe embete nevnt — hører ham i synagogen og *tok ham til seg og la Guds vei nøyere ut for ham*. Ikke offentlig. Ikke som irrettesettelse. De tar ham til side. Og en mann som beskrives som veltalende og mektig i Skriftene, lar to håndverkere undervise seg.

Legg også merke til at Priskilla nevnes først, her og i de fleste omtalene av paret — påfallende nok i en tekst fra det første århundre til at det er gjort med hensikt.

Paulus' bruk av ham etterpå er verdt å merke seg. Da korinterne deler seg i par-tier — *jeg holder meg til Paulus, jeg til Apollos* — verken tar Paulus avstand fra ham eller kappes med ham: *Jeg plantet, Apollos vannet, men det var Gud som ga vekst 1 Corinthians 3:6*.

Mønsteret artikkelen tar vare på: lærdom er ikke det samme som fullstendighet, rettelse kan komme nedenfra, og en virkelig dyktig mann kjennes på om han tar imot den.

Arabia Arabia — hebraisk 'ārāb אֶרֶב^{H6152}, ørkenlandet øst og sør for Kanaan; gresk Arabia Ἀραβία^{G688}. Grunnbetydningen er *steppe*, tørt åpent land, og de samme konsonantene gir ordet for kveld og for det som er skummelt.

I Det gamle testamente er det stedet handelen kommer fra — Arabias konger bringer Salomo gull og krydder *1 Kings 10:15*, og både Jesaja og Jeremia har ord mot stammene der og karavanene deres.

Paulus plasserer det et uventet sted. Når han forteller om sin omvendelse, insis-terer han på at han ikke rådførte seg med noen: *heller ikke dro jeg opp til Jerusalem, til dem som var apostler før meg, men jeg dro bort til Arabia og vendte igjen tilbake til Damaskus Galatians 1:17*. Tre år går før han møter Peter. Hva han enn gjorde der, er poenget hans at evangeliet hans ikke kom til ham gjennom et utvalg.

Og én gang bruker han det som argument. *For Hagar er fjellet Sinai i Arabia og svarer til det Jerusalem som nå er Galatians 4:25* — han plasserer **Sinai** utenfor løftets land og gjør lovpakten, i sin allegori, til trellkvinnens pakt. Se **Sinai** og **Horeb**.

Aram ^{H758} **Aram** — hebraisk 'ārām אֲרָם^{H758}, forklart som *opphøyd*, av en rot som betyr høyland. Både en mann og et land: Sems femte sønn *Genesis 10:22*, og høylandet i Mesopotamia og Nord-Syria som etterkommerne hans holdt. Norske bibler over-setter det som oftest **Syria**, som skjuler navnet — se det oppslaget.

Israels eldste slektsbånd går hit. Abrahams slekt blir igjen i Harran i *Aram-Naharajim*, Aram mellom de to elvene; både Isak og Jakob henter hustruer derfra, og Laban kalles *arameer*. Femte Mosebok lar den bekjennelsen hver israelitt fremsa ved innhøstingen begynne slik: *En vandrende arameer var min far Deuteronomy 26:5* — folkets egen opphavsfortelling kaller det arameisk.

Siden blir slektningene fienden. Damaskus styrer Aram gjennom Ben-Hadad-kongene, og krigene med Israel fyller Kongebøkene — med **Naaman** som den mest kjente soldaten, og Elisja som gråt over hva den neste kongen der ville gjøre.

Og språket overlevde kongeriket. Arameisk ble fellesspråket i Midtøsten, språket i deler av Daniel og Esra, og språket Kristus talte — *Talita kumi, Abba, Eloi, Eloi, lama sabaktani*.

Ararat H780 **Ararat** — hebraisk 'ārārat אֶרָרָט^{H780}, et fjellandskap i det østlige Armenia, mellom Araxes og innsjøene Van og Urmia. Assyriske kilder kaller kongeriket *Urartu*, som er samme navn.

Skriften er nøye med hva den sier. *Arken kom til ro på Ararats fjell Genesis 8:4* — **fjell**, i flertall, og et landområde snarere enn en topp. Den enkelttoppen som i dag heter Ararat, fikk navnet senere; teksten navngir et land.

Det står tre ganger til, alltid som det ytterste nord. Sankeribs mordere flykter til *Ararats land 2 Kings 19:37*, og Jeremia kaller *rikene Ararat, Minni og Asjkenas* fram mot Babel *Jeremiah 51:27*.

Ett forbehold om navnet. De eldre leksikaene forklarer det som *forbannelsen omvendt*. Det er en oppbyggelig lesning snarere enn en fastslått etymologi — på assyriske er ordet ganske enkelt høylandsriket. Omvendingen ligger i fortellingen, ikke i stavelsene: fartøyet som bar et hus gjennom en druknet verden, får grunn under seg, og det neste som skjer, er et alter. Se **Noahs ark** og **Noah**.

aras (aras) H781 **aras** — hebraisk 'āraś אֶרָשׁ^{H781}, **å trolove, å feste**. Brown-Driver-Briggs gir det bare i piel, med mannen som subjekt, og i pual, *å bli trolovet*. Et snevert ord: det betyr aldri å gifte seg, og det betyr aldri å beile. Det betyr det bindende løftet som gis før bryllupet.

I hebraisk rett var trolovelsen allerede ekteskap i alt annet enn fullbyrdelse. En trolovet kvinne kalles hustru, å bryte det krevde skilsmisse, og utroskap i trolovelsestiden var ekteskapsbrudd *Deuteronomy 22:23-24*. Josef kalles *hennes mann* og vil skille seg fra henne i stillhet før noe bryllup har funnet sted *Matthew 1:19*.

Hosea er der ordet gjør sitt arbeid. Etter hele beretningen om en utro hustru kjøpt tilbake fra slaveri, sier Gud det tre ganger etter hverandre: *Og jeg vil trolove meg med deg for evig; jeg vil trolove meg med deg i rettferdighet og rett, i miskunn og barmhjertighet. Og jeg vil trolove meg med deg i trofasthet, og du skal kjenne Herren Hosea 2:21-22*.

(NB2026 følger den masoretiske versinndelingen, så disse versene står som 2:21-22 der engelske bibler har 2:19-20.)

Legg merke til det som ikke står der. Ingen vilkår legges på henne, og ingenting kreves av henne; hvert ledd er noe han bringer. Og tiden peker framover — en kvinne med den historien blir ikke tilgitt og gjeninnsatt i en tidligere stilling, hun blir *trolovet*, som om ingenting hadde hendt ennå.

Se **Hosea**.

Asarja H5838 **Asarja** — hebraisk ‘āzaryāh אֶזְרְיָהוּ^{H5838}, **Herren har hjulpet**, av ‘āzar אָזַר^{H5826}, å hjelpe, med gudsnavnet. Et av de vanligste navnene i Det gamle testamente — Strong's teller nitten bærere.

To av dem bærer vekten.

Kongen. Asarja, Amasjas sønn, regjerte femtito år over Juda og er bedre kjent som **Ussia** 2 Kings 15:1-7. Han gjorde det som var rett, og da han var blitt sterk, opphøyde hjertet hans seg til hans egen undergang: han gikk inn i templet for å brenne røkelse, ble motsagt av åtti prester, og spedalskheten brøt fram i pannen hans mens han stod der med røkelseskaret 2 Chronicles 26:16-21. Han levde ut regjeringstiden i et hus for seg selv, spedalsk. Det er i hans dødsår Jesaja ser Herren sitte høy og opphøyet Isaiah 6:1.

Fangen. Asarja er det hebraiske navnet til **Daniels** venn som Babel omdøpte til **Abed-Nego** — *Nebos tjener*, med guden byttet inn i navnet hans. Sammen med Hananja og Misjael nekter han å tilbe bildet på Duras slette, og svaret deres til ildovnen er bokens høyeste punkt av mot: *Hvis vår Gud, som vi dyrker, kan frelse oss fra den brennende ildovnen, så vil han frelse oss fra din hånd, konge. Men hvis ikke, skal du vite, konge, at vi ikke dyrker dine guder* Daniel 3:17-18. De tre går i ilden med en fjerde. Én mann som het *Gud har hjulpet*, ble ødelagt av å ikke trenge hjelp; tre andre holdt navnet i en ildovn.

Asia G773 **Asia** — gresk Asia Ἀσία^{G773}. Ikke verdensdelen og ikke Lilleasia, men **den romerske provinsen Asia**: den vestlige tredjedelen av dagens Tyrkia, med Efesos som hovedstad. Hver eneste bruk i Det nye testamente gjelder den provinsen.

Paulus blir hindret i å forkynne der — *de var blitt hindret av Den Hellige Ånd i å tale ordet i Asia* Acts 16:6 — og den lukkede døren er det som vender ham vestover til Troas, synet av mannen fra Makedonia, og **Lydia** ved elvebredden i Filippi. Europa får høre evangeliet fordi Asia var stengt.

Siden åpnes den, og grundig. Med Efesos som base i to år når Paulus hele provinsen: *alle som bodde i Asia, fikk høre Herren Jesu ord, både jøder og grekere* Acts 19:10. Så gjør sølvsmedene opprør.

Og det ender i skuffelse. Fra fengselet skriver Paulus at alle i Asia har vendt seg fra ham *2 Timothy 1:15*.

De sju menighetene i Åpenbaringen ligger alle der — Efesos, Smyrna, Pergamon, Tyatira, Sardes, Filadelfia, Laodikea *Revelation 1:11* — en runde et bud kunne gå til fots. Provinsen Paulus en gang ble stengt ute fra, er provinsen den oppstandne Kristus dikterer brev til.

auxei (auxei) G837 **auxei** — gresk auxanō αὐξάνω^{G837}, **å vokse, å øke** — det alminnelige ordet for det en plante gjør. Abbott-Smith bemerker at den kortere formen *auxō* er den Paulus bruker i *Ephesians 2:21* og *Colossians 2:19*. Septuaginta bruker det mest for pārāh פָּרָה^{H6509}, å være fruktbar.

Ordets vanlige leie er jordbruk og barndom. Sennepsfrøet vokser *Matthew 13:32*; kornet i god jord økte; barnet *vokste og ble sterkt i ånden Luke 2:40*. Ingenting fagteknisk ved det.

Derfor er bruken i Efeserbrevet oppsiktsvekkende. *I hvem hver bygning sammenføytes og vokser til et hellig tempel i Herren Ephesians 2:21*. Bygninger vokser ikke. Paulus setter et levende verb på et murverkssubstantiv og lar sammenstøtet bli stående — se **synarmologoumenē**.

Og han trekker slutningen et annet sted. *Jeg plantet, Apollos vannet, men det var Gud som ga vekst 1 Corinthians 3:6*, og så videre: verken den som planter eller den som vanner er noe, men Gud som gir vekst *1 Corinthians 3:7*. Mennene får de verbene hvem som helst kan gjøre. Å gi vekst er ikke ett av dem.

Vekst i dette ordet er aldri noe tingen gjør med seg selv. En mur bygges; en plante vokser; og Paulus sier at menigheten er begge deler, og ingen av delene ved sitt eget verk.

Bibelen Bibelen — av gresk τὰ βιβλία, *bøkene* — et **flertall**, som er det første som er verdt å vite om den. Gjennom latin ble flertallsformen oppfattet som et hunkjønnsord i entall, *biblia*, og slik ble biblioteket til en bok. Selve ordet står ingen steder i Skriften; Bibelen kaller seg ikke Bibelen. Den kaller seg graphē γραφή^{G1124}, **skriften** — se **Skriften (Bibelen)**.

Det er et bibliotek, ikke et bind. 66 bøker i den protestantiske kanon, skrevet over omkring 1 500 år, på tre språk — hebraisk, arameisk og gresk — på tre verdensdeler, av rundt førti forfattere: en gjeter, en konge, en lege, to fiskere, en toller, en teltmaker, en munnskjenk, en som stelte morbærfikentrær.

Dens egen påstand om seg selv er presis. *All Skrift er utåndet av Gud og nyttig til undervisning 2 Timothy 3:16* — theopneustos θεόπνευστος^{G2315}, *Gud-åndet*, et ord Paulus ser ut til å ha laget selv. Og Peter om hvordan den kom: *aldri ble noen profeti båret fram ved et menneskes vilje, men Guds hellige mennesker talte, drevet av Den Hellige Ånd 2 Peter 1:21*. Ikke diktert, og ikke bare samlet.

Inndelingene. Den hebraiske bibelen er **Tanakh** — **Tora**, **Nevi'im**, **Ketuvim**: **Lo-ven**, **Profetene**, **Skriftene** — som er nøyaktig den tredelingen Kristus nevner på veien til Emmaus: *alt må oppfylles som er skrevet om meg i Moseloven og profetene og salmene Luke 24:44*. Samme bøker som det protestantiske Gamle testamente, i annen rekkefølge: den hebraiske slutter med Krønikene, den kristne med Mala-ki. Rundt den kjernen bygde jødedommen sin egen kommentar, først **Misjna** og siden **Talmud** — som handler om Bibelen og ikke er i den.

Kapitler og vers er sene, og de er ikke inspirert. Kapittelinnelingen tilskrives Stephen Langton, omkring 1227; versene Robert Estienne, 1551. De er et henvisningssystem, og av og til et uheldig ett — kapittelskillet ved Jesaja 53 river kapitlet løs fra åpningen i 52:13, og en god del argumenter er ført ut fra et tilfeldig tall.

To øyeblikk verdt å ta vare på. Septuaginta — Det gamle testamente på gresk, laget fra 200-tallet f.Kr. — er det de fleste nytestamentlige forfattere siterer, og det er derfor noen sitater ikke stemmer ord for ord med hebraisk. Og Bibelen var den første store boken fra Gutenbergs presse, omkring 1455, som er begynnelsen på forutsetningen om at vanlige folk skulle eie en.

Bileam ^{H1109} **Bileam** — hebraisk bil'ām בִּלְעָם^{H1109}, forklart som *ikke av folket*; gresk Balaam Βαλαάμ^{G903}. Beors sønn, en spåmann fra Mesopotamia som Balak av Moab leide for å forbanne Israel *Numbers 22*. (Det samme navnet bæres også av en levitt-by vest for Jordan, men mannen er det denne artikkelen gjelder.)

Han får det ikke til, og boken er nøye med å si hvorfor. Gud sier rett ut at han ikke skal dra; han spør igjen; han får dra på vilkår. På veien står engelen med draget sverd, og eselet ser det seeren ikke ser — profeten blir overgått i syn av sitt eget dyr, som deretter tar til orde mot ham *Numbers 22:28-31*. Fire ganger åpner han munnen for å forbanne, og velsignelse kommer ut, deriblant ordet *En stjerne stiger fram fra Jakob*, et herskerspir reiser seg fra Israel *Numbers 24:17*.

Og så gjør han skaden likevel. Ute av stand til å forbanne, råder han Balak til hvordan Israel kan forbanne seg selv — moabittiske kvinner, Ba'al-Peor, og fireog-tyve tusen døde *Numbers 25*, med rådet uttrykkelig lagt på ham *Numbers 31:16*. Han faller selv for sverdet i krigen som følger.

Det nye testamente nevner ham tre ganger, alltid som advarsel, og hver forfatter velger sitt: *urettferdighetens lønn 2 Peter 2:15*, *Bileams villfarelse for vinnings skyld Jude 1:11*, og *Bileams lære Revelation 2:14*.

En mann som sa hvert rett ord, og solgte det han ikke kunne forbanne.

Daniel ^{H1840} **Daniel** — hebraisk dāniyyē דַּנְיֵאֵל^{H1840}, **Gud er min dommer**. Bortført til Babel som ung i den første deportasjonen, ca. 605 f.Kr., og omdøpt til **Beltsasar** av fangevokterne sine — et navn som ærer Bel, og som boken med hensikt fortsetter å bruke ved siden av hans eget.

Boken dreier om en nektelse i første kapittel, og den er liten. Tilbudt kongens mat og vin, *satte Daniel seg fore i sitt hjerte at han ikke ville gjøre seg uren Daniel 1:8* — og han ber, snarere enn å gjøre opprør, og foreslår ti dagers prøve med grønnsaker og vann. Alt som følger, hviler på en ung mann som avgjorde hva han ikke ville gjøre, før noen ba ham gjøre det.

Han tjener fire konger gjennom sytti år — Nebukadnesar, Belsasar, Dareios, Kyros — og overlever riket som tok ham. Han tyder drømmen Nebukadnesar nekter å fortelle, og innleder med å avvise at han har noen særlig evne: *det er en Gud i himmelen som åpenbarer hemmeligheter Daniel 2:28*. Han leser skriften på veggen den natten Babel faller — se **Mene**. Og under Dareios ber han videre ved sitt åpne vindu tre ganger om dagen *som han hadde gjort før*, med forordningen kjent, og går til løvene.

Tre menn gjør det samme uten ham. Hananja, Misjael og Asarja — omdøpt til Sjadrak, Mesjak og Abed-Nego — nekter for bildet på Duras slette, og svaret deres til ildovnen er bokens høyeste punkt av mot *Daniel 3:17-18*. Daniel er ikke med i det kapitlet. Se **Asarja**.

Synene er det underligste stoffet i Det gamle testamente: fire dyr fra havet, det lille hornet, væren og bukken, de sytti ukene, og skikkelsen som er hjertet i det hele — *Med himmelens skyer kom en som var lik en menneskesønn Daniel 7:13*. Det er den tittelen Kristus bruker om seg selv oftere enn noen annen, og han siterer dette verset til ypperstepresten under rettssaken *Matthew 26:64* — øyeblikket kappene revner.

Han får beskjed om at han ikke skal forstå sin egen bok. *Skjul ordene og forsegl boken inntil endens tid Daniel 12:4*. En profet som fikk flere enkeltheter enn nesten noen annen, og som ble nektet meningen med dem.

Nesten alene blant de store skikkelsene: **Skriften nevner ingen synd av ham**. Det er ingen påstand om mannen; det er en iaktakelse om boken, og det er verdt å merke seg at den samme Bibelen som nekter å skjule Davids ekteskapsbrudd, rett og slett ikke har noe å melde her.

Darash Bibelforskningsmotoren som skriftstedene i denne boken er kontrollert mot — og navnet er selv et bibelsk ord. *dāraś* דָּרָשׁ^{H1875} betyr å søke, å granske, å spørre etter: det man gjør når man *undersøker en sak* til bunns, og det som står når noen søker Herren.

Darash er ikke et nettsted man slår opp i. Det er et verktøy som kobles inn i den KI-assistenten man allerede bruker, og som svarer på spørsmål om Skriften stilt på vanlig norsk eller engelsk. Én selvstendig fil på om lag 196 MB, som virker uten nett og ikke krever konto.

A.1 Hva det holder

- 59 bibelteksster, fra grunnspråkene til moderne oversettelser
- Strong-numre med 8 674 hebraiske og 5 523 greske oppslagsord
- De klassiske leksikaene i fulltekst — Abbott-Smith, Brown-Driver-Briggs, Liddell-Scott-Jones og Thayer — som følger med, ikke som betalte tillegg
- Morfologisk analyse av 31 167 vers: form, tid, modus og person for hvert eneste ord
- 446 544 kryssreferanser
- Tretten bibelordbøker, søkbare i samme kall

A.2 Hva det brukes til

- Lese det samme verset i flere oversettelser samtidig, og se nøyaktig hvor de skiller lag
- Finne ut hva grunnteksten faktisk sier: er verbet aktivt eller passivt, hvem handler, og hvem blir handlet med
- Følge ett ord gjennom hele Bibelen — hvor ellers står *hesed* חֶסֶד^{H2617}, og i hvilke sammenhenger
- Kontrollere et sitat før det trykkes: står verset slik det siteres, og hva står det rett etterpå
- Forberede en preken eller en bibeltime uten et bibliotek i ryggen

darash.publifie.pro

David ^{H1732} **David** — hebraisk *dāwid* דָּוִד^{H1732}, **elsket**. Isais yngste sønn, gjeter, harpespiller, kriger, konge, dikter — og den mest utførlig beskrevne skikkelsen i Det gamle testamente.

Han velges nettopp der ingen ser etter. Sju brødre går forbi Samuel først, og verset som avgjør det, er talt over den eldste: *mennesket ser på det som er for øynene, men Herren ser på hjertet* 1 Samuel 16:7. Gutten de må hente inn fra sauene, er den som blir salvet. Se **Samuel** og **Eliab**.

Så Goliath, og det som gjør scenen til noe annet enn heltemot: han nekter rustningen, går ned til bekken etter fem glatte steiner, og sier at kampen er Herrens.

Og så tjue år som jaget mann. Han skåner **Saul** to ganger når han kunne ha drept ham — i hulen ved **En-gedi** og i leiren om natten — og begge ganger med samme grunn: han vil ikke rekke ut hånden mot Herrens salvede. Kongedømmet var innen rekkevidde, og han ville ikke ta det med egen hånd.

Pakten med ham er den Messias henger på. *Ditt hus og ditt kongedømme skal stå fast til evig tid for ditt åsyn; din trone skal være grunnfestet til evig tid* 2 Samuel 7:16. Derfor er **Messias** Davids sønn, og derfor åpner Det nye testamente med en ættetavle som regner fra ham.

Og Skriften skjuler ingenting. Batseba, drapet på Uria, barnet som dør, opprøret fra hans egen sønn. Salme 51 er det han skrev etterpå, og den er tatt inn i salmeboken — nasjonen sang kongens skriftemål ved gudstjenesten. Det er en påfallende ting for et folk å bevare om sin største konge.

Han kalles *en mann etter Guds hjerte* 1 Samuel 13:14 — ikke fordi han ikke syndet, men fordi han hver gang vendte tilbake til den han hadde syndet mot.

Demas ^{G1214} **Demas** — gresk Dēmas Δημᾱς^{G1214}, trolig en kortform av *Demetrios*. En medarbeider av Paulus, nevnt tre ganger, og de tre danner en rett linje nedover.

Først er han en av laget. Fra fengselet skriver Paulus til Kolossæ og hilser: *Lukas, den elskede legen, og Demas hilser dere* Colossians 4:14 — han står ved siden av **Lukas**, uten noe forbehold.

Så, i Filemon, en kollega. *Markus, Aristarkus, Demas, Lukas, mine medarbeidere* Philemon 1:24.

Så det siste brevet Paulus skrev, i påvente av henrettelsen: *Demas forlot meg, fordi han elsket den nåværende verden, og dro til Tessalonika* 2 Timothy 4:10. Neste setning er *Lukas er alene hos meg* 2 Timothy 4:11.

To ting artikkelen tar vare på. Paulus anklager ham ikke for vranglære, umoral eller frafall fra Kristus — anklagen er *agapaō ἀγαπάω*^{G25} rettet mot *den nåværende verden*, *aion αἰών*^{G165}, den nåværende tidsalder. Han elsket feil tidsalder. Og han dro til en virkelig by med en virkelig menighet i; han forsvant ikke ut i mørket, han dro et sted det var behagelig.

Nevnt i samme åndedrag som Lukas to ganger, og husket for den tredje. De to hadde samme reise og samme fengsel; forskjellen lå i hva de ville ha når det led mot slutten.

Dåp **Dåp** — gresk βάπτισμα, handlingen og resultatet av den; βαπτισμός, en vasking eller renselse; av βαπτίζω, å senke ned. Se den artikkelen for ordets fulle spennvidde — det er der mesteparten av argumentet faktisk ligger.

Bibelen kjenner flere dåper, og holder dem fra hverandre.

Johannes' dåp er *til omvendelse*, i Jordan, med bekjennelse av synder Matthew 3:5-6. Paulus finner tolv menn i Efesos som bare hadde denne, og de blir døpt på nytt til Herren Jesu navn Acts 19:3-5. Johannes sier selv at hans er den mindre: *Jeg døper dere med vann ... han skal døpe dere med Den hellige ånd og med ild* Matthew 3:11.

Kristi egen dåp er dåpen til ham som ikke hadde noen synder å bekjenne, og som svarer på Johannes' innvending med *slik sømmer det seg for oss å oppfylle all rettferdighet* Matthew 3:15. Himmelen åpner seg over den.

Den kristne dåpen er befalt i Matthew 28:19 og praktisert fra pinsedagen av, i Jesu Kristi navn Acts 2:38.

Dåpen med Den hellige ånd er lovet av Kristus Acts 1:5, utøst på pinsedagen og i Kornelius' hus, der den faller før vannet, og Peter slutter at vannet derfor ikke kan nektes Acts 10:47.

Lidelsens dåp er Kristi eget ord om sin død: *Jeg har en dåp å døpes med* Luke 12:50, Mark 10:38.

Israels dåp til Moses skjedde i skyen og i havet 1 Corinthians 10:2 — og Paulus advarer straks om at den ikke reddet en eneste av dem som siden falt i ørkenen.

Og den insisterer på at det er én. *Én Herre, én tro, én dåp* Ephesians 4:5.

Hva Det nye testamentet sier at den gjør. Den er en begravelse og en oppstandelse med Kristus — συνθάπτω i Romans 6:4 og Colossians 2:12, der kraften uttrykkelig er troen på Guds kraftige virke. Den ikler: *alle dere som er døpt til Kristus, har ikledd dere Kristus* Galatians 3:27 — se ἐνδύω. Den vasker: *gjenfødelsens bad* Titus 3:5 — se λουτρόν og παλιγγενεσία. Den er et løfte: *en god samvittighets pakt med Gud* 1 Peter 3:21 — se ἐπερώτημα. Og Ananias sier til Saulus: *stå opp, la deg døpe og få dine synder vasket bort, idet du påkaller hans navn* Acts 22:16.

Hva den ikke gjør. Den virker ikke mekanisk. Israel ble døpt til Moses og falt i ørkenen. Trollmannen Simon *kom også selv til tro og ble døpt*, og Peter sier til ham innen timen er omme at hjertet hans ikke er rett for Gud Acts 8:13, Acts 8:21. Og Peter er nøye med å si at dåpen frelser *ikke* som en avvasking av kroppslig skitt, men som et løfte.

Rekkefølgen i Apostlenes gjerninger varierer aldri: forkynnelse, hørsel, tro, dåp. Etiopieren Acts 8:35-38; Lydia Acts 16:14-15; fangevokteren, som de *talte Herrens ord til, og til alle i huset hans*, før noen ble døpt Acts 16:32-33; og Korint, der *mange av korinterne som hørte, kom til tro og lot seg døpe* Acts 18:8. Ni fortalte dåpshandlinger, én rekkefølge.

Måten er ikke overlatt til gjetning. Gresk hadde et ord for å stenke, ῥαντίζω, brukt sju ganger og alltid om blod; og et ord for å utøse, ἐχέω, brukt om Ånden. Om dåpen bruker Ånden ingen av dem. Legg til fortellingene — *mye vann, gikk ned i vannet, steg opp av vannet* — og bildet er konsekvent hele veien.

Den jødiske praksisen bak det hele er מִקְוֶה, og forbildene i Det gamle testamentet står under Noah, Ark, Naaman, Jordan og Israel.

Egypt H4714 **Egypt** — hebraisk מִצְרַיִם, en dualform, trolig *de to sundene* eller *det doble trangrommet* — Øvre og Nedre Egypt — og folkelig forbundet med מִצְרַיִם, **et trangt sted, trengsel, beklemthet**. Gresk Αἴγυπτος. Skriften kaller det også *Kams land* *Psalms 105:23* og, med forakt, **Rahab** — skrytepaven, sjøuhyret som sitter stille *Isaiah 30:7*.

Navnet er hele historien: et trangt sted, et hus av innsnevring, som et folk må føres ut av.

Det er et tilfluktssted før det blir et fengsel. Abraham drar dit ned i hungersnød og lyver om kona si. Josef blir solgt dit og stiger til faraos høyre hånd. Jakobs husstand — sytti sjeler — kommer etter brød og blir værende. *Da stod det fram en ny konge over Egypt, en som ikke kjente Josef Exodus 1:8*, og lyet blir til jernovnen *Deuteronomy 4:20* og trellehuset.

Utgangen er Guds definerende handling i Det gamle testamentet. Ti plager, hver av dem et slag mot en gud i Egypt; påskelammet og blodet på døren; de første-fødte; og så havet. Israel går tørrskodd igjennom; vannet som åpnet seg for dem, lukker seg over hæren bak dem *Exodus 14:21-29*. Paulus kaller den overgangen en dåp: *døpt til Moses i skyen og i havet 1 Corinthians 10:2* — se **Israel**.

Etterpå blir Egypt et stikkord for to fristelser. Den første er å gå tilbake: få dager etter havet sier folket *det hadde vært bedre for oss å tjene egypterne Exodus 14:12*, og de husker fisken, agurkene, melonene, purren, løken og hvitløken *Numbers 11:5* — slaveriets meny, husket med varme. Den andre er å lene seg på det: profetene hamrer løs på forbund med Egypt, *en knekket rørstav, som går inn i hånden på den som støtter seg til den Isaiah 36:6*.

Og Gud beholder minnet som et moralsk argument. *Du skal ikke undertrykke en innflytter, for dere vet hvordan en innflytter har det; dere var selv innflyttere i Egypt Exodus 23:9*. Redningen er ikke bare en tjeneste; den er grunnen til at Israel må behandle fremmede godt.

Likevel er det siste ordet over Egypt barmhjertighet. Kristus selv blir båret dit som spedbarn, slik at Hoseas ord om folket oppfylles i én person: *Fra Egypt kalte jeg min sønn Matthew 2:15, Hosea 11:1*. Og Jesaja ser et alter for HERREN midt i landet, med den forbløffende velsignelsen: *Velsignet er Egypt, mitt folk Isaiah 19:25*. Mannen som ble dratt opp av elven der, er **Moses**; folket som ble ført ut gjennom havet, er **Israel**.

Åpenbaringen gjør det til et navn på verden som dreper profeter — den store byen som åndelig talt kalles *Sodoma og Egypt, der også deres Herre ble korsfestet Revelation 11:8*.

Eliab H446 **Eliab** — hebraisk 'ēlī 'āb אֱלִי'אב^{H446}, **min Gud er far**, av 'ēl אֵל^{H410} og 'āb אב^{H1}. Flere menn bærer navnet; én betyr noe.

Davids eldste bror. Da Samuel kommer til Betlehem for å salve en konge, føres Eliab fram først, og profeten er sikker i sin sak. Svaret er verset kapitlet er skrevet for: *Se ikke på hans utseende eller på hans høye vekst, for jeg har forkastet ham. For det er ikke slik som mennesket ser; mennesket ser på det som er for øynene, men Herren ser på hjertet* 1 Samuel 16:7. Sju sønner går forbi; den ingen sendte bud etter, er ute hos sauene.

Og hjertet det gjelder, viser seg like etter. I Elah-dalen spør David hva som skal gjøres for den som feller filisteren, og Eliab farer mot ham: *Hvorfor er du kommet hit ned? Og hvem har du overlatt de få sauene i ørkenen til? Jeg kjenner ditt overmøt og ditt hjertes ondskap* 1 Samuel 17:28. Hvert ord av det er en beskrivelse av ham selv.

Han var den høyeste mannen i rommet, og Samuel var nær ved å salve ham. Se **Samuel og David**.

Elias G2243 **Elias** — gresk Hēlias Ἠλίας^{G2243}, den formen Septuaginta og Det nye testamente bruker for hebraisk 'ēliyyāhū ִּיְהוָה^{H452}, **Elia** — *min Gud er Herren*, som er hele livets argument sammentrengt i et navn. Norsk bruker begge formene; det er én mann.

Han kommer uten innledning. Ingen ættetavle, ingen kallsberetning, ingen far nevnt utover «tisjbitten»: han stiller seg rett og slett foran Akab og kunngjør tørke 1 Kings 17:1. Han går bort på samme vis — uten å dø, men tatt opp i en storm, med en ildvogn mellom seg og Elisja 2 Kings 2:11. Bare Enok deler den utgangen.

Karmel er scenen alle husker. Fire hundre og femti Ba'al-profeter, to okser, og ett spørsmål: *Hvor lenge vil dere halte til begge sider?* 1 Kings 18:21 — og folket *svarte ham ikke et ord*. Han spotter guden deres for å sove eller være på reise, gjennombløter sitt eget alter med tolv bøtter vann, og ber en bønn på omtrent tretti ord. Ilden faller.

Og neste kapittel er grunnen til at han fortjener et oppslag. Etter den største offentlige oppreisning i Det gamle testamente sender én trussel fra Jesabel ham en dagsreise ut i ørkenen for å be om å få dø: *Det er nok; ta nå mitt liv, Herre* 1 Kings 19:4. Guds svar er ingen irettesettelse. En engel gir ham mat to ganger og lar ham sove. Så, ved Horeb, går vind og jordskjelv og ild forbi, og Herren var ikke i dem — *og etter ilden kom lyden av en stille, tynn sus* 1 Kings 19:12. Og rettelsen til Elias *jeg er alene igjen* er et regnestykke: sju tusen som ikke har bøyd kne. Se **Horeb**.

Jakob gjør nettopp dette til poenget: *Elia var et menneske under samme kår som vi, og han ba inntrengende* James 5:17.

Malaki avslutter Det gamle testamente med å love ham tilbake — *Se, jeg sender dere Elia, profeten, før Herrens dag kommer* Malachi 4:5 — og derfor spør prestene Døperen Johannes *Er du Elia?*, og han svarer *Jeg er ikke det* John 1:21, mens Kristus

sier om Johannes: *han er Elia som skulle komme Matthew 11:14*. Begge deler er sant: Johannes kom i *Elias ånd og kraft Luke 1:17*, og var ikke mannen selv.

Og han opptrer i egen person, levende, på forklarelsens berg, sammen med **Moses**, i samtale med Kristus om den utgangen han skulle fullføre *Luke 9:30-31*. Loven og Profetene, stående ved siden av den de handlet om.

Emmaus G1695 **Emmaus** — gresk Emmaous Ἐμμαούς^{G1695}, trolig av en semittisk rot som betyr *varme kilder*. En landsby seksti stadier fra Jerusalem — omkring elleve kilometer — nevnt én gang i Skriften, i *Luke 24:13-35*, og bevart av **Lukas** alene. Flere steder er foreslått, og ingen er sikkert.

To disipler går bort fra Jerusalem på søndagen, og det første Lukas nevner, er at de *samtalte om alt dette som hadde hendt*. Den ene heter Kleopas; den andre blir aldri navngitt, noe som har gjort fortellingen uvanlig lett å gå inn i.

Kristus slår følge og spør hva de snakker om, og de blir stående, *sørgmodige*. Sammen draget deres av helgen er en av de stilleste knusende linjene i evangeliene: *vi håpet at han var den som skulle forløse Israel* — i fortid, tre dager etter. De melder til og med om den tomme graven og englene, og det har ikke rikket dem.

Svaret hans er ikke å gi seg til kjenne. Det er å undervise: *han begynte fra Moses og fra alle profetene og utla for dem i alle skriftene det som handlet om ham selv Luke 24:27*. Den oppstandne Kristi første nedtegnede undervisningshandling er et bibelstudium, og Lukas gir oss pensumet, men ikke innholdet — trolig den mest pirrende utelatelsen i Skriften. Se **Skriften (Bibelen)**.

Så gjenkjennelsen, og den henger på en håndbevegelse. De nøder ham til å bli — *bli hos oss, for det lir mot kveld* — og ved bordet tar han brødet, velsigner, bryter og gir dem. Og øynene deres ble åpnet, og de kjente ham igjen, og han ble usynlig for dem. De kjente ham i brødsbrytelsen, og det å kjenne ham var slutten på å se ham.

Og linjen som forklarer alt som gikk forut: *Brant ikke hjertet i oss da han talte til oss på veien og åpnet skriftene for oss?* Brannen kom først og ble forstått først etterpå. De hadde vært i den oppstandne Kristi nærvær i elleve kilometer og stilt diagnosen hjertebrann.

De går tilbake i samme stund — elleve kilometer, om natten, etter nettopp å ha sagt at dagen led. Det som gjorde dem tunge på veien ut, gjaldt ikke på veien tilbake.

En-gedi H5872 **En-gedi** — hebraisk 'ên gedî גְּדִי עֵין^{H5872}, **kjekillen**, av 'ayin עֵין^{H5869}, en kilde, og gedî גְּדִי^{H1423}, et kje. En ferskvannsoase på vestbredden av Dødehavet, der en bekk faller ned over stupet i det karrigste landet i Israel. Det eldre navnet var Hasason-Tamar.

Det er her David skjulte seg for Saul. *David ble boende i fjellborgene ved En-Gedi 1 Samuel 23:29* — og der, i en hule blant *villgeitenes klipper*, kommer Saul inn alene, og mennene til David sier at dette er dagen Herren har gitt fienden i hans hånd. Han skjærer i stedet av en flik av Sauls kappe, og hjertet slår ham selv for det: *Herren la det være langt fra meg at jeg skulle gjøre dette mot min herre, mot Herrens salvede 1 Samuel 24:6*. Så roper han etter ham nedover lien og lar ham gå. Kongedømmet lå innen rekkevidde i mørket, og han ville ikke ta det.

Ellers står stedet for grøde midt i det døde. Høysangen kaller den elskede *en klase hennabloms i En-Gedis vingårder Song of Solomon 1:14*. Og Esekiels elv, som renner fra templet ned i salthavet, leger vannet og setter fiskere *fra En-Gedi til En-Eglajim Ezekiel 47:10* — den ene levende kilden på den stranden blir bildet på hele havet gjort friskt.

Evangelist G2099 **Evangelist** — gresk εὐαγγελιστής, *en som bringer godt budskap*, av εὐαγγέλιον, **evangelium** — selv εὖ, god, pluss ἀγγελία, budskap. Samme rot gir εὐαγγελίζω, å forkynne et godt budskap, som Det nye testamentet bruker mer enn femti ganger.

Substantivet forekommer bare tre ganger i hele Det nye testamentet, noe som er verdt å merke seg når man ser hvor mye vekt ordet har fått i senere kirkelig bruk. Det står i Acts 21:8 om *evangelisten Filip, en av de sju* — den eneste mannen Skriften faktisk kaller det; i Ephesians 4:11, i listen over gaver: *noen til apostler, noen til profeter, noen til evangelister, noen til hyrder og lærere*; og i 2 Timothy 4:5, der Paulus pålegger Timoteus, som ikke kalles evangelist, å *gjøre en evangelists gjerning* som en del av å fullføre sin tjeneste.

Filip er mønsteret, og det er lærerikt. Han blir valgt i Acts 6 som en av de sju som ble satt til å tjene ved bordene, slik at apostlene kunne holde seg til bønner og Ordet — en administrator, på papiret. Så sprer forfølgelsen menigheten, og han drar ned til Samaria og forkynner Kristus med slik virkning at Peter og Johannes må komme fra Jerusalem. Så sender en engel ham til en ødslig vei, der han løper ved siden av en vogn, spør etiopieren *Forstår du det du leser?*, begynner *ut fra dette skriftstedet* i Jesaja 53, og forkynner Jesus. Mannen spør *hva er til hinder for at jeg blir døpt?*, de går begge ned i vannet, og Filip døper ham Acts 8:36-38.

Så blir Filip rykket bort og funnet i Asjdod, og forkynner gjennom hver by til han kommer til Cæsarea — der han tjue år senere fremdeles bor, med fire døtre som profeterer Acts 21:9.

Så Det nye testamentets ene navngitte evangelist er en legmann etter utnevne-else, sendt til en samaritansk by og deretter til én enkelt utlending på en tom vei, som forkynner ut fra Skriftene og ender i en dåp. Ikke knyttet til én

menighet, ikke ordinert til den, og går dit han blir sendt. Det han forkynnte ut fra, var **Skriften**; det han gjorde ved veikanten, var βαπτίζω.

Ordet ble først senere en tittel på de fire evangelieforfatterne. Skriften bruker det om en funksjon, ikke et rangembete.

Gideon H1439 **Gideon** — hebraisk gid ʿôn גִּדְּוֹן^{H1439}, **han som hogger ned**, av gāda ʿ גָּדָה^{H1438}, å hogge av, å felle. Dommer i Israel under midjanittenes undertrykkelse, og en av de få i Skriften hvis navn blir en beskrivelse av det han faktisk gjør.

Hilsenen han får, passer ikke på mannen som får den. Engelen finner ham mens han tresker hvete i en vinpresse — gjemt, med andre ord — og sier: *Herren er med deg, du mektige stridsmann!* Judges 6:12. Gideon svarer med å spørre hvor alle undrene er blitt av, og med å påpeke at hans ætt er den ringeste i Manasse og han selv den minste i sin fars hus.

Det første han blir bedt om, er hjemme. Han skal rive ned farens Ba'al-alter og hogge ned Asjera-pælen ved siden av — og han gjør det om natten, fordi han er redd. Byen krever livet hans, og faren svarer at hvis Ba'al er en gud, får han føre sin egen sak. Derfor får Gideon tilnavnet **Jerubba'al**, *la Ba'al stride*.

Ullskinn er det alle husker, og det er verdt å lese som det er: en mann som allerede har fått et klart ord, og som ber om et tegn, og så om det motsatte tegnet, fordi det første kunne forklares naturlig. Gud gir ham begge uten et ord om vantro.

Og så gjør Gud hæren mindre. Toogtyve tusen får dra hjem fordi de er redde; av de ti tusen som blir igjen, blir tre hundre valgt ut ved måten de drikker på. Grunnen er sagt rett ut: *for at Israel ikke skal rose seg mot meg og si: Min egen hånd har frelst meg* Judges 7:2. Krukker, fakler og basuner, og fienden slår hverandre i mørket.

Slutten er trist, og boken skjuler den ikke. Han avslår kongedømmet med de rette ordene — *Herren skal herske over dere* — og lager så en efod av byttet, og hele Israel drev hor med den der, og den ble en snare for Gideon og hans hus Judges 8:27. Mannen som hogg ned én avgud, reiste en ny av seiersbyttet.

Hebreerbrevet nevner ham først blant dommerne i troskapitlet *Hebrews* 11:32.

Gilgal H1537 **Gilgal** — hebraisk gilgāl גִּלְגָּל^{H1537}, *en sirkel eller en rulling*, av gālal גָּלַל^{H1556}, å rulle. Israels første leir vest for Jordan, mellom elven og Jeriko.

Navnet gis ved et ordspill, og ordspillet er hele poenget. *I dag har jeg veltet Egypts skam av dere. Og dette stedet ble kalt Gilgal helt til denne dag* Joshua 5:9.

Fire ting skjer der i rask rekkefølge, og de er en rekkefølge.

- **De tolv steinene settes opp.** Tatt opp fra midten av Jordan der prestenes føtter stod, båret over og reist i Gilgal som et minne — *for at alle folk på jorden skal kjenne Herrens hånd, at den er sterk* Joshua 4:20-24. En steinkrets ved vannkanten, så barna skulle spørre hva steinene betyr.

- **Folket blir omskåret.** Alle født i ørkenen hadde gått uomskåret i førti år; hele slekten som dro ut av Egypt, var død. Så omskjærer Josva dem i Gilgal med flintkniver, og de blir i leiren til de er leget *Joshua 5:2-8*. Paktstegnet gjenopprettes på den andre siden av vannet, ikke før det.
- **Påskan holdes** på den fjortende dagen, på Jerikos sletter *Joshua 5:10*.
- **Og mannaen opphører.** De spiste av landets grøde, og *mannaen opphørte dagen etter Joshua 5:11-12*. Førti år med brød fra himmelen tar slutt den dagen de smaker løftets avling.

Rekkefølgen er verdt å bli sittende med. De går gjennom vannet først — se **Jordan**, hvis elveleie steinene kom opp av, og **Israel**, som gikk inn i landet som folk den dagen. Så tegnet i kjøttet, så høytiden, så tar ørkenkosten slutt. Ingenting gjenopprettes før de er gjennom Jordan.

Siden blir det et sted for begynnelser og deretter for forfall. Samuel dømmer der på sin rundreise *1 Samuel 7:16*; Saul blir stadfestet som konge der *1 Samuel 11:15* — og der mister Saul også kongedømmet, ved å ofre selv i stedet for å vente på Samuel *1 Samuel 13:8-14*.

Så vender profetene seg mot stedet. Hosea: *all deres ondskap er i Gilgal Hosea 9:15*. Amos, med brutalt ordspill på navnet: *kom til Betel og synd, til Gilgal og synd enda mer... for Gilgal skal visselig føres bort i fangenskap Amos 4:4, Amos 5:5*. Stedet der skammen ble rullet bort, ble en helligdom, og siden et ordtak.

Gud Gud — Bibelen argumenterer aldri for hans eksistens; den åpner med å forutsette den. *I begynnelsen skapte Gud Genesis 1:1*. Det Skriften derimot strides om, ustanselig, er *hvilken Gud*, og hvordan han er.

Navnene er en teologi i seg selv. אֱלֹהִים er det alminnelige ordet for Gud — grammatisk **flertall**, men med entallsverb. Det brukes også om hedenske guder, og om dommere; over 2 600 forekomster. אֵל er den eldre, kortere formen, *Den Mektige*, og den bygger sammensetningene: El Shaddai, El Elyon og El Roi — *du er Gud som ser meg*, sagt av Hagar, en rømt slavepike, som dermed blir den første i Skriften som gir Gud et navn *Genesis 16:13*.

יְהוָה er paktsnavnet, talt fra den brennende busken: *JEG ER DEN JEG ER Exodus 3:14*. Det står rundt 6 800 ganger, og gjengis HERREN med kapiteler fordi jødisk ærefrykt satte inn *Adonai* når teksten ble lest høyt. Det er et navn bygd av verbet *å være*. Ved siden av står אֲדֹנָי, Herre og Mester, og på gresk θεός og κύριος.

Det han erklærer om seg selv, når Moses ber om å få se hans herlighet, er ikke en definisjon, men en karakterbeskrivelse: *HERREN, HERREN, en barmhjertig og nådig Gud, sen til vrede og rik på miskunn og sannhet, som bevarer miskunn mot tusener,*

som tilgir synd og skyld og overtredelse, men som ingenlunde lar den skyldige gå fri Exodus 34:6-7. Begge halvdelar. Det er den mest siterte selvbeskrivelsen i Det gamle testamentet.

Han er én — *Hør, Israel! HERREN vår Gud, HERREN er én Deuteronomy 6:4*, Sjema, som en troende jøde ber to ganger daglig. Og Kristus kaller det *det første av alle bud Mark 12:29*.

Han er ånd *John 4:24*, usynlig *1 Timothy 1:17*, som bor i et lys ingen kan komme nær *1 Timothy 6:16*. Ingen har noensinne sett ham. Han kan ikke lyve *Titus 1:2* og forandrer seg ikke *Malachi 3:6*.

Og han er kjærlighet — men Johannes sier det to ganger, og setningen har et hengsel: *Gud er kjærlighet 1 John 4:8*, og *Gud er lys, og det finnes ikke mørke i ham 1 John 1:5*. Dessuten *vår Gud er en fortærende ild Hebrews 12:29*. Skriften lar ikke én egenskap sluke de andre.

Det nye testamentet fyller navnet ut. Faderen sender; Sønnen er *avglansen av hans herlighet og avbildet av hans vesen Hebrews 1:3*; Ånden kalles Gud rett opp i ansiktet på Ananias *Acts 5:3-4*. Dåpen er befalt *til navnet* — entall — *til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn Matthew 28:19*. Ett navn, tre nevnt.

Og den mest oppsiktsvekkende påstanden i boken er at denne Gud kan kjennes, og at det å kjenne ham er hele poenget: *og dette er det evige liv, at de kjenner deg, den eneste sanne Gud, og ham du har sendt, Jesus Kristus John 17:3*.

Hades ^{G86} **Hades** — gresk *hadēs ᾗδης* ^{G86}, det usynlige; de dødes sted. Det svarer til hebraisk *še ʾôl* ^{H7585} **dødsriket**, som Septuaginta gjengir med dette ordet omkring seksti ganger. Ti forekomster i Det nye testamente.

Eldre oversettelser gjengir det «helvete», og der ligger en god del forvirring, for det samme norske ordet er blitt brukt om tre forskjellige greske:

- *hadēs ᾗδης* ^{G86} — de dødes tilstand mellom død og oppstandelse. Ikke et synonym for den endelige straffen.
- *Geenna γέεννα* ^{G1067} — **Gehenna**, Hinnoms dal utenfor Jerusalem, der barn var blitt brent for Molok, og som ble byens søppelbål. Dette er Kristi ord for den endelige dommen, og det er det han bruker i advarslene: *der deres orm ikke dør, og ilden ikke slokner Mark 9:44*.
- *tartaroō τάρταρώω* ^{G5020} — brukt én gang, om engler som ble styrtet ned *2 Peter 2:4*.

NB2026 skiller dem, og det er nettopp derfor.

I Det gamle testamente er dødsriket dit alle går, og tonen er grå snarere enn flammende: *Jakob venter å fare ned til min sønn med sorg Genesis 37:35. De døde lover*

ikke Herren Psalms 115:17. Job vil gjemmes der til vreden er over. Det er ikke tilintetgjørelse, og det er ennå ikke lønn.

Kristus forteller én fortelling med stedet i, og det har to rom: den rike mannen *slo øynene opp i dødsriket, der han var i pine*, og ser Lasarus langt borte i Abrahams fang, med *et stort svelg* imellom *Luke 16:23-26*. Hva enn lignelsen er ment å bære, er tilstanden bevisst og skillet fast.

Og så tømmer Det nye testamente det for redsel i tre trekk. Peter siterer David på pinsedagen om at hans sjel ikke ble forlatt i dødsriket *Acts 2:27*. Kristus sier at *dødsrikets porter skal ikke få overhånd Matthew 16:18* — porter er forsvarsverk; det er menigheten som rykker fram. Og den oppstandne sier: *jeg er levende i evigheters evighet... og jeg har nøklene til døden og til dødsriket Revelation 1:18*.

Enden er sagt rett ut. *Og døden og dødsriket ble kastet i ildsjøen. Dette er den annen død Revelation 20:14*. Dødsriket er ikke det endelige målet; det blir tømt og deretter avskaffet, sammen med døden selv.

Haggai H2292 **Haggai** — hebraisk ḡaggay חֲגַי^{H2292}, **festlig**, av ḡag חֲגַ^{H2282}, en høytid — trolig et navn gitt et barn født på en fest. Den tiende av de små profetene, og den første som talte etter hjemkomsten fra Babylon.

Boken er nest kortest i Det gamle testamente, trettiåtte vers, og den er datert på dagen: fire budskap i Dareios' andre regjeringsår, 520 f.Kr., mellom den første dagen i den sjette måneden og den tjuefjerde i den niende.

Saken er et halvbygd tempel. Grunnvollen var lagt seksten år tidligere, og arbeidet hadde stanset. Folket sa at tiden ikke var kommet, og Haggai svarer med setningen som gir boken brodden: *Er det tid for dere selv å bo i deres bordkledde hus, mens dette huset ligger i ruiner? Haggai 1:4*. Så: dere sår mye og høster lite, og den som tjener lønn, tjener den til en pung med hull i *Haggai 1:6*. *Legg merke til deres veier* — to ganger.

Og det virker, noe som er sjeldent for en profet. Serubabel, Josva og hele resten av folket adlyder Herrens røst *Haggai 1:12*, og byggingen tar til igjen innen en måned.

Til de gamle som gråt over det mindre huset gir han løftet: dette siste husets herlighet skal bli større enn det førstes, og på dette stedet vil Herren gi fred *Haggai 2:9*. Esra forteller at arbeidet gikk fram ved profetene Haggai og Sakarja *Ezra 5:1*.

Haman H2001 **Haman** — hebraisk hāmān חַמָּן^{H2001}, et persisk navn forklart som *prektig*. Storvesir hos Ahasverus, og skurken i Esters bok.

Ættelinjen er det første boken forteller. Han er *agagitten Esther 3:1* — av **Agags** ætt, kongen over **Amalek**, folket Saul fikk befaling om å utrydde og ikke utryddet.

Mordekai er benjaminitt, av Kisj' hus, Sauls slekt. Striden i palasset er den samme striden, fem hundre år senere, mellom de samme to husene.

Den begynner med et kneskift som ikke skjer. Mordekai vil ikke bøye seg, og Haman, full av vrede, finner at å drepe én mann er for lite: han kjøper av kongen retten til å utrydde alle jøder, unge og gamle, små barn og kvinner, på én dag *Esther* 3:13, og kaster *pur*, loddet, for å velge datoen.

Omslaget er fullstendig, og boken nyter det. Han reiser en galge på femti alen til Mordekai; han blir satt til å lede Mordekai gjennom byen og rope at slik gjøres det med den mannen kongen vil ære; og *så hengte de Haman i galgen som han hadde reist for Mordekai Esther* 7:10. Purim-festen har navn etter loddet han kastet.

Gud nevnes aldri i Esters bok — den eneste boken det gjelder. Haman er grunnen til at poenget likevel treffer: mannen som kastet lodd om et folks utryddelse, ble felt av en søvnløs natt og en dronnings middagsinvitasjon.

Hermon H2768 **Hermon** — hebraisk ḥermôn ^{H2768} **en helligdom**, av ḥāram ^{H2763}, å vie, å skille ut ugjenkallelig — roten bak *herem*, bannet. Et fjell skilt ut.

Geografisk er det landets nordgrense, 2 800 meter høyt, snødekt mesteparten av året, og markerer yttergrensen for Josvas erobring *Joshua* 11:17. Sidonerne kalte det Sirjon og amorittene Senir *Deuteronomy* 3:9.

Snøen der lager Jordan. Smeltevann fra Hermon mater kildene ved Dan og Banias og blir til elven; så vannet der Israel ble stanset, **Naaman** rensset og Kristus døpt, begynner på dette fjellet. Se **Jordan**.

Salmene bruker det om det som renner nedover. *Som Hermons dugg, som faller ned på Sions fjell; for der har Herren befalt velsignelsen Psalms* 133:3 — salmen om brødre som bor sammen i enhet, og bildet er fuktighet fra den høye nord som når det tørre sør.

Og det er høyst sannsynlig forklarelsens berg. Skriften sier bare *et høyt fjell for seg selv Matthew* 17:1, men scenen like før ligger ved Cæsarea Filippi, ved foten av Hermon. Er det så, skjer både **Peters** bekjennelse og røsten fra skyen på fjellet hvis navn betyr *skilt ut*.

Hor (fjellet) H2023 **Hor (fjellet)** — hebraisk hōr ^{H2023}, ganske enkelt **fjell**: en gammel form av har ^{H2022}, så navnet er *Fjellfjellet*. To topper bærer det, én på landets nordgrense *Numbers* 34:7-8, og én som betyr noe.

Hor er der Aron dør. Ved kanten av Edom, i det førtiende året, sier Gud til Moses at Aron ikke skal komme inn i landet, *fordi dere var gjenstridige mot mitt ord ved Meribas vann Numbers* 20:24. De tre går opp for hele menighetens øyne — Moses, Aron og sønnen Elasar. *Moses tok av Aron klærne hans og kledde Elasar, hans sønn, i dem. Aron*

døde der på toppen av fjellet, og Moses og Elasar steg ned fra fjellet Numbers 20:28. De kommer ned to.

Detaljen verdt å ta vare på, er presteklærne. Aron tar ikke prestedømmet med seg. Det overføres, på fjellet, for alles øyne, før han dør — embetet lever lenger enn mannen som hadde det, som er nøyaktig det Hebreerbrevet senere presser på: *de andre er blitt prester i stort tall, fordi døden hindret dem i å fortsette; men denne har et uforgjengelig prestedømme, fordi han blir til evig tid Hebrews 7:23-24.*

Israel sørger over ham i tretti dager. Se **Nebo**, der Moses skulle dø på samme vis, alene.

Horeb H2722 **Horeb** — hebraisk ḥōrēb חֹרֵב^{H2722}, **ørken, øde**, av ḥārab חָרַב^{H2717}, å være tørr, å ligge i ruiner. Det andre navnet på **Sinai** — leksikaene behandler dem som ett sted, Horeb som det videre navnet på fjellmassivet og Sinai som toppen.

Alt avgjørende skjer der to ganger, med to menn.

Moses. Den brennende busken er ved Horeb: *Han drev småfeet bortom ørkenen og kom til Guds fjell, Horeb Exodus 3:1* — en mann som hadde vært gjeter i førti år, og som ser på en tornebusk som ikke brenner opp. Senere slår han klippen i Horeb, og vann kommer ut til hele folket *Exodus 17:6*. Og Femte Mosebok navngir Horeb, ikke Sinai, som paktstedet: *Herren vår Gud sluttet en pakt med oss på Horeb Deuteronomy 5:2.*

Elia. Førti dagsreiser til det samme fjellet, med ønske om å dø, og spørsmålet *Hva gjør du her, Elia?* Vind, jordskjelv og ild går forbi, og Herren var ikke i dem; så *lyden av en stille, tynn sus 1 Kings 19:12*. Fjellet som hadde skjelvev av torden og basun under Moses, er stille under Elia.

Navnet er poenget. Horeb betyr *tørt øde*. Gud taler fra en busk der, gir vann av en klipp der, skjærer pakten der, og hvisker der. Ingenting ved stedet anbefaler det; det er derfor det er valgt. Se **Sinai** og **Elias**.

Hosea H1954 **Hosea** — hebraisk hōšēa 'הוֹשִׁיעַ^{H1954}, **frelse**; samme navn som Josva bar før Moses forlenget det, og som nordrikets siste konge bar. Gresk Hōsēe Ὡσηέ^{G5617}. Den første av de tolv små profetene, og den eneste skriftprofeten fra nord, som talte til **Israel** i tiårene før Assyria.

Guds første befaling til ham er den hardeste noen profet har fått. *Gå og ta deg en horkone og horebarn, for landet driver utstrakt hor og vender seg bort fra Herren Hosea 1:2.* Han gifter seg med Gomer. Ekteskapet er ikke et bilde han valgte; det er et budskap han ble satt til å leve.

Barna får navn som er dommer. Jisre'el — *Gud sprer*, og navnet på en blodbad som skal hevnes. Så **Lo-Ruhama**, *ikke funnet miskunn*. Så **Lo-Ammi**, *ikke mitt folk*. En mann som roper de navnene på sine egne barn over en gårds plass, i årevis.

Og så vendingen. Navnene blir gjort om: *Jeg vil så henne for meg i landet og forbarme meg over Lo-Ruhama, og jeg vil si til Lo-Ammi: Du er mitt folk Hosea 2:25.* Paulus siterer nettopp dette for å forklare hedningenes kall *Romans 9:25*, og Peter gjentar det *1 Peter 2:10*.

(NB2026 følger masoretisk versinndeling. Hele Hosea 2 ligger to vers forskjøvet mot engelske bibler: trolovelsen står i 2:21-22, og dette verset i 2:25.)

Kapittel 3 er den delen som koster ham noe. Gomer er borte, og Gud sier: gå og elsk en kvinne som er elsket av en annen og er en ekteskapsbryterske. Han kjøper henne tilbake — femten sølvpenge og halvannen homer bygg, omtrent prisen for en trell. Profeten kjøper sin egen hustru ut av den stillingen hun solgte seg inn i. Se **aras**.

Boken veksler mellom vrede og ømhet som ingen annen profet helt greier. *Efraim er en kake som ikke er vendt. De sår vind, og de skal høste storm. Og så: Da Israel var ung, elsket jeg ham, og fra Egypt kalte jeg min sønn Hosea 11:1* — som Matteus anvender på Kristus *Matthew 2:15*.

To linjer Det nye testamente tar opp direkte. *Jeg har behag i miskunn og ikke i slakteroffer Hosea 6:6* — sitert to ganger av Kristus, begge ganger mot fariseerne *Matthew 9:13*, *Matthew 12:7*. Og ordet om døden og graven *Hosea 13:14*, som Paulus gjør til hånropet ved slutten av oppstandelseskapitlet *1 Corinthians 15:55*.

Hele boken er ett argument: at Guds paktskjærlighet er et ekteskap, at Israel behandlet den som en handel, og at han kjøpte henne tilbake likevel.

Israel H3478 **Israel** — hebraisk יִשְׂרָאֵל. Navnet Gud gir Jakob ved Peniel etter en natt med bryting: *du skal ikke lenger hete Jakob, men Israel, for du har kjempet med Gud og med mennesker og vunnet Genesis 32:28*. Av יָרָץ, å kjempe eller holde ut, sammen med לָחֶם, Gud — *han kjemper med Gud, eller Gud kjemper*. Gresk Ἰσραήλ.

Navneskiftet koster ham gangen hans. Bryteren rører ved hofteskålen, og Jakob går derfra haltende — *og solen rant over ham*. Han får velsignelsen og skaden i samme natt, og går aldri siden på samme måte.

Så blir navnet et folk: tolv stammer fra hans tolv sønner; et folkeslag i Egypt; etter Salomo de ti nordlige stammene i motsetning til Juda; og etter eksilet paktsfolket som helhet.

Deres grunnleggende handling er en ferd gjennom vann. Jaget helt ned til stranden går de gjennom det delte havet på tørr grunn, mens sjøen lukker seg over Egypt bak dem *Exodus 14:21-29*. Paulus leser det som en dåp: *alle våre fedre var under skyen, og alle gikk gjennom havet; og alle ble døpt til Moses i skyen og i havet 1 Corinthians 10:1-2*. Vann på begge sider, sky over hodet — et folk begravet ut av slaveriet og reist opp på den andre bredden med sang.

Og Paulus gjør det straks til en advarsel. *Men de fleste av dem hadde Gud ikke behag i, for de ble slått ned i ørkenen. Dette skjedde som forbilder for oss 1 Corinthians 10:5-6.* Hver eneste en av dem gikk gjennom vannet. De fleste av dem døde i ørkenen. Ferden begynner et liv; den fullfører det ikke. Å komme inn i landet krevde et annet vann, ved **Jordan**, og en annen slekt.

Guds egne ord om dem er overdådige: *min dyrebare eiendom framfor alle folk ... et kongerike av prester og et hellig folk Exodus 19:5-6; sin øyensten Deuteronomy 32:10; en hustru, hos Hosea og Esekiel, og en utro en. Da Israel var ung, hadde jeg ham kjær, og fra Egypt kalte jeg min sønn Hosea 11:1.*

Det nye testamentet åpner definisjonen på nytt. *For ikke alle som stammer fra Israel, er virkelig Israel Romans 9:6. Jøde er ikke den som er det i det ytre ... jøde er den som er det i det indre, og omskjærelsen er hjertets omskjærelse, i Ånden Romans 2:28-29.* Hedninger blir podet inn i oliventreet, og Paulus advarer dem mot hovmod overfor de naturlige greinene: *ros deg ikke overfor greinene Romans 11:18.* Og han holder fast på at Gud ikke har forkastet sitt folk *Romans 11:1.*

Mannen som fikk nytt navn, er **Jakob**; elven som gjorde slutt på vandringen, er **Jordan**; og profeten som ble dratt opp av vannet og førte dem ut, er **Moses**.

Navnet betyr fremdeles det det betydde ved Peniel: et folk som strider med Gud og ikke går til grunne for det — og som går derfra merket.

Jabbok H2999 **Jabbok** — hebraisk yabbōq יַבְבֹּק^{H2999}, **uttømming** — en bekk som skjærer gjennom Gileads fjell og faller ut i **Jordan** omtrent midtveis mellom Galilea og Dødehavet.

Det er her Jakob ble alene. På vei hjem etter tjue år, med Esau på vei mot ham og fire hundre mann, sender han alt han eier over vadestedet — hustruer, barn, buskap, alt — *og Jakob ble alene tilbake; og en mann kjempet med ham til morgengryet Genesis 32:24.* Elvens navn leser som beretningen om det: han tømmer seg selv over vannet og blir stående på feil bredd uten noe.

Tre ting skjer før daggry. Den som kjemper, får ikke overtaket og rører ved hofte-skålen hans, så grepet brytes av skade og ikke av styrke. Jakob vil ikke slippe uten velsignelse. Og han blir spurt om navnet sitt — noe som, for en mann som en gang hadde skaffet seg en velsignelse ved å påstå at han var en annen, er hele oppgjøret i ett spørsmål. Han svarer *Jakob*, og får høre: *Du skal ikke lenger hete Jakob, men Israel Genesis 32:28.* Se **Israel**.

Han halter ut av vannet. Solen står opp over ham i det han går forbi Pnuel, og han halter på hoften. Han krysser tilbake for å møte broren samme morgen, og Esau løper imot ham og omfavner ham. Kampen han hadde fryktet i tjue år, varte én natt og var mot en annen.

Jakob H3290 **Jakob** — hebraisk ya‘ āqōb יַעֲקֹב^{H3290}, **han holder i hælen**, av ‘ āqēb עֲקֵב^{H6119}, en hæl — og derav *bedrageren*, den som setter foten for en annen. Han fikk navnet fordi han kom ut med hånden om Esaus hæl *Genesis 25:26*, og han levde det ut i tjue år før det ble byttet. Gresk Iakōb Ἰακώβ^{G2384} — og se **James** for hvordan det navnet ble til *Jakob* i norsk og *James* i engelsk.

Navnet er en anklage, og Esau sier det høyt. Etter velsignelsen: *Har han ikke med rette fått navnet Jakob? For nå har han bedratt meg to ganger Genesis 27:36* — første-fødselsretten for en rett linsestuing, velsignelsen med geiteskinn på armene.

Så blir han bedratt selv. Laban gir ham Lea i stedet for Rakel og forsvarer det med at det ikke er skikk å gi den yngste før den førstefødte — en setning som treffer nøyaktig det Jakob selv hadde gjort. Tjue år, to hustruer, fjorten års arbeid, og en lønn som ble endret ti ganger.

Vendepunktet er ved vadestedet. Alene ved **Jabbok**, med Esau på vei imot ham, kjemper han til daggry, blir slått på hoften, og blir spurt om navnet sitt — det spørsmålet han sist besvarte med en løgn foran sin blinde far. Denne gangen sier han det: *Jakob*. Og svaret er: *Du skal ikke lenger hete Jakob, men Israel Genesis 32:28*. Se **Israel**.

Han halter resten av livet, og Skriften nevner det. Han velsigner Farao, noe Hebreerbrevet siden peker på som en rangordning. Og han dør i Egypt etter å ha velsignet sønnene sine, *bøyd over staven sin Hebrews 11:21* — den samme staven han trengte fordi han en gang tapte en kamp han vant.

Gud kaller seg etter ham. *Abrahams Gud, Isaks Gud og Jakobs Gud* — og Kristus bruker nettopp den formelen for å bevise oppstandelsen *Matthew 22:32*. Bedrageren står i gudsnavnet.

Jeremias G2408 **Jeremias** — gresk Hieremias Ἱερεμίας^{G2408}, den nytestamentlige formen av hebraisk yirmeyāhû יְרֵמְיָהוּ^{H3414}, **han som Herren har innsatt**. Profeten Jeremia under sitt greske navn; norsk bruker begge former, og det er én mann.

Kalt før han fantes. *Før jeg formet deg i mors liv, kjente jeg deg, og før du kom ut av mors skjød, helliget jeg deg; til profet for folkene satte jeg deg Jeremiah 1:5*. Han innvender at han er ung, og blir overkjørt. Førte års forkynnelse følger, til et folk som ikke vender om en eneste gang.

Han er profeten ingen hørte på. Han settes i gapestokken, kastes i en gjørmete brønn og synker, og bokrullen hans skjæres i stykker med en pennekniv og brennes spalte for spalte av kongen — så dikterer han den om igjen, og det legges mange lignende ord til *Jeremiah 36:32*. Han forbys å gifte seg, å gå i begravelser, å gå i gjestebud. Tradisjonen kaller ham den gråtende profeten, og boken gjør det for-tjent.

Og midt i sammenbruddet kjøper han en åker i Anatot, veier opp sølvet og forsegler skjøtet, fordi *hus og åkrer og vingårder skal igjen kjøpes i dette landet Jeremiah 32:15.*

Hans største setning handler om en pakt ingen ennå hadde. *Jeg vil legge min lov i deres indre og skrive den på deres hjerte. Jeg vil være deres Gud, og de skal være mitt folk Jeremiah 31:33* — sitert i sin fulle lengde i *Hebrews 8:8-12*, det lengste gammeltestamentlige sitatet i Det nye.

Det nye testamente nevner ham i *Matthew 2:17, Matthew 16:14 og Matthew 27:9.*

Jerusalem H3389 **Jerusalem** — hebraisk יְרוּשָׁלַיִם, vanligvis lest som *fredens grunnvoll* eller *fredens by*, av en rot som betyr å grunnlegge, sammen med שָׁלַם / שָׁלוֹם; formen er en dualis, som rabbinerne gjerne hørte som to Jerusalem, ett nedenfor og ett ovenfor. Gresk Ἱερουσαλήμ. Kalles også **Salem** *Genesis 14:18, Sion, Davids by*, og *den store kongens by* *Matthew 5:35.*

Den begynner som en jebusittisk festning som Israel ikke maktet å ta på fire hundre år, helt til David erobret den og gjorde den til hovedstaden sin — et kløktig valg, i sømmen mellom Juda og nordstammene, og ikke fullt ut tilhørende noen av dem. Han fører arken opp med dans; Salomo bygger tempelet på Moria, fjellet der Abraham hadde bundet Isak *2 Chronicles 3:1.*

Historien hennes er én lang strid med Gud. Sanherib beleirer henne, og en engel tømmer leiren hans. Nebukadnesar brenner henne, og Klagesangene sitter i asken: *Hvor ensom hun sitter, byen som var så full av folk!* Esra og Nehemja bygger opp igjen; de gamle mennene som husket det første huset, gråter ved grunnvollen til det andre *Ezra 3:12.* Roma jevner henne med jorden igjen i år 70, slik Kristus sa det ville gå — *her skal det ikke bli stein tilbake på stein* *Matthew 24:2.*

Profetene taler om henne som en hustru, og de er ikke skånsomme. Jesaja åpner med *Å, at den trofaste byen er blitt en hore!* *Isaiah 1:21.* Esekiel gir henne et helt kapittel som et hittebarn, oppfostret, pyntet og utro *Ezekiel 16.* Og likevel: *Du skal ikke mer kalles Den forlatte ... men du skal kalles Hefsiba* — min lyst er i henne *Isaiah 62:4.*

Kristus gråter over henne to ganger. *Jerusalem, Jerusalem, du som slår profetene i hjel og steiner dem som er sendt til deg, hvor ofte ville jeg ikke samle barna dine, slik en høne samler kyllingene sine under vingene. Men dere ville ikke!* *Luke 13:34.* Disse barna er τέκνα — voksne borgere som nektet; se τέκνον, der det verset gjør et betydelig arbeid. Og igjen, på vei ned fra Oljeberget med murene i sikte: *Hadde du bare på denne dagen forstått, du også, hva som tjener til fred!* *Luke 19:42* — fredens by, som ikke kjente det som hører freden til.

Det er der alt skjer. Han blir korsfestet utenfor porten hennes, oppreist utenfor den, og farer opp fra siden av den; Ånden faller der på pinsedagen; kirken blir født

der og får beskjed om å begynne der — *dere skal være mine vitner i Jerusalem og i hele Judea og Samaria og helt til jordens ende Acts 1:8*. Møtet der avgjør hedningsspørsmålet Acts 15.

Og så løfter navnet seg av kartet. Paulus: *Jerusalem der oppe er fritt, og det er vår mor Galatians 4:26*. Hebreerbrevet: *dere er kommet til Sions fjell og til den levende Guds by, det himmelske Jerusalem Hebrews 12:22*. Og Johannes ser den hellige byen, det nye Jerusalem, komme ned fra himmelen, fra Gud, gjort i stand som en brud pyntet for sin brudgom Revelation 21:2 — en by uten tempel i seg, fordi Herren Gud, Den allmektige, og Lammet er dens tempel.

Bibelen åpner i en hage og lukker i en by, og byen bærer en bruds navn.

Jesus G2424 **Jesus** — gresk Ἰησοῦς, Septuagintas form av hebraisk יְהוֹשֻׁעַ, *Josva*, og av dets forkortede etterexilske form יֵשׁוּעַ: **JHVH er frelse**. Det var et vanlig navn. Josva, Nuns sønn, bærer det; det samme gjør ypperstepresten Josva hos Sakarja; det samme gjør en stamfar i Lukas' slektstavle og en medarbeider som kalles Justus Colossians 4:11. Josefus kjenner et dusin menn med det navnet.

Navnet er gitt, ikke valgt. *Du skal gi ham navnet JESUS, for han skal frelse sitt folk fra deres synder Matthew 1:21*. Engelen leverer etymologien i samme åndedrag som befalingen — det eneste navnet i Skriften som forklares ved sin egen stillingsbeskrivelse.

Dets bærer i Det gamle testamentet er mannen som førte Israel inn i landet, der Moses ikke kunne. Loven fører til grensen; Josva tar dem gjennom Jordan og inn i arven. Hebreerbrevet spiller på det: *for hadde Josva ført dem til hvilen, ville Gud ikke siden ha talt om en annen dag Hebrews 4:8* — der gresk sier Ἰησοῦς og mener Josva, og argumentet holder bare fordi de er ett og samme ord.

Skriften dynger andre navn på ham, og hvert av dem sier noe eget. *Kristus, Χριστός*, den Salvete, hebraisk Messias — et embete, ikke et etternavn. *Immanuel*, Gud med oss Matthew 1:23. *Ordet John 1:1*. *Guds lam John 1:29*. *Amen, det trofaste og sannferdige vitne Revelation 3:14* — se **Amen**. *Den siste Adam 1 Corinthians 15:45* — se **Adam**. Og de sju store utsagnene hos Johannes, som hvert åpner med ἐγώ εἰμι, *jeg er*: brødet, lyset, døren, den gode hyrden, oppstandelsen, veien, vintreet.

Navnet bærer myndighet i Apostlenes gjerninger. Dåpen skjer i *Jesu Kristi navn Acts 2:38*; helbredelsen skjer i *Jesu Kristi, nasareerens navn: stå opp og gå Acts 3:6*; og hele Rådets strategi er å forby å tale i dette navnet Acts 4:17-18. Peters svar er totalt: *det finnes ikke frelse i noen annen, for det er ikke gitt mennesker noe annet navn under himmelen som vi kan bli frelst ved Acts 4:12*.

Og Paulus tar det til verdens ende. *Derfor har Gud høyt opphøyet ham og gitt ham navnet over alle navn, for at hvert kne skal bøye seg i Jesu navn Philippians 2:9-10* — et avsnitt som åpent bruker om ham det Isaiah 45:23 sier om JHVH alene.

Han blir døpt i Jordan enda han ikke har noe å bekjenne, og svarer på Johannes' innvending med *slik er det riktig av oss å oppfylle all rettferdighet Matthew 3:15*. Han kaller sin død en dåp *Luke 12:50* — se βαπτίζω. Og hans siste befaling før han farer opp, er å gjøre alle folkeslag til disipler og døpe dem *Matthew 28:19* — se μαθητεύω.

Et vanlig navn, båret av en tømmermanns sønn, som avslutter enhver diskusjon i Det nye testamentet.

Johannes G2491 **Johannes** — gresk Iōannēs Ἰωάννης^{G2491}, av hebraisk yôḥānān יוֹחָנָן^{H3110}, **Herren har vært nådig** — gaven ligger i navnet.

Fire menn bærer det, og to er ikke til å komme utenom.

Døperen Johannes, sønn av Sakarja og Elisabet, født av et gammelt par og navngitt mot slektens forventning — faren, som ikke kunne tale, ba om en tavle og skrev *Johannes er hans navn Luke 1:63*. Han forkynner i ørkenen, døper i **Jordan**, avviser hver tittel han blir tilbudt, og sier: *Han må vokse, men jeg må avta John 3:30*. Kristi dom over ham: blant dem som er født av kvinner, er ingen større oppstått *Matthew 11:11*.

Apostelen Johannes, sønn av Sebedeus, bror til **Jakob**, kalt sammen med ham *tor-densønn* — og den som aldri nevner seg selv, men bare opptrer som *den disippelen Jesus elsket*. Han skriver det fjerde evangeliet, tre brev og Åpenbaringen fra Patmos.

To andre går forbi: Johannes med tilnavnet **Markus** *Acts 12:12*, og et medlem av øversteprestens slekt *Acts 4:6*.

Begge hovedpersonene defineres av å avslå en plass — den ene avslår å være Kristus, den andre avslår å bli navngitt.

Jomfru Hebraisk bêtûlâ בְּתוּלָה^{H1330} og 'almâ עַלְמָה^{H5959}, gresk parthenos παρθένος^{G3933}, latin *virgo*.

To hebraiske ord, ikke ett. H1330 tolkes som et hunkjønns passivt partisipp av en ubrukt rot som betyr å *skille ut* — en som er satt til side. Brown-Driver-Briggs gjengir det enkelt og greit som *jomfru*, gjennom alle de seksti forekomstene. H5959 er et annet ord: en ung pike, *tilslørt eller skjult*, hunkjønnsformen av 'elem עֶלֶם^{H5958}, *noe som holdes ute av syne*. Her er Brown-Driver-Briggs forsiktig — *ung kvinne (kjønnsmoden; pike eller nygift)*. Ordet fastslår ikke i seg selv jomfrudom, og nettopp det er hele stridsspørsmålet i *Isaiah 7:14*.

Gresken avgjør saken tidligere enn selve striden. G3933 er en ung pike, en ugift datter; Strong's kaller opphavet ukjent. Det avgjørende er koblingen: i Septuaginta gjengir parthenos **begge** de hebraiske ordene — først og fremst bêtûlâ בְּתוּלָה^{H1330}, men også 'almâ עַלְמָה^{H5959} i *Genesis 24:43* og *Isaiah 7:14*. Jødiske oversettere leste altså almah som parthenos to hundre år før evangeliene, og det er derfor *Matthew 1:23* kan sitere Jesaja slik ordet står.

Latin. *virgo*. Vulgata: *ecce virgo concipiet et pariet filium* Isaiah 7:14, og *decem virginibus* Matthew 25:1.

I lignelsen. De ti i Matthew 25:1 er parthenoi — brudedefølge, ikke bruden. Det de bærer er lampas λαμπάς^{G2985}, en *fakk*el som mates med olje, ikke den lille husholdningslampen lychnos λύχνος^{G3088} i Matthew 5:15 og John 5:35; Vulgata beholder skillet, *lampadas suas*. Fem tok ikke olje med seg; fem tok olje i sine kanner Matthew 25:4.

Se **Olje**.

Jona G2495 **Jona** — gresk Iōnas Ἰωνᾶς^{G2495}, av hebraisk yōnāh יוֹנָה^{H3124}, **en due**. To menn: profeten, og faren til **Peter** — *Simon Bar-Jona* Matthew 16:17.

Profeten sendes østover og seiler vestover. Han får befaling om å dra til Ninive og betaler billett til Tarsis, og boken er nøye med å si at han gikk *ned* til Joppe, *ned* i skipet, og siden *ned* til fjellenes grunnvoller. Han er den ene mannen i Skriften som flykter fra et oppdrag og sier rett ut hvorfor: ikke av frykt, men fordi han visste at Gud er nådig og angrer det onde *Jonah* 4:2. Han ville ikke at de skulle få tilgivelse.

Ninive omvender seg på en preken på fem ord, konge og fe i sekk, mens Jona sitter utenfor byen under et gresskar, sint nok til å dø. Boken ender ikke med veknelsen, men med et spørsmål Gud stiller ham om en plante og hundreogtjue tusen mennesker som ikke vet forskjell på høyre og venstre hånd — og noe svar er ikke nedskrevet.

Kristus gjør ham til det eneste tegnet han vil gi. *Slik Jona var tre dager og tre netter i havdyrets buk, slik skal Menneskesønnen være tre dager og tre netter i jordens hjerte* Matthew 12:40, og legger til at mennene fra Ninive skal stå fram i dommen mot den slekten, *for de omvendte seg ved Jonas forkynnelse; og se, her er mer enn Jona*.

En profet som het Due, og som ikke ville bære fredsbudet.

Jordan H3383 **Jordan** — hebraisk יַרְדֵּן, av יָרַד, å gå ned. Navnet er rett og slett **Nedstigeren**, og det er velfortjent: ingen elv på jorden faller så langt under det havet den aldri når. Den renner fra snøen på Hermon gjennom Meromvannet og Gennesaretsjøen ned til Dødehavet, omkring 400 meter under Middelhavet, og ender i et basseng uten avløp. En elv hvis hele kall er nedstigning, som renner ned i døden.

Gresk Ἰορδάνης. Den er østgrensen for det lovede land: Israel får ikke arven før dette vannet er krysset.

Skriften legger et påfallende antall avgjørende øyeblikk i den.

Israel går inn i landet gjennom den. Prestene som bærer arken, trår ut i den — føttene til prestene som bar arken, ble dyppet (טָבַל) i vannkanten — og Jordan, som da gikk over alle sine bredder i innhøstingstiden, blir stanset, og et helt folk går tørrskodd over *Joshua* 3:15-17. Tolv steiner blir tatt opp av elveleiet og satt som et

minnesmerke, og tolv satt midt i den. En slekt som var død i ørkenen, er ferdig; en ny går inn.

Naaman blir renset i den, dypper seg sju ganger, og stiger opp med hud som et lite barn 2 Kings 5:14. Han ville ha Abana og Parpar, de klare elvene i Damaskus, og måtte ta til takke med denne grumsete.

Elia deler den og farer opp fra den andre siden i en ildvogn; Elisja slår den med kappen på veien tilbake, og den deler seg igjen — en dobbel del bedt om og gitt ved samme vann 2 Kings 2:8-14. Og **øksehodet flyter** der, jern som stiger mot sin egen natur på et ord 2 Kings 6:6.

Johannes døper i den, og hele Judea og Jerusalem drar ut til ham og blir døpt, *mens de bekjente sine synder Matthew 3:5-6*. Han går ikke til byene; byene kommer ned til elven.

Og Kristus blir døpt i den. Han kommer fra Galilea til Jordan for å bli døpt av Johannes, som nekter Ham — *jeg trenger å bli døpt av deg* — og Han svarer: *La det nå skje, for slik sømmer det seg for oss å oppfylle all rettferdighet*. Da Han straks stiger opp av vannet, åpner himmelen seg, Ånden senker seg som en due, og Faderen taler Matthew 3:13-17.

Mønsteret er vanskelig å overse. Hvert møte ved denne elven dreier seg om å gå ned — ned i en elv som selv alltid går nedover — og komme opp forandret, eller komme opp på den andre siden. Israel går ned og kommer opp i landet. Naaman går ned som spedalsk og kommer opp som et barn. Kristus går ned og kommer opp med himmelen revet opp over seg.

En jøde som hørte «Jordan», hørte ikke et stedsnavn. Han hørte arvens grense, ørkenens ende, vannet der spedalske blir rene og profeter blir tatt opp.

Navnet er iblant blitt forklart som «dommens elv»; den lesningen er prekenmessig snarere enn leksikalsk — hebraïsk kommer av יָרַד, å stige ned.

Mannen som steg opp av den nyfødt, er **Naaman**; verbet brukt både om prestenes føtter og om ham er יָבַל; og hva Johannes egentlig holdt på med der — og hvorfor ingen bad ham forklare det — står under מִקְוֵה.

Juda H3063 **Juda** — hebraisk yĕhûdāh יְהוּדָה^{H3063}, **priset**, av yādāh יָדָה^{H3034}, å takke, å prise. Lea gir sin fjerde sønn navnet med ordene *Denne gangen vil jeg prise Herren Genesis 29:35*. Gresk Ioudas Ἰουδᾶς^{G2455}. Mannen, stammen, landområdet og sørriket bærer alle navnet — og til slutt gjør ordet **jøde** det også.

Han er ikke den eldste og ikke den beste. Juda foreslår å selge Josef i stedet for å drepe ham, og kapitlet som følger, er Tamar-saken, der han blir tatt av sitt eget pant og sier: *Hun er mer rettferdig enn jeg Genesis 38:26*. Det er det første ærlige ordet ut av ham.

Og det forandrer ham. År senere, med Benjamins frihet på spill, tilbyr han seg selv: *la din tjener bli igjen som trell for min herre i stedet for gutten Genesis 44:33*. Broren som solgte én bror, tilbyr å bli solgt for en annen.

Derfor går velsignelsen til ham. *Septer skal ikke vike fra Juda, og ikke herskerstav fra hans føtter, inntil Sjilo kommer Genesis 49:10*. David kommer av denne stammen, og det gjør Kristus også — *vår Herre er runnet av Juda Hebrews 7:14, løven av Juda stamme Revelation 5:5*.

Se **Judas** for den greske formen som personnavn, og **Judea** for landet.

Judas G2455 **Judas** — gresk Ioudas Ἰούδας^{G2455}, den nytestamentlige formen av **Juda**, *priset*. Et av tidens vanligste jødiske navn, og Det nye testamente bruker det om minst seks menn — noe som er verdt å si først, fordi én av dem har slukt navnet helt.

Judas Iskariot, en av de tolv, kassereren i flokken og *en tyv som hadde pengeposen John 12:6*. Han selger for tretti sølvpenge, prisen for en trell som er stanget i hjel *Exodus 21:32*, og forråder med et kyss. Matteus gjengir pengene som blir levert tilbake, *jeg har syndet da jeg forrådte uskyldig blod, svaret hva angår det oss? Det får bli din sak, og repet Matthew 27:4-5*.

Men de andre betyr noe av samme grunn. Judas, Jakobs bror, også kalt Tadeus, en av de tolv, som stiller det eneste spørsmålet som er nedtegnet fra ham *John 14:22*. **Judas**, Herrens bror, som skrev brevet og, som **Jakob**, bare kaller seg *Jesu Kristi tjener*. **Judas Barsabbas**, sendt fra Jerusalem med rådsmøtets brev *Acts 15:22*. **Judas fra Galilea**, som reiste et opprør *Acts 5:37*. Og **Judas i Damaskus**, i hvis hus i Den rette gate Saulus ble innlosjert og funnet *Acts 9:11*.

Et navn som betyr *pris*, båret av en forræder, av en martyrs bror, og av mannen som huset Paulus' omvendelse.

Judea G2449 **Judea** — gresk Ioudaia Ἰουδαία^{G2449}, judeerlandet: den sørlige provinsen i Palestina omkring Jerusalem, oppkalt etter stammen **Juda**. Brukt snevert om sørlandet mot Galilea og Samaria, og undertiden vidt om hele landet.

Det er provinsen evangeliet begynner i og ikke blir værende i. Johannes døper der, og hele Judea drar ut til ham *Mark 1:5*. Kristus fødes i Betlehem i *Judea*, og vismennene blir sendt dit av en skriftlig tekst *Matthew 2:5-6*.

Og det er første ring i misjonsbefalingen. *Dere skal være mine vitner både i Jerusalem og i hele Judea og Samaria og helt til jordens ende Acts 1:8* — hele Apostlenes gjerningers form uttalt i ett vers. Så gjør forfølgelsen arbeidet: de ble alle spredt omkring i Judea og Samaria, unntatt apostlene *Acts 8:1*, og spredningen er det som brer det ut.

Menighetene der er målestokken alle andre måles mot. Paulus sier til tessalonikerne at de ble etterfølgere av Guds menigheter i Judea, de som er i Kristus Jesus *1 Thessalonians 2:14*, og år senere bærer han fremdeles en innsamling *til de fattige blant de hellige i Jerusalem Romans 15:26*.

Judea ga troen dens første menigheter, og trengte innen én slektsalder å bli forsørget av de hedningkristne.

Junifye Forlagsmotoren denne boken er skrevet, satt og utgitt i. Prinsippet er at teksten finnes **ett** sted. Fra den ene kilden settes boken til PDF i lys og mørk utgave, EPUB, ren tekst, nettleser og trykkeklart innmat med omslag — samtidig. Rettes en feil, er den rettet i alle utgavene på én gang.

A.3 Hva det brukes til

- Skrive en bok, en studie, en preken, en andakt eller en kommentar i kapitler
- Sitere Skriften som markering i stedet for som avskrift, slik at hver referanse kan etterprøves maskinelt mot grunnteksten
- Gi ut den samme boken på flere språk som utgaver av hverandre, med felles ordbok
- Send det samme manuset til nett, e-bok og trykkeri uten å sette det om tre ganger
- Slippe en gjesteredaktør inn i innholdet uten å gi fra seg utgivelsen
- Legge boken ut for salg med ISBN, omslag og nedlastbar e-bok

junifye.publifye.pro

Konge Hebraisk melek מֶלֶךְ^{H4428}, av verbet mālak מָלַךְ^{H4427} — «å innsette i kongeverdighet». Kongeverdighet er i Skriftens språk noe en blir innsatt i av en annen.

A.4 Loven om kongen

Skriften har ett sted der en konges plikter står samlet: *Deuteronomy 17:14-20*. Folket får be om en konge «lik som alle folkeslagene som er rundt omkring meg», og får lov — men på Herrens vilkår, ikke folkets.

- Han skal være **den Herren utvelger**, og en av hans brødre, ikke en fremmed
- Han skal ikke skaffe seg mange hester, og ikke føre folket tilbake til Egypt
- Han skal ikke ta seg mange koner, og ikke samle sølv og gull i overmål

- Han skal **skrive av loven for seg selv i en bok**, og lese i den alle sine levedager, for at han kan lære å frykte Herren sin Gud
- Alt dette **for at hans hjerte ikke skal opphøye seg over sine brødre**

Legg merke til hva som ikke står. Kongen får ingen befaling om å seire, bygge eller herske. De fire første leddene er begrensninger, og det femte er en leseplikt. Selve embetet defineres nedover, ikke oppover.

A.5 Salvet, ikke kronet

Innsettelsen skjer ved māšah מָשַׁח^{H4886} — salving, «høytidelig utskillelse til et embete, alltid ved at olje helles på hodet». Den salvede salver ikke seg selv. Se *1 Samuel 16:13* og *1 Kings 1:39*.

Det første ordet som brukes om Israels første salvede, er ikke *melek* men nāgîd נָגִיד^{H5057} — «en befalingsmann, som den som inntar fronten»: den som går foran (*1 Samuel 10:1*).

A.6 Tjenerkongen

Jesus snur begrepet uten å oppheve det: «Den som vil bli stor blant dere, skal være deres tjener. Og den som vil være den første blant dere, skal være deres doulos δοῦλος^{G1401}» — *Matthew 20:26-28*. Det er samme bevegelse som i *Deuteronomy 17:20*: hjertet skal ikke opphøye seg over brødrene.

A.7 Kronen som kan tas

Kronen i *Revelation 3:11* er stephanos στέφανος^{G4735}, ikke διάδημα — en krans som er *embetsmerke*, ikke en arvet gullkrone. «Hold fast på det du har, så ingen tar din krone.»

Lexifye Ordbokverktøyet — det denne ordboken selv er bygget i. Poenget er at en ordbok her ikke er et vedlegg til én bok, men noe som står for seg selv og kan kobles på så mange bøker man vil. Forklaringen skrives én gang, og følger ordet dit det brukes.

A.8 Hva det brukes til

- Bygge en bibelordbok med gresk og hebraisk, hentet og kontrollert mot Darash
- Holde fagordene i et forfatterskap samlet ett sted, så det samme ordet aldri blir forklart i to retninger

- La et ord i brødteksten lenke seg selv til forklaringen sin, uten at forfatteren skriver en eneste lenke for hånd
- Bygge en ordbok som ikke handler om Bibelen i det hele tatt — et fagfelt, et regelverk, en innholdsdeklarasjon
- Oversette en hel ordbok til et nytt språk med ordstudiene i behold
- Gi ut ordboken som sin egen bok, i PDF, EPUB eller på nett

lexifye.publifye.pro

Lukas G3065 **Lukas** — gresk Loukas Λουκάς^{G3065}, trolig en kortform av det latinske *Lucanus*; den tradisjonelle forklaringen *lysende* er folkeetymologi og ikke leksikon. Lege, **Paulus'** følgesvenn, og forfatter av evangeliet som bærer navnet hans og av Apostlenes gjerninger — til sammen omtrent en fjerdedel av Det nye testamente, mer enn noen annen forfatter bidrar med.

Han er navngitt bare tre ganger, og hver omtale er en hel levnetsbeskrivelse i miniatyr.

- *Lukas, den elskede legen Colossians 4:14* — og listen omkring skiller ham fra dem *av omskjærelsen*, noe som gjør ham nesten sikkert til Bibelens eneste hedingforfatter.
- *Lukas, min medarbeider Philemon 1:24.*
- Og fra det siste brevet Paulus skrev, i påvente av henrettelsen: *Lukas er alene hos meg 2 Timothy 4:11. Demas* hadde fått denne verden kjær og var dratt; de andre var spredt på oppdrag. Én mann ble.

«Vi»-avsnittene røper ham. I Acts 16:10 skifter fortellingen uten forklaring fra *de* til *vi*, og skifter tilbake senere, og fram igjen — ved Troas, på reisen til Jerusalem, og gjennom forliset og ferden til Roma. Han navngir seg ingen steder; han begynner rett og slett å være til stede. Det er den mest selvutslettende forfattersignaturen i Skriften.

Han oppgir metoden sin, noe ingen annen evangelist gjør. *Så har også jeg funnet det rett, etter å ha gransket alt nøyaktig fra begynnelsen av, å skrive det ned for deg i sammenheng, høyst ærede Teofilos Luke 1:3.* Han intervjuet, sporet opp, ordnet, og skrev for en navngitt leser som ville vite om det var sant.

Og det han valgte å ta vare på, er målet på mannen. Stoffet som bare finnes hos Lukas, handler om folk ingen andre skrev ned: samaritanen, den bortkomne sønnen, det tapte pengestykket, den rike mannen og Lasarus, fariseeren og tolleren, Sakkeus, røveren på korset. Marias lovsang, Elisabet, **Anna** profetinnen. De sytti

som ble sendt ut. Kvinner nevnt ved navn som støttet arbeidet av sine egne midler *Luke 8:3*. Og detaljen en lege ville merke seg — at svetten i Getsemane ble *som bloddråper Luke 22:44*.

Han gir også den ene fortellingen om Kristus som barn, og nevner to ganger at Maria gjemte alt dette i hjertet sitt — noe som leser sterkt som en opplysning om hvor han hadde det fra.

Han er dessuten Det nye testaments hovedvitne om dåpen, ganske enkelt fordi han skrev boken der den skjer: hvert eneste fortalte tilfelle er hans, og rekkefølgen varierer aldri. Se **Dåp** og **Emmaus**, som bare han har bevart.

Lydia G3070 **Lydia** — gresk Λυδία. Navnet er navnet på hjemtraktene hennes i Lilleasia, så det kan være et handelsnavn — *den lydiske kvinnen* — snarere enn et fornavn. En purpurhandler fra Tyatira, bosatt i Filippi. Beretningen om henne står i *Acts 16:13-15* og *Acts 16:40*.

Hun er den første nedtegnede omvendte i Europa, og Lukas forteller det med hensikt. Paulus, som er hindret fra å dra inn i Asia og kalt vestover ved et syn, kommer til Filippi — en romersk koloni med for få jøder til en synagoge — og går på sabbaten utenfor porten ned til en elvebredd *der det var vanlig å holde bønn*. Han finner en flokk kvinner, setter seg ned og taler til dem.

Den avgjørende setningen handler ikke om Paulus. *En kvinne som het Lydia, en purpurhandler fra byen Tyatira, som fryktet Gud, hørte på oss; og Herren åpnet hjertet hennes, så hun ga akt på det Paulus sa.* Forkynnelsen er Paulus'; åpningen er Herrens. Lukas gir rekkefølgen nøyaktig: hun **hørte**, hjertet hennes ble **åpnet**, hun **ga akt** — og deretter: *og da hun var blitt døpt, og hennes hus.*

Purpur var penger. Tyatira var kjent for fargerne sine; purpursnegl-handelen leverte senatorstriper og kongelige klær, og en kvinne som drev den på egen hånd i en kolonial by, var en velstående person. Hun har et hus stort nok til å huse fire misjonærer og siden til å romme menigheten.

Om hun argumenterer Paulus til å bli: *Har dere holdt meg for å være tro mot Herren, så kom inn i huset mitt og bli der.* Og hun *nødet oss*. Lukas' verb er kraftfullt — hun tvang det igjennom. Etter jordskjelvet, piskingen og fengselet går Paulus og Silas ut av fengselet og rett hjem til henne før de forlater byen *Acts 16:40*. Den europeiske menigheten begynner i en forretningskvinnes stue.

Om huset. Hennes οἶκος blir døpt sammen med henne, og uttrykket blir stadig spent foran barnedåpens vogn. Teksten sier ingenting om barn, og Lydia sies aldri å ha noen mann — husstanden hennes ville være tjenere og undergivne hos en handelskvinne. Lukas, som er nøyaktig i slikt, bruker βρέφος om spedbarn fire ganger i evangeliet sitt, og aldri her. Sammenlign fangevokteren noen vers senere, der Lukas lukker døren uttrykkelig: *de talte Herrens ord til ham og til alle som var i*

huset hans — og mannen frydet seg, fordi han var kommet til tro på Gud med hele sitt hus Acts 16:32, Acts 16:34. Ordet ble forkynt for dem alle; alle kom til tro; alle ble døpt.

Rekkefølgen Apostlenes gjerninger aldri fraviker, står under **Dåp**.

Manna H4478 **Manna** — hebraisk מַן, gresk μάννα. Brødet Gud ga Israel i ørkenen, og navnet er et spørsmål. Da det først falt, *sa de til hverandre: Det er manna — for de visste ikke hva det var* — hebraisk מַן הֵאֵלָּה, *hva er det?* Exodus 16:15. Noen leksikografer foretrekker en rot som betyr å tildele, eller det egyptiske *mennu*, mat; teksten selv tilbyr spørsmålet.

Hvordan det så ut. *Noe fint og kornete, fint som rim på jorden Exodus 16:14; som korian-derfrø, hvitt; og det smakte som honningkaker Exodus 16:31; med farge som bdellium og smak som smaken av fersk olje Numbers 11:7. De malte det på kvern eller støtte det i morter og bakte det i panner.*

Reglene som fulgte med, var en prøve — *så jeg kan prøve dem, om de vil følge min lov eller ikke Exodus 16:4. En omer per mann, sanket hver morgen før solen smeltet det. Lagret over natten fikk det mark og luktet vondt. På den sjette dagen falt dobbel porsjon, og bare den porsjonen holdt seg fersk, og på sabbaten falt det ingenting: sabbaten ble lært gjennom brød før den ble hogd i stein. Og regnestykket gikk aldri opp — den som hadde sanket mye, hadde ikke til overs, og den som hadde sanket lite, manglet ingenting Exodus 16:18* — noe Paulus gjør til regel for kristen givertjeneste 2 Corinthians 8:14.

Reisende i Sinai finner fortsatt noe som kalles manna: en søt utsondring fra tamariskens, sanket av araberne i noen få uker tidlig på sommeren, noen hundre kilo i et godt år. Dette er ikke det. Dette falt over hele ørkenens åpne flate, hvor enn Israel gikk, i mengder nok til et helt folk, i førti år — og så stanset det brått. *Og mannaen oppphørte dagen etter at de hadde spist av landets grøde Joshua 5:12. Ørkenmaten tok slutt den dagen landet begynte å fø dem.*

Israel gikk lei av det. *Vi er inderlig lei av dette usle brødet Numbers 21:5. De husket fisken og agurkene i Egypt og gråt i teltdørene sine. Det var den ene maten som ikke kostet dem noe, og den ble foraktet nettopp for det.*

En omer ble lagt fram for Herren i en gullkrukke ved siden av arken Exodus 16:33, Hebrews 9:4 — den ene porsjonen som ikke råtnet.

Og Kristus gjør krav på den. *Fedrene deres spiste manna i ørkenen, og de døde. Han nekter ikke for underet; Han daterer det. Jeg er livets brød John 6:48. Salmene hadde alt kalt det englebrød og himmelkorn Psalm 78:24, Paulus kaller det åndelig mat 1 Corinthians 10:3, og den som seirer, blir lovet den skjulte manna Revelation 2:17* — porsjonen i gullkrukken, fremdeles bevart.

Mara H4755 **Mara** — hebraisk מָרָא, *bitter*, hunkjønnsformen av מָר. Navnet No'omi נְעֻמִי ba om å bli kalt. Ørkenkilden **Mara** מָרָא er det samme ordet.

Kall meg ikke No'omi, kall meg Mara. Da hun kommer tilbake til Betlehem som enke og barnløs, møter No'omi kvinnene i byen og nekter å bruke sitt eget navn: *kall meg Mara, for Den allmektige har gjort det svært bittert for meg. Full dro jeg ut, og tom har HERREN ført meg hjem igjen Ruth 1:20.* No'omi betyr *liflig*. Hun ber om å bli omdøpt etter det som har hendt henne, og boken verken irretsetter henne eller argumenterer imot. Den bare går videre — helt til de samme kvinnene sier over et barn i fanget hennes: *No'omi har fått en sønn Ruth 4:17*, med navnet hun hadde kastet fra seg.

Mara, vannet. Tre dager ut fra Sivsjøen, i Sjur-ørkenen, fant Israel vann og kunne ikke drikke det: *for det var bittert; derfor kalte de stedet Mara Exodus 15:23.* Det er den første knurringen etter sangen ved havet. Tre dager mellom sangen og klagen.

Og HERREN viste ham et tre. Moses ropte, og fikk se noe han skulle kaste i vannet, *og vannet ble søtt Exodus 15:25.* Helbredelsen kom med en forskrift festet til seg og et navn festet til seg: *Jeg er HERREN, han som helbreder deg Exodus 15:26* — første gang Gud gir seg selv den tittelen, og Han gir den ved en bitter kilde.

Så kommer neste vers. *Og de kom til Elim, hvor det var tolv vannkilder og sytti palmetrær.* Elim lå én dagsreise lenger fram. Det bitre vannet stod mellom havet og palmetrærne, og de måtte drikke der først.

Reisende har lenge identifisert Mara med Ain Hawara, omkring syttifem kilometer fra det tradisjonelle overgangsstedet, hvis vann araberne ikke vil drikke selv om kamelene deres gjør det. Identifiseringen er gammel og rimelig, ikke sikker.

Markus G3138 **Markus** — gresk Μάρκος, det latinske navnet *Marcus*; hans jødiske navn var Johannes. Lukas presenterer ham som *Johannes med tilnavnet Markus Acts 12:12*, kaller ham så bare Johannes *Acts 13:5*, og etter bruddet i Antiokia rett og slett *Markus Acts 15:39*. Paulus og Peter kaller ham aldri annet enn Markus. Det romerske navnet fortrenget det jødiske, slik det gjorde med **Paulus**.

Huset i Jerusalem. Moren hans, Maria, holdt et hus i byen stort nok til å romme et bønnemøte og med en tjenestepike som het Rode. Det var dit Peter gikk da engelen slapp ham ut av Herodes' fengsel, og Rode ble så glad at hun lot ham bli stående ved porten *Acts 12:12*. Peter kaller Markus *sønnen min 1 Peter 5:13*, noe de fleste leser som at han førte ham til troen. Han var fetter av Barnabas *Colossians 4:10*.

Han ga seg. Han dro ut med Barnabas og Saulus på den første reisen som deres *medhjelper* — ὑπηρέτης, en underroer, assistenten *Acts 13:5*. Han kom seg til Kyp-ros, Barnabas' egen øy, og så, i Perge i Pamfylia, på randen av det harde innlandet, *skilte han lag med dem og vendte tilbake til Jerusalem Acts 13:13*. Ingen grunn blir oppgitt.

Menighetens første nedtegnede strid handlet om ham. Da Barnabas ville ta ham med igjen, mente Paulus at de ikke burde ta med seg en som hadde forlatt dem i Pamfylia og ikke gått med dem til arbeidet. Ordet for det som fulgte, er παροξυσμός, en skarp opphisselse: striden mellom dem ble så skarp at de skilte lag Acts 15:39. Barnabas tok Markus og seilte til Kypros; Paulus tok **Silas**. To utsendelser dro ut der det hadde vært én.

Paulus skiftet mening. Fra fengselet i Roma sender han kolosserne en hilsen fra Markus med beskjeden *ta imot ham om han kommer til dere Colossians 4:10*, og nevner ham blant de få medarbeiderne som hadde vært en trøst for meg Philemon 24. År senere, i det siste brevet han skrev: *Hent Markus og ta ham med deg, for han er nyttig for meg i tjenesten 2 Timothy 4:11*. Mannen som ikke var verdt å ta med, blir bedt om ved navn.

Evangeliet. Papias, sitert av Eusebius, forteller at Markus var Peters tolk og skrev nøyaktig ned det Peter forkynnte, men ikke i rekkefølge. Boken leser seg slik — jaget, straks om og om igjen, tett av øyenvitnedetaljer intet sammendrag ville ha beholdt: det grønne gresset, puten i akterstavnen, folen som var bundet der to veier møttes. Latinske låneord for romerske lesere, arameiske utsagn oversatt for dem, **Peters** nederlag beholdt og Peters æresbevisninger utelatt.

Den unge mannen som løp sin vei. Bare Markus forteller at det ved pågripelsen i Getsemane fulgte etter en ung mann med et linklede om den nakne kroppen, og at da de grep tak i ham, *lot han linkledet ligge og flyktet naken fra dem Mark 14:51*. Det henger ikke sammen med noe rundt seg, og ingen navn blir nevnt. Mange lesere siden har tatt det for at forfatteren signerer boken sin med det ene han ikke kunne glemme: at han løp. Er det slik, ligger hele livet hans i de to versene — han løp én gang, og var siden nyttig i tjenesten.

Messias G3323 **Messias** — gresk Μεσσίας, en translitterasjon av arameisk *mēshîhā* ', som er hebraisk מָשִׁיחַ, *salvet*. Formen forekommer to ganger i Det nye testamentet, begge ganger hos Johannes, og begge ganger stanser Johannes opp for å oversette den for lesere som ikke kjenner den: *det betyr Kristus*.

Salvet til hva. Olje helt over hodet var handlingen som satte en mann inn i et embete han ikke kunne ta selv — konge, prest, av og til profet. Derfor brukes det hebraiske ordet om Saul og David, om ypperstepresten, om patriarkene, og én gang, oppsiktsvekkende, om en fremmed keiser: *Så sier HERREN til sin salvede, til Kyros Isaiah 45:1*. I seg selv betyr ordet ikke befrieren. Det betyr den Gud har gitt oppdraget. Det som ladet det, var profetien — en salvet fyrste som skulle komme, en Davids trone uten ende — inntil den Salvede ved det første århundret var blitt en tittel med et helt folks håp i seg.

Andreas sier det først. Han og en annen hadde tilbrakt én ettermiddag med Jesus. *Han finner først sin egen bror Simon og sier til ham: Vi har funnet Messias — det betyr Kristus John 1:41.* Det første som ble gjort med oppdagelsen, var å gå og hente noen.

En samaritansk kvinne sier det som nummer to. Ved brønnen sier hun *Jeg vet at Messias kommer — han som kalles Kristus. Når han kommer, skal han fortelle oss alt John 4:25.* Og Jesus svarer henne rett ut — midt i en samtale om ekteskapene hennes, til en kvinne av feil folk, i et land jødene ikke ville gå gjennom: *Jeg er han, jeg som taler med deg.* Det er et like klart krav som han noen gang fremsetter i evangeliene, og han fremsetter det der.

Overalt ellers bruker Det nye testamentet Χριστός, som oversetter ordet i stedet for å translitterere det. Det er den samme tittelen på et annet språk, og ikke et etternavn. *Messias* bevarer lyden disiplene faktisk laget.

migdal (migdal) H4026 migdal — hebraisk migdāl מִגְדָּל^{H4026}, **et tårn**, av gādal גָּדַל^{H1431}, å være stor, å vokse, å gjøres stor. Et tårn er rett og slett det som er gjort stort. Førtifem forekomster: vakttårn i vingårder, beleiringstårn, Eders tårn, tårnet i Penuel som Gideon rev ned, og den forhøyede tretalerstolen Esra stod på da han leste loven.

De to første er Babels tårn. *La oss bygge oss en by og et tårn med toppen mot himmelen, og la oss gjøre oss et navn Genesis 11:4,* og så, tørt: *Herren steg ned for å se byen og tårnet som menneskebarna bygde Genesis 11:5.* Mennesker bygger oppover for å bli sett; Gud må komme ned for å se på det.

Og det er dette som gjør ordspråket til verset denne artikkelen finnes for. *Herrens navn er et sterkt tårn; dit løper den rettferdige og blir berget Proverbs 18:10.* Begge Babels nøkkelord står her, og begge har skiftet eier. Der var det et migdal bygd for å gjøre oss selv et **navn**, šēm שֵׁם^{H8034}; her er **navnet** selv tårnet, og det ble ikke bygd av den som løper inn i det.

De fire ordene i verset har hvert sitt oppslag: tårnet er migdal, styrken er עֹז^{H5797}, løpingen er רָוץ^{H7323}, og bergingen er šāgab שָׁגַב^{H7682} i passiv — se **nisgav**.

Babels tårn falt og spredte sine byggmestere. Dette går man inn i, det reises ikke.

Misjna Misjna — hebraisk מִשְׁנָה, av en rot som betyr å gjenta: undervisning som læres ved å si den om igjen. Den skriftlige samlingen av den jødiske muntlige loven, og det eldste laget i **Talmud**.

Muntlig lov. Rabbinsk jødedom holdt fast ved at det ved siden av den skrevne **Tora** var overlevert et korpus av muntlig undervisning — avgjørelsene, definisjonene og rettspraksisen som de skrevne budene skulle anvendes etter i det daglige. Lenge ble den med vitende og vilje ikke satt på papir; den ble gjentatt. Det nye testamentet møter den som *de eldstes overlevering Mark 7:3*, målestokken fariseerne dømmer disipler etter når de spiser med uvaskede hender, og som Jesus setter

dette imot: *Vakkert setter dere Guds bud til side for å holde deres egen overlevering* Mark 7:9.

Så ble den skrevet ned. Redaksjonen tilskrives tradisjonelt rabbi Juda ha-Nasi, mot slutten av det andre århundret, da templets ødeleggelse og de mislykkede opprørene hadde gjort muntlig overlevering alene for skjør til å stole på. Resultatet er knapt til det uklare: avgjørelser gjengitt uten begrunnelsen sin, uenige rabbidere nevnt side om side, stridsspørsmål ofte nedtegnet og latt stå uavgjort.

Formen. Seks ordener — såkorn, fastsatte tider, kvinner, skader, hellige ting, renhet: jordbruk, høytid, ekteskap og skilsmisse, sivil- og strafferett, offer, rituell renhet. Hver orden deler seg i traktater. En stor del av den lovgir i detalj for et tempel som ikke lenger fantes da den ble satt sammen.

Misjna og Gemara. Senere slekter i Palestina og i Babylonia arbeidet seg gjennom Misjna linje for linje, og den kommentaren er *Gemara*. Misjna pluss Gemara er **Talmud**. Misjna er teksten; Talmud er teksten med argumentasjonen slynget rundt seg.

Hvorfor det angår en som leser evangeliene. Den ble satt sammen lenge etter apostlene og kan ikke siteres som vitnesbyrd om hva noen trodde mens de levde. Men den bevarer kategoriene, ordforrådet og de løpende stridsspørsmålene i den verdenen evangeliene utspiller seg i — sabbatsgrenser, rituell vask, korban, grunner til skilsmisse, tienden av mynte og anis og karve. Den forteller deg ikke hva Jesu motstandere tenkte. Den forteller deg hva de kranglet om.

Moses H4872 **Moses** — hebraisk מֹשֶׁה. Faraos datter gir ham navnet *fordi jeg dro ham opp av vannet*, av מָצָא, å dra opp. Formen er aktiv — *han som drar opp* — så navnet han bar hele livet, var en profeti om hans embete: en mann dratt opp av vann, som skulle dra et helt folk opp av vann. Gresk Μωϋσῆς. Levitt, sønn av Amram og Jokebed, bror til Aron og Mirjam.

Livet hans faller i tre førtiår. Førti år som fyrste i Egypt; førti som gjeter i Midjan etter at han slo i hjel en egypter og flyktet; førti i spissen for Israel i ørkenen. Han dør 120 år gammel på Nebo, med landet i sikte, *med uslørt øye og ubrutt kraft* Deuteronomy 34:7, og Gud begraver ham, og *ingen kjenner hans grav den dag i dag*.

Vann er tråden gjennom hele livet hans, og Skriften slipper den ikke. Han skjules i en ark — אֲרוֹן, det samme sjeldne ordet som brukes om Noahs fartøy og om ingenting annet på hebraisk; to arker i hele Skriften, og begge bærer en frelst rest gjennom vann som dreper alle andre. Noahs er tettet med bek; barnets er smurt med jordbek og bek Exodus 2:3. Så øser han vann for Re'uels døtre ved en brønn og vinner en hustru Exodus 2:17. Han gjør Nilen til blod, og vannet som slukte hebraiske spedbarn, blir den første plagen Exodus 7:20.

Så rekker han ut hånden, og **havet deler seg**; Israel går gjennom på tørr grunn, og Egypt drukner i samme korridor *Exodus 14:21-28*. Han leger det bitre vannet i Mara med et tre kastet i det *Exodus 15:25*. Han slår på klippen, og vann strømmer ut *Exodus 17:6* — og det er fordi han slår den andre klippen i stedet for å tale til den, at han blir stengt ute fra landet *Numbers 20:11-12*. Og til sist vasker han Aron og sønnene hans med vann ved inngangen til tabernaklet for å innvie dem til prester *Exodus 29:4* og *Leviticus 8:6* — salvingsolje, blod og vann, de tre vitnene som Loven legger ned. Verbet for den vaskingen er וַיִּטְבַּח.

Paulus leser overgangen som en dåp. *Alle våre fedre var under skyen, og alle gikk gjennom havet; og alle ble døpt til Moses i skyen og i havet 1 Corinthians 10:1-2*. Vann på begge sider, sky over hodet, et folk begravet ut av Egypt og reist opp i ørkenen — og Paulus legger til den nøkterne halvdelen: *men de fleste av dem hadde Gud ikke behag i, for de ble slått ned i ørkenen*. Ferden gjennom vannet begynner et liv; den garanterer ikke fullførelsen. Fartøyet som bar ham og Noah, har eget oppslag under **Ark**; overgangen Paulus kaller en dåp, under **Israel**.

Han er profeten alle andre måles mot. *Det stod aldri siden fram en profet i Israel som Moses, han som Herren kjente ansikt til ansikt Deuteronomy 34:10*. Han kalles *meget ydmyk, mer enn noe annet menneske på jorden Numbers 12:3* — skrevet om ham, sier tradisjonen, av hans egen hånd. Han går i forbønn for et folk som nettopp har laget seg en kalv, og ber om å bli strøket ut av Guds bok heller enn å se dem gå til grunne *Exodus 32:32*.

Og han forutsa sin egen etterfølger: *Herren din Gud skal la det stå fram en profet blant dere, av dine brødre, en som meg; ham skal dere høre på Deuteronomy 18:15* — en tekst både Peter og Stefanus anvender på Kristus.

Det nye testamentet stiller de to side om side uten forlegenhhet og uten likestilling: *loven ble gitt ved Moses, nåden og sannheten kom ved Jesus Kristus John 1:17; Moses var tro i hele Guds hus, som tjener ... men Kristus som sønn over sitt eget hus Hebrews 3:5-6*. Han viser seg én gang til, levende, på forklaresens berg, i samtale med Kristus om den utgangen Han skulle fullbyrde i Jerusalem *Luke 9:30-31* — mannen som ble nektet landet, står omsider i det, ved siden av Ham som førte ham dit.

Naaman H5283 **Naaman** — hebraisk na‘aman נַעֲמָן^{H5283}, *lifflighet*, av en rot som betyr å være behagelig, tiltalende. Gresk Neeman Νεεμῶν^{G3497}. Øverstkommanderende for Syrias hærer under Ben-Hadad II, i de dager da Joram var konge i Israel, ca. 885 f.Kr. Hele historien hans står i *2 Kings 5:1-27*.

«**En stor mann hos sin herre, og høyt aktet**» — og begrunnelsen som gis, er oppsiktsvekkende: *for ved ham hadde Herren gitt Aram seier 2 Kings 5:1*. Herren hadde vunnet seire for en hedensk hær gjennom en hedensk hærfører som ikke kjente ham. Jødisk tradisjon så gammel som Josefus (*Antiquitates* 8.15.5) identifiserer

Naaman med bueskytteren som spente buen på lykke og fromme og traff Akab mellom brynjeskjøtene *1 Kings 22:34*. Er det riktig, er mannen Gud brukte til å gjøre ende på en frafallen konge i Israel, den samme mannen Gud siden renset.

Så snur setningen på ett eneste ord: *men han var spedalsk*.

Evangeliet kommer med en bortført jentunge. En liten isrealittisk pike, tatt til fange i et syrisk plyndringstokt, som tjener hos kona til mannen hvis hær tok henne, sier: *Bare min herre var hos profeten i Samaria!* Hun hadde all grunn til å tie, og talte likevel. Hele beretningen henger på henne.

Naaman går først til feil adresse — til kongen, med sølv og gull og et brev, slik en stor mann gjør. Israels konge river i stykker klærne sine og roper: *Er jeg Gud, så jeg kan gi død og liv?* Makt kunne ikke hjelpe ham; bare en profet kunne. Elisja kommer ikke engang til døren. Han sender en tjener med én setning: *Gå og vask deg sju ganger i Jordan*.

Og Naaman blir rasende — og sinnet hans er verdt å lese nøye, for det er hver eneste innvending som noen gang er reist mot en enkel befaling. *Se, jeg tenkte*. Han hadde et bilde i hodet av hvordan Gud burde arbeide: at profeten skulle komme ut, påkalle Herrens navn, føre hånden fram og tilbake over stedet. Og han hadde bedre vann hjemme — *Er ikke Abana og Parpar, elvene i Damaskus, bedre enn alt vannet i Israel?* Renere elver, nærmere hjemme, mindre ydmykende. *Så snudde han og dro bort i sinne*. Se **Abana**.

Tjenerne hans redder ham. *Far, hadde profeten pålagt deg noe stort, ville du ikke da ha gjort det? Hvor mye mer da når han sier til deg: Vask deg, så blir du ren?* Anstøtet lå aldri i at befalingen var vanskelig. Det lå i at den var så liten.

Så kommer verset som bærer alt. *Da gikk han ned og dukket seg sju ganger i Jordan, etter det gudsmannen hadde sagt; og kroppen hans ble frisk igjen som kroppen til en liten gutt, og han var ren 2 Kings 5:14.*

- *Gikk ned* — yarad יָרַד^{H3381}, den samme nedstigningen hver eneste dåpsfortelling holder fast ved; og elvens eget navn, **Jordan**, yardēn יַרְדֵּן^{H3383}, er bygd på det verbet.
- *Dukket seg* — ṭābal טָבַל^{H2881}. Verbet står seksten ganger i den hebraiske bibelen, og overalt ellers er det noe som dyppes i noe — en kjortel i blod, isop i blod, en prests finger i blod. Bare her er det en person som dypper **seg selv**; Brown-Driver-Briggs gir den refleksive betydningen sin egen linje, og det er dette verset den hviler på. Det er også det ene stedet Septuaginta gjengir ordet med baptizō βαπτίζω^{G907}.
- *Som kroppen til en liten gutt* — han steg ikke bare opp helbredet, men **nyfødt**. Hebraisken sier et lite barn, en gutt. En voksen soldat går ned; et barns hud kommer opp.

- *Og han var ren* — *tāhēr* טָהֵר^{H2891}, prestenes ord for rituell renhet, dommen som ble uttalt over en rensset spedalsk. Loven om den renselsen, med blodet og det rennende vannet, er *Leviticus 14:1-9*.

Etterpå bekjenner han — *Se, nå vet jeg at det ikke finnes noen Gud på hele jorden uten i Israel* — nekter å la Elisja ta betaling, og ber i stedet om så mye jord som to muldyr kan bære, fordi han vil bygge et alter på israelittisk grunn og aldri mer ofre til noen annen gud. Omvendelsen hans er fullstendig, og den koster ham ingenting annet enn stoltheten.

Og Kristus tar ham opp. I synagogen i Nasaret, i sin første nedskrevne preken, sier Jesus: *Det var mange spedalske i Israel på profeten Elisjas tid, og ingen av dem ble rensset, bare syreren Naaman Luke 4:27*. Han hevder at nåden går dit Gud vil, over hodene på paktsfolket, til en fiendtlig hærfører. For den setningen forsøkte hans egen hjemby å styrte ham utfor et stup.

Hvorfor historien stadig blir fortalt. Den er hele mønsteret samlet i én mann: en stolt mann kan ikke kjøpe det, en konge kan ikke gi det, en rik manns sølv blir avvist, en slavepike bærer budskapet, legemidlet er et ord han synes er under hans verdighet, og lydighet — ikke oppriktighet, ikke preferanse, ikke en bedre elv — er det som rører ved vannet. Han ble ikke rensset mens han stod på bredden og var enig i at Jordan var en god idé. Se **Dåp**.

Nebo H5015 **Nebo** — hebraisk *nēbō* נְבוֹ^{H5015}, et navn som bæres av tre ting i Skriften, og den ene er en gud.

Fjellet. Toppen i Abarim-fjellene øst for Jordan, midt imot Jeriko, der Moses fikk se landet og ikke gå inn i det. *Dette er landet som jeg tilsvor Abraham, Isak og Jakob... Jeg har latt deg se det med dine øyne, men du skal ikke gå over dit Deuteronomy 34:4*. Han dør der, hundre og tjue år gammel, med øyet uslukket, og Gud begraver ham, og ingen kjenner hans grav til denne dag. Se **Moses**, og **Hor (fjellet)**, der Aron døde på samme vis.

Guden. Nebo var Babels gud for skrivekunst og visdom, sønn av Marduk. Jesaja setter de to babylonske gudene sammen i ett hånsvers: *Bel faller, Nebo bøyer seg; deres bilder blir lagt på dyr og fe Isaiah 46:1* — gudene som skulle bære sitt folk, må selv bæres bort på kjerre.

Og navnet står i menneskenavn. Nebukadnesar og Nebusaradan bærer det, og det gjør **Abed-Nego** også, navnet Babel ga Daniels venn Asarja — *Nebos tjener*. Se **Asarja**.

Så det ene ordet holder både fjellet der Israels største profet døde utenfor landet, og navnet på den guden Babel byttet inn i navnene til fangene sine.

nisgav (nisgav) H7682 **nisgav** — hebraisk **נִסְגַּב**^{H7682}, **å være høy, å være utilgjengelig høy**; derav **å være trygg, å være utenfor rekkevidde**. Tjue forekomster. Formen *nisgāb* i *Proverbs 18:10* står i **nifal** — **passivstammen**: ikke *han berger seg selv*, men *han blir satt høyt*.

Stammen er hele poenget i verset. Herrens navn er et sterkt tårn; dit løper den rettferdige og blir berget. Mannens eneste aktive verb er løpingen — se **ruts**. Bergingen gjøres med ham. Norsk «er berget» leser som en tilstand han kommer fram til; hebraisk har et passivt verb med en uventet handlende, og i en setning der subjektet er Herrens navn, er det ikke tvil om hvem det er.

Brown-Driver-Briggs setter stammene opp, og de er verdt å se sammen: *qal, å være for høy til å tas*; *nifal, å bli satt høyt, bli trygt satt i høyden* — og også *å bli opphøyd*, om Gud; *piel, å sette trygt i høyden*; *hifil, å handle opphøyd*. Samme rot dekker en festning ingen hær når, en mann Gud har løftet utenfor rekkevidde, og Guds egen opphøyelse. Høyde, trygghet og herlighet er én tanke i dette ordet.

De andre stedene fester meningen. Om en by: *det var ingen by for sterk for oss Deuteronomy 2:36* — for høy, uinntakelig, og Gud ga den likevel. Om de ringe: Gud setter de lave høyt, *så de sørgende blir opphøyet til frelse Job 5:11* — samme verb, og igjen er det ikke den sørgende som løfter. Og om Navnet igjen: *Jakobs Guds navn verne deg Psalms 20:1* — *sette deg høyt*.

Ordspråket sier altså mindre om den rettferdiges styrke enn det ser ut til. Han løper; han blir løftet; høyden er ikke hans. Se **migdal** og **oz**.

Noah H5146 **Noah** — hebraisk **נֹחַ**, *hvile*, av **נָחַ**, *å hvile, å slå seg til ro*. Gresk Νῶε. Den tiende fra Adam, sønn av Lamek, far til Sem, Kam og Jafet.

Faren gir ham navnet profetisk: *Han skal trøste oss under vårt arbeid og våre henders møye på jorden som Herren har forbannet Genesis 5:29*. En mann som heter Hvile, født inn i en verden Gud er i ferd med å ta fra hverandre.

Det som sies om ham, er nesten enestående. *Noah var en rettferdig mann, ulastelig blant sine samtidige, og Noah vandret med Gud Genesis 6:9*. Bare om Enok sies det også at han vandret med Gud. Og første gang ordet **nåde** står i Bibelen, er det hans: *Men Noah fant nåde for Herrens øyne Genesis 6:8* — **נָחַ**. Nåden trer inn i Skriften i setningen rett før vannflommen.

Han bygger i 120 år mens han forkynner: Peter kaller ham *en rettferdighetens forkynner 2 Peter 2:5*. Hebreerbrevet sier at han, *drevet av gudsfrykt, bygde en ark til frelse for sitt hus; ved den fordømte han verden og ble arving til rettferdigheten som er av tro Hebrews 11:7*. Han er den første i Skriften som kalles arving til rettferdighet ved tro — før Abraham.

Så vannet. Han går inn i arken (**אֲרֹכָה** — se **Ark**), og Herren lukket etter ham *Genesis 7:16*. Åtte sjeler. Det store dypets kilder bryter fram og himmelens sluser åpnes:

verden føres tilbake til tilstanden i *Genesis 1:2*, og skapelsen begynner på nytt ut av vann. Han sender ut en ravn, så en due tre ganger; duen kommer tilbake med et olivenblad, og den tredje gangen kommer den ikke tilbake i det hele tatt. Han går ut på en vasket jord, bygger et alter, og Gud setter buen i skyen.

Skriften beholder ham som et mål. Esekiel nevner ham sammen med Daniel og Job som de tre mennene hvis rettferdighet bare kunne redde dem selv *Ezekiel 14:14*. Jesaja kaller fredspakten *Noahs vann Isaiah 54:9*. Og Kristus gjør ham til tegnet på sitt eget komme: *som Noahs dager var, slik skal Menneskesønnens komme være* — de spiste, drakk, giftet seg, og de skjønnte ingenting før vannflommen kom og tok dem alle *Matthew 24:37-39*. Dommen falt over en verden som var blitt advart i hundre år og fant advarselen uinteressant.

Og Peter gjør ham til dåpens forbilde, uttrykkelig: *åtte sjeler frelst gjennom vann. Etter dette forbildet frelser nå også dåpen dere (ikke som en avleggelse av kroppens urenheter, men som en god samvittighets pakt med Gud) 1 Peter 3:20-21*. Se ἐπερώτημα for det siste uttrykket, som er sterkere enn norsk lar ane.

Ett vitne til. Filon fra Aleksandria, som skrev på gresk i samme århundre som apostlene, kaller Noah og sønnene hans παλιγγενεσίας ἡγεμόνες — *gjenfødelsens førere*. En jøde som så på arken, kalte allerede vannflommen en παλιγγενεσία. Paulus kaller så dåpen et bad av παλιγγενεσία. Ordforrådet lå og ventet.

Fartøyet har eget oppslag under **Ark**, og den greske formen av navnet — som kolliderer med et annet ord — under **Noah (gresk form)**.

Noah (gresk form) G3575 **Noe** — gresk Νῶε, skrivemåten i Septuaginta og Det nye testamentet for hebraisk נֹחַ, *hvile*. Ubøylig: det hebraiske navnet ført rett over uten gresk endelse. Eldre oversettelser beholder den greske formen overalt der Det nye testamentet skriver den, og derfor er samme mann Noah i Første Mosebok og Noe hos Matteus. For livshistorien, se **Noah**.

Hva Det nye testamentet gjør med ham. Han nevnes åtte steder, og hvert eneste sted brukes han til å måle noe.

Ættelinjen. Lukas fører Kristi avstamning bakover gjennom *Sem, sønn av Noe*, til Adam, og til Gud *Luke 3:36*.

Tro. *I tro bygde Noah, etter en åpenbaring om det som ennå ikke var sett, i hellig frykt en ark til frelse for sitt hus; ved den dømte han verden Hebrews 11:7*. Tro er her å handle på en advarsel om vær som ennå ikke har begynt.

Forkynnelse. Peter kaller ham *en rettferdighetens forkynner*, og regner ham som *den åttende* som ble berget *2 Peter 2:5* — åtte, ut av en hel verden.

Vann. *Guds tålmodighet ventet i Noahs dager, mens arken ble bygd, og i den ble noen få, det vil si åtte sjeler, reddet gjennom vann. Det som svarer til dette, er dåpen, som nå frelser også dere 1 Peter 3:20*.

Og de siste dager. *Som det var i Noes dager, slik skal det være når Menneskesønnen kommer Matthew 24:37.* Det som kjennetegner de dagene, slik Kristus forteller det, er ikke vold, men alminnelighet: *de spiste og drakk, giftet seg og ble giftet bort, helt til den dagen Noe gikk inn i arken, og de skjønte ingenting før vannflommen kom og tok dem alle.* Ikke et eneste punkt på den listen er en synd. De gjorde det folk gjør, helt fram til øyeblikket da døren ble lukket.

Noahs ark **Noahs ark** — hebraisk *tēbāh* תֵּבָה^{H8392}, en kiste eller kasse. Ordet forekommer 25 ganger i den hebraiske bibelen og beskriver **bare to gjenstander**: fartøyet som bar Noahs hus gjennom vannflommen *Genesis 6:14*, og papyruskurven som bar spedbarnet Moses på Nilen *Exodus 2:3*. Ingenting annet i Skriften er noen gang en *tēbāh*.

Legg merke til at NB2026 oversetter det ene ordet med to: *Lag deg en ark av gofetre Genesis 6:14*, men *tok hun en kiste av papyrusrør til ham Exodus 2:3*. På hebraisk står det samme ordet begge steder.

Tenk over hva det betyr. Hebraisk hadde helt vanlige ord for båt og for kurv, og brukte dem ikke. To fartøyer, skilt av århundrer og av en faktor på tusener i størrelse, får ett navn — fordi de er én tanke. En rest blir stengt inne i en kasse, tett mot vann, og satt flytende gjennom en dom som dreper alle utenfor. Noahs ark redder en familie fra en verden som drukner; Moses' ark redder et barn fra en elv som har fått ordre om å drukne ham. Begge tettes mot vannet, men med hvert sitt ord: Noah stryker sin *innvendig og utvendig med bek*, *köper* כָּפַר^{H3724}, mens Moses' mor bruker *jordbek og tjære*, *hēmār* הֵמָר^{H2564} og *zepet* זֶפֶת^{H2203}. Begge har verken ror, seil eller åre: ingenting å styre med, for passasjeren navigerer ikke. Gud lukker døren på den ene *Genesis 7:16*, og en søster holder øye med den andre.

Verbet bak Noahs bek er verdt et øyeblikk. *Stryke den ... med bek* er *kāpar* כָּפַר^{H3722} — verbet som ellers i Det gamle testamente betyr **å gjøre soning**: *på denne dagen skal det gjøres soning for dere Leviticus 16:30*. Strong's og Brown-Driver-Briggs fører begge under én rot: qal er å stryke med bek, piel er å dekke synd. (Nyere morfologisk merking skiller dem som homonymer — arken er qal, soningsdagen er piel — så dette er en gjenklang leksikaene bevarer, ikke en etymologi å bygge en lære på.) Det som holdt vannet ute, staves som det som holder vreden ute.

Peter trekker linjen selv: *åtte sjeler ble frelst gjennom vann. Dette, som i sitt motbilde nå også frelser oss, dåpen 1 Peter 3:20-21*. Arken er ingen båthistorie. Den er frelsens form: dommen går forbi og utenom dem som er inne i det Gud ba dem gå inn i.

Ett ord på gresk. Skillet hebraisk holder omhyggelig, holder ikke gresk i det hele tatt. Septuaginta gjengir både *tēbāh* i Første Mosebok 6–9 og *ʾārôn* אֲרוֹן^{H727} — ordet for **Paktens ark** — med det samme substantivet, *kibōtos* κιβωτός^{G2787}, en trekiste; og Det nye testamente følger det, og bruker det ene ordet både om Noahs ark

Hebrews 11:7, 1 Peter 3:20 og om paktens ark *Hebrews 9:4, Revelation 11:19*. Apostlene arvet altså en bibel der kisten som bar et hus gjennom vannflommen og kisten som bar pakten gjennom ørkenen heter det samme.

oikodomēsō (oikodomēsō) ^{G3618} **oikodomēsō** — gresk oikodomēsō οἰκοδομήσω^{G3618}, **jeg vil bygge**: futurum aktiv indikativ, første person entall, av oikodomeō οἰκοδομέω^{G3618} — bokstavelig *å bygge et hus*, av oikos οἶκος^{G3624}, et hus.

Tre ting avgjøres av formen alene, og det er derfor ordet har eget oppslag.

- **Futurum.** Ikke *jeg har bygd* og ikke *jeg bygger*. I *Matthew 16:18* ligger menigheten ennå foran — og det er derfor ordet ἐκκλησία her står for første gang på Kristi lepper.
- **Aktiv.** Subjektet gjør byggingen.
- **Første person entall.** *Jeg vil bygge*. Og eiendomsordet er også hans: *min menighet*. I én setning kaller Kristus seg både byggmesteren og eieren, og tildeler ingen andre en andel i noen av delene.

Ellers er verbet med vilje dagligdags. Det er det den kloke mannen gjør med huset sitt på fjellet *Matthew 7:24*, det dåren gjør på sand, det en mann gjør som først setter seg ned og regner ut hva et tårn koster *Luke 14:28*, det jødene sa hadde tatt førtiseks år på templet *John 2:20*. Et byggmesterord, ikke et religiøst ord — og så bruker Det nye testamente det om mennesker. Paulus er *en vis byggmester* som legger en grunnvoll en annen bygger på, og advarer hver mann om å se til *hvordan han bygger videre* *1 Corinthians 3:10*. Og hele *Ephesians 2:20-22* er én byggemetafor — se **synarmologoumenē** og **auxei**.

Setningen fordeler altså arbeidet nøyaktig. Peter bekjenner; Faderen åpenbarer; Kristus bygger. Det ene ingen mennesker gjør i *Matthew 16:18*, er å bygge.

Og det han bygger den mot, fortjener siste ord. *Dødsrikets porter skal ikke få overhånd over den* — katischyō κατισχύω^{G2729}, å overmanne. Porter er det en by forsvaret seg med. I bildet Kristus tegner, er det ikke menigheten som er beleiret. Se **petros, petra** og **Hades**.

Olje Hebraisk šemen שֶׁם^{H8081}, gresk elaion ἔλαιον^{G1637}, latin *oleum*.

Roten. H8081 er fett, olje, olivenolje; billedlig rikdom. Strong's utleder ordet av šāman שָׁמַן^{H8080}, den primitive roten *å bli fet*. Sammenlignende semittisk materiale kan peke motsatt vei — akkadisk *šamnu*, ugarittisk *šmn* og arabisk *samn* taler for at substantivet er det opprinnelige og verbet avledet. Uansett retning er roten **š-m-n**.

Det er ikke roten til «navn». En utbredt forkynnelse kobler šemen שֶׁם^{H8081} til šēm שֵׁם^{H8034} og slutter av det at oljen er karakter. De to deler ikke rot: Brown-Driver-Briggs merker roten til šēm ganske enkelt *ukjent*, og Strong's kaller det et primitivt

ord. De står riktignok sammen i *Ecclesiastes 7:1* og *Song of Songs 1:3*, og ordspillet er tilsiktet — men det er paronomasi, lydspill, og trenger ingen felles etymologi. To ting avgjør det. Predikeren rangerer navnet *over* oljen, og det forutsetter at de er to ting. Og Vulgata mister spillet fullstendig: *melius est nomen bonum quam unguenta pretiosa* — nomen mot unguenta, uten noe ekko igjen. Et ordspill overlever ikke oversettelse; en felles betydning ville gjort det.

Latin. Vulgata har *oleum* overalt der lampene mates: *non sumpserunt oleum secum Matthew 25:3, acceperunt oleum in vasis suis Matthew 25:4*. I *Song of Songs 1:3* beholder den begge ordene — *oleum effusum nomen tuum* — og *Psalm 45:7* gir *oleo exultationis*, gledens olje, i en bryllupssalme.

Oljen og Ånden. Koblingen går gjennom hele Skriften. Samuel tar oljehornet, og Herrens Ånd kommer over David fra den dagen *1 Samuel 16:13*. Gud salvet Jesus med Den Hellige Ånd og med kraft *Acts 10:38*. Han har salvet oss og gitt oss Ånden som pant i våre hjerter *2 Corinthians 1:21-22*. Sakarjas lysestake mates av to oliventrær *Zechariah 4:2-3*, og grenene tømmer gullolje gjennom rørene *Zechariah 4:12*. Selve forsyningen tolker Gud selv: *Ikke ved makt og ikke ved kraft, men ved min Ånd Zechariah 4:6*.

To vakthold om den. Den hellige salvingsoljen skal ikke helles på en fremmed, og ingen får blande en etterligning av den *Exodus 30:31-33* — den kan ikke overføres, og den kan ikke lages selv. Og syndofferet av mel var det ene som ikke skulle bære olje i det hele tatt *Leviticus 5:11*.

Verbet som er verdt å ta vare på. I *Matthew 25:8* står de sviktende faklene i sbennymi σβέννυμι^{G4570} — presens passiv, *holder på å slukne*, ikke for lengst døde. Det er det samme verbet Paulus setter mot Ånden: *Utslukk ikke Ånden 1 Thessalonians 5:19*. Og olje kommer bare ved presning: Getsemane er *gat šemanim*, oljepressen, av gat גַּת^{H1660}, en vinpresse, sammen med šemen שֶׁמֶן^{H8081}.

Se **Jomfru**.

Omega G5598 **Omega** — gresk Ω, den tjuefjerde og siste bokstaven i det greske alfabetet. Navnet betyr stor O, ὦ μέγα, for å skille den fra omikron, den lille o. Som tallverdi stod den for 800. I Skriften er den aldri en bokstav inne i et ord. Den opptrer bare som en tittel.

Jeg er Alfa og Omega. Tre ganger, alle i Åpenbaringen. Først *Revelation 1:8: Jeg er Alfa og Omega, begynnelsen og enden, sier Herren Gud, han som er og som var og som kommer, Den allmektige*. Så *Revelation 21:6: Det er skjedd. Jeg er Alfa og Omega, begynnelsen og enden*. Og til sist *Revelation 22:13: Jeg er Alfa og Omega, begynnelsen og enden, den første og den siste*.

Det er et sitat, ikke en utsmykning. Den første og den siste er Guds egen selvbeskrivelse hos Jesaja, og han bruker den nettopp der han nekter for at noen annen kvali-

fiserer: *Jeg er den første, og jeg er den siste, og foruten meg er det ingen Gud Isaiah 44:6; Jeg, HERREN, den første, og hos de siste er jeg den samme Isaiah 41:4.* I det tredje avsnittet i Åpenbaringen fortsetter den som gjør krav på tittelen, i samme åndedrag: *Jeg er Davids rotskudd og ætt, den klare morgenstjernen Revelation 22:16.* Det som tilhører HERREN hos Jesaja, tales av Kristus i Åpenbaringen, og det er ikke lagt igjen noen søm mellom dem.

Hvorfor bokstaver. Et alfabet er hele beholdningen som alt som kan sies, er laget av. Å eie dets første og dets siste er å eie alt som kan sies imellom — samme bilde som en nordmann lager med *fra A til Å*. Johannes' lesere leste gresk; de to bokstavene var deres egne, hentet fra deres egen skolestuevegg.

Og merk hvor den andre står. *Det er skjedd. Jeg er Alfa og Omega, begynnelsen og enden.* Tittelen uttales nøyaktig der historien tar slutt. Se også **Alfa**.

oz (oz) H5797 **oz** — hebraisk ^{H5797}ֹז, **styrke, makt**, av ^{H5810}אָזַז, å være sterk, å få overtaket. Nittito forekomster, og Brown-Driver-Briggs sorterer dem i fem betydninger som går fra det fysiske til det politiske til det moralske: materiell styrke; personlig og samfunnsmessig makt; Herrens velde; *frimodighet*, ja endog frekkhet; og ytterst en **festning** — styrken til en ting satt i stedet for tingen selv.

Første gang det står, er i en sang ved havet. *Herren er min styrke og min sang, og han er blitt min frelse Exodus 15:2* — sunget av et folk som nettopp hadde sett en hær drukne uten å løfte en hånd.

Det er også ordet for det hovmodet Gud bryter. *Jeg vil bryte deres makts stolthet Leviticus 26:19* — samme substantiv. Styrke er moralsk nøytralt på hebraisk; alt beror på hvem den tilhører.

Ordspråket er det bundet til tårnet. *Herrens navn er et sterkt tårn Proverbs 18:10* er ord for ord *et tårn* av ^{H4026}מִגְדָּל, migdāl i konstruktforhold til dette substantivet — se **migdal**. Sammenstillingen er ikke et bilde oppfunnet for ordspråket: Dommerne bruker det samme ordparet om et virkelig tårn midt i byen, dit alle flyktet og stengte etter seg *Judges 9:51*. Det er bildet bak verset — folk som løper, en dør som lukkes, murer som holder.

Ordspråket sier at Navnet gjør dette. Ikke at det *ligner* en festning; at det **er** den styrken man kommer seg inn i.

Paktens ark H727 **Paktens ark** — hebraisk ^{H727}אָרֹן, en kiste eller et skrin. Et helt annet ord enn ^{H8392}תֵּבָה, som brukes om Noahs fartøy: at begge kalles «ark» på norsk, er en oversettelsestilfeldighet, ikke noe hebraisk kjenner til.

Beskrivelsen er nøye. Akasietre kledd med gull, med lovtavlene, Arons stav som skjøt knopper, og gullkrukken med manna *Hebrews 9:4*, soningsstedet over den og kjerubene over det igjen. Det er stedet der Gud sier *der vil jeg møte deg Exodus 25:22*.

Og den beveger seg. Den går foran Israel ut i Jordan, og elven blir stanset *Joshua 3:15-17*; den går rundt Jeriko; den skremmer filisterne og velter Dagon i hans eget tempel; den slår Ussa død for en støttende hånd *2 Samuel 6:6-7* — en mann som ville hjelpe, og som rørte ved det ingen skulle røre.

Ett ord på gresk knytter de to arkene sammen igjen. Skillet hebraisk holder omhyggelig, holder ikke gresk i det hele tatt: Septuaginta gjengir både *tēbāh* i Første Mosebok 6–9 og *’ārôn* i Andre Mosebok 25 med det samme substantivet, *kibōtos* *κιβωτός*^{G2787}, en trekiste. Og Det nye testamente følger den, og bruker det ene ordet både om **Noahs ark** *Hebrews 11:7* og om paktens ark *Hebrews 9:4, Revelation 11:19*.

Så begge er kister som bærer det Gud har lovet å bevare, gjennom vann og gjennom ørken — og på apostlenes språk heter de det samme.

Patmos ^{G3963} **Patmos** — gresk Patmos Πάτμος^{G3963}, en liten, karrig og steinet øy i Egeerhavet, omkring seksti kilometer fra Milet på kysten av Lilleasia. Nevnt én gang i Bibelen.

Verset sier hvorfor han var der. *Jeg, Johannes, deres bror og delaktig med dere i trengselen og riket og utholdenheten i Kristus Jesus, var på den øya som kalles Patmos, for Guds ords skyld og for Jesu Kristi vitnesbyrds skyld Revelation 1:9.* Romerne brukte slike øyer til forvisning; det var ikke fengsel, men utestengelse — en mann satt utenfor alt han hadde arbeidet i.

Legg merke til hvordan han kaller seg selv. Ikke apostel, ikke den siste av de tolv, men *deres bror og delaktig med dere*. Han skriver til sju menigheter som lever i frihet, fra en øy, og setter seg på samme linje som dem.

Og det er der Åpenbaringen blir gitt. Den mest omfattende synsrekken i Det nye testamente kommer til en gammel mann i utlendighet, på en øy uten noe, på Herrens dag. Se **Johannes**.

Fra det fjerneste punktet i hele Det nye testaments geografi kommer boken som ser lengst.

Paulus ^{G3972} **Paulus** — latinsk *Paulus*, gresk Paulos Παῦλος^{G3972}, et vanlig romersk tilnavn som betyr *liten, ringe*. To menn i Det nye testamente bærer det.

Sergius Paulus. Den romerske prokonsulen på Kypros, med sete i Pafos, *en forstandig mann*, som kalte Barnabas og Saulus til seg og ønsket å høre Guds ord *Acts 13:7*. Trollmannen Elymas ved hoffet stod dem imot og ble slått med blindhet, og prokonsulen kom til tro, slått av undring over Herrens lære *Acts 13:12*. Han er den første romerske embetsmannen Skriften forteller om som blir omvendt.

Og apostelen. Lukas kaller ham Saulus gjennom tolv kapitler, og så, i denne scenen og ikke før, skyter han inn en setning: *Men Saulus, som også kalles Paulus, ble fylt av Den Hellige Ånd, og han festet blikket på ham Acts 13:9*. Fra det verset og ut

Apostlenes gjerninger heter han Paulus, og han undertegner aldri et brev med noe annet.

Hvorfor navneskiftet. Ingenting sier at han tok navnet fra prokonsulen, og den naturlige lesningen er at han hadde begge navn hele livet, slik en jøde som også var romersk borger ville ha — Saulos Σαῦλος^{G4569} for synagogen og *Paulus* for riket. Det som endrer seg i *Acts 13:9* er ikke navnet hans, men hvilket av de to Lukas bruker, og det endrer seg nettopp der misjonen vender seg utover fra synagogen mot folkeslagene. Han blir Paulus i beretningen den dagen han begynner å arbeide i romersk selskap. Se også **Saul**.

Betydningen er liten. Enten han noen gang hørte sitt eget navn slik eller ikke, skrev han: *For jeg er den ringeste av apostlene, jeg som ikke er verdig til å kalles apostel, fordi jeg forfulgte Guds menighet 1 Corinthians 15:9*, og senere, lavere ennå: *Meg, som er mindre enn den minste av alle hellige, ble denne nåden gitt Ephesians 3:8*. Det greske ordet der er elachistoteros ἐλαχιστότερος^{G1647} — en komparativ bygd oppå en superlativ, altså *mindstere*. Ordet forekommer bare denne ene gangen i hele Det nye testamente, og grammatikerne merker formen som uregelrett. Enten han laget det selv eller grep et talemålsord, er det ingen andre i Skriften som bruker det: ingenting i språket var lite nok.

Peter G4074 **Peter** — gresk Πέτρος, *en stein*; det arameiske opphavet er Κηφῶς, **Kefas**, klippe. Født Simon (hebraisk שִׁמְעוֹן, *han hører*), sønn av Jonas, fisker fra Betsaida og Kapernaum, bror av Andreas, gift — Kristus helbreder svigermoren hans *Mark 1:30*.

Han får nytt navn ved første blikk. *Du er Simon, sønn av Jona. Du skal kalles Kefas John 1:42*. Ikke *du er*, men *du skal bli* — navnet er en profeti, og mannen bruker evangeliene på ikke å leve opp til det.

For beretningen skåner ham ikke. Han går på vannet og synker *Matthew 14:30*. Han bekjenner *Du er Messias, den levende Guds Sønn*, og blir kalt salig *Matthew 16:16*, og seks vers senere får han høre *Vik bak meg, Satan*. Han vil ha tre hytter på fjellet, *uten å vite hva han sa Luke 9:33*. Han nekter å få føttene vasket, og krever så å bli vasket over hele kroppen *John 13:9*. Han sverger at han heller vil dø, og fornekter Kristus tre ganger for en tjenestepike og et bål, og *gikk ut og gråt bittert Luke 22:62*.

Og han blir gjenreist av et trefoldig spørsmål ved et annet kullbål: *Simon, sønn av Jona, elsker du meg?* — og *tredje gangen* blir han bedrøvet *John 21:15-17*. Tre fornektelser, tre spørsmål, tre oppdrag: *fø sauene mine*.

Så kommer pinsen, og mannen er ikke til å kjenne igjen. Han som ikke klarte å møte en tjenestepike, står fram og forkynner for byen som drepte hans Mester, og tre tusen blir døpt *Acts 2:41*. Talen ender med setningen denne ordboken stadig

vender tilbake til: *Vend om, og la dere alle døpe i Jesu Kristi navn til syndenes tilgivelse Acts 2:38* — se *ἐῖς*.

Han helbreder ved Den fagre port, går i rette med Ananias, blir befridd fra fengselet av en engel mens menigheten ber, og så tror de ikke at det er ham som står ved døren — og, dyrest av alt: han får synet av duken og blir sendt til Kornelius, der han sier *Gud har vist meg at jeg ikke skal kalle noe menneske vanhellig eller urent Acts 10:28* og gir ordre om at hedninger skal døpes mens Ånden ennå faller over dem *Acts 10:47*. Paulus går senere imot ham *rett opp i ansiktet* i Antiokia, fordi han trakk seg bort fra nettopp det bordet *Galatians 2:11*. Før navneskiftet het han **Simon**; trollmannen han refset, er **Simon Magus**.

Brevene hans er skrevet av en mann som har fått mye tilgitt. Han kaller seg *også en eldste* i stedet for å påberope seg rang *1 Peter 5:1*, sier til hyrdene at de ikke skal herske over flokken, og gir Det nye testamentet dets tetteste setning om dåpen: *Etter dette forbildet frelser nå også dåpen dere — ikke som en avvasking av kroppens urenhet, men som en god samvittighets svar til Gud 1 Peter 3:21* — se *ἐπερώτημα* og **Noah**.

Kristus fortalte ham hvordan han skulle dø, og antydte med det hvilken død han skulle ære Gud med *John 21:19*. Tradisjonen sier et kors, og at han ba om å bli hengt opp med hodet ned.

petra (petra) ^{G4073} **petra** — gresk *petra πέτρα*^{G4073}, **grunnfjell**: levende fjell der det ligger, en hammer, en avsats, massen noe hogges *inn i* eller grunnlegges *på*. Hun-kjønn. Fjorten forekomster i Det nye testamente. Abbott-Smith definerer det nett-opp opp mot nabordet — *en masse levende fjell til forskjell fra petros πέτρος*^{G4074}, *en løsrevet stein eller kampestein* — og bemerker at Septuaginta bruker det mest for sela סֶלָה^{H5553} og tsûr צִיּוֹר^{H6697}, de to hebraiske ordene for klippen og tilfluktsberget som Salmene er fulle av.

De vanlige bruksmåtene i evangeliene handler alle om det som ikke flytter seg. Den kloke mannen bygde huset sitt på fjell, og da regnet og elvene og vindene slo mot det, falt det ikke *Matthew 7:24-25* — og verbet der er *oikodomeō οἰκοδομέω*^{G3618}, samme verb Kristus bruker om å bygge sin menighet. Såkornet som falt på fjell, visnet fordi det manglet væte *Luke 8:6*. Og graven var hogd inn i fjellet *Matthew 27:60*, mens jorden skalv og klippene revnet ved dødsøyeblikket *Matthew 27:51*. Kristus blir begravet inne i en petra, og det er en petra som sprekker.

Så to billedlige bruk, og begge gjelder Kristus. Paulus om Israel i ørkenen: *de drakk av den åndelige klippen som fulgte dem, og klippen var Kristus 1 Corinthians 10:4*. Og så verset denne artikkelen finnes for: *på denne klippen vil jeg bygge min menighet Matthew 16:18*.

Merk også at skillet ikke er absolutt, og en ærlig artikkel sier det. Abbott-Smith peker på at πέτρα i *Romans 9:33* og *1 Peter 2:8* — begge sitater fra Jesaja om anstøtssteinen — brukes der πέτρος ville gjort samme nytte, og Galen mente på 100-tallet at forskjellen var i ferd med å slites bort. Skillet er virkelig, godt belagt og gammelt; det er ingen språklov. Ethvert argument bygd på det må tåle at unn-takene nevnes høyt.

Det ordet bærer inn i verset, er Det gamle testamente bak det. *Han er Klippen*, full-komment er hans verk *Deuteronomy 32:4*. *Herren er min klippe og min festning Psalms 18:2*. Enhver jøde som hørte på denne petra, hadde et helt liv med Skrift der Klippen er Gud og ingen annen.

Se **petros**, **oikodomēsō** og **Peter**.

petros (petros) G4074 **petros** — gresk petros πέτρος^{G4074}, **en stein**: et løsrevet stykke fjell, en kampestein, noe en mann kan løfte, rulle eller kaste. Hankjønn. I klassisk gresk er det det vanlige ordet for en stein brukt som kastevåpen eller byggestein, og Liddell-Scott-Jones holder det atskilt fra petra πέτρα^{G4073}, som er selve det faste fjellet, hammeren, berget noe hogges *ut av*.

I Det nye testamente er fellesnavnet borte, og bare navnet står igjen. Hver eneste forekomst er **Peter** — mannen. Substantivet lever videre i språket og i Septuaginta, men apostlene bruker det aldri om en virkelig stein.

Derfor er grammatikken i verset verdt å lese sakte. *Du er Peter, og på denne klippen vil jeg bygge min menighet Matthew 16:18*. Morfologisk oppmerking gir:

- πέτρος — substantiv, nominativ, entall, **hankjønn**. Mannen som tiltales.
- πέτρα — substantiv, dativ, entall, **hunkjønn**. Det som bygges på.

Det er to forskjellige substantiver av to forskjellige kjønn i én setning, og setningen svinger fra det ene til det andre med *og på denne*. Kristus sier ikke *på deg*; pronomenet fantes, og han brukte det ikke.

Hva han peker på, er selve stridsspørsmålet, og denne ordboken later ikke som om grammatikken avgjør det. Kjønnsskiftet er virkelig og ikke en gresk tilfeldighet — et egennavn kan ikke ta hunkjønnsartikkelen — men arameisk, som samtalen sannsynligvis foregikk på, har ett ord, *kefa*, for begge, og det er derfor Paulus kaller ham Kēphas Κηφᾶς^{G2786}. Så det greske skillet kan bevare et skille Jesus gjorde, eller det kan være Matteus' nødvendige gjengivelse av et ordspill som ikke hadde noe. Ærlig behandling sier begge deler.

Det som ikke er tvilsomt, er sammenhengen: bekjennelsen er nettopp avlagt, og Kristus sier at kjøtt og blod ikke har åpenbart det. Og ellers er Det nye testamente utvetydig om grunnvollen — *ingen kan legge en annen grunnvoll enn den som er lagt, Jesus Kristus 1 Corinthians 3:11* — mens Peter selv siden kaller hver troende en stein

med et tredje ord, lithos λίθος^{G3037} 1 Peter 2:5. Mannen som fikk navnet Klippe, krever aldri grunnvollen for seg selv.

Se **Peter, petra** og **oikodomēsō**.

Rabbi ^{G4461} **Rabbi** — gresk rhabbi ῥαββί^{G4461}, av hebraisk rab רַב^{H7227}, **stor, mange** — med eiendomsendelse: *min store*, altså **min mester**. Johannes oversetter det for sine greske lesere: *Rabbi, som oversatt betyr lærer John 1:38*.

Tittelen var ny i Kristi samtid. Den er ikke gammeltestamentlig; den kommer opp i det første århundre som høflig tiltale til en skriftlærd, og den festner seg som et formelt embete først etter templets fall. Kristus møter den altså mens den ennå er i støpeskjeen.

Han svarer ikke likt hver gang. Han lar disiplene bruke den, og lar den samaritanske kvinnen kalle ham profet — men han advarer uttrykkelig mot å jage etter den: *de elsker de fremste plassene i gjestebudene og de øverste setene i synagogene, og å bli hilst på torgene og kalt rabbi av menneskene. Men dere skal ikke la dere kalle rabbi, for én er deres mester, og dere er alle brødre Matthew 23:6-8*.

To ganger blir ordet forsterket. rhabboni ῥαββουνί^{G4462} — *rabbuni*, en sterkere form — brukes av den blinde Bartimeus ved Jeriko, og av Maria Magdalena ved graven, når hun snur seg og kjenner ham igjen *John 20:16*. Det er det første ordet noen sier til den oppstandne Kristus.

Og Nikodemus åpner med det, om natten: *Rabbi, vi vet at du er en lærer kommet fra Gud John 3:2* — en fra Rådet som gir tittelen til en mann uten skolering.

Ordet betyr *min store*, og han tok imot det fra dem som ikke hadde noe, og forbød sine egne å samle det på seg.

Rahab ^{H7343} **Rahab** — hebraisk rāḥāb רַחַב^{H7343}, **vid, romslig**. Kvinnen i Jeriko som skjulte speiderne. Merk at et annet hebraisk ord, rahab רַחַב^{H7294} — *stormodig, skryteren* — er navnet Skriften bruker om **Egypt** og om havuhyret; det er ikke samme ord som hennes.

Skriften kaller henne det hun var, hver gang. *Skjøgen Rahab* — også i Hebreerbrevet og hos Jakob, som begge kunne ha latt det ligge. Ingen av forfatterne pynter på det.

Bekjennelsen hennes er kapitlets tyngdepunkt. Hun forteller speiderne hva byen har hørt om Rødehavet og om amorittkongene, og fortsetter: *Da vi hørte det, smeltet hjertet vårt... For Herren deres Gud, han er Gud i himmelen der oppe og på jorden her nede Joshua 2:11*. Det er en fyldigere bekjennelse enn noen israelitt avlegger i den boken, og den kommer fra en kanaaneisk skjøge på en bymur.

Tegnet er en snor i vinduet. En skarlagensrød snor, og hele husstanden må være inne i huset — den som går ut, har selv ansvaret for sitt blod. Det er Påskenen om igjen, i en fiendtlig by.

Og Det nye testamente gjør noe med henne som er lett å overse. Hun står i Kristi ættetavle *Matthew 1:5*. Hebreerbrevet regner henne blant troens vitner: *Ved tro gikk skjøgen Rahab ikke til grunne sammen med de vantro Hebrews 11:31*. Og Jakob bruker henne som sitt andre eksempel på tro som viser seg i gjerning — det første er Abraham *James 2:25*.

Abraham og Rahab, i samme avsnitt, som de to som viste hva de trodde.

ruts (å løpe) (ruts) H7323 **ruts** — hebraisk rūts רָץ^{H7323}, **å løpe**, å styrte av sted. Det alminnelige ordet for å løpe: løpere med bud, Ahima'as som løper fra kusjitten, livvakten som løper foran kongens vogn, Elia som binder opp om seg og løper foran Akabs hester til Jisre'el.

I ordspråket er det det eneste den rettferdige gjør. Herrens navn er et sterkt tårn; *dit løper den rettferdige og blir berget Proverbs 18:10*. Verbet står i qal imperfektum — enkelt, aktivt, pågående. Det er hans ene handling i setningen, og alt etter det skjer med ham, ikke ved ham; se **nisgav**.

Derfor er verbet verdt å veie. Å løpe er ikke å bygge, og det er ikke å kjempe. En mann i en bymur med et tårn i, forbedrer ikke tårnet; han kommer seg inn før porten stenges. Ordspråket gir ham ikke noe annet arbeid: det sier ikke at den rettferdige *forsterker* tårnet, *forsvarer* det eller *fortjener* det. Han løper.

Og å løpe er uverdig. **Naaman** ble tilbudt noe mindre enn å løpe og gikk vred sin vei; faren i Kristi lignelse er den som løper, og det koster en gammel mann verdigheten hans. Hebraisk har ikke noe høfligere ord her — dette er ordet for hastverk, for en som ikke går fordi det ikke er tid til å gå.

Sammenlign neste vers, ordspråkets egen mørke tvilling: *Den rikes gods er hans sterke by, og som en uinntakelig mur i hans egne tanker Proverbs 18:11*. Samme byggverk, annen byggmester — og avsløringen ligger i *hans egne tanker*. Den ene løper til et tårn han ikke bygde; den andre står inne i ett han innbiller seg. Se **migdal** og **oz**.

Salim G4530 **Salim** — gresk Saleim Σαλείμ^{G4530}, av en semittisk rot beslektet med šālôm שָׁלוֹם^{H7965}, **fred**. Stedet er nevnt én gang, og bare som et fast punkt å måle et annet sted fra: *Johannes døpte i Ainon, nær Salim, fordi det var mye vann der John 3:23*.

Ingen vet hvor det lå. To forslag holder seg: i Jordandalen sør for Bet-Sjean, der en klynge kilder fremdeles renner, og et sted i Samaria nær Sikem. Ingen av dem er sikre. Byen er altså en målestokk for et sted vi heller ikke kan finne.

Grunnen til at verset står der, er vanntilgangen. Johannes velger stedet fordi det var mye vann — og evangelisten synes det er verdt å nevne. Hadde dåpen vært en overøsing, ville en mugge holdt hvor som helst i Judea, og opplysningen ville vært uten mening. Se **Ainon** og **Dåp**.

Navnet er trolig i slekt med Salem, det gamle navnet på **Jerusalem** og byen Melkisedek var konge i *Genesis 14:18* — men det er en språklig likhet, ikke en identifikasjon, og de to stedene skal ikke slås sammen.

Et sted som betyr *fred*, kjent bare fordi det lå nær nok til å stedfeste en døpeplass.

Samaria ^{H8111} **Samaria** — hebraisk šōmērōn שֹׁמֶרֹן^{H8111}, av šāmar שָׁמַר^{H8104}, å vokte — **vaktfjellet**. Omri kjøpte høyden av Sjemer og bygde nordrikets hovedstad der; navnet gjelder både byen og landet omkring.

Byen faller i 722 f.Kr., og det som følger, er grunnen til alt senere. Assyria fører folket bort og flytter fremmede inn i stedet, og de nye innbyggerne fryktet Herren og dyrket samtidig sine egne guder *2 Kings 17:33*. Samaritanene er det blandede folket som blir igjen: de holder Mose fem bøker og ingenting mer, og bygger sitt eget tempel på Garisim.

Fiendskapet er gammelt og gjensidig. Da de tilbød seg å hjelpe med å bygge templet opp igjen etter eksilet, ble de avvist, og de motarbeidet arbeidet i årevis. På Kristi tid er avstanden fullstendig: *jøder har ikke omgang med samaritanere John 4:9*.

Og det er nettopp derfor Kristus stadig går dit. Han ber en samaritansk kvinne om vann og gir henne den lengste samtalen noe menneske får i Johannes-evangeliet. Han gjør en samaritan til helten i den lignelsen alle husker. Og av de ti spedalske er det bare én som vender tilbake for å takke — og han var en samaritan *Luke 17:16*.

Så blir landet den andre ringen i misjonsbefalingen. *I Jerusalem og i hele Judea og Samaria og helt til jordens ende Acts 1:8*. Forfølgelsen sprer disiplene dit, **Evangelisten** Filip forkynner der, og Peter og Johannes må komme fra Jerusalem for å se det med egne øyne. Se **Judea**.

Et fjell som het *vakten*, og et folk ingen ville regne med, satt inn i befalingen mellom hovedstaden og verden.

Samson ^{H8123} **Samson** — hebraisk šimšôn שִׁמְשׁוֹן^{H8123}, lest som **hans sol**, av šemeš שֶׁמֶשׁ^{H8121}, solen. Den siste av dommerne i Dommernes bok, og den mest motsetningsfylte skikkelsen i den.

Han er nasireer fra mors liv, viet før han ble født, og løftet er ikke hans eget valg. Nasireerløftet forbød vin, lik og rakekniv — og Samson bryter alle tre. Han tar honning ut av et løvekadaver, han holder gjestebud, og til slutt går håret.

Styrken hans er aldri hans egen. Formelen gjentas hver gang: *Herrens Ånd kom mektig over ham*. Den kommer over ham ved løven, ved rebene, ved eselkjeven. Han er sterkest når teksten sier at det ikke er han som gjør det.

Og hemmeligheten han gir bort, gir han bort etter tre advarsler. Dalila spør fire ganger, og han ser hva som skjer hver gang, og sier det til slutt likevel: *Det har aldri kommet rakekniv på mitt hode, for jeg har vært en Guds nasireer helt fra mors liv Judges 16:17.*

Den verste setningen i beretningen er den stilleste. Da han våkner og vil ryste seg som før, står det: *han visste ikke at Herren var veket fra ham Judges 16:20*. Han merket det ikke. Det er hele fortellingens moral, og den har ingenting med hår å gjøre.

Slutten er både dom og nåde. Blind, i kvernhuset, med håret i vekst igjen, ber han én bønn og river templet ned over seg selv og filisterne. Boken teller opp: han drepte flere i sin død enn i sitt liv.

Og Hebreerbrevet nevner ham blant troens vitner *Hebrews 11:32* — en mann som brøt alt han var viet til, og likevel står i den listen.

Samuel ^{H8050} **Samuel** — hebraisk šēmû 'ēl שְׁמוּאֵל^{H8050}, forklart som **hørt av Gud** eller *utbedt av Gud*, av šāma שָׁמָע^{H8085}, å høre — se **Shema**. Den siste av dommerne og den første i profetrekken, og mannen som salvet Israels to første konger.

Han er et bønnesvar før han er noe annet. Hanna, barnløs og bespottet, ber i stillhet ved Silo til presten Eli tror hun er drukken, og lover barnet tilbake til Herren. Hun får ham, og hun holder løftet: han vokser opp i helligdommen hos en prest hvis egne sønner er udugelige.

Kallet hans kommer om natten, og han kjenner ikke stemmen. Tre ganger løper han til Eli, og til slutt er det den gamle mannen som skjønner hva som skjer og lærer gutten hva han skal svare: *Samuel, Samuel! Og Samuel sa: Tal, for din tjener hører 1 Samuel 3:10*. Navnet hans betyr *hørt*, og det første han gjør, er å høre.

Så bærer han et embete ingen andre har hatt. Han dømmer, han ofrer, han profeterer, og han står mellom to tidsaldre: han er den siste som styrer uten konge, og den som må gi folket den kongen de krever. Da de ber om en konge *som alle folkeslagene*, sier Gud til ham at det ikke er ham de har forkastet, men Gud selv.

Han salver Saul, og siden David. Ved Betlehem går sju sønner forbi, og verset kapitlet er skrevet for, blir talt over den eldste: *mennesket ser på det som er for øynene, men Herren ser på hjertet 1 Samuel 16:7*. Se **Eliab** og **David**.

Og han sier den setningen alt annet i boken måles mot, til Saul, etter Amalek: *Se, å lyde er bedre enn slaktoffer 1 Samuel 15:22*. Se **Agag** og **Saul**.

Jeremia setter ham ved siden av Moses som forbeder *Jeremiah 15:1*; Hebreerbrevet nevner ham blant troens vitner *Hebrews 11:32*.

sarai H8297 **sarai** — hebraisk śāray שָׂרָי^{H8297}, navnet Abrahams hustru bar til Gud endret det. Betydningen er omstridt; den vanligste forklaringen er *min fyrstinne* — altså en tittel som tilhører én mann.

Hun kommer inn i beretningen med en setning som avgjør alt. Navnet på Abrams kone var Sarai *Genesis 11:29*, og få vers senere: *Sarai var ufruktbar, hun hadde ikke barn*. Alt som følger i Abrahams liv, presser mot den setningen.

Under det navnet gjør hun det man gjør når man ikke kan vente. Hagar er hennes forslag, og bitterheten etterpå er også hennes. Hun ler bak teltduken når løftet blir gjentatt, og nekter siden for at hun lo.

Så endres navnet, og endringen er liten og total. *Sarai, din kone, skal du ikke lenger kalle Sarai, for Sara skal være hennes navn Genesis 17:15* — og begrunnelsen følger: *jeg vil velsigne henne, og hun skal bli til folkeslag; kongers konger skal utgå fra henne*. **Sara** betyr ganske enkelt *fyrstinne*, uten eiendomsendelsen. Hun slutter å være én manns fyrstinne og blir fyrstinne uten videre.

Det skjer i samme kapittel som Abram blir Abraham — se **Abraham**, der Gud forlenger navnet med én bokstav og gjør det til et løfte. Begge navnene blir endret samtidig, og begge endringene peker samme vei: fra det private til folkeslagene.

Peter viser til henne som forbilde for troende kvinner *1 Peter 3:6*, og Hebreerbrevet regner henne blant troens vitner *Hebrews 11:11*.

Satan H7854 **Satan** — hebraisk śāṭān שָׂטָן^{H7854}, **motstander, anklager**, av śāṭān שָׂטָן^{H7853}, å stå imot, å motarbeide. Gresk Satanas Σατανᾶς^{G4567}. Ordet er først et alminnelig substantiv: det brukes om mennesker som står i veien for andre, og engelen som sperrer Bileams vei står der *som en motstander* med samme ord.

Med bestemt artikkel er det en tittel, ikke et navn — *anklageren*. Og det er nettopp den rollen han spiller de to gangene Det gamle testamente lar oss se ham i retten: i Jobs bok, der han stiller det spørsmålet hele boken svarer på — *er det uten grunn Job frykter Gud?* — og hos Sakarja, der han står ved Josvas høyre hånd for å anklage ham, og blir irettesatt *Zechariah 3:1-2*.

Han går aldri utover det han får lov til. I Job er grensene satt to ganger, uttrykkelig. Det er en av de mest oversette opplysningene i Skriften: anklageren opererer på tillatelse.

Det nye testamente gir ham flere navn enn noe annet vesen. *diabolos* διάβολος^{G1228}, *baktaleren; Beelsebul; denne verdens fyrste; fristeren; den onde; løgnens far*; og i Åpenbaringen samlet: *den store dragen, den gamle slangen, som kalles djevelen og Satan, han som forfører hele verden Revelation 12:9*.

Kristi møte med ham er en skrifttekstutveksling. Tre fristelser, tre svar, alle innledet med *det står skrevet* — og Satan siterer selv Skriften i den andre, korrekt sitert og feil brukt. Det er verdt å merke seg at det ikke holdt.

Og verbet hans er stadig anklage. Paulus spør *hvem vil anklage Guds utvalgte?* *Romans 8:33*, og Åpenbaringen kaller ham *våre brødres anklager, han som anklaget dem for vår Gud dag og natt* — og sier i samme åndedrag at han er kastet ned *Revelation 12:10*.

Enden er sagt kort: knust under føttene *Romans 16:20*, kastet i ildsjøen *Revelation 20:10*.

Saul H7586 **Saul** — hebraisk šā' ūl שָׂאֹול^{H7586}, **utbedt**, av šā' al שָׂאֹל^{H7592}, å be om — passivt partisipp: *den det er bedt om*. Israels første konge, og navnet gjør ham til et svar på folkets eget krav om en konge.

Han ser ut som svaret. *Han hadde en sønn som het Saul, en ung og vakker mann. Det fantes ingen mann blant Israels barn som var vakrere enn ham. Fra skulderen og oppover var han høyere enn alt folket 1 Samuel 9:2.* Det er nøyaktig den målestokken Samuel siden får beskjed om ikke å bruke — se **Eliab**.

Og han begynner godt. Han gjemmer seg blant kartongene når han skal utropes; han sparer dem som hadde foraktet ham; Ånden kommer over ham og han profeterer.

Det bryter sammen to ganger, og begge ganger på det samme. Ved Gilgal ofrer han selv fordi Samuel drøyer og folket sprer seg *1 Samuel 13:8-14*. Og etter **Amalek** sparer han **Agag** og det beste av buskapen, og forklarer sauene som offer. Samuels svar er dommen over hele regjeringstiden: *Se, å lyde er bedre enn slaktoffer 1 Samuel 15:22*.

Resten er en lang nedstigning. Sjalusien på **David**, spydet mot veggen, prestene i Nob drept, jakten gjennom ødemarken — og David som skåner ham to ganger *1 Samuel 24:6*. Til slutt en spåkvinne i En-Dor, og siden Gilboa.

Hans egen dom over seg selv er den sanneste linjen han sier: *jeg har handlet uklokt og faret storlig vill 1 Samuel 26:21*.

Og navnet lever videre. Apostelen het også Saul til Lukas begynner å kalle ham **Paulus** — begge menn av Benjamins stamme, den ene den første kongen, den andre den som selv sier han er den ringeste av apostlene.

Shema H8085 **Shema** — hebraisk šāma שָׁמָע^{H8085}, **hør** — imperativ, og dermed navnet på Israels bekjennelse etter dets første ord: *Hør, Israel! Herren vår Gud, Herren er én Deuteronomy 6:4*.

Verbet betyr mer enn å oppfatte lyd. Šāma שָׁמָע dekker både å høre og å adlyde; hebraisk har ikke noe eget ord for lydighet som er skilt fra hørsel. Det er derfor

Samuel svarer *tal, for din tjener hører* 1 Samuel 3:10 og mener at han skal gjøre det — og derfor **Samuels** navn selv er bygd på denne roten.

Bekjennelsen fortsetter med et bud, ikke en læresetning. *Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din makt* Deuteronomy 6:5, og så: legg disse ordene på hjertet, innskjerp dem for barna, tal om dem når du sitter hjemme og når du går på veien, når du legger deg og når du står opp.

Kristus blir spurt hvilket bud som er det største, og svarer med dette — og han begynner med *Hør, Israel*, altså med selve Shema, før han kommer til budet Mark 12:29-30. Den skriftlærde svarer at han har rett i at *Gud er én, og det er ingen annen ved siden av ham*, og Jesus sier at han ikke er langt fra Guds rike.

Tallordet bærer vekten. 'ehād תָּיֵחַ^{H259} er ordet for ett, og det brukes både om det udelte og om det sammensatte som utgjør en enhet — mann og kvinne blir *ett kjød* Genesis 2:24 med det samme ordet. Det avgjør ingen læresetning i seg selv; det er en observasjon om ordforrådet, og den bør ikke presses lenger enn det.

Bekjennelsen begynner ikke med *jeg tror*, men med *hør*. Se **Samuel** og **Tora**.

Silas G4609 **Silas** — gresk Silas Σίλας^{G4609}, trolig en kortform av **Silvanus**, som er navnet Paulus og Peter bruker i brevene. En ledende mann i menigheten i Jerusalem, og Paulus' følgesvenn på den andre misjonsreisen.

Han blir valgt til et vanskelig ærend. Etter rådsmøtet i Jerusalem sendes han og Judas Barsabbas med brevet til hedningmenighetene — to jødekristne fra Jerusalem sendt for å si til hedninger at de ikke må omskjæres. Lukas kaller dem *ledende menn blant brødrene*, og legger til at de også var profeter og *trøstet brødrene med mange ord* Acts 15:32.

Så velger Paulus ham når han og Barnabas skilles i strid om Markus. Silas er den som går inn i det bruddet, uten at teksten sier et ord om hvordan det var.

Filippi er hans scene. Etter piskingen og fotblokken: *ved midnatt ba Paulus og Silas og sang lovsanger til Gud, og fangene lyttet til dem* Acts 16:25. Jordskjelvet, fangevokteren, og hele hans hus døpt samme natt. Se **Dåp** og **Lydia**.

Han er også romersk borger, som Paulus — det er derfor de kan kreve at magistratene selv kommer og fører dem ut, etter å ha pisket dem uten dom.

Og han har en pennerolle. Peter skriver at han har sendt sitt første brev *ved Silvanus, som jeg regner for en trofast bror* 1 Peter 5:12, og han står som medavsender på begge brevene til Tessalonika. En mann som bar to apostlers brev, og som ikke skrev noe eget.

Simeon G4826 **Simeon** — gresk Symeōn Συμεών^{G4826}, av hebraisk šim 'ôn שִׁמְעוֹן^{H8095}, **han som hører**, av šāma ' שָׁמַע^{H8085} — se **Shema**. Lea gir sin andre sønn navnet fordi *Herren har hørt at jeg er tilsidesatt* Genesis 29:33. Flere bærer det.

Patriarken og stammen. Simeon og Levi hevner Dina ved Sikem med et blodbad, og Jakobs velsignelse gjør det til en forbannelse over begge: *jeg vil dele dem i Jakob og sprede dem i Israel* Genesis 49:7. Det gikk bokstavelig i oppfyllelse — Simeons arv lå inne i Judas område, og stammen forsvant gradvis inn i den.

Og så mannen i templet. Simeon i Jerusalem, *rettferdig og gudfryktig*, som ventet på *Israels trøst*, og som hadde fått det svaret at han ikke skulle se døden før han hadde sett Herrens salvede. Han tar barnet i armene og sier det som er blitt hetende Simeons lovsang: *Herre, nå lar du din tjener fare i fred, etter ditt ord* Luke 2:29.

Han sier også det ingen ellers sier den dagen. Til Maria: *dette barnet er satt til fall og oppreisning for mange i Israel, og til et tegn som blir motsagt — ja, også gjennom din egen sjel skal det gå et sverd*. Midt i en fødselsberetning står det en advarsel om et kors.

Og **Anna** kommer inn i samme stund. Se det oppslaget.

To andre bærer navnet i Det nye testamente: Simeon kalt Niger i Antiokia Acts 13:1, og Jakob bruker den hebraiske formen om **Peter** i rådsmøtet i Jerusalem Acts 15:14.

Simon G4613 **Simon** — gresk Simōn Σίμων^{G4613}, av hebraisk šim ‘ōn שִׁמְעוֹן^{H8095}, **han som hører** — se **Shema** og **Simeon**. Et av de vanligste navnene i Det nye testamente; ni menn bærer det, og Skriften må skille dem fra hverandre hver gang.

Simon Peter er den fremste. Kristus tiltaler ham med fødselsnavnet i de tunge øyeblikkene — *Salig er du, Simon Bar-Jona* Matthew 16:17, og siden *Simon, Simon, se, Satan krevde å få dere*, og til slutt tre ganger ved kullilden: *Simon, Johannes’ sønn, elsker du meg?* Han får det nye navnet ved første møte, men når det virkelig gjelder, blir han kalt det han het. Se **Peter** og **petros**.

De andre står tett. **Simon Kananeus**, seloten, en av de tolv. **Simon**, Herrens bror Mark 6:3. **Simon fariseeren**, som ikke ga vann til føttene. **Simon den spedalske** i Betania, i hvis hus salvingen skjedde. **Simon fra Kyrene**, som ble tvunget til å bære korset. **Simon garveren** i Joppe, i hvis hus Peter fikk synet av duken — et yrke som gjorde en mann seremonielt uren, og det er der Gud lærer Peter at ingen skal kalles uren. **Simon**, Judas Iskariots far. Og **Simon trollmannen** i Samaria — se **Simon Magus**.

Og betydningen er verdt å holde fast på. Navnet sier *han som hører*. Den mest kjente av dem er mannen som fikk beskjed om nettopp å høre, på fjellet — *dette er min elskede Sønn... hør ham* — og som i stedet ville bygge tre løvhytter.

Simon Magus **Simon Magus** — Simon trollmannen fra Samaria, Acts 8:9-24. *Magus* er ikke et etternavn, men det greske μαγεύω, å drive med magi. Han er den mest ubehagelige mannen i Apostlenes gjerninger, og enhver ærlig dåpslære må gå forbi ham.

Han hadde en tilhengerskare før Filip kom. Han drev med trolldom og forvirret folket i Samaria, og ga seg ut for å være noe stort: og alle holdt seg til ham, fra den minste til den største, og sa: Han er Guds kraft, den som kalles den store. Han hadde holdt dem i lang tid.

Så kommer setningen. Simon selv kom også til tro; og da han var blitt døpt, holdt han seg til Filip, og han undret seg da han så de tegn og mektige gjerninger som ble gjort Acts 8:13.

Lukas bruker det vanlige ordet — πιστεύω — uten forbehold. Simon trodde, ble døpt og ble værende. Etter enhver ytre prøve menigheten hadde til rådighet, var han innenfor.

Og i løpet av få dager tilbyr han penger for Den hellige ånd. Da han ser at Ånden blir gitt ved apostlenes hender, sier han *Gi meg også denne makten* — og får et av de mest knusende svarene i Skriften: *Måtte pengene dine gå til grunne sammen med deg, fordi du tenkte å kjøpe Guds gave for penger. Du har ingen del eller lodd i dette, for hjertet ditt er ikke rett for Gud Acts 8:20-21.* Peter ber ham omvende seg om kanskje ditt hjertes tanke må bli deg tilgitt, og legger til: *Jeg ser at du er full av bitter galle og bundet i urett.*

Simons svar er tvetydig helt til den siste linjen han sier: *Be dere til Herren for meg, så ikke noe av det dere har sagt, skal komme over meg.* Han ber om lettelse fra følgene, ikke om et nytt hjerte. Lukas forteller aldri hvordan det endte. Navnet hans lever videre i ordet **simoni**, kjøp og salg av hellige embeter.

Hva han avgjør, og hva han ikke avgjør. Han er den stående gjendrivelser av enhver lære som lar vannet virke av seg selv. En mann ble døpt av en evangelist i god anseelse, i apostlenes egen tid, og Peter sa til ham innen timen var omme at han hadde *ingen del eller lodd i dette*. Dåpen er døren; den er ingen maskin, og den fremstiller ikke et rett hjerte.

Men han gjendriver den motsatte villfarelsen like hardt. Ingen i Apostlenes gjerninger slutter av Simon at dåpen derfor bør utsettes, omgjerdes eller holdes tilbake til visshet er nådd — Filip døpte ham på hans bekjennelse, og fortellingen bebreider aldri Filip for det. Menigheten doper på bekjennelse, fordi det er det den er satt til å dømme om. Gud dømmer hjertet, og det er nettopp det Peter sier.

Løftet en mann gir ved vannet — og som altså kan gis falskt — er ἐπερώτημα; den andre som gikk gjennom vann og likevel falt, står under **Israel**.

Sinai H5514 **Sinai** — hebraisk sînay סִנַּי^{H5514}, fjellet der loven ble gitt. Det andre navnet er **Horeb**, og leksikaene behandler dem som ett sted.

Ankomsten er iscenesatt som ingen annen scene i Det gamle testamente. Folket skal hellige seg i tre dager og vaske klærne sine; det settes grenser rundt fjellet,

og den som rører ved det, skal dø. Så torden og lyn, en tung sky, en basun som lyder høyere og høyere, fjellet i røyk fordi Herren steg ned i ild, og hele fjellet skalv sterkt *Exodus 19:16-18*. Folket ber Moses tale i stedet for Gud, for de tåler det ikke.

Det som blir gitt der, er en pakt før det er en lovsamling. *Dere har sett hva jeg gjorde med egypterne... nå, om dere lyder min røst og holder min pakt Exodus 19:4-5.* Utgangen fra Egypt kommer først; kravene kommer etter. Rekkefølgen er ikke tilfeldig, og hele Femte Mosebok hviler på den.

Og det gikk galt mens Moses ennå var på fjellet. Kalven blir støpt av folkets egne ringer, og festen holdes i Herrens navn. Moses knuser tavlene ved foten av det fjellet de var hogd på.

Hebreerbrevet setter de to fjellene opp mot hverandre, og det er den skarpeste bruken i Skriften: *Dere er ikke kommet til et fjell som kan røres ved, og til brennende ild, til mulm og mørke og storm... men dere er kommet til Sions berg og den levende Guds by Hebrews 12:18-22.* Det ene fikk ingen røre; det andre er man kommet inn i.

Og Paulus plasserer det utenfor landet. *For Hagar er fjellet Sinai i Arabia og svarer til det Jerusalem som nå er Galatians 4:25* — i allegorien hans er lovpakten trellkvinnens. Se **Arabia** og **Horeb**.

Navnet betyr trolig noe med *Sin*, en månegud, eller med tornebusken — begge forklaringene er usikre, og ingen av dem bør bære vekt.

Skriften (Bibelen) ^{G1124} **Skriften (Bibelen)** — gresk graphē γραφή^{G1124}, **det skrevne**, av graphō γράφω^{G1125}, å skrive. Dette er det Bibelen kaller seg selv; ordet *Bibelen* står ingen steder i den. Se **Bibelen**.

Ordet er påfallende nøkternt. Det betyr ganske enkelt *en skrift*, det samme ordet en kvittering eller et brev kunne kalles. Det som gir det vekt, er ikke ordet, men den bestemte formen og det som stadig sies om det: *Har dere ikke lest?, Skriften kan ikke gjøres ugyldig John 10:35, det står skrevet.*

Uttrykket «det står skrevet» er et perfektum passivum — gegraptai γέγραπται^{G1125} — som på gresk betegner en handling i fortid med varig virkning: *det er blitt skrevet, og det står*. Det er ordet Kristus svarer fristeren med tre ganger, og det er ordet han svarer sine motstandere med gjennom hele tjenesten.

Påstanden om opphavet er entydig. *All Skrift er utåndet av Gud 2 Timothy 3:16, og Peter: aldri ble noen profeti båret fram ved et menneskes vilje, men Guds hellige mennesker talte, drevet av Den Hellige Ånd 2 Peter 1:21.*

Og bruken den er gitt til, er også oppgitt. *Nyttig til undervisning, til overbevisning, til oppretting, til oppdragelse i rettferdighet* — fire ting, og bare den første av dem er å lære noe nytt. De tre andre er å bli korrigert.

Den oppstandne Kristus behandler den som ett stykke om seg selv. På veien til **Emmaus** *begynte han fra Moses og fra alle profetene og utla for dem i alle skriftene det som handlet om ham selv Luke 24:27.*

Og jødene i Berøa er denne ordbokens eget forbilde: de tok imot ordet med all godvilje og *gransket skriftene daglig for å se om det forholdt seg slik Acts 17:11* — de hørte villig, og de etterprøvde likevel.

Sodoma G4670 **Sodoma** — gresk Sodoma Σόδομα^{G4670}, den nytestamentlige formen av hebraisk sēdōm סְדוֹם^{H5467}, **Sodom**. En av byene på Jordan-sletten, ødelagt sammen med Gomorra: *Da lot Herren det regne svovel og ild over Sodoma og Gomorra, fra Herren, fra himmelen Genesis 19:24.*

Abraham prutet om byen og ble ikke irettesatt for det. Fra femti rettferdige ned til ti, med spørsmålet som bærer hele samtalen: *Skulle ikke hele jordens dommer gjøre rett? Genesis 18:25.* Det ble ikke funnet ti.

Og Skriften navngir selv hva synden var. Esekiel, som ingen leser i denne sammenhengen: *Se, dette var din søster Sodomas synd: overmot, overflod av brød og sorgløs ro hadde hun og hennes døtre, men den fattige og trengende styrket hun ikke Ezekiel 16:49.* Neste vers legger til det avskyelige. Begge deler står, og ingen av dem skal strykes for å gjøre saken enklere.

Judas' brev og Peter tar den opp som varsel — byene ble satt til et forbilde på det som kommer *Jude 1:7, 2 Peter 2:6.*

Kristus bruker den som målestokk, og målestokken er skarpere enn man venter. Om byer som ikke tar imot budskapet: *det skal gå Sodomas land tåleligere på dommens dag enn den byen Matthew 10:15,* og om Kapernaum, at hadde de mektige gjerningene skjedd i Sodoma, hadde byen stått den dag i dag *Matthew 11:23-24.* Å ha hørt mer gjør dommen tyngre, ikke lettere.

Og Åpenbaringen gjør navnet til et åndelig kjennemerke — den store byen som åndelig kalles Sodoma og Egypt, der også vår Herre ble korsfestet *Revelation 11:8.* Se **Egypt**.

Lot slapp ut, og hustruen hans så seg tilbake. Kristus koker det ned til tre ord: *Kom Lots hustru i hu Luke 17:32.*

synarmologoumenē (synarmologoumenē) G4883 **synarmologoumenē** — gresk synarmologeō συναρμολογέω, **å føye eller tilpasse sammen**, av *syn*, sammen, og et sammensatt ord av *harmos* ἁρμός^{G719}, en fuge, et ledd. Abbott-Smith forklarer det med det klassiske *synarmozō*: å føye tett sammen, om delene i et byggverk.

Det står to ganger, begge i Efeserbrevet, og Paulus bruker det om to forskjellige byggverk. Om en bygning: *i hvem hver bygning sammenføyes og vokser til et hellig tem-*

pel i Herren Ephesians 2:21. Og om et legeme: ut fra ham blir hele legemet sammenføyd og holdt sammen ved hvert bånd som gir støtte Ephesians 4:16.

Formen i Efeserne 2:21 er et presens passivt partisipp — *idet det blir sammenføyd*, vedvarende, og av en annen. Ikke et ferdig byggverk, og ikke et som setter seg sammen selv. Hver stein blir tilpasset av en hånd som ikke er steinens egen.

Og så gjør Paulus noe ingen byggmester kunne. Han sier at bygningen *auxanō* αὐξάνω^{G837} — **vokser**. Se **auxei**. Murverk vokser ikke, og legemer føyes ikke sammen; han har med vilje kjørt de to bildene inn i hverandre, så menigheten er et tempel som lever og et legeme under oppføring.

Fugene er poenget. En stein blir tilpasset *sine naboer*, ikke tegningen i det abstrakte — og derfor ender avsnittet med at dere *bygges sammen til en Guds bolig i Ånden*.

Syria ^{G4947} **Syria** — gresk Syria Συρία^{G4947}, landet nord for Israel. Det hebraiske navnet bak er **Aram**, og det er verdt å si først: norske bibler skriver *Aram* i Det gamle testamente og *Syria* i Det nye, og de er samme land.

I Kongebøkene er det fienden med et menneskeansikt. Damaskus styrer, og krigene fyller kapitlene — men den mest kjente syrerer i Skriften er en general som blir helbredet: *Naaman, hærfører for kongen av Aram, var en stor mann hos sin herre og høyt aktet, for ved ham hadde Herren gitt Aram seier. Mannen var en veldig kriger, men han var spedalsk 2 Kings 5:1. Se Naaman.*

Og Elisja gråter over landet. Han ser Hasael for seg og forteller ham hva han vil gjøre mot Israel, og den kommende kongen spør om han er en hund, siden han skulle gjøre noe slikt. Han gjør det.

I Det nye testamente skifter det fullstendig karakter. Syria er der Paulus blir omvendt — Damaskus ligger i det — og **Antiokia**, provinsens hovedstad, blir hedningemisjonens senter: det er der disiplene *først ble kalt kristne*, og det er derfra Paulus blir sendt ut på alle tre reisene.

Og språket ble hele Midtøstens. Arameisk, syrisk, er språket i deler av Daniel og Esra og språket Kristus talte. Den syriske kirken bevarte Peshitta, en av de eldste bibeloversettelsene som finnes.

Fienden i Kongebøkene ble misjonsbasen i Apostlenes gjerninger.

Talmud Talmud — hebraisk *talmud*, **lære**, av *lāmad* לָמַד^{H3925}, å lære, å innøve. Den store samlingen av jødisk sivil- og religionsrett med tilhørende drøfting. Ordet står ikke i Bibelen, og verket er ikke en del av den.

Det er bygd i to lag. Kjernen er **Misjna**, den muntlige loven skrevet ned omkring år 200 e.Kr. Rundt den ligger *Gemara*, generasjoners diskusjon av Misjna — og de to sammen er Talmud. Den babylonske utgaven, ferdig omkring år 500, er den som regnes som den autoritative; den jerusalemske er eldre og kortere.

Formen er verdt å kjenne, for den er ikke som en lovbok. Talmud gjengir uenighet i stedet for å avgjøre den. Minoritetsstandpunktet blir stående, med navns nevne, ved siden av det som ble vedtatt — begrunnelsen er at en avvist mening kan bli tatt opp igjen senere. Det er en drøftingstekst, ikke en katekisme.

Om forholdet til Skriften er nettopp det denne artikkelen skal gjøre klart. Talmud handler om Bibelen; den er ikke i den. Dette er ikke en nedvurdering — det er en sjangeropplysning, og den samme som gjelder enhver kommentar.

Kristus møter forløperen til dette stoffet mens den ennå er muntlig, og han skiller skarpt: *dere har satt Guds bud til side for deres egen overlevering* Mark 7:9, med korban som eksempel. Han avviser ikke overlevering som sådan; han avviser overlevering som opphever budet den skulle verne.

Se **Misjna** for det første laget, og **Tora** for det verket kommenterer.

Testamente G1242 **Testamente** — gresk *diathēkē* διαθήκη^{G1242}, som i Skriften nesten alltid betyr **pakt**, ikke et menneskes siste vilje. Det gjengir hebraisk *bērit* בְּרִית^{H1285}, pakt — det ordet som *skjæres*, ikke inngås: hebraisk sier at man *skjærer* en pakt, av dyrene som ble delt og partene som gikk mellom stykkene.

Om hvorfor bøkene våre da heter testamenter, er et oversettelsesspor. Latinsk *testamentum* ble valgt for *diathēkē*, og norsk arvet ordet. Derfor heter samlingene *Det gamle* og *Det nye testamente*, når det som menes, er *den gamle* og *den nye pakt*.

Forskjellen mellom de to greske ordene er verdt å holde fast på. *synthēkē* συνθήκη^{G4934} var det vanlige ordet for en avtale mellom likeverdige parter. Septuaginta valgte det ikke. *Diathēkē* er en ensidig ordning — noe én part fastsetter og den andre tar imot. Det er ikke en forhandling.

Hebreerbrevet spiller bevisst på begge betydningene i det ene stykket der arveretten er poenget: *hvor det er et testament, er det nødvendig at døden til den som opprettet det, blir godtgjort* Hebrews 9:16. Forfatteren utnytter at det greske ordet kan bety begge deler, og bygger på det at pakten trer i kraft ved en død.

Jeremia lovet en ny. Dette er pakten som jeg vil slutte med Israels hus etter de dager... Jeg vil legge min lov i deres indre Jeremiah 31:33, sitert i sin fulle lengde i Hebrews 8:8-12. Og Kristus sier ved bordet: *dette begeret er den nye pakt i mitt blod*.

Se **Bibelen** og **Skriften (Bibelen)**.

Tora H8451 **Tora** — hebraisk *tôrāh* תּוֹרָה^{H8451}, **undervisning, rettleiding**, *av yārāh* יָרָה^{H3384}, å kaste, å skyte — og derav **å peke ut retning**, slik en utstrakt hånd viser vei. Grunnbetydningen er altså ikke *lov* i juridisk forstand, men *veiledning*: det en far gir en sønn.

Ordet dekker tre stadig videre kretser. De fem Mosebøkene. Så hele Det gamle testamente, som når Kristus siterer Salmene og kaller det *deres lov* John 10:34. Og så, i alminnelighet, Guds undervisning.

Septuaginta oversatte det med gresk $\text{nomos νόμος}^{\text{G3551}}$, som betyr *lov* i juridisk mening — og den ene oversettelsen har farget hele diskusjonen siden. En stor del av det som leses som en motsetning mellom lov og nåde, står i tekster der det hebraiske ordet bak ville vært *rettledning*.

Salmene behandler den ikke som en byrde. Herrens lov er fullkommen, den gir sjelen nytt liv Psalms 19:8. Salme 119 er hundre og sekstiseks vers om å elske den. Ingen av dem lyder som noen som slipper unna med nød og neppe.

Og Kristus sier hva han gjør med den. Tro ikke at jeg er kommet for å oppheve loven eller profetene; jeg er ikke kommet for å oppheve, men for å oppfylle Matthew 5:17. Paulus, som skriver hardest om lovgjerninger, sier likevel at loven er hellig, og budet hellig og rettferdig og godt Romans 7:12, og at den var vår tuktemester til Kristus Galatians 3:24.

Se **Bibelen** for hvordan Tora står som første del av Tanakh, og **Talmud** og **Misjna** for kommentaren jødedommen bygde rundt den.

Tringine Bibelbygger. Tringine kompilerer ferdige bibelutgaver fra en katalog på over femti tekster — fra Leningrad-kodeksen og Vulgata til Luther 1545, King James 1611 og norske utgaver som Bibelen 1930 og Studentmållagsbibelen 1921. Den kan sette inntil tre bibler ved siden av hverandre, vers for vers, slik at grunntekst og oversettelse står på samme oppslag. Grunnspråkdataene henter den fra Darash.

Tringine lager ikke oversettelsene. Den bygger utgaven av dem: valg av tekst, format og utforming, ferdig til skjerm eller trykk.

A.9 Hva det brukes til

- Bygge sin egen bibelutgave: velge tekst, format og utforming, digitalt eller klart for trykk
- Sette grunnteksten og oversettelsen ved siden av hverandre, vers for vers — inntil tre tekster samtidig
- Sammenligne to oversettelser linje for linje uten å bla mellom to bøker
- Trykke opp bibler til en menighet, en misjonsmark eller en gave
- Få tak i eldre og sjeldne tekster som for lengst er ute av bokhandelen
- Prøve det først uten å betale: én byggekreditt er gratis

tringine.publifie.pro

A (alpha) G1 Alfa — **det greske alfabetets første bokstav.** Av hebraisk opphav, fra אָלף. Som tallord: α er 1, α, er 1000.

Bokstaven bærer sitt eget opphav i navnet. Hesychios opplyser at ἄλφα er fønikisk for *oksehode* — og det er nettopp det den hebraiske alef er: et bilde av et oksehode, snudd på siden av grekerne og gjort til vokal. Herodas har et uttrykk om en mann som *ikke engang kjenner stavelsen alfa*, altså en som ikke kan lese i det hele tatt.

For en ordbok er alfa-forstavelsen det viktigste. Abbott-Smith skiller to, kanskje tre bruksmåter. Den første er alfa privativum, nektende: ἄ- foran konsonant, ἄν- foran vokal. Slik blir τέκνον til ἄτεκνος, barnløs, og γινωστός til ἄγνωστος, ukjent. Den andre er alfa copulativum, som betegner fellesskap: ἀδελφός, *bror*, er den som deler samme morsliv. En tredje, forsterkende bruk antas av enkelte, men er omstridt.

Og så er bokstaven blitt et navn. *Jeg er Alfa og Omega, begynnelsen og enden, sier Herren* — Revelation 1:8, gjentatt i Revelation 21:6 og Revelation 22:13. Liddell-Scott fører uttrykket opp som en egen betydning: τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦ, *det første og det siste*.

Det er verdt å stanse ved hva slags bilde det er. Han sier ikke at han er den største. Han sier at han er ytterpunktene — og at alt som kan skrives, står mellom dem.

Αἰών (ainōn) G137 **Ainon** — **stedet med kildene.** Et ubøyelig stedsnavn i gresk, dannet på hebraisk אֵינַן, *kilde, øye*. Abbott-Smith fører navnet opp med nettopp den noten, og Strong gjengir betydningen som *kilder*. Én eneste forekomst i hele Skriften.

Den forekomsten er John 3:23: *Johannes døyte også i Ainon nær Salim, fordi det var mye vann der*. Evangelisten kunne ha nøyd seg med stedsnavnet. Han legger til grunnen.

Navnet og begrunnelsen sier det samme. Stedet heter *kildene*, og teksten sier at det ble valgt *fordi det var mye vann der*. En handling som bare krevde en håndfull vann, ville ikke ha trengt en slik adresse. Se βαπτίζω.

Salim er ikke sikkert lokalisert, og Ainon er kjent bare gjennom dette ene verset. Det vi vet, er det Johannes selv oppgir: rikelig vann, og en døper som gikk dit vannet var.

βάπτισμα (baptisma) G908 **Neddykkingen; dåpen** — **handlingens resultat.** Substantiv dannet av βαπτίζω. 22 forekomster, alle i Det nye testamente.

Abbott-Smith trekker en grammatisk grense som er verdt å merke seg: βάπτισμα er *resultatet* av å døpe, mens βαπτισμός er selve *handlingen*. Endelsen -μα gjør det. Ordet navngir altså ikke en seremoni man utfører, men en tilstand man er brakt inn i.

Ordet finnes ikke i klassisk gresk før Det nye testamente. Liddell-Scott har ingen hedensk attestasjon å vise til — det er de kristne skriftene selv som mynter det. Verbet fantes, sylteoppskriftene og skipsforlisene fantes; substantivet oppstår først når det trengs et navn på det som skjer med et menneske.

I overført betydning står det tre ganger, og alle tre er Jesu egne ord om sin død

— *Mark 10:38, Mark 10:39, Luke 12:50*. Ellers om Johannes' dåp: *Mark 1:4, Luke 3:3, Acts 13:24, Acts 19:4* kaller den *omvendelsens dåp*. Og om den kristne dåpen: *Romans 6:4, Ephesians 4:5, Colossians 2:12, 1 Peter 3:21*.

Hammeren er tallordet. Én Herre, én tro, én dåp — *Ephesians 4:5*. Paulus ramser opp det som ikke kan flertallsbøyes uten å ødelegges. Han setter dåpen i samme rekke som Herren selv og som troen: ikke som en av flere valgfrie riter, men som en av de tingene det bare finnes én av.

Ordet står i familie med verbet βαπτίζω, med βαπτισμός om den rituelle vaskingen, og med Βαπτιστής, som er Døperens tittel.

βάπτω (baptō) G911 Å dyppe; å dyppe i farge, å farge. Et primærverb. Tre forekomster i Det nye testamente — og aldri om dåp.

Det er et gammelt ord, og Liddell-Scott viser hvor bredt det spente. I *Odysseen* 9,392 dypper smeden den glødende øksen i kaldt vann for å herde den. Aischylos og Sofokles bruker det om et sverd som dyppes i blod. Herodot og Platon bruker det om ull som farges purpur. Theokritos bruker det om å senke kruken for å hente opp vann. Aristofanes har et uttrykk om å *farge en mann i Sardes' farge* — det vil si å slå ham blodig.

Bruken i Det nye testamente er derimot smal og fysisk liten. Den rike mannen ber om at Lasarus må *dyppe fingertuppen* i vann — *Luke 16:24*. Jesus *dypper biten* og gir den til Judas — *John 13:26*. Og rytteren på den hvite hesten bærer en kappe *dyppet i blod* — *Revelation 19:13*. En finger, et bryststykke, et plagg. Aldri et menneske.

I Septuaginta gjengir βάπτω vanligvis hebraisk טָבַל, og også der handler det oftest om en del: presten som dypper fingeren i blodet, *Leviticus 4:17*.

Skillet mot βαπτίζω er ikke en teologs oppfinnelse — det er en kokks. Nikander, gresk dikter og lege omkring 200 f.Kr., bevart hos Athenaios i *Deipnosophistae* IV,133c–e, forklarer at nepeskivene først skal dyppes (βάπτω) i kokende vann og deretter legges (βαπτίζω) i sterk lake. Dyppet er en berøring. Laken lager en sylteagurk. Og det er det siste ordet Det nye testamente bruker om dåp.

βαπτίζω (baptizō) G907 Å dyppe, å senke, å sende under; å overvelde. Av en avledning av βάπτω. 65 forekomster, alle i Det nye testamente.

Ordet er ikke religiøst fagspråk. Greske forfattere bruker det om å føre en ting under en overflate og la den bli der. Josefus støter et sverd til festet i en manns stru-

pe; Galen senker en trepan ned i ben. Om skip bruker Polybios det om **å sende dem til bunns**; om soldater, som vasser i vann til brystet over et vadested. Om en by skriver Josefus at folkemengden som strømmet inn i Jerusalem før beleiringen **oversvømte** den. I passiv, om et menneske, betyr det rett og slett **å drukne**.

Det er i bildene ordet åpner seg, for alle går samme vei: en mann er over hodet, og det han er under, eier ham nå. Platon har menn *gjennombløtt av vin*. Plutark har en mann *over hodet i gjeld*. Diodoros har en borger nedsunket **i skatter**. Achilles Tatios: *den som er døpt i vrede, går under*. Libanios: **en sjel døpt i sorg**. Og Platon igjen, om en gutt som taper en ordveksling — han ser at gutten *er kommet ut på dypt vann*. Det er denne kraften ordet bærer inn i *Romans* 6:3. Ikke en mann berørt av vann. En mann i det, og det har ham.

Grensen mot βάπτω trekkes av en sylteoppskrift. Nikander — gresk dikter og lege, omkring 200 f.Kr., bevart hos Athenaios, *Deipnosophistae* IV,133c–e — sier til kokken at nepeskivene skal *dyppes* (βάπτω) i kokende vann og deretter *legges* (βάπτίζω) i sterk lake. Dyppet er kortvarig og kan gjøres om. Laken lager en sylte-agurk: tingens natur er forandret, og den går ikke tilbake. I Det nye testamente fukter βάπτω bare en del — en fingertupp, en bit brød, et farget plagg — og brukes aldri om dåp. Skillet ble avgjort i en kokebok to hundre år før Kristus.

I Septuaginta står ordet bare fire ganger, og ett av stedene er avgjørende: *2 Kings* 5:14, der det gjengir hebraisk טָבַל om Naaman som *dypper seg selv* sju ganger i Jordan. Det eneste stedet den greske oversettelsen bruker dette ordet om et hebraisk verb, er en spedalsk som går ned i en elv og kommer opp ren. Ellers: *Isaiah* 21:4, *lovløsheten overvelder meg*.

I Det nye testamente teller fire konstruksjoner. Absolutt, om selve handlingen — *Mark* 1:4, *John* 3:22, *1 Corinthians* 1:17 — der partisippet ὁ βαπτίζων står som tittel, *Døperen*. I **medium** i *Acts* 22:16 og *1 Corinthians* 10:2, *la deg døpe*: Ananias sier ikke til Saulus at noe skal gjøres med ham, men at han skal underkaste seg det. Med ἐν, om elementet. Og med εἰς, om element, hensikt eller resultat — se εἰς.

Hammeren er Kristi egen munn. Tre ganger tar Han substantivet og verbet sammen — βάπτισμα βαπτίζομαι, *den dåpen jeg skal døpes med* — og Han mener sin død: *Mark* 10:38, *Mark* 10:39, *Luke* 12:50. *Jeg har en dåp å døpes med, og hvor jeg gruer meg til den er fullført!* Han ble ikke stenet av korset. Han gikk under det, og stod opp. Hva ordet enn betyr, definerte Han det med sitt eget legeme.

Og fortellingene holder bildet uten unntak. Jesus *steg straks opp av vannet* *Matthew* 3:16. Johannes døyte i Ainon *fordi det var mye vann der* *John* 3:23. Filip og hoffmannen **gikk begge ned i vannet** *Acts* 8:38. Ikke én gang i Skriften bæres vannet til den som skal døpes; hver gang føres den som skal døpes til vannet.

Rundt verbet ligger fire ord i samme rot: βάπτισμα er selve handlingen, βαπτισμός den rituelle vaskingen, Βαπτιστής Døperen som navn, og βάπτω det korte dypet som bare fukter en del.

βαπτισμός (baptismos) G909 En vasking, en renselse med vann; selve handlingen.

Av βαπτίζω. Fire forekomster i Det nye testamente.

Abbott-Smith setter ordet opp mot βάπτισμα: βαπτισμός er *handlingen* det andre ordet er *resultatet* av. I praksis brukes det om jødisk seremoniell rensing, ikke om den kristne dåpen.

Og bruken bekrefter det. *Mark 7:4* om fariseernes vasking av begre, krukker og kopper. *Hebrews 9:10* om *mat og drikke og forskjellige vaskinger*, kjødelige forskrifter pålagt inntil ordningens tid. *Hebrews 6:2* om *læren om vaskinger* — flertall, og Westcott mener nettopp flertallsformen er valgt for å favne både de jødiske ritene og den kristne dåpen under ett. Det fjerde stedet er *Colossians 2:12*, der håndskriftene er delte mellom denne formen og βάπτισμα.

Liddell-Scott har en bibetydning som er verdt å ta med: hos legene Archigenes og Poseidonios, gjengitt hos Aëtios, betyr βαπτισμός *letargisk søvn* — den bevisstløse tilstanden der en mann er gått under og ikke lenger svarer. Ordet holdt bildet også utenfor tempelet.

Nærmest står verbet βαπτίζω og resultatordet βάπτισμα; for vaskingen selv, se også λουτρόν, badet.

Βαπτιστής (baptistēs) G910 Den som døper; Døperen. Nomen agentis av βαπτίζω. 14 forekomster i Det nye testamente, og hver eneste av dem gjelder én mann.

Abbott-Smith fører opp hele listen uten unntak: *Matthew 3:1, Matthew 11:11, Matthew 11:12, Matthew 14:2, Matthew 14:8, Matthew 16:14, Matthew 17:13, Mark 6:25, Mark 8:28, Luke 7:20, Luke 7:33, Luke 9:19*. Johannes, sønn av Sakarja. Ingen andre bærer tittelen.

Det bemerkelsesverdige er at han fikk den. En mann kan hete Simon fiskeren eller Matteus tolleren; det er yrket som gir navnet. Johannes ble hetende etter det han gjorde med folk i en elv. Markus veksler mellom tittelen og partisippet ὁ βαπτίζων, *han som døper* — det er ikke en engangshandling, det er en beskjeftigelse.

Og han er attestert utenfor Skriften. Josefus, *Jødenes historie* 18,5,2, kaller ham med det samme greske ordet — en jødisk historiker som skriver for romerske lesere og ikke har noe teologisk ærend, men som likevel kjenner mannen under nøyaktig dette navnet. Herodes drepte ham, skriver Josefus, fordi folket samlet seg om ham.

Om selve handlingen han er oppkalt etter, se verbet βαπτίζω og substantivet βάπτισμα.

βρέφος (**brephos**) G1025 **Et ufødt barn; et nyfødt spedbarn.** Liddell-Scotts første betydning er utvetydig: *foster i mors liv*. Homer bruker det om det ufødte føllet i hoppa (*Iliaden* 23,266). **Åtte forekomster i Det nye testamente.**

Og de er ømme. Barnet som **sprang** i Elisabets liv da Maria hilste — *Luke 1:41* og *Luke 1:44*. Barnet svøpt og lagt i en krybbe — *Luke 2:12* og *Luke 2:16*. Spedbarna som ble båret til Jesus for at han skulle røre ved dem — *Luke 18:15*. Barna som ble satt ut for å dø i Egypt — *Acts 7:19*. *Som nyfødte barn, lengt etter den ekte melk* — *1 Peter 2:2*. Og Timoteus, som *fra barnsben av* hadde kjent de hellige skrifter — *2 Timothy 3:15*.

Lukas griper til dette ordet fire ganger. Lukas skrev også Apostlenes gjerninger, der ni dåpshandlinger fortelles i detalj.

Hammeren. Dette er ikke et argument fra taushet; det er et argument fra et ord som ble liggende. Det greske ordet for *spedbarn* fantes, var i bruk, ble brukt av nettopp disse forfatterne, og står i de samme kapitlene som forteller om dåp. Det forekommer aldri i samme setning som βαπτίζω. Ikke én gang av åtte.

Hadde apostlene døpt spedbarn, lå βρέφος klart til å si det — og Ånden lot det ligge hver eneste gang.

Sammenlign τέκνον, ordet som betyr etterkommer og ikke alder.

γένεσις (**genesis**) G1078 **Opphav, opprinnelse, tilblivelse.** Av γίγνομαι, *å bli til*. Tre forekomster i den greske teksten som ligger til grunn for tellingen her.

I gresk allmennspråk er ordet vidt. Homer kaller Okeanos *guden*es γένεσις, deres opphav. Hos Platon og Aristoteles står det som fast motsetning til φθορά, forgjengelse: det som blir til, mot det som går til grunne. Aristoteles skrev en hel avhandling med denne motsetningen i tittelen. Videre kan ordet bety *ætt* og *herkomst* — hos Sofokles om hvem en er født av — og i astrologiske tekster om en fødselsstjerne, og dermed om et menneskes lodd.

I Septuaginta gjengir det først og fremst hebraisk מִן הַדּוֹר, *slektsledd, det som ble til*. Det er den gjengivelsen som ga den første bibelboken sitt greske navn, og formelen i *Genesis 2:4* og *Genesis 5:1* går rett inn i Det nye testamente.

For Matteus åpner med den: βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, boken om Jesu Kristi ættetavle *Matthew 1:1*. Abbott-Smith fører også *Matthew 1:18* hit, om selve fødselen.

Jakob bruker ordet to ganger, og begge gangene bittert. Mannen som ser seg i speilet, ser τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ *James 1:23* — ansiktet han ble født med, det han er skapt til å være — og går bort og glemmer det straks. Og tungen setter fyr på τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως *James 3:6*, tilværelsens hjul, det som ruller fra det øyeblikket et menneske blir til. Samme ord som står over slektsboken i Matteus, står her over et hjul i brann.

δοῦλος (**doulos**) Slave, trell.

Liddell-Scott-Jones er presis om grunnbetydningen: egentlig **en født trell**, i motsetning til en som er *gjort* til trell. Abbott-Smith setter ordet opp mot ἐλεύθερος (fri) og mot κύριος og δεσπότης (herre); i Septuaginta står det nesten alltid for עֶבֶד.

Det er dette ordet Jesus velger i *Matthew 20:27*: «den som vil være den første blant dere, skal være deres slave» — ikke det mildere διάκονος, som står i verset foran. Rekkefølgen skjerpes: tjener, så slave.

Paulus bruker det samme ordet om seg selv, δοῦλος Χριστοῦ.

εἰς (**eis**) G1519 **Til; inn i; med sikte på.** 1 457 forekomster — et av de vanligste ordene i Det nye testamente, og det avgjør stille to av de mest omstridte setningene om dåp. En preposisjon om *bevegelse mot og inngang i*: ikke å hvile ved siden av noe, men å komme fram til det og gå inn.

Abbott-Smith, som behandler βαπτίζω med denne preposisjonen, fører den opp som markør for **element, hensikt eller resultat** (med henvisning til Lightfoot, *Notes*, 155). Liddell-Scott siterer *Acts 2:38* under samme punkt: βαπτισθήτω ἕκαστος εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Første setning. *La dere døpe εἰς syndenes forlatelse.* Preposisjonen peker framover. Dåpen sikter mot tilgivelsen — den er ikke en kvittering utstedt for et oppgjør som alt er lukket. Sammenlign *Matthew 3:11*, der Johannes døper εἰς μετάνοιαν, *til omvendelse*: samme framoverrettede bevegelse.

Andre setning, og den er den største. Samme preposisjon bærer den troende et sted hen: døpt εἰς Χριστόν, *til Kristus* — *Romans 6:3, Galatians 3:27, 1 Corinthians 12:13*. Og til Hans navn: *Matthew 28:19, Acts 8:16, Acts 19:5*. Og, én gang, til Moses: *1 Corinthians 10:2*.

Det er ikke en preposisjon om tilknytning. Det er en preposisjon om *ankomst*. Dåpens mål er en Person.

Hammeren. Begge halvdelene står eller faller sammen, for det er ett ord som gjør begge jobbene. Om εἰς i «døpt til Kristus» betyr virkelig inngang i Ham — og det bestrider ingen — da betyr εἰς i «døpt til syndenes forlatelse» at handlingen virkelig sikter mot den forlatelsen, og den kan ikke reduseres til et merke man bærer etterpå. Og om εἰς tømmes til et blott og bart tegn i *Acts 2:38*, tømmer den samme tømmingen *Romans 6:3*, og ingen er døpt *inn i* noen.

Du kan ikke svekke preposisjonen i det ene verset og beholde den sterk i det andre. Det er samme ord, i samme konstruksjon, med samme verb.

εὐαγγελίζω (**euangelizō**) G2097 **Å bringe godt budskap; å melde en glad nyhet.** Av εὖ, «godt», og ἄγγελος, «budbærer». 52 forekomster, alle i Det nye testamente.

Ordet er ikke kirkespråk i utgangspunktet. Det er budbringerens ord. Aristofanes har en mann som kommer med gode ord til noen. Lykurg lar en melde lykke til fedrelandet. Plutark bruker det om nyheten fra Marius' felttog. Det gjelder alltid noe som *har hendt*, meldt av en som visste det først.

Septuaginta viser at meldingen ikke er god for alle. Filisterne finner Saul falt og sender bud rundt i landet, i sine avguders hus, *1 Samuel 31:9*. Samme verb. Nyheten er god der den blir tatt imot. Hos Jesaja får ordet sin fylde: den som bærer godt budskap til Sion, *Isaiah 40:9*, og Ånden som salver en mann til å forkynne godt budskap for de fattige, *Isaiah 61:1*. Det hebraiske ordet bak er כָּשָׁר.

Jesus leser nettopp det verset høyt i synagogen i Nasaret, *Luke 4:18*. Da Johannes sender bud og spør, står ordet sist i listen over tegnene: blinde ser, halte går, og fattige får det gode budskapet forkynt, *Matthew 11:5*. Filip går ut fra Jesajarullen og forkynner Jesus for etiopieren, *Acts 8:35*. Paulus sier at Kristus kom og forkynnte fred, *Ephesians 2:17*.

Verbet står nesten aldri om en lære. Det står om en melding. Noe har skjedd, og noen løper med det.

εὐαγγελιστής (**euangelistēs**) G2099 **Den som bærer godt budskap; evangelist.** Av εὐαγγελίζω. Tre forekomster, alle i Det nye testamente.

Ordet er sjeldent utenfor Skriften. En gresk inskripsjon fra Rhodos bruker det om en som kunngjør orakelsvar — en mann som bærer fram et budskap han ikke selv har funnet på.

I Det nye testamente er det ingen glansfull tittel. Filip kalles evangelisten i *Acts 21:8*, og det står der for å skille ham fra apostelen som heter det samme. I *Ephesians 4:11* står evangelistene i en oppregning, mellom profetene og hyrdene og lærerne. Timoteus får ordet som et pålegg, ikke som en rang: gjør en evangelists gjerning, *2 Timothy 4:5*.

Senere kirkespråk gir ordet en annen mening — forfatteren av et evangelium. Den bruken finnes ikke i Skriften. Her er en evangelist en mann som sier noe høyt.

θάπτω (**thaptō**) G2290 **Å begrave; å gi en død de gravferdsritene han har krav på.** Primærverb. Elleve forekomster, alle i Det nye testamente.

Grunnbetydningen er videre enn å legge i jord. Hos Homer er det å hedre en død med gravferd. Senere gresk bruker samme verb om likbrenning — Diodor og Ap-pian kan si «å begrave med ild». Det er plikten som ligger i ordet, ikke metoden. Aristofanes kan si om en fattig mann at han ikke etterlater seg nok til å bli begravet for. Å bli liggende ubegravet var vanæren.

Det gjør Jesu ord i *Matthew 8:22* hardere enn de først ser ut. Mannen ber bare om å få begrave sin far. Det er den mest selvfølgelige plikten et menneske har. Svaret er: la de døde begrave sine døde.

Ellers står ordet der man venter det. Johannes' disipler henter kroppen hans og begraver den, *Matthew 14:12*. Den rike mannen dør og blir begravet, *Luke 16:22*. Ananias og Safira bæres ut av de unge mennene, *Acts 5:6* og *Acts 5:10*. Peter sier om David at han både døde og ble begravet, og at graven hans er hos oss den dag i dag, *Acts 2:29*.

Én gang bærer ordet hele troen. Paulus regner opp det han selv har mottatt: Kristus døde, han ble begravet, han sto opp på den tredje dagen, *1 Corinthians 15:4*. Begravelsen står midt i setningen fordi den holder de to andre leddene fast.

Κηφᾶς (**kēphas**) G2786 **Kefas** — «**stein**». Gresk gjengivelse av arameisk כִּפְיָא, tilnavnet Jesus gir Simon. Seks forekomster i den KJV-merkede teksten; i Galaterbrevet leser noen tekstvitner *Kefas* der andre har *Peter*.

Ordet er ikke et navn i utgangspunktet. Det er et vanlig arameisk substantiv: en stein, en klippe. Gresk Πέτρος er en oversettelse av det, ikke en omskrivning — og begge former blir stående, fordi menigheten husket begge.

Johannes forteller selve navngivningen: du skal kalles Kefas, som betyr stein, *John 1:42*. Det er sagt på forskudd. Simon er ikke fast ennå.

Paulus holder på den arameiske formen når han taler om Jerusalem og de eldste der. Kefas er en av dem folk i Korint flokker seg om, *1 Corinthians 1:12*. Han er det første vitnet i oppstandelsesrekken, *1 Corinthians 15:5*. Han regnes blant støttene sammen med Jakob og Johannes, *Galatians 2:9*.

Navnet er tildelt, ikke fortjent. Mannen som får det, svikter før han står. Det er ikke en beskrivelse av karakteren hans. Det er en bestemmelse om hva han skal bli.

λίθος (**lithos**) G3037 **Stein** — **bokstavelig og billedlig**. Etter alt å dømme et opprinnelig ord uten avledning. 54 forekomster, alle i Det nye testamente. I Septuaginta gjengir det hebraisk לִבְנֵי.

Ordet er ikke fagspråk. Det dekker alt hardt som ikke er tre eller kjøtt. Homer bruker det om **den ru, kantede steinen** en kriger slynger, og om kastesteinen i idretten. Det brukes om byggestein, om marmor, om singel man henter opp av bakken. I legetekster er det blærestein. På et brettspill er det en brikke.

Grekerne gjorde stein til bilde på det ufølsomme. Homer sier om et hardt hjerte at det er *fastere enn stein*. Aristofanes kaller dumme folk rett ut for steiner. Om Niobe het det at hun ble kalt stein *fordi hun ikke tenkte*. Å koke en stein, λίθον ἔψειν, var ordtak for bortkastet arbeid.

Enkelte steiner hadde egne navn. Magneten het magnesisk stein; prøvesteinen som avslørte falskt gull het lydisk stein. I Athen var ordet dessuten navnet på konkrete steinblokker: talerstolen på Pnyx, alteret på torget der dommere og vitner avla ed, og de to steinene partene sto på i Areopagos.

I evangeliene er steinen først og fremst den foran graven — *Matthew 27:60*, *Mark 16:3*, *John 11:39*. Den er kvernsteinen om halsen i *Luke 17:2*. Den er byggesteinen bygningsmennene vraket, *Matthew 21:42*. Den er tavlene loven ble hugget i, *2 Corinthians 3:7*, og gudebildene Paulus avviser i *Acts 17:29*.

Peter snur bildet. Kristus er **den levende stein**, *1 Peter 2:4*, og de som kommer til ham er selv levende steiner, *1 Peter 2:5*. Samme ord, samme hardhet — men nå med liv i. For dem som ikke tror, blir den til snublestein, *Romans 9:33*.

λουτρόν (**loutron**) G3067 **Badet**. Av λούω, å bade hele kroppen — i motsetning til νίπτω, som vasker en del, en hånd eller et ansikt. Homers ord for det varme badet som ble gjort i stand for en hjemvendt reisende, θερμὰ λουετόν.

Liddell-Scott fører opp to sammenhenger, og et gresk øre hørte begge.

Den første er et bryllup. νυμφικὰ λουτρόν — *brudevannet*: det seremonielle badet en gresk brud tok før bryllupet sitt. Det hadde sitt eget kar, λουτροφόρος, en høy krukke med to hanker som ble båret i prosesjon for å hente vannet. Krukken var så bundet til riten at når en pike døde ugift, satte familien en λουτροφόρος på graven hennes — badet hun aldri fikk, reist som hennes minnesmerke.

Den andre er en grav. Hos dikterne betyr λουτρόν også σπονδαί, drikkofrene som ble utøst for de døde — Sofokles, *Elektra* 84 og 434; Evripides, *Foinikerinnene* 1667.

Ett substantiv. Vannet som gjør en brud, og vannet som helles ut over de døde.

Se så hvor Det nye testamentet bruker det — to ganger, og bare to. *Ephesians 5:26*: Kristus elsket menigheten og ga seg selv for den, *for å hellige den ved å rense den med vannbadet i Ordet* — og fire vers senere sier Paulus rett ut: «Jeg taler her om Kristus og menigheten.» Det er brudebadet, nevnt ved navn. Og *Titus 3:5: gjennfødelsens bad* — se παλιγγενεσία.

I Septuaginta står ordet i Høysangen, om bruden som kommer opp fra vaskingen (*Song of Solomon 4:2*, *Song of Solomon 6:6*).

Hammeren — og den er mer trøst enn kulle. De to bildene Det nye testamentet setter på dåpen — begravet med Ham i *Romans 6:4*, og vasket som en brud i *Ephesians 5:26* — er ikke to konkurrerende metaforer som en forkynner må forsone. De var allerede ett ord før Paulus grep det. Grekerne øste λουτρόν ut over de døde og over bruden, og Paulus tok ordet helt.

Du går ned slik de døde blir vasket. Du kommer opp slik bruden blir vasket. Samme vann.

λούω (**louō**) G3068 **Å bade; å vaske hele kroppen.** Et primærverb. Seks forekomster i Det nye testamente.

Her er det synonymene som bærer betydningen. Abbott-Smith og Trench skiller tre ord som norsk gjerne slår sammen til *vaske*: *νίπτω* brukes om deler av kroppen — hender, føtter, ansikt; *πλύνω* om ting, særlig klær; og *λούω* om hele legemet. Liddell-Scott sier det samme for klassisk gresk, helt tilbake til Homer: i Iliaden 5,905 bader Hebe hele Ares etter kampen.

Skillet er ikke akademisk. I *John 13:10* setter Jesus de to ordene mot hverandre i én setning: *den som er badet (λούω) trenger ikke å vaske (νίπτω) annet enn føttene, han er ren over det hele*. Det badet skjer én gang. Fotvaskingen gjentas.

De øvrige stedene er konkrete og kroppslige. Tabitas døde legeme ble vasket og lagt på salen, *Acts 9:37*. Fangevokteren i Filippi *vasket dem for sårene* — og lot seg døpe samme natt, *Acts 16:33*. Peter siterer ordtakene om purken som er vasket og går tilbake til sølebadet, *2 Peter 2:22*.

Og så *Hebrews 10:22: la oss tre fram med et sant hjerte, med hjertene rensset fra en ond samvittighet og legemet badet i rent vann*. Hjertet stenkes, legemet bades. Forfatteren skiller de to og bruker det ordet som betyr hele kroppen.

Substantivet til verbet er *λουτρόν*, badet; om neddykkingen selv, se *βαπτίζω*.

Λυδία (**lydia**) G3070 **Lydia — en kristen kvinne i Filippi.** Hunkjønnsform av *Λύδιος*, «lydisk», altså en kvinne fra Lydia. Ordet forekommer to ganger, begge i Apostlenes gjerninger.

Lydia er i utgangspunktet et landskapsnavn. Herodot bruker det om riket i det vestlige Lilleasia, det som hadde Sardes til hovedstad og Krösus til konge. Landet ga navn til ting: den lydiske steinen var prøvesteinen gullsmeder brukte til å teste edelt metall. Navnet på kvinnen kan derfor like gjerne leses som et opphavsnavn — *hun fra Lydia* — som et personnavn.

Det passer med det Lukas forteller. Hun er fra Tyatira, *Acts 16:14*, og Tyatira lå nettopp i Lydia. Hun handler med purpur, byens kjente næring. Hun er ikke jøde, men gudfryktig; hun hører til dem som samles ved elven på sabbaten fordi byen ikke har synagoge.

Hun er den første i Europa som kommer til tro under Paulus' forkynnelse. Hele husstanden blir døpt, og hun får apostlene til å ta inn hos seg. Da Paulus og Silas slippes ut av fengselet, går de tilbake til huset hennes, *Acts 16:40*. Det er der menigheten i Filippi begynner.

μάγος (**magos**) G3097 **En mager: persisk prest og lærd; derav trollmann, sjarlatan.** Lånnord, fra gammelpersisk *maguš*. 5 forekomster, alle i Det nye testamente.

Hos Herodot er magerne først og fremst **en medisk stamme**. Derav blir ordet navn på presteskapet og de vise i Persia — de som tyder drømmer, leser stjernene, holder offerordningen. Det er en stand, ikke en anklage.

Så synker ordet. Allerede hos Sofokles er det et skjellsord: Ødipus kaller Tiresias en μάγος, en renkesmed. Euripides og Platon bruker det på samme vis. I gresk dagligtale endte det som **gjøgler, bedrager**. Det finnes også i hunkjønn, og som adjektiv om det som gjøres ved magisk kunst.

Septuaginta bruker ordet i Daniel om de babylonske besvergerne, for hebraisk מְשִׁימִין. Tittelen *øverste mager* står i *Jeremiah 39:3* og *Jeremiah 39:13* om en av Nebukadneshars menn.

Det nye testamente holder begge betydningene i live samtidig. Hos Matteus er det de vise fra Østen som følger stjernen til Jerusalem, *Matthew 2:1*, og som Herodes kaller til seg i hemmelighet, *Matthew 2:7*. Hos Lukas er det Barjesus på Kypros, *Acts 13:6*, som Paulus kaller full av svik og ondskap, *Acts 13:8*. Samme ord. Den ene gruppen finner barnet; den andre står i veien for evangeliet.

μάννα (**manna**) G3131 **Manna** — **brødet i ørkenen**. Ubøyelig lånord fra hebraisk מַן, arameisk מַן. 5 forekomster, alle i Det nye testamente.

Navnet er et spørsmål. Det hebraiske ordet gjengis tradisjonelt *hva er det?* — det folket sa da de så det første gang og ikke visste hva de så. Septuaginta staver det på to måter: τὸ μάν i *Exodus 16:31*, men τὸ μάννα fra *Numbers 11:6* og utover.

I gresk finnes ordet uavhengig av Bibelen, og betyr noe helt annet. Legene bruker det om røkelse i korn eller pulverform, det finmalte av λίβανος. Hippokrates, Dioskorides og Galen bruker det slik. De to ordene er ikke i slekt; de faller bare sammen i lyd.

Det nye testamente bruker manna om ørkenmåltidet. Folket sier: *fedrene våre spiste manna i ørkenen*, *John 6:31* — og Jesus svarer med å stille brødet fra himmelen opp mot det som ble spist av folk som likevel døde, *John 6:49*. Hebreerbrevet nevner krukken med manna i paktens ark, *Hebrews 9:4*.

Siste gang står ordet i en løftesetning. Til den som seirer, skal det gis **av det skjulte manna**, *Revelation 2:17*. Brødet som var dagsrasjon i ørkenen, er da blitt noe som er lagt bort og gjemt.

Μάρκος (**markos**) G3138 **Markus** — **evangelisten**. Av latinsk opphav; *Marcus* var et av de vanligste romerske fornavnene. 8 forekomster, alle i Det nye testamente.

Navnet er et tilnavn, ikke fødenavnet. Mannen heter Johannes på jødisk vis og bærer Markus som latinsk navn ved siden av. Lukas skriver det ut begge veier: **Johannes med tilnavnet Markus**, *Acts 12:12*, *Acts 12:25*. Det er en helt vanlig ordning i romerske provinser — ett navn hjemme, ett i verden.

Han er slektning av Barnabas, *Colossians 4:10*, og blir med på den første reisen. Der går det galt. Uenigheten om ham blir så skarp at Paulus og Barnabas skiller lag: Barnabas tar Markus med seg, *Acts 15:37, Acts 15:39*.

Bruddet blir ikke stående. Sent hos Paulus står han igjen på listen over medarbeidere, *Philemon 1:24*, og i det siste brevet ber Paulus om å få ham hentet, *for han er meg nyttig til tjeneste, 2 Timothy 4:11*. Peter kaller ham sin sønn, *1 Peter 5:13*.

Navnet står også i overskriften på det andre evangeliet. Det er den korteste av de fire — og den eldste kirkelige overleveringen knytter det til Peter.

μαγεύω (mageuō) G3096 Å drive magi; å være en mager. Verbet til μάγος. Én forekomst i Bibelen — et hapax.

De to betydningene ligger i ordet samtidig. Plutark og Filostratos bruker det om **å være mager**, å være innviet i persernes prestelære. Euripides bruker det om å utøve trolldomskunster. Plutark har det også om å hente Zevs ned ved magi.

Senere gresk lar verbet ta objekt. Da betyr det **å forhekse noen** — med elskovs-drikk, med en kappe gjennomtrukket av trolldomsmidler. Det finnes også en bruk om å mane fram levende vesener ved kunstene. Ordet peker altså både på hva mannen er og på hva han gjør med andre.

I Skriften står det om Simon i Samaria, som **drev trolldom i byen og satte folket ut av seg selv**, *Acts 8:9*. Lukas legger til hvordan Simon selv leste det: han ga seg ut for å være noe stort. Det er verbets to sider i én mann — kunstene utad, kravet om rang innad.

μαθητεύω (mathēteuō) G3100 Å gjøre noen til disippel. Fire forekomster: *Matthew 13:52, Matthew 27:57, Matthew 28:19, Acts 14:21*. Intransitivt, hos Plutark, betyr det ganske enkelt *å være noens elev*. Matteus bruker det transitivt — du gjør det **med** mennesker.

Hammeren er grammatikken, og den er avgjørende. I *Matthew 28:19* finnes det nøyaktig **én imperativ** i misjonsbefalingen: μαθητεύσατε, *gjør til disipler*. Alt rundt den er partisipp — πορευθέντες (idet dere går), βαπτίζοντες (idet dere døper), διδάσκοντες (idet dere lærer).

Greske partisipp av dette slaget svarer på spørsmålet *hvordan?* De er ikke en liste over egne ærend heftet på befalingen; de er måten den ene befalingen blir utført på. Kristus sa ikke «gjør disipler, og døb dem også, når det passer.» Han sa: gjør disipler — **og slik gjør dere det** — ved å gå, ved å døpe, ved å lære dem å holde alt.

Trekker du dåpen ut av den setningen, har du ikke fjernet et valgfritt tillegg. Du har fjernet én av de tre måtene den eneste imperativen i befalingen blir adlydt på.

Og objektet er πάντα τὰ ἔθνη, *alle folkeslag* — ikke alle husstander, ikke alle spedbarn: folkeslagene, gjort til disipler én troende sjel om gangen, nøyaktig slik Acts 14:21 viser det gjort: «de forkynte evangeliet i den byen og *vant mange disipler*» — μαθητεύσαντες ἱκανούς, etter å ha gjort et godt antall til disipler.

Passivformen er vakker i seg selv. Matthew 13:52: «enhver skriftlærd **som er opplært** for himmelriket» — μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ — en mann gjort til disippel for et rike. Og Matthew 27:57, om Josef fra Arimatea, den rike mannen som var blitt Jesu disippel og som så ba om legemet: ordets siste opptreden hos Matteus før befalingen er en mann som begraver Kristus. Neste gang er det en befaling om å begrave mennesker sammen med Ham. Den begravelsen har sitt eget ord: συνθάπτω.

Μεσσίας (messias) G3323 **Messias** — **den salvede**. Lånord, gjennom arameisk מְשִׁיחָא fra hebraisk מָשִׁיחַ. To forekomster, begge i Johannesevangeliet.

Grunnbetydningen er håndfast: **salvet med olje**. Det hebraiske ordet brukes i Det gamle testamente om konger og prester som er innsatt ved salving, og det er derfra tittelen vokser. Den greske oversettelsen av ordet er Χριστός — samme betydning, annet språk.

Det er nettopp derfor forekomstene er så få. Hele Det nye testamente kunne skrive Kristus. Bare Johannes lar det arameiske ordet stå slik det ble sagt, og begge gangene legger han til en forklaring for leseren.

Andreas sier til Peter: **vi har funnet Messias**, John 1:41. Kvinnen ved brønnen sier: *jeg vet at Messias kommer, han som kalles Kristus; når han kommer, skal han forkynne oss alt*, John 4:25.

Begge stedene er ordet noe et menneske sier, ikke noe fortelleren erklærer. Det er tittelen slik den lå i folkemunne — en bror til en bror, en samaritansk kvinne til en fremmed ved en brønn. Johannes oversetter den for oss, men han fjerner den ikke.

μετά (meta) G3326 **Med; midt iblant; etter**. Primær preposisjon. 441 forekomster i Det nye testamente. Grunnbetydningen er *midt i*, og de to kasusene deler den mellom seg.

Med genitiv betyr den fellesskap. Ikke bare nærvær ved siden av — παρόα gjør den jobben — men det å være sammen *inne i* det samme. *Se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende*, Matthew 28:20. *Immanuel, det betyr: Gud med oss*, Matthew 1:23. Og i den motsatte enden: *den som ikke er med meg, han er imot meg*, Matthew 12:30.

Med akkusativ betyr den etterfølgelse i tid. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας, *etter tre dager*. Μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, *etter at Johannes var overgitt*, Mark 1:14. Og Mark 16:19, *etter at Herren hadde talt til dem*.

Grekerne selv følte de to som ett: den som følger *midt* i en flokk, kommer også *etter* dem som går foran.

Og så det tredje, som er det viktigste for en ordbok: **i sammensetning betyr μετά forandring.** Den mest kjente er μετάνοια — μετά pluss νοῦς, sinn. Ikke anger, ikke sorg; et *ettersinn*, et sinn som er blitt et annet. Slik også μεταμορφόομαι, å bli forvandlet, og μετατίθημι, å flytte over.

Det gir Johannes' forkynnelse sin form: *Mark 1:4* taler om en dåp av det sinnet som er skiftet — ikke av det som gråter.

Νῶε (**nōe**) G3575 **Noah, patriarken fra vannflommen.** Av hebraisk opphav, fra נֹחַ. 8 forekomster, alle i Det nye testamente.

Ordet er ikke et gresk ord. Det er et hebraisk navn skrevet med greske bokstaver, og det bøyes ikke — samme form i alle kasus. Septuaginta staver det slik, og Josefus følger etter, men gir også de graderte formene Νώεος og Νῶχος, altså navnet tvunget inn i vanlig gresk bøyning. Det nye testamente gjør ikke det. Navnet får stå fremmed.

De åtte stedene ligger tett i to knipper. Jesus nevner ham to ganger med samme bilde, i *Matthew 24:37* og *Luke 17:26*: dagene før flommen, folk som spiser og drikker og gifter seg, uten å ane noe. Slektstavlen i *Luke 3:36* fører ham inn i Jesu ættelinje. Så tre brevsteder som alle bruker ham som eksempel — *Hebrews 11:7* om troen som bygde arken, *1 Peter 3:20* om de åtte som ble berget gjennom vann, *2 Peter 2:5* om rettferdighetens forkynner.

Det hebraiske navnet knyttet til hvile. Ingen av de greske stedene spiller på det; poenget i Det nye testamente er alltid dommen og de få som slapp gjennom.

παλιν (**palin**) G3825 **Tilbake; igjen, en gang til; på den annen side.** Adverb. Strong fører det til samme rot som πάλη og tenker seg en pendelbevegelse; opphavet er ikke sikkert. 138 forekomster, alle i Det nye testamente.

Grunnbetydningen er ikke tid, men retning. Hos Homer betyr ordet *tilbake*. Det står til bevegelsesverb: gå tilbake, komme tilbake, vende tilbake. Sammen med *å gi* blir det *å gi tilbake, levere fra seg igjen* — slik Homer bruker det om å utlevere en fange. Herodot lar en hær rykke tilbake. Euripides sier at retten og alle ting *snur*.

Derfra to overraskende avleggere. Det ene er motsigelse: å si noe *tilbake* er å ta det tilbake. Homer har en mann som *tok ordet sitt igjen* — gjorde det usagt. Aiskhylos: la ingen tenke motsatt. Det andre er tanken om det motsatte punktet — Pindar kaller alderdommen *ungdommens tilbake*.

Først derfra blir ordet et tidsord: *igjen, enda en gang*. Slik brukes det nesten alltid i Det nye testamente. Djevelen tar ham med igjen opp på et fjell, *Matthew 4:8*. Jesus

ber tredje gang, *Matthew 26:44*. Johannes bygger hele sitt fortellertempo på ordet: *igjen dagen etter, John 1:35*.

Retorisk gjør det to ting til. Det kan bety *videre, dessuten*, som når skriftsteder legges i stabel: *Matthew 5:33, John 12:39, Hebrews 1:6*. Og det kan bety *på den annen side*, motsetningens ord — et godt tre bærer ikke dårlig frukt, og omvendt, *Luke 6:43*; øyet kan ikke si til hånden at det ikke trenger den, *1 Corinthians 12:21*; mørket viker, og lyset skinner allerede, *1 John 2:8*.

Legg merke til *Galatians 4:9*. Der stables to ord for tilbakevending oppå hverandre — *igjen på nytt*. Paulus skjerper ikke grammatikken uten grunn. Han spør hvorfor de vil gå den veien om igjen.

πέτρα (petra) G4073 **Fjellgrunn; berget som står der det står.** Hunkjønn, dannet til samme stamme som πέτρος. 14 forekomster, alle i Det nye testamente.

Skillet mot πέτρος er selve saken. Abbott-Smith setter det opp rent: dette er *levende fjell*, massen som sitter fast i jorda, mot den løse steinen man kan løfte. I gresk prosa er ordet brukt om klipper og hamrer ved sjøen, om fjellrygger, om Kaukasus der Prometheus henger, om Akropolis-berget i Athen. Papyrusene har uttrykket *ned til fjellet* om en grunnmur som er gravd helt ned til det faste.

Ordet dekker også den hule klippen, altså hulen. Homer har det slik, og *Revelation 6:15* gjør det samme: kongene gjemmer seg i hulene og mellom bergene. Hos grekerne er berget dessuten et bilde på to ting — å stå fast, og å være hardhjertet. Odysseen har en mann som *stod som et berg*, urokkelig. Aiskhylos har en mann *hogd ut av fjell*, som betyr det motsatte av ros.

I Septuaginta gjengir ordet oftest סֶלֶעַ og צוּר, de to hebraiske ordene for klippe og fjellborg. Derfra kommer klangen i *1 Corinthians 10:4*, der klippen i ørkenen fulgte folket.

Bruken i Det nye testamente er praktisk før den er teologisk. Huset i *Matthew 7:24* er bygd på fjell og står. Graven i *Matthew 27:60* er hogd inn i fjell. Sårket i *Luke 8:6* faller på fjellgrunn og visner fordi det ikke er jord nok til rot. Alle tre bildene handler om hva som ligger under.

Og så det omstridte stedet. I *Matthew 16:18* står de to ordene ved siden av hverandre i én setning: mannen Πέτρος i hankjønn, og πέτρα i hunkjønn som det bygges på. Gresk lar ikke de to falle sammen. Hva det bygges på, er stridsspørsmålet; at ordene er ulike, er det ikke.

Πέτρος (petros) G4074 **Steinblokk; som navn: Peter, apostelen.** Hankjønn, etter alt å dømme et opprinnelig ord. 157 forekomster, alle i Det nye testamente.

Som alminnelig ord betyr det en stein man kan ta i hendene og kaste. Iliaden bruker det om krigere som løfter en stein og slenger den — en kvernsteinsstor stein

mot en manns bryst. Odysseen bruker det aldri. Sofokles har en mann som gnir stein mot stein for å slå ild. Det finnes også om en grensestein, en blokk satt ned for å markere et skille. Ordboken bemerker at det vanlige prosaordet for stein likevel var λίθος; πέτρος hører hjemme i poesien.

To greske talemåter fester bildet. Den ene er å *velte hver stein*, altså å prøve alt. Den andre er å bebreide en mann for å ha *steins natur* — han lar seg ikke rikke, og det er ikke ment vennlig.

I Det nye testamente er ordet nesten alltid navnet. Simon får det i *John 1:42*, og Johannes oversetter det arameiske *Κηφᾶς* med det. Fra *Matthew 4:18* og utover er det stort sett bare navnet hans.

Forskjellen mellom de to steinordene holder gjennom hele språket. πέτρα er berget i grunnen, hunkjønn, noe man bygger på. πέτρος er blokken som er løst fra berget, hankjønn, noe man bærer og legger ned. Ordspillet i *Matthew 16:18* hviler på at de to ikke er samme ord.

πίστις (**pistis**) G4102 **Tillit; troverdighet; det som gir trygghet — et pant, et løfte, en garanti.** Av πείθω, å overtale. 228 forekomster, alle i Det nye testamente.

Ordet er eldre enn all teologi. Hesiod har det allerede: *tillit og mistillit har ødelagt menn*. Theognis sier at han tapte pengene sine på tillit og berget dem på mistillit. Det er ikke et ord om følelser. Det er et ord om hva man tør legge i en annens hender.

Derfor griper det så lett over i det juridiske og forretningsmessige. Demosthenes bruker det om **kreditt** — en mann *har tillit* for så og så mye penger hos noen, altså de låner ham det. Uttrykket *bona fide* på latin er det samme ordet på gresk. En arv kunne stå i tillit hos en verge. I Egypt kunne ordet stå på et papirdokument som ga fritt leide.

Den andre store bruken er **pantet selv**. Sofokles lar en mann si *legg hånden din i min som pant*. Herodot har folk som gir og tar tillit og eder når de slutter en avtale. Aristoteles bruker ordet fagteknisk om talerens **bevis** — det som får en påstand til å holde. Polybios bruker det politisk: folkeslag som *ga seg inn under romernes tillit*, altså under deres beskyttelse, og som ble narret av selve ordet. Til slutt ble ordet personifisert og dyrket, som den latinske gudinnen Fides.

I Septuaginta gjengir det stort sett אֱמֻנָה, trofasthet — og den betydningen henger med inn i Det nye testamente. *Matthew 23:23* og *Galatians 5:22* bruker ordet om *troskap*, ikke om tro. *Romans 3:3* bruker det om Guds egen pålitelighet.

Ellers glir ordet mellom to bruksmåter. Den ene er handlingen å tro, som i *Ephesians 2:8*. Den andre er innholdet man tror — *troen* som en størrelse, noe man kan forlate eller stride for, som i *Jude 1:3* og *Galatians 1:23*. Gresk har ett ord for begge deler, og lar ofte være å avgjøre hvilket som menes.

παλιγγενεσία (palingenesia) G3824 **Gjenfødelse; en ny tilblivelse.** *πάλιν, igjen, + γένεσις, opphav.* **To forekomster i hele Det nye testamente** — *Matthew 19:28* og *Titus 3:5* — og nettopp knappheten er poenget. Ordet Skriften bruker om fornyelsen av hele skaperverket, brukes bare én gang til: om det som skjer med et menneske i vann. Dette er ikke et ord for en endret følelse. I all antikk bruk navngir det *en ny verden på den andre siden av en katastrofe* — noe er slutt, og det som følger, er ikke en reparasjon, men et nytt opphav.

Filon, og vannflommen. Filon fra Aleksandria kaller Noah og hans sønner *παλιγγενεσίας ἡγεμόνες* — **gjenfødselsens førere.** En jøde som skrev gresk i apostlenes eget århundre, så på arken og kalte flommen en *palingenesi*. Så ser Peter på den samme flommen og kaller den dåpens forbilde: åtte sjeler frelst gjennom vann, *det som også nå frelser oss i sitt motbilde, dåpen* 1 *Peter 3:20-21*. Og Paulus kaller badet et bad *til gjenfødelse*. Tre vitner, ett bilde: vann som gjør ende på en verden og bærer en husstand ut på den andre siden.

Josefus bruker ordet om **gjenreisningen av fedrelandet** etter eksilet — et folk som hadde mistet alt, og fikk landet sitt tilbake.

Og romerretten brukte det, noterer Liddell-Scott, om *restitutio natalium*: den rettslige handlingen der en frigitt manns fødsel ble innført på nytt, slik at han stod for loven som **født fri**. Frigivelsen gjorde bare slutt på slaveriet. Dette gikk bak slaveriet og skrev om opphavet.

Hammeren. Tenk da over hva *Titus 3:5* faktisk hevder. Ikke at Gud forbedret oss. Ikke at Han frigav en slave og lot ham stå igjen som frigitt, med en fortid. Han utførte en *restitutio natalium*: rullen sier nå at du ble født fri — født av Gud, fra begynnelsen. *Ikke på grunn av rettferdige gjerninger som vi hadde gjort, men etter sin miskunn frelste han oss, ved gjenfødselsens bad.*

Og den andre forekomsten setter horisonten. *Matthew 19:28: i gjenfødselen, når Menneskesønnen sitter på sin herlighets trone.* Ett ord for det som gjøres med et menneske ved vannet, og for det som skal gjøres med himmel og jord. Din dåp og fornyelsen av alle ting er den samme Guds handling, begynt tidlig, i deg.

- Badet den kommer gjennom: *λουτρόν.*
- Begravelsen den følger: *συνθάπτω.*

πιστεύω (pisteuō) G4100 **Å stole på; å sette sin lit til; å betro noe til noen.** Avledet av *πίστις*. 220 forekomster, alle i Det nye testamente.

Ordet er ikke religiøst fra først av. Herodot bruker det om å feste lit til en beretning. Thukydide har menn som *stoler på lykken*, og andre som *stoler på seg selv*. Sofokles bruker det om å bøye seg, å føye seg — motsatt av å trosse. Menander gir det som leveregel: *prøv ikke å stole på alle i alt.*

Den andre halvdelen av ordet er like gammel og like konkret: å **betro** noen noe. Xenofon lar en mann bli betrodd hærkommandoen, en annen penger. I passiv betyr det å ha fått noe overlatt til seg — Polybios har en mann *betrodd Kypros*. Det er forvalterordet.

Begge halvdelene går inn i Det nye testamente uendret. Den andre er lett å overse: *Romans 3:2* sier at jødene *ble betrodd* Guds ord, og *1 Thessalonians 2:4* at Paulus er betrodd evangeliet. Samme verb som ellers oversettes *tro*.

Det avgjørende ligger i hvilken preposisjon som følger. Med ren dativ betyr ordet å tro på det noen sier. Men Det nye testamente bygger stadig ut med *εἰς* og *ἐπί* — å tro *inn i* eller *på* en person. Den konstruksjonen er sjelden i klassisk gresk. Den flytter ordet fra å holde noe for sant, til å legge seg selv i noens hender. Slik står det i *John 3:16* og i *Acts 16:31*.

Presens partisipp brukt som substantiv — *de troende* — er blitt et navn på gruppen allerede i *Acts 2:44*.

στέφανος (stephanos) Krans, krone. Av *στέφω*, «å omkranse».

Abbott-Smith: kransen eller kronen som ble gitt som seierspris, som festsmykke, eller som offentlig hedersbevisning for fortjeneste. I Septuaginta står ordet som regel for *קִרְטָן*.

Her ligger en presisjon verdt å ta med: det egentlige ordet for den kongelige gullkronen er ikke dette, men *διάδημα*. Liddell-Scott-Jones fører en egen betydning av *στέφανος* — **krone som embetsmerke**; uttrykket «*ἔχειν τὸν στέφανον*» betyr rett og slett å *inneha embetet*, og kransen ble lagt av når embetet ble lagt ned.

Det er dette ordet, ikke *διάδημα*, som står i *Revelation 3:11*: «Hold fast på det du har, så ingen tar din krone.» En krans som er et embetsmerke, kan tas fra en.

συνθάπτω (synthaptō) G4916 **Å begravnes sammen med.** *σύν + θάπτω*. To forekomster i hele Det nye testamente — *Romans 6:4* og *Colossians 2:12* — og **begge ganger er det dåpen**. Ordet finnes i Skriften til ingen annen bruk.

Man begraver bare den som er død. Det er hele logikken i *Romans 6:4*, og det er derfor handlingens form ikke kan skilles fra dens mening: et menneske legges *under*, ute av syne, slik et lik legges under; og så reises det opp. Strongs egen merknad sier det rett ut — Paulus sammenligner dåpen med en begravelse der det gamle syndelivet gravlegges, altså helt tas bort, et bilde nedsenkningen av en troende tegner nøyaktig.

Og Paulus lar ikke kraften ligge i vannet. *Begravet med ham i dåpen, og i den ble dere også reist opp med ham ved troen på Guds virkekraft* *Colossians 2:12*. Graven reiser ingen opp. Troen på Gud som reiste Kristus opp, gjør det. Vannet er der det bekjennes.

Perlen. Liddell-Scotts belegg for passiven — *å bli begravet sammen med* — er Herodot 5,5, om trakerne: av en manns flere hustruer ble den som ble regnet som mest elsket, drept ved graven hans og lagt i jorden **sammen med sin mann**, τῷ ἀνδρί, og det ble holdt for den høyeste ære blant dem. Det ene klassiske belegget leksikonet griper til, er en hustru som går i jorden med mannen hun elsket.

Det er verbet Paulus valgte. Ikke bare en begravelse — et bryllup ved en grav. Hun begraves ikke *ved siden av* ham; hun begraves *sammen med* ham, og begravelsen er måten foreningen kunngjøres på for alle som ser.

Hammeren. Spørsmålet er derfor aldri «er denne seremonien nødvendig?» Paulus tilbyr ikke dåpen som en høytidelighet lagt til en forening som alt er fullbyrdet. Han tilbyr den som begravelsen der foreningen fullbyrdes: begravet med, oppreist med, forenet med. Om det gamle mennesket aldri ble lagt i jorden — hva var det da som kom opp?

- Det som kommer opp, bærer noe nytt: ἐνδύω.
- Det dåpen virker: παλιγγενεσία, gjennom λουτρόν.

σύν (**syn**) G4862 **Med, sammen med.** Preposisjon med dativ. Eldre attisk form ξύν. 119 forekomster, alle i Det nye testamente.

Gresk har to ord for *med*. Dette er det tettere. Der μετά med genitiv sier at to ting er i nærheten av hverandre, sier dette at de hører sammen — følgeskap, deltakelse, felles sak.

Ordet var på vei ut da Det nye testamente ble skrevet. Tallene er tydelige: Aiskhylos har 67 tilfeller av dette mot 8 av det andre. Hos Thukydide er forholdet snudd — 400 mot 37. Hos Demosthenes 346 mot 15. I det attiske prosaspråket overlevde det stort sett i faste vendinger som *med gudenes hjelp* og *med våpen i hånd*.

Det gjør fordelingen i Det nye testamente talende. Matteus bruker det fire ganger, Markus seks, Johannes tre. Lukas og Paulus bruker det hele tiden. To skribenter med gresk skolegang griper det ordet de andre har lagt fra seg.

Bruksområdet er vidt. Følge: de korsfestet to røvere sammen med ham, *Mark 15:27*. Parti og tilhørighet: *de som var med ham, Acts 14:4*. Medvirkning: Guds nåde som var med meg, *1 Corinthians 15:10*. Rene tillegg, nesten som *og*: *Ephesians 3:18*. Og medregning — i regnskaper og kjøpekontrakter betyr ordet *inklusive*, som når Isaïos noterer at geitene ble solgt sammen med gjeteren.

I sammensetninger gjør ordet to ting: det legger til en annen part, eller det driver handlingen helt igjennom — *fullført, til bunns*. Det er som forstavelse ordet bærer Paulus' sentrale sak: korsfestet med ham, død med ham, levendegjort med ham, oppreist med ham.

Men det enkleste stedet er preposisjonen *alene*, i *Philippians 1:23*: å bryte opp og **være sammen med Kristus**. Ikke i nærheten av. Sammen med.

Et kuriøst spor: enkelte greske oversettere av Det gamle testamente forvekslet den hebraiske akkusativmarkøren ׀ med preposisjonen som staves likt, og skrev derfor ting som *jeg hatet med livet* i *Ecclesiastes 2:17*. Aquila lot til og med *Genesis 1:1* lyde slik. En feil, men den viser hvor nær de to hebraiske ordene ligger hverandre.

τέκνον (teknon) G5043 **Avkom, etterkommer**. Av τίκτω, å føde — *det som er født*. 91 forekomster. Ordet svarer på «hvem sitt?», aldri på «hvor gammel?»

Se hvordan det virker alle andre steder, så gir poenget seg selv. Løftets barn *Romans 9:8*. Lysets barn *Ephesians 5:8*. Lydighetens barn *1 Peter 1:14*. Vredens barn *Ephesians 2:3*. Djevelens barn *1 John 3:10*. Ingen leser en eneste av dem som en opplysning om alder. τέκνον navngir en slekt du hører til.

Abbott-Smith fører opp en egen bruk: **om innbyggerne i en by** — *Matthew 23:37, Luke 13:34, Luke 19:44, Galatians 4:25*.

Hammeren, og den er Lukas' egen. *Jerusalem, Jerusalem ... hvor ofte ville jeg samle barna dine* (τὰ τέκνα σου), *slik en høne samler kyllingene sine under vingene, og dere ville ikke* — *Luke 13:34*. Disse τέκνα er voksne menn og kvinner, og de kalles τέκνα i selve setningsleddet som sier at de *nektet*. Samme ord, samme forfatter, to bøker fra *Acts 2:39*.

Den lesningen som gjør «løftet er for dere og barna deres» til *spedbarn får tegnet uten tro*, må altså også la Kristus gråte over Jerusalems babyer for en avvisning de var for små til å gjøre. Verset bærer det ikke.

Og Peter lukker selv døren, i samme åndedrag. Løftet går til barna **og** «alle dem som er langt borte» (εἰς μακράν) — de fjerne folkeslagene. Om ordet *barn* sikrer dåp uten tro, gjør *langt borte* det samme, og hele verden ble døpt i én setning. Peters egen nøkkel er leddet han slutter med: *så mange som Herren vår Gud kaller til seg*. Vid som verden i rekkevidde; personlig som et kall i mottakelsen.

Sammenlign βρέφος — ordet som virkelig betyr spedbarn, og som aldri står ved siden av βαπτίζω.

τίθημι (tithēmi) G5087 **Å legge; å sette ned; å innsette**. Forlenget form av den primære roten θέω. 92 forekomster i Det nye testamente.

Stillingen ligger i ordet. Strong skiller τίθημι fra ἵστημι nettopp på kroppsholdning: ἵστημι er å stå oppreist og virksom, τίθημι er å ligge, vannrett, i ro. Det er ikke å plassere noe hvor som helst; det er å legge det ned.

Derav de fysiske stedene. Lyset settes ikke under en skjepp, *Mark 4:21*. Steinen legges foran graven, og kvinnene ser *hvor han ble lagt*, *Mark 15:47*. Stefanus *bøyde knærne* — θείξ τὰ γόνατα, bokstavelig *satte knærne ned* — og ropte, *Acts 7:60*. Og

grunnvollen: *ingen kan legge en annen grunnvoll enn den som er lagt, 1 Corinthians 3:11.*

Så den overførte bruken: å innsette, å bestemme. *Dere har ikke utvalgt meg, men jeg har utvalgt dere og satt dere til å bære frukt, John 15:16. Og 1 Thessalonians 5:9: Gud satte oss ikke til vrede, men til å vinne frelse.*

Og så det uttrykket ordet finnes for. τίθημι τὴν ψυχὴν, *å legge ned sin sjel. Jeg er den gode hyrde; den gode hyrde setter sitt liv til for fårene — John 10:11, og igjen i John 10:17 og John 10:18, der Han legger til: ingen tar det fra meg, men jeg legger det ned av meg selv. Jeg har makt til å legge det ned, og makt til å ta det igjen.*

Johannes gjentar uttrykket i 1 John 3:16 og gjør det til målestokk: *derav kjenner vi kjærligheten, at han satte sitt liv til for oss; og vi skylder å sette livet til for brødrene.*

Verbet betyr å legge noe fra seg i ro. Bare i disse setningene betyr det å legge fra seg alt.

τίκτω (**tiktō**) G5088 **Å føde; å bære fram; å bringe fram frukt.** En forsterket form av den primære roten τέχω, som også gir τέκνον. 18 forekomster i Det nye testamente.

Ordet dekker tre ting på gresk: en kvinne som føder, en plante eller en jord som bærer frukt, og i overført bruk enhver årsak som frambringer sin virkning. Alle tre finnes i Skriften.

Fødselen først, og den er juledagens verb. *Hun skal føde en sønn, og du skal kalle ham Jesus — Matthew 1:21. En jomfru skal bli med barn og føde en sønn — Matthew 1:23. Og hun fødte sin sønn, den førstefødte — Luke 2:7. Engelen til Maria, Luke 1:31. Elisabets tid som ble fullkommen, Luke 1:57. Og kvinnen i Revelation 12:2, som skriker i barnsnød.*

Jorden neste: *den jord som drikker regnet og bærer nyttige vekster, Hebrews 6:7. Og Jesu eget bilde i John 16:21 om kvinnen som har sorg når hun føder, men ikke husker trengselen når barnet er født.*

Og så det stedet der ordet snur. Jakob bruker fødselsverbet på det motsatte av liv: *når lysten har unnfanget, føder den synd; og når synden er fullmoden, føder den død — James 1:15. To fødsler i én setning, hver med sitt avkom, og slektsrekken ender i graven. Det er nøyaktig det samme ordet som brukes om Maria.*

Ω (**ōmega**) G5598 **Omega — den siste bokstaven i det greske alfabetet; derfor: enden, det siste.** 4 forekomster, alle i Johannes' åpenbaring.

Bokstaven het opprinnelig bare ὦ. Navnet *omega*, «store o», dukker først opp i sen gresk, etter at forskjellen mellom lang og kort o var visket ut i uttalen og skrifterne begynte å blande dem. I det joniske alfabetet står den som nummer tjuefire og sist. Som tallmerke er den 800.

Sist er hele poenget. Uttrykket *fra alfa til omega* er den greske måten å si «fra ende til annen» på, slik vi sier fra A til Å. Bokstaven er ikke et symbol noen har diktet opp; den er rett og slett den siste plassen i rekka.

Derfor virker den slik den gjør i *Revelation 1:8*. Herren sier: **Jeg er alfa og omega** — ἄλφα og ὦ, første og siste tegn. Ikke *en del av* alfabetet, men begge endene av det, og dermed alt som kan skrives med det.

Det samme sies i *Revelation 21:6* og *Revelation 22:13*, der uttrykket blir stående ved siden av *begynnelsen og enden* og *den første og den siste*. Den fjerde forekomsten, i *Revelation 1:11*, står i den tekstformen som ligger til grunn for de eldre oversettelsene.

Verdt å merke: teksten skriver bare *omega*, aldri det senere skolenavnet *store o*. Det er bokstaven selv som taler.

אֲבִירָם ('ābîrām) H48 **Abiram**. Mannsnavn, sammensatt av אֲבִיר *far* og roten אִירָא *å være høy, løftet opp*. Navnet leses enten som «min far er opphøyd» eller «Den Opphøyd er min far».

To menn i Det gamle testamente bærer det, og begge historiene ender ille.

Den første er rubenitten, sønn av Eliab og bror til Datan og Nemuel. Han trer fram i *Numbers 16:1*, sammen med Korah, i opprøret mot Moses og Aron i ørkenen.

Den andre er sønn av Hiel fra Betel. *1 Kings 16:34* nevner ham i forbindelse med gjenoppbyggingen av Jeriko — han er den eldste sønnen, og han er prisen for grunnvollen.

Navnet lover høyde. Begge bærerne blir husket for hva de gikk under.

אֲבָנָה ('ābānā) H71 **Abana**. Elv ved Damaskus. Formen er trolig en hunkjønnsform av אֲבָנָה *stein*.

Ordet står bare ett sted i Skriften, i *2 Kings 5:12*. Naaman er blitt bedt om å bade sju ganger i Jordan, og han svarer med å nevne elvene hjemme: er de ikke bedre enn alt vannet i Israel?

Teksten har to lesemåter her. Den skrevne formen er אֲבָנָה, mens lesetradisjonen retter til אֲמָנָה. Brown-Driver-Briggs fører oppslaget under den siste og knytter navnet til betydningen *stadig* eller *pålitelig* — en elv som ikke tørker ut. Elven kommer ned fra Antilibanon og ut på sletten der Damaskus ligger.

Samme navn dekker også fjellandet den springer ut av. Det er Amana i *Song of Solomon 4:8*, nevnt sammen med Senir og Hermon.

אֲמָנָה ('āmānā) H549 **Amana** — **elv og fjell nord for Damaskus**. Egennavn. Av roten אָמַן, *å være fast, å vare*. To forekomster, begge i Det gamle testamente.

Navnet betyr trolig **den stadige**. Brown-Driver-Briggs knytter det til en elv som ikke svikter — en som fører vann året rundt, i motsetning til wadiene som tørker inn om sommeren. Elven kommer ned fra Antilibanon og ut på Damaskus-sletten.

Det ene stedet er *2 Kings 5:12*. Na'aman raser: *er ikke Abana og Parpar, Damaskus' elver, bedre enn alt Israels vann?* I den skrevne teksten står Abana, men den leste formen — qere — er Amana. En syrisk general måler Jordan mot hjemlandets elver og finner Jordan for liten. Han tar feil om hvilket vann som gjør noe.

Det andre stedet flytter navnet opp i fjellet. *Song of Solomon 4:8* kaller bruden ned fra *Amanas topp*, sammen med Senir og Hermon, fra løvenes huler og leopardenes fjell. Her er navnet ikke elv, men høydedraget den springer ut fra — ytterkanten av det kjente landet, sett nordfra.

ֵל ('ēl) H410 **Gud; makt, styrke; den mektige.** Kortform av **ֵלֹהִים**. 235 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Grunnbetydningen er ikke *guddom*, men **styrke**. Ordet kan stå helt nakent om kraft i en manns hånd: Laban sier til Jakob at *det står i min hånds makt* å gjøre ham ondt, *Genesis 31:29*. Derfra strekker bruken seg oppover. Brown-Driver-Briggs ordner beleggene i seks felt: mennesker av rang og makt, engler, folkenes guder, Ēl selv, mektige ting i naturen, og Israels ene sanne Gud.

Naturbruken viser hvor ordet sitter. Fjellene i *Psalms 36:6* er *Guds fjell* — ikke fjell som tilhører Gud, men fjell av det slaget som bare Gud har mål på. Superlativet og gudsnavnet er samme ord. Det er ikke fromhet lagt oppå et landskap; det er språkets måte å si *uoverkommelig* på.

I patriarkfortellingene står ordet nesten alltid i sammensetning, og hver sammensetning er et møte. Melkisedek velsigner i navnet til **ֵלֹהִים עֶלְיוֹן**, **den høyeste Gud**, *Genesis 14:18*. Hagar, alene i ørkenen, gir ham navnet **ֵלֹהִים רֹאֶה** — **Gud som ser meg**, *Genesis 16:13*. Abraham påkaller **ֵלֹהִים עוֹלָם**, **den evige Gud**, *Genesis 21:33*.

Det er dette ordet Jesus roper på korset, gjennom *Psalms 22:1*: *Eli, Eli*. Ikke et gudsnavn som holder avstand, men det korteste ordet i språket for **makt** — sagt til en som fremdeles kalles *min*.

בֶּןֶן ('eben) H68 **Stein.** Hunkjønnsord, knyttet til samme rot som **בָּנָה** å bygge. Stein er det man bygger av, og ordet henter betydningen sin derfra.

Bruksområdet er bredt og helt konkret. Det dekker stein i naturen, stein som byggemateriale, hugget stein og marmor, edelsteiner, malmstein, og stein som redskap eller våpen. Det dekker også vekt: loddet i en handelsmanns pung er en *stein*, og *Deuteronomy 25:13* forbyr å ha to slags i sekken. Blyloddet til en bygningsmann er det samme ordet.

Ordet strekker seg til alt som oppfører seg som stein. Haglet som faller over fienden i *Joshua 10:11* er steiner. Is er stein. Og hjertet i *Ezekiel 36:26* er stein — det som skal tas ut og byttes med kjøtt.

Det er den siste bruken som er nøkkelen. Stein betyr fasthet, tyngde og manglende bevegelse, og alt etter sammenhengen er det en styrke eller en dom. I *Exodus 15:5* synker fienden til bunns som en stein. Andre steder står ordet for det som ikke rikker seg, det som varer.

Derfor blir stein også et minne. I *1 Samuel 7:12* reiser Samuel en stein og gir den navn, slik at landskapet selv skal holde på hva som skjedde der. Og loven blir gitt på steintavler i *Exodus 24:12* — skrevet i det materialet som ikke lar seg omskrive.

אַבְרָהָם ('abrāhām) H85 **Abraham** — «**far til en mengde**». Sammentrukket av אָבִיר *far* og en rot som ikke er belagt alene, men som trolig betyr å være tallrik.

Navnet er ikke det han ble født med. Fram til *Genesis 17:5* heter han אַבְרָם, og der er det Gud som gjør endringen: du skal ikke lenger hete Abram, men Abraham, for jeg gjør deg til far for en mengde folkeslag. Det er en utvidelse, ikke en utskifting. Det korte navnet sa noe om ham selv. Det lange sier noe om hvor mange som skal komme etter.

Han er sønn av Tarah, bror til Nahor og Haran, gift med Sara, og senere med Hagar og Ketura. Sønnene som nevnes er Ismael, Isak, og med Ketura Simran, Joksjan, Medan, Midjan, Jisjbak og Sjuah.

Han står som opphavet til Israel — ikke gjennom antall, men gjennom en pakt han ble valgt inn i. Det er den forbindelsen resten av Skriften vender tilbake til når den vil si hvem folket er.

אַבְרָם ('abrām) H87 **Abram** — «**oppføyd far**», «**høy far**». Sammentrukket form, bygd på אָבִיר *far*. Strong fører navnet sammen med אַבְרָם, som har samme to ledd i omvendt orden.

Dette er det opprinnelige navnet. Han bærer det fra *Genesis 11:26* og gjennom hele oppbruddet fra Ur, vandringen til Kanaan, oppholdet i Egypt, skilsmissen fra Lot, møtet med Melkisedek og paktsinngåelsen — helt til *Genesis 17:5*, der det byttes ut.

Navnet sier noe om ham, ikke om noen etter ham. Han er den oppføyde faren. Ironien ligger åpen i teksten: mannen som heter *far* er barnløs i tjuefem år etter at løftet er gitt.

Sønn av Tarah, bror til Nahor og Haran, gift med Sarai. Etter navneskiftet heter de אַבְרָהָם og Sara.

Se אַבְרָהָם for det navnet han fikk i stedet.

אֵיִל ('ayil) H352 **Vær; og videre: alt som er sterkt.** Hankjønnsord fra samme rot som **אֵל**, som bærer betydningen *styrke*. Strong setter grunnbetydningen til nettopp *styrke*, og lar de konkrete bruksmåtene følge av den.

Vanligst er dyret. Væren er mat, den er offer, og skinnen er byggemateriale — *Exodus 25:5* regner opp rødfargede værskinntil blant gavene til tabernaklet. Det er en vær som henger fast i kjerret i *Genesis 22:13*, og som går inn i stedet for Isak.

Men ordet slipper dyret. Om mennesker betyr det leder, høvding, den sterke i flokken: *Exodus 15:15* taler om Moabs mektige som skjelver. Om trær betyr det den store terebinten eller eika — treet som står støtt.

Og i byggekunsten er det stolpen. Dørkarmen, dørstolpen, pilasteren — den delen av veggen som bærer. Ezekiels tempelsyn bruker ordet gjennomgående for målene på portstolpene, blant annet i *Ezekiel 40:9*.

Alle bruksmåtene deler ett trekk: det som holder. Væren i flokken, mannen i rådet, treet i landskapet, stolpen i porten.

אָב ('āb) H1 **Far.** Et primitivt ord — det lar seg ikke føre tilbake til noe enklere. Brown-Driver-Briggs fører det som et av de aller hyppigste substantivene i Det gamle testamente, med rundt 1100 forekomster.

Grunnbetydningen er den nære: mannen som har et barn. Derfra brer ordet seg utover i ringer. Det er hodet for et hus, en ætt, en klan. Det er stamfaren, og i flertall forfedrene — de døde slektsleddene en mann legges til når han dør.

Så tar ordet et sprang. En far er også den som setter noe i gang. *Genesis 4:20* kaller Jabal far til dem som bor i telt og holder buskap, og broren Jubal far til alle som håndterer lyre og fløyte. Ingen av dem har avlet et folk av musikere. De er opphavet til et fag. På samme vis kan tittelen gis en beskytter og rådgiver: Josef sier i *Genesis 45:8* at Gud har satt ham til far for farao — han er ikke i slekt med kongen, han bærer riket.

I den siste utvidelsen betyr ordet rett og slett *hersker* eller *høvding*, og som tiltale er det en æresform.

Om Gud brukes ordet med vekt på omsorg, ikke opphav. *Psalms 103:13* setter det opp som en sammenligning: som en far er barmhjertig mot sine barn. *Isaiah 63:16* går lenger og bruker det som tiltale når de menneskelige fedrene ikke lenger kjenner folket.

Ordet lever videre i en hel rekke navn som åpner med **Abi-** — **אֲבִימֶלֶךְ, אֲבִירָם** og mange flere. Der er *far* ikke en opplysning om slekt, men et utsagn om hvem som eier den navnet tilhører.

אָדָם ('ādam) H119 **Å være rød, å bli rød, å farges rød.** Verb. Strong forklarer det som *å vise blod i ansiktet* — å rødme, å skifte farge.

Dette er verbet, ikke mennesket. Substantivet **אָדָם** *menneske* er avledet av det, men de to må holdes fra hverandre: her handler det om farge.

Verbet opptrer i flere stammer, og hver av dem vrir betydningen litt. I qal beskriver det en som er rødlett — *Lamentations* 4:7 bruker det om nasireerne, som var mer glødende enn korall. I pual er fargen påført utenfra: huder som er *farget røde*, slik værskindene til tabernaklet er i *Exodus* 25:5. I hifil får noe til å vise rødt, eller å skinne rødt. I hitpaal blir noe rødt av seg selv — *Proverbs* 23:31 advarer mot vinen når den *blir rød* i begeret.

Rødt er ikke en nøytral farge i hebraisk. Det ligger tett på blod og på jord. Det er derfor ordet står der det står: i sammenhenger med offer, med rus, med sunnhet, med det som er levende og det som blør.

אָדָם ('ādām) H120 Menneske; mennesker, menneskeslekten. Avledet av verbet **אָדָם** *å være rød*. Brown-Driver-Briggs fører rundt 560 forekomster og setter *Genesis* 1:27 som utgangspunkt.

Ordet er ikke kjønnsbestemt og ikke en tittel. Det betyr *menneske* i motsetning til Gud og i motsetning til dyr. Oftest står det kollektivt: *mennesket* som slekt, ikke en bestemt mann. Der Skriften vil si «en mann» finnes andre ord.

Navnet henger i jorda. *Genesis* 2:7 former mennesket av støv fra **אֶדֶם** — åker-jorden. De to ordene ligner hverandre fordi de hører sammen: den røde jorda og det som ble laget av den. Navnet er en opplysning om materialet.

Uten artikkel brukes ordet som egennavn: Adam, det første mennesket. Med artikkel er det slekten. Grensen mellom de to lesemåtene er ikke alltid skarp i de første kapitlene av *Genesis* 1:1, og det er neppe tilfeldig.

Ordet dekker også en by i Jordandalen, nevnt i *Joshua* 3:16, der vannet stanset da Israel gikk over.

Merk skillet mot **אָדָם** — samme konsonanter, men det er verbet *å være rød*, ikke mennesket.

אָמֵן ('āmēn) H543 Sant; visst; det står fast — amen. Av **אָמֵן**, *å bære, å være fast*. 24 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Ordet er ikke et fromt punktum. Det er et rettslig ja. Den som sier *amen*, tar en annens ord inn over seg selv og gjør det bindende for egen del. I *Numbers* 5:22 svarer kvinnen *amen, amen* på en ed som rammer henne selv. I *1 Kings* 1:36 svarer Benaja kongens befaling med samme ord — ikke som ønske, men som forpliktelse.

Det tydeligste stedet er velsignelsen og forbannelsen fra fjellene, Deuteronomy 27:15 og versene som følger. Levittene roper tolv forbannelser utover Israel, og etter hver eneste én svarer hele folket *amen*. De bekrefter ikke at ordene lyder pent. De skriver seg selv inn under dem.

I Salmene lukker ordet fire av de fem bøkene, blant annet *Psalms 41:13* og *Psalms 106:48*. Der står det i doksologi — men fremdeles som stadfestelse, ikke som avslutningsformel.

Isaiah 65:16 går lengst. Der kalles Herren אֱלֹהֵי אָמֵן, **stadfestelsens Gud** — Gud som ikke bare hører amen, men er det. Det er den linjen som ligger under *Revelation 3:14*, der Kristus kalles *Amen*.

אָמֵן ('āman) H539 **Å bære, å holde noe oppe; å være fast, pålitelig; å tro.** Grunnrot. 102 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Roten begynner ikke i hodet. Den begynner i noe som bærer vekt. I qal er ordet konkret: bærebjelker og dørstolper som holder, og en fosterfar eller amme som bærer et barn. Moses spør i *Numbers 11:12* om han skal bære folket ved brystet slik *en fosterfar bærer et diebarn* — det er dette verbet, i partisipp. Ammen som løfter Mefibosjet i *2 Samuel 4:4* heter det samme.

I nifal blir det egenskapen til noe som ikke svikter. Et hus som står, *2 Samuel 7:16*. En nagle slått inn på et sikkert sted, *Isaiah 22:23*. Vann som ikke tørker ut. Om Gud selv: *den trofaste Gud, Deuteronomy 7:9*.

I hifil snus retningen. Da handler det ikke om å bære, men om å legge sin vekt på noe som bærer. Det er ordet i *Genesis 15:6*: Abram *stolte på* Herren, og det ble regnet ham til rettferdighet. Ordet betyr ikke å holde noe for sant. Det betyr å stille seg der og bli stående.

Isaiah 7:9 setter begge stammene i samme setning og lar dem klinge mot hverandre: *tror dere ikke, skal dere ikke stå fast*. Samme rot to ganger. Den som ikke lener seg på det som bærer, bærer ikke selv.

הָבֶל (hebel) H1893 **Abel — Adams andre sønn, drept av sin bror Kain.** Egennavn, mannlig. Samme form som substantivet הֶבֶל, *pust, ånde, damp*. Fem forekomster, alle i Det gamle testamente.

Navnet betyr **pust**. Det er ikke et smigrende navn. Det er ordet for det som forsvinner mens du ser på det — dugg på et vindu, luft ut av en munn. Barnet får navn etter det korteste som finnes.

Alle fem forekomstene står i samme kapittel. Abel dukker opp i *Genesis 4:2* som sauegjeter, bringer offer i *Genesis 4:4*, blir drept i *Genesis 4:8*, og i *Genesis 4:9* spør Herren Kain hvor broren er. Den femte gangen er han allerede borte: Eva kaller Set en sønn *i stedet for Abel*, *Genesis 4:25*. Abel sier ikke ett ord i hele Skriften. Han har ingen replikk.

Det er verdt å skille dette navnet fra det homografe substantivet i Forkynneren. Der brukes samme konsonanter om *tomhet, forgjengelighet* — men det er et annet oppslagsord, ikke Adams sønn. Sammenfallet i form er reelt; identiteten er det ikke.

I gresk skrives navnet Ἀβελ, og der får den tause mannen stemme: *Hebrews 11:4* sier at han *ennå* taler, selv om han er død.

חֲנַנְיָהּ (hānanyā) H2608 **Hananja** — «**Jah har vist nåde**». Egennavn, mannlig; også i lengre form חֲנַנְיָהּ. Satt sammen av חָנַן, *å vise nåde*, og יָהּ. 28 forekomster i Det gamle testamente, fordelt på tretten forskjellige menn.

Navnet er en hel setning: Gud har allerede vært god. Det var vanlig nok til at det bæres av prester, sangere, offiserer, byggmestere og profeter side om side.

To av bærerne står mot hverandre. Den ene er Daniels venn i *Daniel 1:6*, som i *Daniel 1:7* får det babylonske navnet Sjadrak — en av de tre som nekter å bøye seg for billedstøtten og går i ovnen. Den andre er Hananja, Assurs sønn fra Gibeon, en falsk profet i *Jeremiah 28:1*. Han bryter åket av Jeremias nakke og lover at eksilet er over om to år. Han dør samme år.

De øvrige elleve fyller ut bredden. En av Hemans fjorten sønner leder det sekstende skiftet, *1 Chronicles 25:4*. En hærfører tjener under kong Ussia, *2 Chronicles 26:11*. En salveblander bygger sin del av Jerusalems mur under Nehemja, *Nehemiah 3:8*. En annen settes over borgen og får ansvar for byportene, *Nehemiah 7:2*. En er sønn av Serubabel, *1 Chronicles 3:19*.

At samme navn bæres av både den som holdt stand i ovnen og den som løy i tempellets forgård, sier noe nøkternt: navnet lover hva Gud har gjort, ikke hva bæreren kommer til å gjøre.

טָבַל (tābal) H2881 **Å dyppe, å senke ned, å stupe under.** En primitiv rot. 16 forekomster i Det gamle testamente, alle i qal unntatt én i nifal.

Brown-Driver-Briggs gir tre former: å dyppe noe i noe, å dyppe seg selv, og passivt å bli dyppet. Ordet er konkret gjennom hele Skriften — ingen overført bruk, ingen fromme utvidelser. Noe går ned i en væske.

Det meste av bruken gjelder en del av noe. Josefs kjortel dyppet i geiteblod, *Genesis 37:31*. Isopkvasten i blodet på dørkarmen, *Exodus 12:22*. Presten som dypper fingeren i offerblodet, *Leviticus 4:6*. Ruts brødbit i eddiken, *Ruth 2:14*. Jonatans stav i honningkaken, *1 Samuel 14:27*. Prestenes føtter i Jordans bredd, *Joshua 3:15*. Og Ha-saels teppe, dyppet i vann og lagt over ansiktet på Ben-Hadad til han døde, *2 Kings 8:15*.

Ett sted går et helt menneske under. Naaman, spedalsk, stiger ned i Jordan og dypper seg *sju ganger* — *2 Kings 5:14*. Han kommer opp med hud som en liten gutts.

Og det er nettopp dette verset Septuaginta oversetter med βαπτίζω. Ellers gjengis טָבַל med βάπτω, å dyppe en del. Det eneste stedet den greske Bibelen bruker dåpsordet om et hebraisk verb, er der en mann går hel ned i en elv og kommer opp ren. Job kjente ordet fra vrangsidene: *da vil du dyppe meg i grøften* — *Job 9:31*.

יְהוֹשֻׁעַ (yěhōšúa ') H3091 **Josva** — «**Herren er frelse**». Satt sammen av gudsnavnet **יְהוָה** og roten **יָשַׁע**, *å frelse, å berge*. 199 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Navnet er en setning, ikke en glose. Det sier hvem som redder — ikke noe om mannen som bærer det. Roten **יָשַׁע** betyr grunnleggende *å gjøre vidt, å gi rom*, og derfra *å befri*. Å frelse er å få plass å stå på.

Samme navn opptrer i flere drakter. Han fra Efraim heter Hosea i *Numbers 13:8*, og i den korte etterexilske formen **יֵשׁוּעַ** — Jesjua — i *Nehemiah 8:17*. Det er den formen som senere går inn i gresk som Jesus.

Fire menn i Skriften heter dette. Efraimitten som Moses velger ut til å møte Amalek, *Exodus 17:9*, og som siden fører folket inn i Kanaan. Bonden i Bet-Sjemesj som paktens ark stanser på jordet hos, *1 Samuel 6:14*. Ypperstepresten, sønn av Jehosadak, etter hjemkomsten, *Haggai 1:1*. Og byhøvdingen i Jerusalem som en port ble oppkalt etter, *2 Kings 23:8*.

יְרוּשָׁלַם (yěrûšālēm) H3390 **Jerusalem** — **den arameiske formen**. Motstykket til den hebraiske **יְרוּשָׁלַם**. 25 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Samme by, annet språk. Dette er ikke en skrivevariant, men navnet slik det lyder i arameisk, og derfor står det bare der teksten selv er arameisk: brevvekslingen og kronikken i Esra, og fortellingene om Daniel. Utgangen er enkel — den tosifrede dualformen som preger det hebraiske navnet, er borte.

Fordelingen er tydelig. Perserrikets embetsmenn skriver til kongen om jødene som er kommet opp til Jerusalem og bygger den opprørske byen igjen, *Ezra 4:12*. Haggai og Sakarja profeterer over jødene i Juda og Jerusalem, *Ezra 5:1*. Og Daniel går opp i takkammeret sitt, der vinduene står åpne mot Jerusalem, og bøyer knærne tre ganger om dagen, *Daniel 6:10*.

Det er verdt å holde de to formene fra hverandre når man teller forekomster. 600 hebraiske mot 25 arameiske. Den arameiske formen er ikke sjelden fordi byen betyr mindre der, men fordi de arameiske avsnittene er korte — og innenfor dem er byen selve saken det strides om.

יְרוּשָׁלַם (yěrûšālaim) H3389 **Jerusalem** — **den hebraiske formen**. Trolig av passiv partisipp av **יָרָה** og **שָׁלַם**, altså *grunnlagt fredelig*; tradisjonen gjengir det også «fredens lærdom». 600 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Endelsen er en dualform — en tallform for to. Punktasjonen peker på et par, og forklaringen som er gitt, er byens to hovedhøyder. Formen finnes også skrevet **יְרוּשָׁלַם**, men sjelden.

Roten **יָרָה** i navnet er den samme som ligger under **תִּירָה** — å peke ut, å legge ned, å grunnlegge. Den andre halvdelen, **שָׁלַם**, er å være hel, uskadd, ferdig. To ord som begge handler om noe som er satt på plass og ikke mangler noe.

Denne formen må skilles fra den arameiske, יְרוּשָׁלַם, som har eget oppslag og bare 25 forekomster. Den hebraiske formen er den vanlige gjennom hele Det gamle testamente; den arameiske hører til de arameiske avsnittene i Esra og Daniel.

I teksten er navnet hovedstad tre ganger over: for det samlede kongeriket, for Juda alene etter delingen, og igjen for folket etter hjemkomsten fra eksilet. Samme by hele veien, under skiftende ordninger.

יִשְׂרָאֵל (yiśrā'ēl) H3478 **Israel** — «**Gud råder**», «**han strider med Gud**». Av **יָרָה**, *å stride, å holde ut, å ha makt*, og **אֵל**, *Gud*. 2229 forekomster, alle i Det gamle testamente — et av de aller hyppigste ordene i teksten.

Navnet blir gitt, ikke valgt. Jakob får det etter nattkampen: *du har kjempet med Gud og med mennesker og vunnet*, Genesis 32:28. Verbet **יָרָה** betyr å holde ut i en kamp man ikke gir seg fra. Det er en påstand om utholdenhet, ikke om fromhet.

Så vandrer navnet fra én mann til et helt folk, og videre gjennom fire ordninger: ættens navn, det samlede kongerikets navn, nordrikets navn med de ti stammene under Jeroboam mens sørriket het Juda, og til sist navnet på folket etter hjemkomsten fra eksilet. Samme ord, fire forskjellige størrelser.

Derfor må man i teksten alltid spørre hvilket Israel som er ment. I *Joshua 3:17* går hele folket over Jordan som ett. Hos profetene i kongetiden står Israel ofte i motsetning til Juda, som to naboland som fører krig mot hverandre.

Et navn som betyr *strid med Gud* er en uvanlig ting å bære. Det tar ikke bort kampen; det gir den et navn.

יַרְדֵּן (yardēn) H3383 **Jordan** — «**den som går ned**». Dannet av **יָרַד**, *å stige ned*. 164 forekomster, alle i Det gamle testamente. Gresk gjengir navnet Ἰορδάνης.

Navnet er en beskrivelse, ikke et pyntenavn. Elven renner fra foten av Anti-Libanon til Dødehavet, omtrent 320 kilometer, og faller hele veien. Den ender under havets nivå. Et vassdrag som bare går nedover fikk verbet til navn.

I teksten er Jordan sjelden bare vann. Den er grensen man krysser: prestene med paktens ark blir stående på tørr grunn midt i elveleiet mens hele folket går over, *Joshua 3:17*. Og den er stedet der Naaman *går ned* og dypper seg sju ganger, *2 Kings 5:14* — der står både **יָרַד** og **טָבַל** i samme setning, og huden hans blir som en smågutts.

Lot løfter øynene og ser hele Jordan-sletten vannrik som Herrens hage, *Genesis 13:10*. Det er det siste blikket før Sodoma.

יָרַד (yārad) H3381 **Å gå ned, stige ned, synke**. Primær rot. 344 forekomster, alle i Det gamle testamente; 306 av dem i qal.

Ordet er geografi før det er noe annet. Man går ned fra fjellandet til sletten, ned i strid, ned til treskeplassen, ned fra alteret, ned fra Jerusalem. Å reise til Egypt er

alltid å gå ned — Abram *drar ned* dit for å bo som fremmed under hungersnøden, *Genesis 12:10*. Retningen ligger i landet selv, ikke i talemåten.

Så bærer den samme retningen tyngre ting. Man synker i vann. Man går ned til dødsriket: Jakob nekter å la seg trøste og sier han vil gå ned til שׂוֹאֵל sørgende, *Genesis 37:35*. Og tårer *går ned* — øyet renner ned med vannstrømmer over datteren av mitt folk, *Lamentations 3:48*. Samme verb for en mann på vei mot graven og for et ansikt som løses opp.

Gud går også ned. Herren stiger ned for å se byen og tårnet i *Genesis 11:5*; han stiger ned på Sinai i *Exodus 19:20*. Bevegelsen er ikke fornedrelse, bare retning: det som er over, kommer hit.

I hifil er verbet årsakende — å føre ned, å sende ned regn, å legge noe flatt, å bringe en mann ned til dødsriket. Av denne roten kommer elvenavnet יַרְדֵּן. Jordan heter *den som går ned*.

יָרָא (yārā) H3384 Å kaste, å skyte, å strømme — og å lære bort. Primær rot, med sideformen יָרַץ i 2 *Chronicles 26:15*. 75 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Grunnbetydningen er å sende noe av gårde i en bue. Jonatan skal skyte tre piler mot siden av steinen, *1 Samuel 20:20*. Partisippet blir stående som yrkesbetegnelse: *skytterne*, *bueskytterne*. Og det trenger ikke være piler — faraos vogner og hær ble kastet i havet, *Exodus 15:4*.

Den andre linjen er vann. Roten brukes om å øse ut, å la det regne. I *Proverbs 11:25* står den i hofal, og setningen snur seg om seg selv: den som vanner, skal selv bli vannet.

Så vender ordet innover. I hifil betyr det å peke ut — som når en utstrakt finger sikter — og derfra å vise, å informere, å undervise. Læreren er den som sikter og treffer. Det er fra denne roten הוֹרָא kommer: ikke først *lov*, men *retning*, det noen peker ut for deg.

מִנָּה (mēnē ') H4484 **Talt. Gjort opp.** Passiv partisipp av det arameiske verbet מִנָּה, å telle. 2 forekomster, begge i Det gamle testamente, og begge i samme vers.

Ordet er samtidig navnet på en vekt. En *mine* er en veiestørrelse i det gamle Østen, vanligvis femti sekel, muligens seksti. Det er verdt å ha med seg: ordet på veggen er både et regnskapsord og et vektord. Noe er talt, og noe skal veies.

Verset er *Daniel 5:25*. Hånden skriver fire ord, og det første står to ganger — מִנָּה מִנָּה. KJV lar det stå uoversatt som *Mene*, fordi det ikke er et vanlig substantiv, men et orakel i tellingens språk.

Tolkningen kommer like etter. I *Daniel 5:26* er den kort: Gud har talt opp ditt kongedømme og gjort det ferdig. Ordet forlanger ingen forklaring ut over seg selv. En telling som er kommet til siste tall, er en telling som ikke fortsetter.

מֵנָה (mēnā ') mēnā ' מֵנָה^{H4483} **Å telle, å regne opp — og i intensiv form: å sette over, å utnevne.** Arameisk verb med sideformen מִנָּה. Det svarer til det hebraiske מִנָּה. 5 forekomster, alle i de arameiske avsnittene av Det gamle testamente.

Verbet har to stammer med hvert sitt arbeid. I *pe'al* teller det: noe blir gjort opp, ført i regnskap, kommet til ende. I *pa'el* utnevner det: noen blir satt over en oppgave. Veien mellom de to er kortere enn den ser ut. Å telle noen inn på en plass er å gi ham plassen.

Utnevnelsen står i *Ezra 7:25*, der Ezra får ordre om å innsette dommere og lovkyn-dige over folket, og i *Daniel 2:49*, der Daniel ber om at vennene hans blir satt over provinsen Babels forvaltning.

Tellingen står i mørket. I *Daniel 5:26* tolker Daniel det første ordet på veggen: Gud har talt opp ditt kongedømme og gjort det ferdig. Regnskapsordet er også dommens ord — når noe er talt ferdig, er det talt slutt.

מִצְרַיִם (mišrayim) ^{H4714} **Egypt — Øvre og Nedre Egypt under ett.** Formen er dualis av מִצְרַיִם, grense eller forskansning. Ordet betyr bokstavelig noe slikt som *de doble sundene*. 602 forekomster i den taggedede teksten, alle i Det gamle testamente. Brown-Driver-Briggs teller 681 — tellemåtene er forskjellige, tallet er uansett stort. Dualisformen er ikke pynt. Egypt var to land, det smale elvedalslandet i sør og del-taet i nord, og hebraisk sier begge deler i én endelse. Landet bærer sin egen tode-ling i navnet.

Ordet dekker både territoriet og folket. Det står om landet Nilen renner gjennom, og det står om egypterne som gruppe. I folketavlen er navnet dessuten personifi-sert: *Genesis 10:6* fører Misrajim opp som Kams andre sønn, slik navn på land og navn på stamfar smelter sammen i den listen.

Ingen annen nasjon nevnes så ofte. Egypt er stedet man drar ned til når det er hungersnød, som i *Genesis 12:10*, og stedet man føres ut fra, som i *Exodus 20:2*. To bevegelser, samme land: tilflukten som blir trellehuset.

מִקְוֵה (miqweh) ^{H4723} **En samling av vann — og et håp.** Ett ord, begge betydninger, ti forekomster. Roten er מִקְוֵה, å vente, å håpe: det som **samles opp** og det som **ventes på**, er samme handling på hebraisk.

Vannet. Første gang ordet står, taler Gud skaperverket i orden: *vannenes samling kalte han hav Genesis 1:10*. Det brukes om Egypts dammer *Exodus 7:19*. Og så, stille, midt i renhetslovene: *en kilde eller brønn med en מִקְוֵה av vann skal være ren Leviticus 11:36*.

Det verset er hele grunnlaget for mikvaen. Vannet må være *samlet* — regn, kilde, elv — aldri øst opp og båret i et kar. Derav *levende vann*: det må komme til bassenget

av seg selv. Det er derfor Johannes døpte i Ainon «fordi det var mye vann der», og derfor ingen jøde trengte å få forklart hva han holdt på med.

Håpet. *Ennå er det håp for Israel i denne saken Ezra 10:2. Å, du Israels håp, dets frelser i nødens tid Jeremiah 14:8. Herren, fedrenes håp Jeremiah 50:7.*

Hammeren — og Jeremia svinger den. *Herre, du Israels מִקְוֵה, alle som forlater deg skal bli til skamme ... fordi de har forlatt Herren, kilden med levende vann Jeremiah 17:13.*

Les det igjen med dobbeltbetydningen på plass. *Herre, du Israels oppsamlede vann ... de har forlatt kilden med levende vann.* I ett vers navngir Jeremia Gud både som renselsesbadet og som Håpet, og anklager Israel for å gå bort fra det eneste vannet som noen gang var levende. Hver mikva i landet var et hull i bakken med Hans navn på.

De gikk ned i håpet for å bli rene, slekt etter slekt, og så ennå ikke at Håpet var en Han. Så kom Han, og stod i Jordan, og gikk under det selv.

Bokstavbildet leser ordet forfra: מ er vannet, kaoset; ק er det bakerste, sirkelen, tiden; ל er teltpuggen som fester; og י er mannen med løftede armer, se. Tallverdi 151.

Og ordet Septuaginta griper til når en mann går ned i slikt vann, er βαπτίζω.

מֶלֶךְ (melek) Konge. Ordet forekommer 1 922 ganger, alle i Det gamle testamente.

Det avgjørende er avledningen: substantivet kommer av verbet mālak מָלַךְ^{H4427} — «å regjere; innledningsvis: å bestige tronen; kausativt: å innsette i kongeverdighet». Kongeverdighet er altså i Skriftens språk noe en blir *innsatt i*, ikke noe en er av seg selv. Den som gjør innsettelsen, står utenfor kongen.

Det samsvarer med loven om kongen: folket kan be om en konge, men det er Herren som utvelger ham — *Deuteronomy 17:15.*

מָר (mar) ^{H4751} **Bitter; bitterhet; bittert.** Av roten מָרַר. Hunkjønnsformen er מָרָה. Ordet er adjektiv, substantiv og adverb på én gang. 35 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Det begynner på tungen. Brown-Driver-Briggs setter vann og mat først: det som ikke lar seg svelge. *Exodus 15:23* er stedet der ordet og stedsnavnet møtes — folket kommer til vann de ikke kan drikke, og stedet får navn etter smaken.

Derfra går ordet over i det som ikke lar seg bære. Det brukes om smerte, om sinne, om et skrik. *Genesis 27:34* har Esau som roper med et *stort og overmåte bittert* skrik da velsignelsen er borte. Ingen smaker noe her; ordet har flyttet fra munnen til brystet, men det er den samme uutholdeligheten.

Bittert er også hvordan noe ender. *Proverbs 5:4* sier om den fremmede kvinnen at hennes ende er bitter som malurt — søtt i begynnelsen, bittert i utgangen. Det er ordets faste figur: bitterheten er alltid det som kommer etterpå.

Navnet Noomi tok i *Ruth 1:20* er formet av dette ordet: מָרָא, Mara.

מָה (mā) H4100 **Hva?** — **og videre: hvordan, hvorfor, hvor lenge.** En opprinnelig partikkel, uten rot bak seg. Den skrives også מַה og מֶה, og kortes ned til מָ når den henger seg på ordet foran. Den Strong-taggede teksten gir 27 treff, alle i Det gamle testamente.

Ordet er et spørreord, men det står sjelden alene. Det smelter sammen med preposisjoner og blir til et helt lite apparat: *hverved?, hvormed?, med hvilket middel?, for hvilken grunn?, hvor mye?, hvor mange?, hvor ofte?, hvor lenge?, inntil når?*. Samme partikkel kan snu og bli utrop — *hva!, for en!* — og den kan tømmes for spørsmål og bli ubestemt: *hva som helst, noe som helst*.

Retorisk brukt spør det ikke om opplysning, men om størrelsesorden. *Psalms 8:4* spør *hva er et menneske*, og venter ingen definisjon tilbake.

Ett sted ble spørsmålet stående som navn. I *Exodus 16:15* ser folket det som ligger på bakken, og sier מָה. Brown-Driver-Briggs regner dette som en folkelig etymologi bak substantivet מַן, manna — og markerer det som sannsynlig, ikke sikkert. Brødet fikk altså navn etter spørsmålet ingen kunne svare på.

מֶלֶךְ (mālāk) Å være eller bli konge, å regjere. Roten som melek מֶלֶךְ^{H4428} er avledet av.

Brown-Driver-Briggs fører 346 forekomster og skiller stammene: Qal «være (bli) konge, regjere» (296 ganger), Hifil «gjøre til konge, la regjere», Hofal «bli gjort til konge».

Legg merke til at språket selv rommer begge sider. I Qal *er* en konge konge; i Hifil og Hofal blir han *gjort* til det av en annen. Salvingen i *1 Samuel 16:13* og *1 Kings 1:39* hører til den siste siden.

מָן (mān) H4478 **Manna** — **brødet fra himmelen.** Avledet av spørrepartikkelen מָה. Strong gjengir det bokstavelig som *en hva-het*: ordet er dannet av spørsmålet om hva tingen var. 12 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Navnet kommer av forvirringen. I *Exodus 16:15* ser israelittene det som ligger på marken og vet ikke hva det er. Brown-Driver-Briggs sier rett ut at spørsmålet i verset er ment som en folkelig forklaring på ordet — og legger til forbeholdet *most probably*. Det er en etymologi teksten selv foreslår, ikke en lingvistisk avgjort sak.

Beskrivelsen i *Exodus 16:31* er nøktern og konkret: hvitt, som korianderfrø, med smak av kaker bakt med honning. Det er mat, ikke symbol. Og det er den samme maten hver dag i førti år — som er hele klagen i *Numbers 11:6*, der folket sier at det ikke finnes noe som helst annet enn dette mannaet.

Det tok slutt på en dag. *Joshua 5:12* noterer at mannaet opphørte dagen etter at de spiste av landets grøde. Ørkenbrødet var aldri ment å vare inn i landet.

מָצוֹר (māšôr) H4693 **Beleiring, forskansning — og som egennavn: Egypt.** Formen er den samme som substantivet for *beleiring*, tatt i betydningen *grense*. 4 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Ordet har to ansikter i konkordansen. KJV oversetter det snart som *besieged places*, snart som *defense* og *fortified* — altså om en by som er stengt inne, eller om et verk som stenger noen ute. Grunnbetydningen er den samme begge veier: en linje trukket rundt noe.

Brown-Driver-Briggs fører det opp som et navn på Egypt, og noterer at det er en annen skrivemåte av מִצְרַיִם. Der מִצְרַיִם står i dualis, står מָצוֹר i entall — samme land, sett som ett.

Landet blir altså kalt Grensen. Det er en presis beskrivelse. Egypt er Nilens smale stripe mellom to ørkener, et land som ligger som en forskansning i sør, og som for Israel alltid var kanten av det kjente. *2 Kings 19:24* og *Micah 7:12* bruker ordet nettopp der Egypt er ytterpunktet man kommer fra eller drar til.

מָרָא (mārā') H4755 **Mara — «bitterhet». Navnet Noomi tok om seg selv.** Hunkjønnsform av adjektivet מָר, bitter. Hapax legomenon: 1 forekomst i hele Bibelen, *Ruth 1:20*.

Navnet er et svar på et annet navn. Kvinnen heter נֹעֲמִי, Noomi, som betyr det behagelige, det liflige. Hun kommer tilbake til Betlehem uten mann og uten sønner, og ber byen om å slutte å kalle henne det. *Kall meg ikke Noomi, kall meg Mara.*

Det er en presis handling. Hun skifter ikke identitet; hun skifter etikett, og hun begrunner det i samme setning: fordi Den allmektige har handlet meget bittert med henne. Ordet peker ikke på et humør, men på en regnskapsføring av hva livet har gitt.

Byen tok ikke navnet i bruk. Boken fortsetter å kalle henne Noomi, og navnet Mara står bare dette ene stedet — sagt én gang, av henne selv, i verste stund. Resten av fortellingen svarer ved å la det gamle navnet bli stående.

מָשַׁח (māšah) Å stryke på, smøre, salve. En primærrot.

Brown-Driver-Briggs gir tre bruksmåter i Qal: å stryke på (male et hus med farge), og så — det som betyr noe her — **å salve som innvielse, høytidelig utskillelse til et embete, alltid ved at olje helles på hodet**; og å salve, innvie til tjeneste for Gud.

To ting følger av det. Salving er *utskillelse til et embete*, ikke en velsignelse over en person. Og den skjer alltid ved at noen annen heller oljen — den salvede salver ikke seg selv. Se *1 Samuel 16:13*, *1 Kings 1:39* og *1 Samuel 10:1*.

Av denne roten er מְשִׁיחַ dannet — «den salvede».

מָשִׁיחַ (māšîah) H4899 **Salvet; den salvede.** Av מָשַׁח, å smøre, å salve. 38 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Roten er hverdagslig. מָשַׁח betyr å smøre noe utover en flate; samme verb brukes om å male et hus. Salvingen er derfor en fysisk handling før den er noe annet: olje helles over hodet, og mannen er satt inn i et embete.

Brown-Driver-Briggs deler bruken i fem: Israels konge, ypperstepresten, perserkongen Kyros, den messianske fyrsten, og patriarkene regnet som salvede konger. Presten står i *Leviticus 4:3*. Patriarkene står i *Psalms 105:15* — *rør ikke mine salvede*.

Den tyngste bruken er om kongen, og den kommer fra Davids munn om Saul, mannen som jaktet på ham: *1 Samuel 24:6* og *1 Samuel 26:9*. David nekter å løfte hånden mot Saul, ikke fordi Saul er god, men fordi han er salvet. Embetet står, uavhengig av mannen. Det samme prinsippet snus i *Psalms 2:2*, der jordens konger rådslår mot Herren og mot hans salvede.

At også Kyros bærer tittelen i *Isaiah 45:1*, viser hvor langt ordet strekker seg. En hedensk konge som ikke kjenner Herren, kalles likevel *hans salvede*, fordi han er tatt i bruk.

I *Daniel 9:25* og *Daniel 9:26* lar King James ordet stå utranslitterert som *Messiah* i stedet for å oversette det *anointed*. Det er de eneste to stedene i hele Det gamle testamente den gjør det.

מָשַׁח (māšâ) H4871 **Å dra opp, å trekke ut av vannet.** En primitiv rot. 3 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Ordet er sjeldent og gjør bare én ting: det henter noe opp av vann. Brown-Driver-Briggs fører hele artikkelen tilbake til den ene setningen — *av vannet dro jeg ham opp*. Ordet finnes i Qal og i Hifil, og betydningen skifter ikke.

To av de tre stedene er den samme salmen i to utgaver: *2 Samuel 22:17* og *Psalms 18:16*. Der er det Gud som rekker ned ovenfra og drar David *opp av mange vann*. Bildet er en mann som er i ferd med å gå under, og en hånd som får tak i ham.

Det tredje stedet er navnet. I *Exodus 2:10* kaller Faraos datter barnet מָשַׁח og begrunner navnet med dette verbet. Verbet står tre ganger i Skriften. Navnet det ga opphav til står 703.

מֹשֶׁה (mōše) H4872 **Moses — «dratt opp».** Av מָשַׁח, å dra opp av vannet. 703 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Navnet forklares på stedet det gis. *Exodus 2:10*: Faraos datter tar barnet til seg som sin sønn og sier *fordi jeg dro ham opp av vannet*. Formen er aktiv, ikke passiv — *han som drar opp*. Den som selv ble berget opp av vann, er den som siden skal føre et folk gjennom det.

Levitt av slekt. Sønn av Amram og Jokebed, bror til Aron og Mirjam, gift med Sippora, far til Gersjom og Elieser. Han bærer to embeter samtidig, profet og lovgiver, og det er sjelden i Det gamle testamente at de to ligger i samme mann.

Med 703 forekomster er han blant de hyppigst nevnte menneskene i hele Skriften. Mye av det tallet er ikke fortelling, men formel: vendingen *slik Herren bød Moses* går igjen gjennom lovbøkene som en takt.

En løs tråd: *Judges 18:30* nevner en prest som stammer fra en Manasse, og teksttradisjonen er delt om navnet egentlig skal leses Moses.

נָעֲמָן (na' āmān) H5283 **Na'aman** — «liflighet». Samme ord som substantivet נָעֲמָן, av roten נָעַם, å være god, vakker, behagelig. 14 forekomster, alle i Det gamle testamente.

To menn bærer navnet. Den ene er en benjaminitt, sønn av Bela, som følger Jakobs hus ned til Egypt — *Genesis 46:21, Numbers 26:40, 1 Chronicles 8:4*. Han er bare et navn i en liste.

Den andre er syreren, og elleve av de fjorten forekomstene hører til ham. *2 Kings 5:1* gir ham fire titler og ett ord som velter dem: hærfører for kongen av Syria, stor mann, æret, veldig kriger — *men han var spedalsk*. Mannen som heter «liflighet», er den ene i fortellingen som ingen kan røre.

Fortellingen holder ham nøyaktig i den karakteren navnet ikke passer til. Han kommer til Elisjas dør med hester og vogn (*2 Kings 5:9*) og blir vred da profeten ikke engang kommer ut (*2 Kings 5:11*). Han hadde ventet seremoni. Han får en beskjed. Etterpå ber han om to muldyrlass jord å ta med hjem (*2 Kings 5:17*) — han vil tilbe Israels Gud på israelsk grunn, midt i Damaskus. Og da Gehasi løper etter ham for å ta noe, stiger han av vognen for å møte ham og spør *er alt vel?* Ordet han bruker er שָׁלוֹם (*2 Kings 5:21*). Spedalskheden han ble kvitt, blir Gehasis (*2 Kings 5:27*).

נָגִיד (nāgîd) Leder, fyrste, høvding, styrer.

Strong gir grunnbetydningen presist: «en befalingsmann — *som den som inntar fronten*». Ordet betegner den som går foran, ikke først og fremst den som står over. Brown-Driver-Briggs fører betydningene leder, fyrste, oppsynsfyrste, styrer.

Det er dette ordet Samuel bruker når han salver Saul til fyrste over Herrens arv, *1 Samuel 10:1* — ikke melek מֶלֶךְ^{H4428}. Skillet er verdt å merke seg: den første som salves i Israel, salves til å gå foran.

נֹחַ (nōah) H5146 **Noah** — **mannsnavn; betyr hvile**. Samme ord som substantivet נֹחַ, *hvile*, dannet til roten נָח. 39 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Navnet er ikke bare et navn. Det er forklart i teksten selv, første gang mannen nevnes: *Genesis 5:29*, der Lamek gir sønnen navnet og sier hva han venter av ham — trøst i arbeidet, på jorden Herren har forbannet. Hebraisk gjør her det den ofte gjør: legger et ord inn i et navn og lar hendelsene siden prøve om det holder.

Han er sønn av Lamek og far til Sem, Kam og Jafet. Etter flommen står slekten på ham alene.

Ordet vender tilbake i beretningen på et sted som er lett å gå forbi. I *Genesis 8:4 hviler* arken på Ararat-fjellene — samme rot som navnet. Og i *Genesis 8:9* finner du ingen hvile for foten sin, og må tilbake. Roten løper gjennom teksten før den slår ut.

Det greske Det nye testamente skriver navnet Νῶε, ubøyelig.

נָחַ (nûah) H5117 **Å slå seg ned og bli der; å hvile. I kausativ: å sette noe fra seg — og å la det ligge.** En primær rot. 64 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Grunnbetydningen er ikke søvn. Brown-Driver-Briggs deler qal i to: å *slå seg ned og bli værende*, og å *ha ro*. Det første er et bevegelsesord som stanser. Noe har vært i drift og er kommet til ro på et sted.

Kausativstammen er der ordet blir stort, og den går to veier. Den ene er å **gi hvile** til noen, eller å la noe *senke seg* over noen. Den andre er rent praktisk: å **legge fra seg**, sette ned, deponere, la ligge. Derfra glir ordet videre til å *la være igjen*, så til å *forlate*, så til å *oppgi*, og til slutt til å *la i fred* — å holde hendene fra noe. Ett verb dekker hele veien fra å sette en krukke ned, til å slippe en sak.

Hofal-formen gir uttrykket for det motsatte — at ingen hvile blir oss gitt. Brukt som substantiv betyr den samme formen *plass som er blitt til overs*, åpent rom.

Roten ligger under navnet נָח og under substantivet for hvile. Den ligger også under *Genesis 8:4*, der arken slår seg til ro på fjellet.

עַיִן (‘ayin) H5869 **Øye — og kilde.** Trolig et urord, uten avledning. 830 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Det er ett ord for begge deler, og det er poenget. En kilde er landskapets øye: et rundt, mørkt, vått sted i tørt terreng, der noe kommer ut som ingen la der. Hebreeren ser ikke to betydninger som må holdes fra hverandre. Han ser den samme tingen to steder.

Som øye går ordet langt. Bruksregisteret dekker blikk, ansikt, utseende, mening, velvilje, misnøye, nærvær. Å *finne nåde i noens øyne* er ikke en billedtale i hebraisk; det er der vurderingen faktisk skjer. Lot løfter øynene og ser *Jordan-sletten*, *Genesis 13:10* — og valget hans ligger allerede i det blikket.

Som kilde sitter ordet fast i landet. Stedsnavnene bærer det: En-Harod, *Harod-kilden*, der Gideon slår leir i *Judges 7:1*; En-Hakkore, *ropernes kilde* eller *rapphonekilden*, som Samson gir navn i *Judges 15:19*; En-Rogel utenfor Jerusalem; og en dragekilde. Der det er vann, står ordet i navnet.

De to sidene møtes ett sted. I *Lamentations 3:48* går øyet ned i bekker av vann. Det er samme ord som brukes om kilden, og her gjør øyet det kilden gjør: det renner.

קָוָה (qāwâ) H6960 **Å samle sammen; å vente, å håpe.** En primitiv rot. 45 forekomster i Det gamle testamente.

Roten har to ansikter, og det er sammenhengen mellom dem som er interessant. Grunnbetydningen ser ut til å være *å binde sammen*, kanskje ved å tvinne — som tråder som legges til en snor. Derav på den ene siden *å samle*, på den andre *å vente*: å holde noe samlet inntil det er fullt.

Brown-Driver-Briggs fører opp ventebetydningen i tre nyanser: å vente eller speide ivrig etter noe, å ligge på lur etter noen, og å vente i betydningen å drøye. Det er ikke passiv tålmodighet. Det er en spent oppmerksomhet rettet mot noe som skal komme.

Samlebetydningen står på Skriftens første side. *La vannet under himmelen samle seg til ett sted* — *Genesis 1:9*. Av samme rot kommer substantivet **מִקְוֵה**, det samlede vannet, som Gud selv gir navnet *hav* i *Genesis 1:10*.

Og det er der de to betydningene møtes. *De som venter på Herren, får ny kraft* — *Isaiah 40:31*. *Vent på Herren, vær ved godt mot* — *Psalms 27:14*. Det hebraiske håpet er ikke en stemning; det er samme handling som når vann trekkes sammen til ett basseng. Noe holdes samlet på ett sted, i påvente av at det skal brukes.

Det samlede vannet har sin egen artikkel under **מִקְוֵה**.

רָחַץ (rāḥaṣ) H7364 **Å vaske, å skylle av, å bade.** En primitiv rot. 71 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Dette er det alminnelige vaskeordet. Det dekker hele spennet uten å skifte karakter: å vaske hender, å vaske føtter, å vaske ansiktet, å bade hele kroppen. Qal om å vaske og å bade seg, Pual om å bli vasket, Hitpael om å vaske seg selv. Brown-Driver-Briggs noterer også en passiv hitpael-bruk om å bli regnet som ren og til å stole på.

Skill det fra **טָבַל**, å dyppe. De to ordene beskriver ikke det samme. *Ṭābal* er bevegelsen — en ting føres ned i væske. *Rāḥaṣ* er resultatet — noe blir borte fra en flate. Man kan dyppe uten å bli renere, og man kan vaske uten å gå under.

De to står side om side i samme fortelling. Elisja sender bud til Na'aman: *gå og vask deg sju ganger i Jordan* — *2 Kings 5:10*, *rāḥaṣ*. Men når Na'aman endelig gjør det, skifter teksten ord: han gikk ned og *dyppet* seg sju ganger — *2 Kings 5:14*, *ṭābal*. Befalingen handler om å bli ren. Handlingen handler om å gå under.

I loven er ordet prestenes. Aron og hans sønner skal vaske hender og føtter før de går inn i teltet (*Exodus 30:19*) — ikke en gang, men hver gang. Og i *Exodus 2:5* går Faraos datter ned til elven for å vaske seg, og finner kurven i sivet. Fortellingen om Moses begynner med at noen kom for å vaske.

שָׁלַם (šālam) H7999 **Å være hel og uskadd; å gjøre ferdig; å gjøre opp, å betale tilbake.** En primitiv rot. 107 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Grunnbetydningen er ikke fred. Den er fullstendighet. Noe er *šālam* når ingenting mangler i det. Brown-Driver-Briggs setter Qal til *å være ferdig, avsluttet* og *å være uskadd*, og lar Piel gå videre derfra: *å fullføre et tempel, å gjøre trygg, å gjøre hel igjen, å innfri et løfte, å gjengjelde*.

Den veien fra *hel* til *betale* er kort på hebraisk og lang på norsk. Å betale er ikke å bli kvitt noe. Det er å fylle igjen et hull til regnskapet er helt. Loven bruker ordet slik gjennom hele erstatningsretten: har du stjålet en okse og slaktet den, skal du gi fem okser tilbake (*Exodus 22:1*).

Ordet virker i begge retninger. Mennesket innfrir løfter og gjør opp for skade. Gud gjengjelder — og i *Joel 2:25* snus det helt: *jeg vil gi dere igjen de årene gresshoppene åt*. Det er Gud i skyldnerens rolle, som gjør et regnskap helt som ingen kan kreve ham for.

Substantivet שָׁלוֹם kommer herfra. Det forklarer hvorfor hilsenen sier mer enn fravær av krig. Den sier at ingenting mangler.

שָׂרָה (sārâ) H8280 **Å stride, å kjempe med, å holde ut; å ha makt.** En primitiv rot. 2 forekomster, begge i Det gamle testamente.

Merk først hva dette ikke er. Skrivemåten er identisk med kvinnenavnet Sara, שָׂרָה, som betyr *fyrstinne* og hører til en annen rot. Dette oppslaget er verbet. Brown-Driver-Briggs gir det som *stride, ha makt, kjempe med, holde stand, anstrenge seg, holde ut* — i Qal *å holde ut, å stride med*.

To forekomster i hele Skriften, og begge handler om Jakob ved Jabbok. *Genesis 32:28: du skal ikke lenger hete Jakob, men Israel, for du har stridt med Gud og med mennesker, og du har vunnet*. Navnet יִשְׂרָאֵל er bygd av dette verbet og אֱלֹהִים, Gud.

Hosea tar setningen opp igjen mange hundre år senere og bruker samme verb: *i mors liv holdt han sin bror i hælen, og i sin manndomskraft stred han med Gud* (*Hosea 12:3*).

Et verb som står to ganger i hele Det gamle testamente, gir altså navn til folket. Og ordet lover ikke at man går uskadd fra det. Jakob forlater kampen med navnet i hånden og hoften ute av ledd.

תֵּבָה (tēbâ) H8392 **En kasse; et kar man legger noe i for å berge det gjennom vann.** Hunkjønn. Opprinnelsen er trolig fremmed — ordet ser ikke hebraisk ut. 25 forekomster, alle i Det gamle testamente.

Ordet er ikke skipsord. Hebraisk har egne ord for båt og skip, og bruker dem ikke her. Dette er en beholder. Den har ingen ror, ingen seil, ingen stavn — den flyter, og det er alt den gjør.

Brown-Driver-Briggs gir bare to bruksområder, og ingen andre. Det ene er karet Noah bygde. Det andre er kurven Moses ble lagt i. Det er hele ordets liv i Det gamle testamente: to fartøy, begge tettet mot vann.

Det er verdt å stanse ved at det er samme ord. I *Genesis 6:14* skal Noah bygge sin **קִיפָה** og bre bek over den, innvendig og utvendig. I *Exodus 2:3* tar Moses' mor en **קִיפָה** av siv og smører den med jordbek og tjære, og setter barnet i sivet ved elvebredden. Nesten alle forekomstene ligger i flomberetningen; bare de i Egypt faller utenfor.

Bildet er det samme begge steder: vannet stiger, og én ting blir båret gjennom. Én gang er det menneskeslekten. Én gang er det et spedbarn.

ἀθετέω (atheteō) G114 **Å sette til side; å oppheve; å bryte troskapen med.** Bokstavelig å gjøre noe **ἄθετον** — å *av-sette* det som er lagt ned (av **τίθημι**, å legge på plass). 12 forekomster. Ikke slurv. Annullering.

Liddell-Scotts første betydning er å sette **en traktat eller et løfte** ut av kraft, og gjenstandene i Det nye testamente ligger nettopp der: en pakt *Galatians 3:15*, et bud *Mark 7:9*, loven *Hebrews 10:28*, et løfte som alt er gitt *1 Timothy 5:12*, og Gud selv *1 Thessalonians 4:8*.

Men den tredje betydningen er den som svir: **å handle troløst mot, å bryte troskapen med** en person. Polybios bruker det om forrædte forbundsfeller. Jesaja åpner med det — *jeg har fostret barn og oppdratt dem, men de har satt seg opp mot meg Isaiah 1:2*. Herodes bindes av det: han hadde sverget for gjestene sine, og *ville ikke avvise henne Mark 6:26*. Dette er ordforrådet for et brutt ord, en revet kontrakt, en oppløst forlovelse.

I papyrene, passivt, er det et navn **strøket av et register**; om et bønnskrift, *avvist*. Hos grammatikerne, en tekst **merket som uekte**.

Hammeren. Det finnes nøyaktig ett sted i Skriften som beskriver mennesker som avviser dåpen, og Lukas valgte dette verbet til det: *Men fariseerne og de lovkyndige ἠθέτησαν Guds råd mot seg selv, da de ikke lot seg døpe av ham Luke 7:30*.

Les betydningene tilbake inn i det. De overså ikke en seremoni. De strøk sine egne navn av registeret. De merket Guds egen plan som *uekte*. De brøt troskapen med Ham som hadde fridd. Og Lukas legger til de to forferdeligste ordene i setningen — *mot seg selv*: sviket lander på svikeren.

Sammenlign **ἐπερώτημα**, tilsagnet dåpen gir. **ἀθετέω** er hvordan det ser ut å nekte å gi det.

Ἀνανίας (ananiaš) G367 **Ananias** — **den Herren har vært nådig mot.** Gresk form av hebraisk **יְהוָה נִיחָם**, *Jahve har vist nåde*. Ti forekomster, alle i Apostlenes gjerninger, og de fordeler seg på tre forskjellige menn.

Den første er Ananias i Jerusalem, mannen til Saffira, som holdt tilbake en del av kjøpesummen og løy om det *Acts 5:1, Acts 5:3, Acts 5:5*.

Den andre er Ananias i Damaskus, disippelen som ble sendt til den nyomvendte Saulus i Rette gate *Acts 9:10, Acts 9:17*. Paulus omtaler ham seinere selv som *en gudfryktig mann etter loven, godt omtalt av alle jødene som bodde der Acts 22:12*. Det er han som sier ordene i *Acts 22:16, la deg døpe og få dine synder vasket bort*.

Den tredje er ypperstepresten Ananias, som lot Paulus bli slått på munnen for rådet *Acts 23:2*, og som seinere kom ned til Cæsarea for å føre anklagen mot ham *Acts 24:1*.

Navnet er verdt å legge merke til nettopp fordi det bæres av alle tre. *Herren har vært nådig* står over en løgner, over en trofast disippel og over en yppersteprest som slår. Navnet forteller hva Gud er, ikke hva bæreren gjorde.

ἄγγελος (**angelos**) Budbærer, sendebud; engel.

Grunnbetydningen er ikke «himmelvesen», men **en budbærer, en utsending, en som er sendt**. Liddell-Scott-Jones fører den alminnelige greske bruken først: budbærer, sendemann — brukt om varselfugler, om en dikter som «musenes budbærer», om svalen som våroverbringer. Abbott-Smith: en budbærer, en som er sendt, og dernest den særskilte betydningen — et himmelsk vesen, sendt fra Gud til mennesker for å gjøre hans hensikt kjent eller utføre den. I Septuaginta står ordet som regel for מַלְאָכִים, som betyr det samme: sendebud.

Selve ordet forutsetter altså en avsender. En engel er i Skriften alltid *sendt*, og retningen går fra Gud til mennesket. Det finnes ingen bibelsk anvisning på den motsatte veien.

Derav også advarselen i *Galatians 1:8*: en engel fra himmelen som bringer et annet budskap, er nettopp en budbærer med feil budskap — og skal måles på budskapet, ikke på skikkelsen.

ἄτεκνος (**ateknos**) G815 **Barnløs; uten etterkommere**. Av alfa privativum og τέκνον.

Tre forekomster i Det nye testamente.

Alle tre står i samme scene: saddukeernes spørsmål om kvinnen som hadde sju menn. *Dersom en manns bror dør barnløs* — *Luke 20:28, Luke 20:29, Luke 20:30*. Det er et juridisk ord her, hentet fra svogerekteskapets lov, og det gjelder mangelen på arving, ikke fraværet av småbarn i huset.

I Septuaginta bærer det tyngden av en klage. Abram til Herren: *jeg går bort barnløs, Genesis 15:2*. Straffen i *Leviticus 20:20* og *Leviticus 20:21* over den som tar sin brors hustru: *de skal dø barnløse*. Og Sion i *Isaiah 49:21*, som ser en flokk barn og ikke skjønner hvor de kom fra: *jeg var jo barnløs og ufruktbar*.

I gresk litteratur er ordet gammelt og alvorlig. Hesiod har det i *Verk og dager*; Aiskylos og Sofokles bruker det i klagesanger. Aristoteles fører barnløsheten opp i *Den nikomakiske etikk* 1099b som en av de tingene som hindrer et menneske i å kalles lykkelig.

Legg merke til hva ordet forutsetter. τέκνον betyr etterkommer, ikke aldersgruppe. Å være ὄτεκνος er ikke å mangle spedbarn; det er å mangle slekt. Ordet forteller altså hva grunnordet faktisk betyr, ved å beskrive fraværet av det.

ἐκ (ek) G1537 **Ut av; fra og med innsiden.** Primær preposisjon, styrer alltid genitiv. Formen ἐξ foran vokal. 736 forekomster i Det nye testamente.

Grensen mot ἀπό er hele saken. ἀπό betyr *bort fra* — fra kanten av noe, fra utsiden av det. ἐκ betyr *ut av* — fra innsiden og ut. Den som kommer ἀπό byen, var ved byen. Den som kommer ἐκ byen, var inni den.

Preposisjonen betegner opphav: *av Gud, av tro, av vann og Ånd*. John 3:5 har begge ledd under ett ἐξ: født av vann og Ånd. Og *Romans 1:4* om Kristus, innsatt som Guds Sønn i kraft *ved oppstandelsen fra de døde* — ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν.

Og den betegner uttog. Kristus ble oppreist ἐκ νεκρῶν, *ut fra de døde* — ikke bort fra dem, men ut av deres flokk, *Romans 6:4*.

To ganger står den i vannet, og det er verdt å merke seg. Jesus, straks han var døpt, *steg opp ut av vannet* — ἀναβαίνων ἐκ τοῦ ὕδατος, *Mark 1:10*. Og Filip og hoffmannen *steg opp av vannet, ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος*, *Acts 8:39*.

Gresk hadde ordet for *bort fra vannkanten*. Det er ikke det ordet som står. Det som står, er ordet for å komme ut av innsiden av noe.

De to preposisjonene som svarer til den, er εἰς, som fører inn, og ἐν, som holder på plass.

ἐκχέω (ekcheō) G1632 **Å utgyte.** 28 forekomster. Egentlig om væske som forlater et kar — og karet blir alltid tømt. Homer utgyter vin; Aiskylos, blod på jorden. Johannes velter vekslernes mynter ut over tempelgulvet *John 2:15*. Judas revner, og innvolle-
ne **veller ut** *Acts 1:18*.

Det billedlige spennet er raust og hensynsløst. Å *sløse bort* — ὄλβον ἐκχεῖν, å øse ut en formue; Platon om en mann som heller ut både sitt gods og seg selv. Å utgyte piler fra et kogger (Homer). Om et vennskap *kastet bort og glemt* — ἐκκέχυται φιλότης (Theognis). Og hos Aristofanes, om en mann så glad at han rett og slett **flommer over**.

Det er dette ordet Skriften velger for Ånden. Ikke tilmålt. Tømt utover. *Jeg vil utgyte min Ånd over alt kjød* — *Acts 2:17*, og igjen i *Acts 2:18*. Kristus, opphøyet, *har utgytt dette* — *Acts 2:33*. Over hedningene, til Peters forbløffelse — *Acts 10:45*. Og Guds kjærlighet, ἐκκέχυται i våre hjerter — *Romans 5:5*.

Hammeren, og Paulus rigger den selv. *Titus 3:5* og *Titus 3:6* er én setning, og den inneholder begge verb. Vers 5: Gud frelste oss *ved badet* — λουτρόν. Vers 6: Ånden som han rikelig utøste over oss — ἐξέχεεν.

To bevegelser, og Paulus skiller dem i ett åndedrag. Ånden stiger ned og utøses over et menneske. Mennesket stiger ned og begraves i vann. Ingen steder i Det nye testamente sies vann å bli utøst over en dåpskandidat; Ånden sies aldri å være et bad den troende stiger ned i. Hver har sitt eget verb, og Skriften blander dem ikke. Når en skikk øser vann over et hode, har den derfor ikke utført en mindre dåp. Den har lånt verbet som hører pinsedagen til, og brukt det på feil element. Det samme gjelder ordet for stenking, ῥαντίζω, som heller aldri brukes om dåp.

ἐν (en) G1722 **I; på; blant; ved.** Primær preposisjon, styrer alltid dativ. 2048 forekomster — det hyppigste ordet av sitt slag i Det nye testamente.

De tre stedspreposisjonene deler arbeidet mellom seg, og ἐν er den midterste. εἰς er bevegelse *inn i*. ἐκ er bevegelse *ut av*. ἐν er hvile: å befinne seg der, uten bevegelse i noen retning. Strong beskriver den nøyaktig som *et hvileforhold mellom de to andre*.

Fra stedsbetydningen springer to andre. Den ene er tid: ἐν ταῖς ἡμέραις, *i de dager*. Den andre er middel — det man er *i*, er ofte også det man virker *ved*. Og der oppstår den ene tvetydigheten som betyr noe.

Johannes' ord i dåpsløftet. *Matthew 3:11: jeg døper dere ἐν ὕδατι til omvendelse, men han skal døpe dere ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.* Norsk må velge: *med vann*, eller *i vann*. Gresk velger ikke. Og det er samme konstruksjon i begge halvdelene av verset — den som gjør den første til et redskap, gjør også den andre til det.

Markus' fortelling avgjør spørsmålet med føttene i stedet for med grammatikken: de ble døpt ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, *i Jordanelven*, *Mark 1:5*. En elv er ikke et redskap man tar i hånden.

Og så Paulus' formel. ἐν Χριστῷ, *i Kristus*, står omkring 160 ganger i brevene hans. *Er noen i Kristus, da er han en ny skapning* — *2 Corinthians 5:17*. Det er ikke en preposisjon om tilslutning eller sympati. Det er preposisjonen for å befinne seg innenfor noe, og bli der.

ἐνδύω (endyō) G1746 **Å kle; å ikle seg.** 26 forekomster. Og avledningen er alt preken i seg selv: ἐν + δύω, som Strong gjengir «i betydningen **å synke ned i et plagg**». Det er den samme δύω som betyr å dukke, å stupe, å gå under. På gresk *bærer* man ikke en kappe så mye som man *synker ned i* den.

Det betyr at Galaterbrevet og Romerbrevet ikke er to bilder i det hele tatt. Å gå ned i vannet og å ikle seg Kristus er den samme bevegelsen, og gresk sier det i selve verbets form.

Skuespillerens ord. Dionysios fra Halikarnass bruker det om å ta på seg en *person*: τὸν Ταρκύνιον ἐνδύεσθαι, å ikle seg Tarquinius — å tre inn i en annens skikkelse og gå ut som ham. Paulus bruker det nøyaktig slik: *ikle dere Herren Jesus Kristus Romans 13:14*. Ikke å etterligne Ham utenfra. Å bli funnet i Ham.

Hammeren, og det er ett verb som gjør to jobber. *Galatians 3:27*: så mange av dere som ble døpt til Kristus, har **ikledd** dere Kristus — ἐνεδύσασθε. *Matthew 22:11*: kongen går inn for å se på gjestene og finner en mann som *ikke var ikledd* bryllupsklær — μὴ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου. Og mannen ble *stum*.

Samme verb, samme bryllup, motsatte ender. Den ene er kledd i drakten Kongen selv gir. Den andre kom til festen i det han alt eide, og hadde ikke noe svar da han ble spurt hvordan han kom inn.

Legg merke til hva lignelsen *ikke* sier: han ble ikke kastet ut for å være fattig, sen eller uverdigg til en innbydelse — tjenerne hadde samlet *både onde og gode*. Han ble kastet ut fordi han vraket drakten. Gaven lå ved døren, og han gikk forbi den.

Resten av Det nye testamente deler ut klær i ett sett: kraft fra det høye *Luke 24:49*, uforgjengelighet og udødelighet *1 Corinthians 15:53*, det nye mennesket *Ephesians 4:24* og *Colossians 3:10*, inderlig barmhjertighet *Colossians 3:12*, Guds fulle rustning *Ephesians 6:11*. Ikke ett av dem er noe du har vevd selv.

- Den andre halvdelen av samme handling: συνθάπτω. Ned som de døde går ned; opp iført det Kongen gir.

ἐπερώτημα (**eperōtēma**) G1906 **Et løfte; en formell forpliktelse**. Et hapax — det forekommer én gang i hele Det nye testamentet, i *1 Peter 3:21*, og oversetterne har kjempet med det helt siden: *en god samvittighets svar til Gud*.

Grunnbetydningen er et **spørsmål** (Herodot 6.67; Thukydide 3.53). Men Liddell-Scott følger ordet videre inn i rettsspråket. Andre betydning: et svar på en forespørsel rettet til høyere myndighet — derav en **sanksjon**, et offisielt ja, belagt i offentlige inskripsjoner. Tredje betydning, og det er her det lander: **tilsvarende latinsk stipulatio**.

En stipulatio var ryggraden i romersk kontraktsrett. Den ble ikke undertegnet; den ble *talt*, og den ble inngått som et spørsmål og et svar, ansikt til ansikt, i presens. Den ene parten spurte; den andre svarte med samme verb. Intet spørsmål, ingen kontrakt. Intet svar, ingen kontrakt. Ordene selv var det bindende.

For denne betydningen gir Liddell-Scott én henvisning — *1 Peter 3:21*. Peters uttrykk er leksikonets eget gjennomarbeidede eksempel på et løfte.

Hammeren. Peter beskriver ikke en følelse som ledsager dåpen. Han navngir dåpen som øyeblikket da løftet blir uttalt. «En god samvittighets ἐπερώτημα til

Gud» er selve utvekslingen — spørsmålet og svaret som får en pakt til å holde. Det er, i de enkleste ord gresk hadde, *ja, jeg vil*.

Og derfor faller innvendingen sammen under sin egen vekt. Et spedbarn kan ikke inngå en stipulatio; romersk rett ville ikke ha anerkjent en slik, og det gjør ikke Peter heller. Og et spedbarn kan heller ikke i ettertid hevde å ha inngått den — en kontrakt ingen husker å ha inngått, er ikke en kontrakt som ble inngått. Det er ikke hardhet mot barnet. Det er løftets verdighet: Gud legger ikke ord i en munn som ennå ikke kan tale dem, og Han holder ingen mann til et løfte han aldri gav.

Han spør. Du svarer. Det er dagen.

- Samvittigheten det kommer ut av: *συνείδησις*.
- Nektelsen av å gi det: *ἄθετέω*, å bryte tro med Ham som stilte spørsmålet.

ἐνδύμα (endyma) G1742 **Klesplagg, drakt — særlig ytterplagget.** Av ἐνδύω, «å kle på». Åtte forekomster, alle i Det nye testamente.

Substantivet er det man har på seg. Ikke påkledningen som handling, men tøyet selv. Ordet er alminnelig gresk langt tilbake: det står i inskripsjoner fra 400-tallet f.Kr., hos Menander, hos Strabon og hos Plutark. I Septuaginta gjengir det som regel hebraisk *לבוש*.

Matteus eier ordet. Sju av åtte forekomster står hos ham. Døperens drakt av kamelhår, *Matthew 3:4*. Liljene på marken, som verken arbeider eller spinner, *Matthew 6:28*. Mannen i bryllupet uten bryllupsklær, *Matthew 22:11*. Engelen ved graven med drakt hvit som snø, *Matthew 28:3*.

To ganger settes plagget opp mot livet selv. Legemet er mer enn klærne, sier Jesus i *Matthew 6:25*, og Lukas gjentar det i *Luke 12:23*. Og én gang blir plagget en løgn: de falske profetene kommer i saueham, *Matthew 7:15*. Ordet forteller hva et menneske viser fram. Det sier ingenting om hva han er.

Ἰησοῦς (iēsous) G2424 **Jesus — den greske formen av navnet Josva.** Av hebraisk *יְהוֹשֻׁעַ*, «Herren er frelse», og kortformen *יֵשׁוּעַ*. 934 forekomster i Det nye testamente.

Navnet var alminnelig. Det var ikke høytidelig og ikke sjeldent, og nettopp derfor må Det nye testamente bruke det om flere enn én mann.

Fire andre bærer det i teksten. Josva, Moses' etterfølger, står som Jesus på gresk i *Acts 7:45* og *Hebrews 4:8*. En Jesus, sønn av Elieser, står i slektstavlen i *Luke 3:29*. En medarbeider av Paulus kalles Jesus med tilnavnet Justus, *Colossians 4:11*. Og fangen som ble sluppet fri i stedet for Kristus, heter i flere håndskrifter Jesus Barabbas.

Navnet er et utsagn. Det sier hva Gud gjør, ikke hvem barnet er. Derfor gir engelsens ord i *Matthew 1:21* mening som en forklaring og ikke som en gåte: du skal gi ham navnet Jesus, for han skal frelse sitt folk fra deres synder. Utsagnet fantes lenge før mannen. Her får det en som svarer for det.

ῥαντίζω (**rhantizō**) G4472 **Å stenke.** Av ῥαίνω, å drysse i dråper. **Fire forekomster i hele Det nye testamente.** Tell dem, for hele saken hviler på tellingen.

Hebrews 9:13 — asken av kvigen som stenkes på de urene. *Hebrews 9:19* — Moses som stenker boken og folket med blod. *Hebrews 9:21* — teltet og karene. *Hebrews 10:22* — hjerter stenket rene fra en ond samvittighet. Legg til substantivet ῥαντισμός, og du får *Hebrews 12:24* og *1 Peter 1:2*, begge om *bestenkelsens blod*.

Hver eneste er blod. Ikke én er vann, og ikke én er dåp.

I Septuaginta gjengir ordet stinkingen ved syndofferet i *Leviticus 6:27*, og — mest kjent — Davids rop i *Psalms 51:7*, *rens meg med isop*. Isop er en kvast dyppet i blod. Selv Israels store stenkingsvers er et blodvers.

Hammeren. Innvendingen forutsetter at Det nye testamente manglet et presist ord for stinking og derfor brukte et alminnelig ord for vasking. Det motsatte er sant. Gresk hadde ῥαντίζω, og Den hellige ånd brukte det sju ganger — hver gang om blodet som renser, aldri én gang om vannet som begraver. Liddell-Scott fører til og med opp en egen betydning, *å rense*, så ordet var fullt i stand til å bære en renselseshandling. Det var i stand, det var tilgjengelig, og det ble forbigått.

En mann som sier han ble stenket, har ikke fått en mindre dåp. Han har fått et annet ord.

ῥαντισμός (**rhantismos**) G4473 **En stinking; renselsen ved stenkning.** Av ῥαντίζω. To forekomster i Det nye testamente, og begge gjelder blod.

Ordet er teknisk, ikke poetisk. Liddell-Scott har bare to belegg å vise til, og begge er bibelske — det er tempeltjenestens språk, ikke gatens.

I Septuaginta står det i uttrykket ὕδωρ ῥαντισμοῦ, *renselsesvannet*, *Numbers 19:9*. Det er asken av den røde kvigen, blandet med rennende vann og stenket på den som hadde rørt ved et lik. Abbott-Smith noterer at det gjengir hebraisk טָהַר, det som skiller ut og fjerner urenheter.

I Det nye testamente står det i *Hebrews 12:24* om *stenkelsens blod*, som *taler bedre enn Abels*, og i *1 Peter 1:2* om utvelgelsen *til lydhighet og til å bli stenket med Jesu Kristi blod*.

Legg merke til hva som stenkes, og hva som ikke gjør det. Begge stedene taler om blod. Ingen av dem taler om dåpsvann. Hebreerbrevets forfatter kan begge ordene og bruker dem i samme åndedrag i *Hebrews 10:22*: hjertet *stenket* rent, legemet *badet* i vann. To ord, to handlinger, to gjenstander. Den som gjør stinkingen til en dåpsform, må gjøre disse to til ett — og det er forfatteren selv som holder dem fra hverandre.

De to ordene han holder fra hverandre, har hvert sitt oppslag her: verbet ῥαντίζω og λούω, å bade.

Hvordan dette ble laget

Dette er forfatterens eget verk. Det ble satt sammen med **junifye** og en KI-assistent. Skriftstedene og de originalspråklige studiene (gresk, hebraisk og kryssreferanser) er hentet fra **Darash** (hebraisk דַּרַּשׁ, «å søke, granske, studere» — verbet bak *midrasj*), et verktøy og oppslagsverk for Bibelen på grunnspråkene.

En gave til støtte — [Stripe](#) eller **Vipps 909 24 934**

Skann for å lese denne boken på nett